י. ל. פרץ

די ווערק פון יצחק לייבוש פרץ. צוועלף בענד.
צוזאמענגעשטעלט אונטער דער רעדאקציאן פון
דוד פינסקי

פיערטער באנד

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש", ניו-יארק.
תר"פ — 1920

י. ל. פּרץ

ערצעהלונגען

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש", ניו-יארק.

Copyright, 1920 by

JEWISH BOOK AGENCY

ערצעהלונגען

באַנטשע שוויינ.

דאַ, אויף ד ע ר וועלט, האָט באַנטשע שוויינ'ס טויט גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט! פרעגט עמיצען בחרם: ו ו ע ר באַנטשע איז געוועזען, ו ו י אַזוי ער האָט געלעבט, אויף ו ו אַ ס ער איז געשטאָרבען! צי האָט אינ'ם דאָס ה אַ ר ץ געפּלאַצט, צי די כ ח ו ת זענען איהם אויסגעגאַנגען, צי דער מאַרך־ביין האָט זיך איבערגעבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אפשר איז ער גאָר פאַר הונגער געשטאָרבען!

אַ פערד אין טראַמוויי זאָל פאַלען, וואָלט מען זיך מעהר אינ־טערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פון אַלע גאַסען געלאָפען און די נבלה באַקוקט; באַטראַכט אפילו דעם אָרט, וואו די מפּלה איז געווען...

נאָר דאָס פערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט גע־האַט, עס זאָלען זיין אַזויפיעל פערד ווי מענשען—טויזענט מיליאָן!

באַנטשע האָט שטיל געלעבט און איז שטיל געשטאָרבען;
ווי אַ שאָטען איז ער דורך — דורך א ו נ ז ע ר וועלט!

אויף באַנטשעס ברית האָט מען קיין וויין נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כוסות געקלונגען! צו בר־מצוה האָט ער קיין קליג־גענדיגע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גרוי קליין קערענדעל זאַמד ביים ברעג פון ים, צווישען מיליאָנען זיינס־גלייכען; און, אז דער ווינט האָט'ן אויפגעהויבען און אויף דער אנ־דערער זייט ים אריבערגעיאָגט, האָט עס קיינער נישט באַמערקט!

ביים לעבען האָט די נאַסע בלאָטע קיין צייכען פון זיין פוס נישט באַהאַלטען. נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינט דאָס קליינע

ברעטעל פון זיין קבר אומגעווארפען; דעם קברן'ס ווייב האט עס געפונען ווייט פון קבר און דערביי א טעפעל קארטאפעל אפגעקאכט. עס איז דריי טעג נאך באנטשעס טויט. פרעגט דעם קברן בחרם, וואו ער האט'ן געלעגט!

וואלט באנטשע א מצבה געהאט, וואלט אפשר איבער הונדערט יאהר אן אלטערטומס־פארשער זי געפונען, און דער נאמען „באנטשע שווייג" וואלט נאך אמאל איבערגעקלונגען אין א ו נ ז ע ר לופט.

א שאטען! זיין פאטאגראפיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין הארץ; עס איז פון איהם קיין זכר נישט געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד געשטארבען!

ווען נישט דאס מענשליכע גערודער, וואלט אפשר עמיצער אמאל דערהערט, ווי באנטשעס מארך־ביין האט אונטער דער לאסט געקנאקט; וואלט די וועלט מעהר צייט געהאט, וואלט עמיצער אפשר אמאל באמערקט, אז באנטשע (א ו י ך א מענש) האט לעבעדיגערהייט צוויי אויסגעלאשענע אויגען און שרעקליך איינגעפאלענע באקען, אז אפילו ווען ער האט גאר שוין קיין לאסט נישט אויף די פלייצעס, איז איהם אויך דער קאפ צו דער ערד געבויגען, גלייך ער וואלט לעבעדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואלטען אזוי ווייניג מענשען ווי פערד אין טראמוויי געוועזען, וואלט אפשר אמאל עמיצער געפרעגט: וואו איז באנטשע אהינגעקומען?!

ווען מען האט באנטשען אין שפיטאל אריינגעפיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האבען דרייסיג צעהן זיינס־גלייכען געווארט, און צווישען זיך דעם ווינקעל „אין־פלוס" ליציטירט; ווען מען האט'ן פון שפיטאל־בעט אין טויטען־שטיבעל אריינגעטראגען, האבען אויפ'ן בעט צוואנציג ארעמע קראנקע געווארט... ווען ער איז ארויס פון טויטען־שטיבעל — האט מען צוואנציג הרוגים פון אונטער אן איינגעפאלענעם הויז געבראכט. — — ווער ווייסט, ווי לאנג ער וועט רוהיג וואוינען אין קבר? ווער ווייסט, וויפיעל עס ווארטען שוין אויף דעם שטיקעל פלאץ...

שטיל געבוירען, שטיל געלעבט, שטיל געשטארבען און נאך שטילער באגראבען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

נאר נישט אזוי איז געווען אויף י ע נ ע ר וועלט! ד א ר ט ע ן האט באנטשעס טויט א גרויסען איינדרוק געמאכט!

דער גרויסער שופר פון משיח׳ס צייטען האט געקלונגען אין אלע זיבען הימלען: באנטשע שווייג איז נ פ ט ר געווארען! די גרעסטע מלאכים מיט די ברייטסטע פליגעל זענען געפלויגען און איינער האט דעם אנדערען איבערגעגעבען: באנטשע איז „נתבקש געווארען בישיבה של מעלה!“ אין גן־עדן איז א רעש, א שמחה, א גערודער: „באנטשע שווייג! א שפאס, באנטשע שווייג!!!“

יונגע מלאכים׳לעך מיט בריליאנטענע אויגעלעך, גאלדענע דראט־ארבייטענע פליגעלעך און זילבערנע פאנטאפעלעך זענען באנטשען אקעגענגעפלויגען מיט שמחה! דער גערויש פון די פלי־געל, דאס קלאפען פון די פאנטאפעלעך און דאס פרעהליכע לאכען פון די יונגע, פרישע, רויזיגע מיילעכלעך האט פארפולט אלע הימ־לען און איז צוגעקומען ביז צום כסא הכבוד, און גאט אליין האט אויך שוין געוואוסט, אז באנטשע שווייג קומט!

אברהם אבינו האט זיך אין טויער פון הימעל געשטעלט, די רעכטע האנט אויסגעשטרעקט צום ברייטען „שלום עליכם“ און א זיסער שמייכעל שיינט אזוי העל אויף זיין אלטען פנים!

וואס רעדעלט אזוי אין הימעל?

דאס האבען צוויי מלאכים אין גן־עדן אריין פאר באנטשעס וועגען א גינגאלדענעם פאטערשטול אויף רעדלעך געפיהרט!

וואס האט אזוי העל געבליצט?

דאס האט מען דורכגעפיהרט א גאלדענע קרוין מיט די טייערסטע שטיינער געזעצט! אלץ פאר באנטשען!

— נאך פאר׳ן פסק פון בית־דין של מעלה? — פרעגען די צדיקים פארוואונדערט און נישט גאר אהן קנאה.

— א! — ענטפערען די מלאכים, — דאס וועט זיין א פראס־טע פוסטע פארמע! נעגען באנטשע שווייג וועט אפילו דער קטיגור

קיין ווארט אין מויל נישט געפינען! די „דיעלע״ וועט דויערען פינף מינוט!

— איהר שפּילט זיך מיט באַנטשע שוויינ?

אז די מלאכים׳לעך האבען באַנטשען געכאפּט אין דער לופט און אפּגעשפּילט איהם א זמר; אז אברהם אבינו האט איהם ווי אן אלטען קאמעראד די האנט געשאַקעלט; אז ער האט געהערט, אז זיין שטול איז גרייט אין גן־עדן; אז אויף זיין קאפּ ווארט א קרוין; אז אין בית־דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין ווארט נישט רעדען — האט באַנטשע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, ג ע ש ו ו י־ ג ע ן   פאר שרעק! עס איז איהם דאס הארץ אנטגאנגען! ער איז זיכער, אז דאס מוז זיין א חלום, אדער א פּראָסטער טעות!

ער איז צו ביידע געוועהנט! נישט איינמאל האט איהם אויף יענער וועלט גע׳חלום׳ט, אז ער קלייבט געלט אויף דער פּאַדלאַגע, גאנצע אוצרות ליגען... און אויפגעכאפּט האט ער זיך נאך א גרע־סערער קבצן, ווי נעכטען... נישט איינמאל האט איהם עמיץ בטעות צוגעשמייכעלט, א גוט ווארט געזאגט און איבערגעדרעהט זיך און אויסגעשפּיגען...

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אזוי!

און ער האט מורא די אויגען אויפצוהויבען, דער חלום זאל נישט פארשווינדען; ער זאל זיך נישט אויפכאפּען ערגעץ אין א הייל צווישען שלאנגען און עגדישען! ער האט מורא פון מויל א קלאנג ארויסצולאזען, מיט א גליד א ריהר צו טון — מען זאל איהם נישט דערקענען און אוועקשליידערען אויף כף־הקלע...

ער ציטערט און הערט נישט די מלאכים׳ס קאמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאנצען ארום איהם, ער ענטפערט נישט אברהם אבינו אויפ׳ן הארצליכען „שלום עליכם״, און — געפיהרט צום בית־דין של מעלה — זאגט ער איהם קיין „גוט־מארגען״ נישט...

אויסער זיך איז ער פאר שרעק!

און זיין שרעק איז נאך גרעסער געווארען, אז ער האט, נישט

ווילענדיג, דערזעהן די פאַדלאַגע פון בית־דין של מעלה. סאמע אַל־באַסטער מיט בריליאַנטען! „אויף אזא פאַדלאַגע שטעהען מיינע פיס!“ — ער ווערט אינגאַנצען פארשטאַרט! „ווער ווייסט, וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט... ער וועט קומען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף!“

פאַר שרעק האָט ער אפילו נישט געהערט, ווי דער פּרעזעס האָט בפירוש אויסגערופען: „די דיעלע פון באַנטשע שוויג!“ און, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די אַקטען, געזאָגט: „לעז, נאָר בקצור!“

מיט באַנטשע׳ן דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן. עס רוישט איהם אין די אויערען. אינ׳ם גערויש הערט ער דאָך אַלעמאָל שאַר־פער און שאַרפער דעם מלאך־מליץ׳ס זיסען קול, ווי אַ פידעל:

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו אַ שלאַנקען לייב אַ קלייד פון אַן אַרטיסט אַ שניידערס האַנט.

— וואָס רעדט ער? — פרעגט זיך באַנטשע, און ער הערט ווי אַן אומגעדולדיגער קול האַקט איבער און זאָגט:

— נאָר אָהן משלים!

— ער האָט זיך קיינמאָל — הויבט ווייטער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָט, נישט אויף לייט; אין זיין אויג האָט קיינמאָל נישט אויפגעפלאַמט קיין פונק פון האַס, ער האָט עס קיינמאָל נישט אויפגעהויבען מיט אַ פּרעטענזיע צום הימעל.

באַנטשע פארשטעהט ווייטער נישט אַ וואָרט, און דער האַר־טער קול שלאָגט ווייטער איבער:

— אָהן רעטאָריק!

— איוב האָט נישט אויסגעהאַלטען. ע ר איז אומגליקלי־כער געוועזען — —

— פאַקטען, טרוקענע פאַקטען! — רופט נאָך אומגעדולדינער דער פּרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען איהם מל געוועזען —

— נאָר אָהן ר ע אַ ל י ז ם!

— אַ מוהל אַ פושער האָט דאָס בלוט נישט פאַרהאַלטען —

— ווייטער!

— ער האָט אַלץ געשוויגען (פיהרט ווייטער דער מליץ יושר).

אפילו ווען די מוטער איז איהם געשטאָרבען און ער האָט צו דריי־צעהן יאָהר א שטיף־מאַמע באַקומען... א שטיף־מאַמע א שלאַנג, א מרשעת...

מיינט מען דאָך אפשר פאַרט מיך? — טראַכט באַנטשע.

— אהן אינסוניאַציען*) אויף דריטע פּערזאָנען, — בייזערט זיך דער פּרעזעס.

— זי פלעגט איהם קאַרגען דעם ביסען... אייער־נעכטיג פאַר־שימעלט ברויט.. האָר־פלאַקס פאַר פלייש... און זי האָט קאַווע מיט סמעטענע געטרונקען —

— צו דער זאַך! — שרייט דער פּרעזעס.

— זי האָט איהם פאַר דאָס קיין נעגעל נישט געקאַרגט און זיין ברוין־און־בלויער לייב פלעגט אַרויסקוקען דורך אַלע לעכער פון זיינע פאַרשימעלט־צוריסענע קליידער... ווינטער אין די גרעסטע פרעסט האָט ער איהר באָרוועס אויפ'ן הויף האָלץ געהאַקט, און די הענט זענען צו יונג און צו שוואַך געוועזען, די קלעצלעך צו דיק, די האַק צו שטומפּיג... נישט איינמאָל האָט ער זיך די האַנט פון די געלענקען אויסגעריסען, נישט איינמאָל האָט ער זיך די פיס אָפּגעפרוירען, נאָר ג ע ש ו ו י ג ע ן האָט ער, אפילו זיך פאַר'ן פאָטער —

— פאַר'ן שכור! — לאַכט אריין דער קטיגור, און באַנטשען ווערט קאַלט אין אַלע אברים —

— נישט געקלאָגט, — ענדיגט דער מליץ יושר דעם זאַץ.

— און שטענדיג עלענד — פיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פרייע מינוט—

— פאַקטען! — רופט ווייטער דער פּרעזעס.

— ער האָט געשוויגען אפילו שפּעטער, ווען דער פאָטער האָט'ן שכור'ערהייט אמאָל אָנגעכאַפּט ביי די האָר און אינמיטען א שנייענדיגער ווינטער־נאַכט אַרויסגעוואָרפען פון שטוב! ער האָט זיך שטיל אויפגעהויבען פון שניי און אַנטלאָפען, וואו די אויגען האָבען איהם געטראָגען...

אויפ'ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביים גרעסטען הונ־גער האָט ער נאָר מיט די אויגען געבעטעלט!

---

*) מלשינות.

ערשט איז א שווינדלענדיגער, נאַסער פריהלינג־נאַכט איז ער אין אַ גרויסע שטאָדט אריינגעקומען; ער איז אריין ווי א טראָפּען אין א ים און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין ערעסט פאַר־בראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפרעגט פאַרוואָס, פאַר וועןִ? ער איז ארויס און די שווערסטע ארבייט געזוכט! נאָר ער האָט געשוויגען!

שווערער פאַר דער ארבייט איז געוועזען זי צו געפינען — ער האָט געשוויגען!

באַדענדיג זיך אין קאַלטען שוויים, צוזאַמענגעדריקט אונטער דער שווערסטער לאַסט, ביים גרעסטען קראַמף אין לעדיגען מאַגען — האָט ער געשוויגען!

באַשפּריצט פון פרעמדער בלאָטע, באַשפּיגען פון פרעמדע מיילער, געיאָגט פון טראָטואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט אראָפּ אין גאַסען צווישען דראָשקעס, קאַרעטען און טראַמוויים, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבערגערעכענט, וויפיעל פּוד לאַסט עס קומט אויס אויף א גראָשען, וויפיעל מאָל ער איז געפאַלען ביי יעדען גאַנג פאַר א דרייער, וויפיעל מאָל ער האָט שיער נישט די נשמה אויסגעשפּיגען, מאַנענדיג זיין פאַרדינסט; ער האָט נישט גערעכענט, נישט ז י י ן, נישט י ע נ ע מ ס מזל, נאָר גע־שוויגען!

זיין אייגען פאַרדינסט האָט ער אויך נישט הויך געמאַנט! ווי א בעטלער האָט ער זיך ביי דער טיר געשטעלט, און אין די אוי־גען האָט זיך א הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפּעטער“ און ער איז פאַרשוואונדען שטיל, ווי א שאָטען, כדי שפּעטער נאָך שטי־לער אויסצובעטלען זיין פאַרדינסט!

ער האָט אפילו געשוויגען, ווען מען פלעגט איהם אַפּרייסען פון זיין פא[illegible]ט אדער אריינוואַרפען א פאַלשע מטבע!...

ער האָט אלץ געשוויגען...

— מיינט מען דאָך טאַקע מיך! — טרייסט זיך באָנטשע.

— איינמאָל — פיהרט ווייטער דער מליץ־יושר נאָך א טרונק־וואַסער — איז אין זיין לעבען אן ענדערונג געשעהען... עס איז

דורכגעפלויגען א קאטש אויף גומענע רעדער מיט צופלאשעטע פערד... דער שמייסער איז שוין לאנג פון ווייטענס געלעגען מיט א צושפאלטענעם קאפ אויפ׳ן ברוק... פון די דערשראקענע פערדס מיילער שפריצט דער שוים, פון אונטער די פאדקאוועס יאגען זיך פונקען, די אויגען בלישטשען, ווי ברענענדיגע שטורקאצען אין א פינסטערער נאכט — און אין קאטש זיצט נישט טויט נישט לע־בעדיג א מענש!

און באנטשע האט די פערד פארהאלטען!

און דער געראטעוועטער איז געוועזען א איד א בעל־צדקה און האט באנטשען די טובה נישט פארגעסען!

ער האט איהם דעם גע׳הרג׳טענס בייטש איבערגעגעבען; באנטשע איז א שמייסער געווארען! נאך מעהר — ער האט איהם חתונה געמאכט, נאך מעהר — — ער האט איהם אפילו מיט א קינד פארזארגט —

און באנטשע האט אלץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! — באפעסטיגט זיך באנטשע אין דער דעה, און האט דאך נישט די העזה אז אויג צוווארפען אויפ׳ן „בית־דין של מעלה“...

ער הערט זיך ווייטער איין צום מלאך מליץ:

— ער האט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל־טובה האט אין קורצען באנקראטירט און איהם זיין לוין נישט באצאהלט...

ער האט געשוויגען, אפילו ווען דאס ווייב איז פון איהם אנט־לאפען און איבערגעלאזט איהם א קינד פון דער ברוסט...

ער האט געשוויגען אפילו מיט פופצעהן יאהר שפעטער, ווען דאס קינד איז אויפגעוואקסען און גענוג שטארק געוועזען — באנ־טשען ארויסצוווארפען פון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! — פרעהט זיך באנטשע.

— ער האט אפילו געשוויגען — הויבט אן ווייכער און טרויע־ריגער דער מלאך מליץ — ווען דער איינענער בעל־טובה האט זיך מיט אלע אויסגעגליכט, נאר איהם קיין גראשען שכירות נישט צו־ריקגעגעבען — און אפילו דאמאלט, ווען ער איז באנטשען (וויי־

טער פאהרענדיג אויף א קאטש מיט גומענע רעדער און פערד ווי ליבען) איבערגעפאהרען...

ער האט אלץ געשוויגען! ער האט אפילו דער פאליציי נישט געזאגט, ווער עס האט איהם צורעכט געמאכט...

ער האט געשוויגען אפילו אין שפיטאל, וואו מען מעג שוין ש ר י י ע ן!

ער האט געשוויגען, אפילו ווען דער דאקטאר האט אהן פופצעהן קאפיקעס נישט געוואלט צוגעהן צו זיין בעט, און דער וועכטער, אהן פינף קאפיקעס — טוישען איהם די וועש!

ער האט געשוויגען ביים גוסס'ן — ער האט געשוויגען ביים שטארבען...

קיין ווארט געגען גאט, קיין ווארט געגען לייט!

— דיקסי!

באנטשע הויבט אן ווייטער צו ציטערען אויפ'ן גאנצען לייב. ער ווייסט, אז נאכ'ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט, וואס ד ע ר וועט זאגען! באנטשע אליין האט זיין לעבען נישט געדענקט. נאך אויף יענער וועלט האט ער יעדע מינוט די פריי־הערדיגע פארגעסען... דער מלאך־מליץ האט איהם אלץ דערמאנט... ווער ווייסט, וואס דער קטיגור וועט איהם דערמאנען!

— רבותי! — הויבט אן א שארף־שטעכענדיג־בריהענדיגער קול —

נאר ער האקט אפ —

— רבותי, — הויבט ער נאך אמאל אן, נאר ווייכער און האקט ווייטער אפ.

ענדליך הערט זיך, פון דעם איינענעם האלז ארויס, כמעט א ווייכער קול:

— רבותי! ע ר האט געשוויגען! וועל איך אויך שווייגען!

עס ווערט שטיל — און פון פארענט הערט זיך א נייע ווייכע ציטערדיגע שטימע:

— באַנטשע, מיין קינד באַנטשע !—רופט זי איהם ווי א האַר־פע... — מיין הארציג קינד באַנטשע !

און באַנטשען צואווײנט זיך דאָס הארץ... ער וואָלט שוין אַצינד די אויגען געעפענט, נאָר זיי זענען פארפינסטערט פון טרע־רען... עס איז איהם אזוי זיס־וויינענדיג קיינמאָל נישט געוועזן... „מיין קינד", „מיין באַנטשע" — זייט די מוטער איז געשטאָרבען, האָט ער אזא קול און אזוינע ווערטער נישט געהערט —

— מיין קינד ! — פיהרט ווייטער דער אב־בית־דין — דו האָסט אַלץ געליטען און געשוויגען ! עס איז נישטאָ קיין גאַנץ גליד, קיין גאַנץ ביינדעל אין דיין לייב אָהן א וואונד, אָהן א בלוטי־גען אָרט, עס איז נישטאָ קיין איין באַהאַלטענער אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָל נישט בלוטען... און דו האָסט אַלץ געשוויגען...

דאָרט האָט מען זיך נישט פארשטאַנען דערויף ! דו אליין האָסט גאָר אפשר נישט געוואוסט, אז דו קאָנסט שרייען און אז פון דיין געשריי קאָנען יריחו'ס מויערען ציטערען און איינפאַלען ? דו אליין האָסט פון דיין פארשלאָפענעם כח נישט געוואוסט...

אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט באַלוינט, נאָר דאָרט איז דער עולם השקר, דאָ אויפ'ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין באַקומען !

דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט'ן, דיר וועט עס נישט פסקנ'נען.

דיר וועט עס קיין חלק נישט אויס־ און נישט אָפּטיילען : נעם דיר, וואָס דו ווילסט ! אַלעס איז דיין !

באַנטשע הויבט דאָס ערשטע מאָל די אויגען אויף ! ער ווערט ווי פארבלענדעט פון דער ליכט פון אַלע זייטען ! אַלץ בלאַנקט, אַלץ בלישטשעט, פון אַלעם יאָגען שטראַלען : פון די ווענט, פון די כלים, פון די מלאכים, פון די דיינים ! סאמע ענגלען !

ער לאָזט די מידע אויגען אראָפּ !

— טאַקע ? — פרעגט דער מסופק און פארשעמט.

— זיכער ! — ענטפערט פעסט דער אב־בית־דין. — זיכער, זאָג איך דיר, אז אַלץ איז דיינס. אַלץ אין הימעל געהער צו דיר ! קלייב און נעם, וואָס דו ווילסט, דו נעמסט נאָר ביי דיר אליין !

— טאקע ? — פרעגט באַנטשע נאָך אמאָל, נאָר שוין מיט א זיכערען קול.

— טאקע ! טאקע ! טאקע ! — ענטפערט מען איהם אויף זיכער פון אלע זייטען.

— נו, אויב אזוי — שמייכעלט באַנטשע — וויל איך טאקע אלע טאָג אין דערפריה א הייסע בולקע מיט פרישע פּוטער !

דיינים און מלאכים האָבען אראָפּגעלאָזט די קעפּ פארשעמט, דער קטיגור האָט זיך צולאַכט.

וועבער-ליעבע.

ערשטער בריף.

טייערער קינפטיגער שוואגער!

דו פרעגסט, ווי מיר געהט? מן הסתם, ווי א רשע אויף יעדער וועלט. פאר שוסטער—שרייבסט דו—זענען שלעכטע צייטען געקומען? מיר, וועבער, האבען שוין לאנג אויפגעהערט אויף גוטע צו האפען. מענשען זאגען, אז עס איז א „הינטישע“ צייט. שטעל דיר פאר, אז אלטע, גוטע וועבער פארדינען פיער—פינף רובל א וואך, געוועהנליכע און יונגע, ווי איך, מעגען זיך באגנוגענען מיט דריי—פיער, און אויף די דריי—פיער רובל מוז מען שווער ארבייטען, מוז מען זיצען ביי דעם שטול פון זיבען אין דערפריה ביז צעהן ביינאכט, ארבייטען פופצעהן—זעכצעהן שעה אין טאג; און צו דעם מוז מען שוין גליק האבען, ווייל נאר גליקליכע וועבער האבען באשטענדיגע ארבייט; מאסען געהען ארום מיט פארחלש'טע פנים'ער און לעדיגע הענט!

אזוי, ברודער! אלטע לייט דערצעהלען, אז אמאל פלעגען זיין פיעלע יחסנים, וואס האבען נישט געוואלט ארבייטען; היינט ווערט די שווערסטע ארבייט געזוכט, געשפירט, געבעטעלט, און קוים אויסגעבעטעלט! און אז מען האט זי שוין, ציטערט מען ערשט, מען זאל זי, גאט באהיט, נישט פארלירען: צופריהער גאט און דערנאך דער ברויט-געבער זאלען, חלילה, נישט אפשטעהן; זיי זאלען שיטען מיט ארבייט, מיט ארבייט ביז צום טויט! ביז צום דערשטיקען! ווארים טאמער פארפעהלט ארבייט? טאמער ווערט מען קראנק און די שיצען פאלען פון די ציטעריגע הענט ארויס?

און וואס וועט זיין אויף דער עלטער? אויף דער גרויער, שוואַ־כער עלטער, וואס וועט זיין?

און אז מען זעהט ארום זיך אזוי פיעל קראנקע, אזוי פיעל אויסגעמאַטערטע, אלטע ווייבער, איז קיין וואונדער נישט, אז מען קאן אן קרענק און שוואכע עלטער קיין רגע נישט פארגעסען; און ווירקליך — ביי פּיפּצעהן—זעכצעהן שעה ארבייט א טאג, ביים ארײנאַטעמיזן קליי און פארביגען שטויב פון נארן, ביים איבער־קומען מיט א ברויט און א הערינג א טאג און א מאַגערען געקעכטס ביינאכט, מוז א קרענק זיין אן אפטער גאסט, קאן מען אויף קיין געזונטע עלטער נישט רעכענען! דערצו האבען נאך א טייל ווייבער און קינדער. פארשטעהסט? נישט אליין טרינקט מען זיך,— מיט א בינטעל אויפ׳ן האלז!

דו זאלסט זעהן, ווי א באווייטער און א באקינדעלטער ווייבער קומט אהיים פון דער ארבייט, ווי ער ווארפט א קורצען, דער־שראקענעם בליק אויפ׳ן אויסגעמוטשעטען ווייב, אויף די קינדער־לעך, „הויט און ביין“, וואס וואקסען אויף ערגער ווי אין א וואלד; דו זאלסט זעהן, ווי געשווינד ער שלינגט איין דאס קארגע מאגערע געקעכטס, ווי האסטיג ער ווארפט זיך אין בעט אריין!

שלאפען וויל ער, איינשלאפען, וועניגסטענס די אויגען פאר־מאכען. ער זאל די צרות, דעם יאמער נישט צוזעהן!

נאר וואס העלפט עס? פון בייזען לעבען ווערען בייזע חלומות... עס חלומ׳ט זיך, אז דאס ווייב איז קראנק, און עס איז איהר נישטאָ מיט וואס צו העלפען... אז איין קינד האט דעם צווייטען א פינגער אפגעריסען ביים געשלעג איבער א ביסען ברויט. און אז אינמיטען איז אריין דער ווירט פון הויז און טופעט מיט די פיס: דירה־געלט, אז נישט, ווארפט ער דאס גאנצע געזינדעל ארויס אינמיטען ווינטער אויפ׳ן שניי.

און אז מען כאפט זיך אויף אין דערפריה, פאלט גאר אזוי גע־שווינד נישט איין די אויגען צו עפענען: אזוי גוט און פיין גיסט זיך דאס לעבען מיט די חלומות צוזאמען.

אז עס קומען זיך אלטע ווייבער צוזאמען, רעדט מען פון! גוטע צייטען; נאר נישט פון די, וואס וועלען אדער זאלען קומען: אין דעם גלויבט שוין קיינער נישט! נאר פון אמאליגע גוטע צייטען. ועןן דער ווייבער האט געארבייט אויף זיך אליין, מיט זיין אייגע־

נעם גאַרן, אויף זיין אייגענעם שטול און האָט זיך אליין זיין אַר־בייט פאַרקויפט... אַ וועבער פלעגט פאַרדינען פופצעהן—צוואַנציג רובל אַ וואָך, ער איז געווען אַ בעל־הבית פאַר זיך, אַ מענש אַ פריי־ער מיט אַ דעה אפילו אין שטאָדט־זאַכען. מען זאָגט, אַז עס איז אַמאָל אַ וועבער־דאַזאַרצע געווען! היינט איז אַ וועבער אַ פּראָס־טער אַרבייטער, דער גאַרן איז נישט זיין, די אויסגעאַרבייטע סחורה ניט ער אַוועק! ער ווייסט נישט, וויפיעל עס קאָסט דער גאַרן און וויפיעל ער באַקומט פאַר זיין אַרבייט, נישט זיין דאגה, ער נעמט פאַר'ן „שטערן"; און זיבען—אַכט קאָפּיקעס אַ „שטערן" הייסט שוין אַ ראַיעלער פּרייז!

יאַ! איך פאַרגעס גאַר, אַז איך רעד מיט אַ שוסטער, וואָס ווייס נישט, וואָס אַ שטערן איז; שטעל דיר פאָר, אַז דו וואוינסט אין אַ גרויסער שטאָדט, אַרבייטסט נישט אויף דיינע בעלי־בתים. דו אַליין קויפסט קיין לעדער נישט, נעמסט קיינעם קיין מאָס נישט און אָגסט קיינעם די שטיוועל נישט! דו קענסט נאָר איין סוחר. וואָס גיט דיר די סחורה אויסצואַרבייטען, און נעמט ביי דיר צו די אַרבייט, צאָהלט דיר פאַר אַזויפיעל פּאָר שטיוועל אַזויפיעל און אַזויפיעל.

אָט דאָס פאַרשטעהסט דו איז אַ „שטערן", אַרבייטסט אַגולנע פאַר'ן סוחר. דעם פאַרדינסט נעמט דער סוחר צו און דיר גיט ער וואַסער אויף קאַשע, וואָרים אַנדערע האָבען דאָס אויך נישט, און דערוויילע רעדט מען נאָך פון אַ מאַשין, וואָס וועט אַרבייטען שטיוועל אָהן שוסטערישע הענט... גוט? אַזוי אַ שטייגער לעבט זיך ביי אונז! זיבען—אַכט קאָפּיקעס פאַר אַ שטערן איז אַ פּרייז משוגע צו ווערען. נאָר וואָס מאַכט מרים־לעב? צי האָט זי נאָך ליעב צו שטריקען נאַזטיכלעך פאַר פרעמדע נעז? צי אַרבייט זי נאָך זינגענדיג? צי הילכט נאָך די שטוב מיט איהר זילבערנעם קול? צי זענען נאָך איהרע אויגען אַזוי פריש, אַזוי קינדעריש ריין, אַזוי הימעל בלוי? זיי רויטלען זיך נאָך נישט? און דו, וואָס ביסט? צי רעכענסט דו נישט, אַז בשעת דער מלחמה צווישען גריכענלאַנד מיט'ן טערק לוינט זיך אַריינצו'גנב'ענען קיין פּאַלעס־טינע אויף קבר אבות? און אפשר האָסט דו הארץ צו געהן קיין אַרגענטינע און מלחמה האַלטען מיט'ן חירשעריס? וואָרים רעב ברודער, איז ביטער און נאָך!

און אפשר האלסט דו זיך נאך אינ'ם אלטען, גוטען, פרומען „אלשיך" און זעהסט טויזענט און איין נאכט אויפ'ן אידישען אופן? שרייב! איך רעכען, אז מרים־לעב מעג צושרייבען... הער, אז מרים־לעב חלומ'ט זיך מיר אמאל מיט רויטע אויגען, געה איך אין פאב־ריק אריין מיט געבאלטע פויסטען... נאר דאס פארשטעהסט דו נישט...

דיין געטרייער קינפטינגער שוואגער.

צווייטער בריף.

אז דו האסט מיך עטליכע מאל אין איין בריף געפרעגט, ווי עס געהט מיר, האב איך דיין מיין געלעזען צווישען די שורות, צווי־שען די ווערטער, און האב פארשטאנען, אז מיין געטרייער, קינפ־טיגער שוואגער פרעגט: הכלל, ווען שטעלט מען א חופה? און אז איך האב דיר געשיקט א בינטעל ווייבערישע צרות, האסט דו דיך אפילו אנגעהויבען צו שטויסען, אז דאס הייסט: דערוויל נישט!

אז אייזערנעם מח האסט דו, קינפטיגער שוואגער מיינער; אין דיין אייזערנעם קוגעל־טאפ מוז מען אריינשלאגען מיט א האמער, אניט, פארשטעהסט דו נישט!

נאר, אז דו האסט שוין ארויסגעלעגט אלץ, ווי א הערינג אויפ'ן טעלער, מוז איך דיר שוין געבען א קלארע, אויסגעטייטשטע תשובה.

איך קאן נישט, איך טאר נישט חתונה האבען!

דו פרעגסט, צי האב איך נישט אין דער פרעמדר פארגעסען, וואס איך האב אין דערהיים געזאגט, צי האט מען מיך נישט פאר־טוישט אויף אן אנדערען, על כל פנים דאס הארץ פארביטען? אדער צי איז עס נישט ווי מען זאגט: אויס די אויגען — אויס'ן הארץ?... איך האף, ניין, איך גלויב, אז מרים־לעב האט דעם בריף נישט געזעהן, זי וואלט אזוינע שאלות נישט געפרעגט, זי ווייס, אז אונ־זערע הערצער זענען צוזאמענגעבונדען אויף אייביג, אויף לעבען און טויט!

אי, ברודער, ברודער! חתונה האבען וויל איך, ווי א מענש וויל גליקליך זיין. ווי א מענש וויל באפרייט ווערען פון בענקשאפט,

פון הארצוועהטאג, קאפברעכעניש. איך וויל, נאר מאלע וואס א וועבער וויל?

אונזערע ברויט־געבערס א זוהן מיט א טאכטער האבען גע־וואלט, האבען זיי חתונה געהאט, און עס איז א פרעהליכע חתונה געוועזען; מען האט אפילו אונז, וועבער, נישט פארגעסען; מען האט אונז בראנפען געשטעלט, און אז איך האב געזאגט, אז איך טרינק נישט, האט אויף מיר דער מייסטער געקוקט פון א זייט, און האט זיך אודאי א קניפעל אין נאז־טיכעל געמאכט!...

און דער וועג פון דער היים אין שול אריין איז געוועזען אויס־געלעגט מיט דיוואנען, א קאפעליע האט געשפילט, האט מען אין הימעל געהערט, די לבנה מיט די שטערען האבען געטאנצט! די העכסטע פאבריקען זענען שטום געווארען, פארהילכט, פארשעמט! פון טאנץ־זאלען האט זיך ליכט נעגאסען, די גאנצע גאס האט זיך אין ליכט געבאדען! ליכט האט זיך געגאסען, ווי וויין, און וויין, ווי וואסער! נעכטען איז געווען די האכצייט, היינט איז דאס יונגע פאר־פאלק געפאהרען מאכען א לוסט־רייזע...

זיי האבען געוואלט, האבען זיי חתונה געהאט. מיינסט אפשר, זיי האבען זיך גויטיג געברויכט? עס האט איינס אהן צווייטען לעבען נישט געקאנט? גאט באהיט! ער האט עטליכע באקאנטע מיידלעך אין זיין פאבריק, און א טאג פאר דער חתונה האט ער זיי א מאלצייט געמאכט, און האט יעדערער א מתנה געלאזט, זי זאל אן איהם נישט פארגעסען, ביז ער וועט צוריק קומען... און עס איז א לוסטיגע מאלצייט געוועזען, לוסטיגער, ווי די האכצייט אליין, מען האט נאך בעסערען וויין געטרונקען!

צווישען די מיידלעך איז אויך א ווייבעל געוועזען, א וועבערס א ווייב... איך קען איהם — א שכור איז ער! נאר געה, וויים, צי שכור'ט ער, ווייל זי פיהרט זיך אזוי, צי פיהרט זי זיך אזוי, ווייל ער שכור'ט, צי פיהרען זיי זיך ביידע אזוי, ווייל דא איז דער אלשיך אוים דער מאדע ארוים און שבת געהט עולם שפאצירען... נאר לוסטיג איז געוועזען!

די כלה וווייטער איז אויך קיין צנועה נישט! אמאל פלעגט זיין א מיידעל, ווי א שפיגעל, און ברודיג ווערען פון א הויך, היינט זענען די מאמזעלען, ווי די זיפען, ווער וויים, וואס עס איז שוין אדורכגערונגען!... איך וויים נאר, אז א חודש פלעגט זי זיך קושען

מיט'ן בוכהאלטער און א חודש מיט'ן פּראָקורענט; שפּאַצירען פלעגט זי געהן און פאַהרען מיטביידע צוזאַמען...

און דאָך האָבען זיי געהייראַט, און אַצינד מאַכען זיי א לוסט־רייזע; און איך מיט מרים־לעב קאָנען צוזאַמען קיין לעבען נישט פיהרען, כאָטש מיר דאַרפען איינס דאָס צווייטע ווי ברויט, ווי וואַסער, ווי לופט... כאָטש אונזערע געדאַנקען זענען דורכגעפלאָכטען, כאָטש זי איז מיר אינ'ם פלייש און אין די אַדערען אריינגעוואַקסען, מוז זי דאָך זיצען ביי דיר און בלענדען זיך די אויגען איבער שטיקעריי, און איך, איך מוז דאַ זיצען איינער אליין און וועבען, און וועבען, בשעת אין מח ברענט און די גאַל גיסט זיך אויס אין אַלע גלידער! און צוזאַמענקומען קאָנען מיר זיך נישט!

דו וואָלסט זעהן, ווי א באַווייבטער, באַקינדעלטער וועבער זעהט אויס. איך רעד שוין נישט פון דערהיים, נאָר אין פאַבריק ווי ער זעהט אויס, ווי ער בויגט זיך און נייגט זיך פאַר'ן ברויט־געבער מיט זיינע „מענשען", ווי ער קריכט זיי אונטער די פיס, ווי ער ציטערט פאַר זייער הויך, ווי ער בעטעלט קוים אויס א גינסטיגען בליק... בררר! א קעלט געהט מיר דורך די ביינער, אז איך זעה עס! ניין! אויף דעם וועל איך קיינמאָל נישט באַשטעהן! זאָל מיך איינשלינגען אייביגע פינסטערניש אהן א שטראַל פון גליק, אהן טרייסט, אהן האָפנונג; הונגער וועל איך ליידען, ווי א נאַקעטער וואָרעם אויף נאַסער ערד, אונטער א וויינענדיגען הימעל זאָל איך ליגען, און דאָס נישט! — און וועט נישט בעסער זיין, איז פאַרפאַלען! זאָל מיך מרים־לעב פאַרגעסען, אויב זי קאַן, פאַרלייקענען, אויב זי וויל, אניט זאָל זי ליידען גלייך מיט מיר כאָטש יעדער באַזונדער! אויף דער ערד מוז אמאָל גליק וואַקסען, די ערד דאַרף אפשר אונזערע טרערען, אונזער בלוט דערצו. מיר וועלען עס געבען — זאָל אמאָל און פאַר אנדערע וואַקסען!

איך ענדיג נישט דעם בריף. פּלוצלונג איז ליכטיג געוואָרען אין מיין האַלב פינסטערען ווינקעל. איך קוק מיך אום — דאָס פענסטער פלאַמט — עס ברענט ערגעץ — אפשר אין פאַבריק?

דיין...

דריטער בריף.

דו פרעגסט, פאַרוואָס עס איז אַזוי שלעכט? פאַרוואָס עס ווערט אַלעמאָל ערגער? עס איז אַן איינפאַכע זאַך: לעג צו דיינע לאַנגע אויערען: ווער שטעלט דעם פּרייז פון דעם וועבערס אַר־בייט? דער וועבער מיט זיין ברויט־געבער! דער וועבער וויל ווי ס׳איז מענשליך לעבען, און דעריבער ווי מעגליך טייערער פאַר־קויפען זיין ארבייט; זיין ברויט־געבער, ווידער, וויל וואָס מעהר פאַרדינען און דעריבער וואָס ווענינער צאָהלען פאַר דער אַר־בייט. איז דאָ אַסך ארבייט און ווענינ וועבער, מוז דער פאַב־ריקאַנט צאָהלען וויפיעל דער וועבער וויל; איז אָבער דאָ אַסך וועבער און ווענינ ארבייט, איז פאַרקערט, מוז דער וועבער נעמען וויפיעל דער ברויט־געבער גיט איהם; און וועבער ווערט טאָג־טעג־ליך מעהר, די צאָהל וואַקסט ווי אויף הייוועז... די חכמה ווייסען שוין די קינדער אין דער וויג, נאָר דו ביסט דאָך אַ שוסטער, און אַן אַלשיך־שוסטער, קאָן זיין דו ווייסט עס נישט.

די קאָנקורענץ צווישען די וועבער וואַקסט פון טאָג צו טאָג. זיי קאָנקורירען איינער מיט׳ן צווייטען. יונגע, וואָס קאָנען מעהר און לעננער ארבייטען, שפּאַרען ארויס די אַלטע, וואָס האָבען שוין צו דער קאַטאַרגע קיין קרייַ־טען נישט; קאַוואַלירען, וואָס קאָנען זיך באַגנוגען מיט אַ קליינעם פאַרדינסט, יאָגען אַוועק די באַווייבטע און באַקינדערלטע, וואָס דאַרפען מעהר; דערנאָך קומען לעהר־איינגלעך און פאַרטרייבען די וועבער! און דער לוין ווערט געוואָרפען און פאַלט פון טאָג אויף טאָג... היינט הערט זיך נאָך, אַז נייע יונגע בעלי־צדקות וועלען עפענען וועבער־שולען, וואָס וועלען ארויסוואַרפען יאָהר־יעהרליך נייע וועבער!

עס איז ווענינ, וואָס איז שלעכט, דאָס שלעכטע מוז נאָך זיין אַזוי איינפאַך, אַזוי ריכטינ, אַזוי גלאַט, פעסט און קיילעכדיג, ווי אַ רינג ארום האַלז!...

און עס וועט קומען אַ צייט, ווען זיבען וועבער וועלען אָנ־כאַפּען איין ברויט־געבער און בעטען זיך: גיב ארבייט, גיב, האַלב אומזיסט, זאָל זיין אומזיסט, נאָר פאַרנומען זאָלען מיר זיין און

פארגעסען, אז אונזערע ווייבער בעטען און די קינדער העלפען צו...

דו גלויבסט נישט? דו מיינסט, אז אלץ האט א גרענעץ און קאן ווייטער נישט געהן? איך גלויב, ארבייט איז אויך א מין שכרות, זי פארהילכט, פארטויבט! זי פארשלאגט דעם קאפ מיט די געהירען און מען פארגעסט אן זיך, אן דער וועלט! עס איז אויך א מין בראנפען!

דערפאר איז אבער היינט א פרייע וועלט! קיינער טאר מיך נישט נויטען, איך זאל ארבייטען; איך בין קיינעמס פאדאנע נישט! איך ארבייט, ווען איך וויל, וואס איך וויל, — א פרייער פויגעל בין איך; נאר ווער עס וויל, שיסט מיך, פליקט מיך אפ און לעגט מיך אין טאפ אריין. איך וואלט געוועזען א פרייער מענש. איך זאל קיין מאגען נישט האבען, ער זאל נישט מאנען: עסען און עסען! איך זאל נישט דארפען טרינקען, וואוינען. איך זאל ארביי־טען אויף איבעריגע אנגענעמע זאכען! א, דעמאלט וואלט איך אנדערש געשאצט מיין ארבייט! אבער היינט?

איך וויל נעמען אסך, דער ברויט־געבער וויל געבען ווייניג; מיר ביידע זענען פריי, און דאך, קאן ער זיך אהן מיר באגעהן און איך אהן איהם נישט.

היינט הער איך אויף צו ארבייטען, מארגען ווארפט מען מיך אויף צוויי שפענער פון דירה ארויס; איבערמארגען קריג איך מאַ־גען־קרעמפּף פאר הונגער; נאך א טאג און איך שטעה שוין פון דערוויטען און קוק מיט ברענענדיגע אויגען אויף דער זיצערינס ברויט, און קאן מיך באין אופן נישט אוועקרייסען פון ארט; דאס ברויט איז א מאגנעט; מיט נעגעל בין איך צוגעשלאגען צום ארט...

איך האב עס נאך אליין נישט געפרואווט, נאר אזוי קוקען אויף א ברויט, אזוינע אויגען האב איך שוין געזעהן! אזוינע אוי־גען האבען נאר וועלף אין די וועלדער!

נו, דערפון וועל איך דיר אן אנדערש מאל דערצעהלען... עס איז שפעט, — און מיר ברעכט דער קאפ ווי א שארבען.

ד י י ן...

פיערטער בריף.

א שעהנעם דאנק פאר דיין טרייסט; בעסער געזאגט: פאר דיין גוטען ווילען מיך צו טרייסטען. ווארים וואס ביסט דו שולדיג, אז אפילו אין קאפ פון ארעמסטען שוסטער שלאגט זיך אפ די וועלט אסך בעסער ווי זי איז?

אז איך וועל איבערזעצען דיין שוסטער־געדאנק אויף מיין ווע־בער־שפראך וועט עס הייסען, אז גוטע און שלעכטע צייטען בייטען זיך, ווי זומער און ווינטער; אז איצט איז דא וועניג ארבייט און אסך לעדיגע הענט, וועט אמאל דער זאפאס אויספארקויפט ווערען און עס וועט זיין פארקערט: ארבייט אין די מאסען און וועניג וועבער! און דאמאלט וועט זיין א גן־עדן אויף דער וועלט! מען וועט אונז זוכען מיט ליכט אין די גאסען, און אז מען וועט אונז וועבער געפינען, וועט מען זאגען: שנייד אונז אפ די קעשע־נע, נאר ארבייטען קום! בעט דיר אויס דאס טעלערעל פון הי־מעל, נאר נעם די שיצען אין דער האנט אריין! מען וועט צאהלען פאר'ן „שטערען" מי יודע וויפיעל, און וועבער וועלען אומגעהן אין גאלד...

און דאמאלט וועל איך דיר נאר א פיפס געבען, וועסט דו קו־מען מיט מרים־לעב צוליופען, פאהרענדיג, אדער רייטענדיג, און מען וועט שטעלען א חופה צו מזל, צו ברכה, צו גליק...

אוי, אלטער, אלטער נאר! א שעהנעם זייפענבלאז האסט דו עס אויפגעבלאזען! הער א מעשה, וואס מען דערצעהלט! עס האט זיך אמאל א מכשף אויף א שטעדטעל פארלעגט און געוואלט עס יאגען און פלאגען. עס איז אבער א פרום שטעדטעל געוועזען, פול מיט הייליגקייט, און ער האט דערויף קיין גרויסע שליטה נישט גע־האט; האט ער זיך מישב געווען און האט זיך פאר א פאקענטרע־גער פארשטעלט, און אנגעהויבען אלע הייליגקייטען אויסצוקויפען און ער איז א רייכער סוחר געווען; מיט גאלד געצאהלט האט ער! עס איז געקומען צו א רענדעל פאר א בינטעל ציצית, א רענדעל פאר א תהילים'ל, פאר א שמירה'לע, נאר ברענגט! די סחורה מכלומר'שט שיקט ער קיין אמעריקא, עס האט זיך א נייער פלאץ געעפענט אויף אידישקייט...

און דער עולם האט געגלויבט און אנגעהויבען טראגען פון די שטיבער ארויס; פריהער האבען זיך געלאקעמעט געמיינע לייט, לאסט־ און וואסער־טרעגער, דערנאך בעלי־מלאכות, דערנאך בעלי־בתים, עס איז געקומען די צייט אויף שמשים, חזנים, דינים און שוחטים... קיין איינציגער האט נישט אויסגעהאלטען... דער רב אפילו נישט, ער האט אויך אויסגעלעדיגט די שטוב; פאר געלט וועט מען אנדערע סחורה באקומען...

און אז מען האט אלץ אויספארקויפט, האט דער מכשף שליטה באקומען און אנגעהויבען פלאגען דאס שטעדטעל מיט שלאפקייטען און אלערליי קרענק...

און עס איז זיך נישטא מיט וואס צו ראטעווען, קיין מזוזה ביי דער טיר, קיין שמירה'לע אין פענסטער; קיין אידיש ווארט אין שטוב!

עס איז נישט געווען פון וואס אן עין־הרע אפצושפרעכען, פון וואס א פרק משניות צו לערנען, א יהי־רצון צו זאגען... און אז מען האט געוואלט נאך אנדערע ספרים שיקען און מען האט געעפענט די קאסטענס מיט גאלד, זענען אויפ'ן ארט פון רענדלר נישט פאר אונז געדאכט, שארבענס געלעגען...

און אזוי איז מיט אונז אויך אמאל געשעהען!

געשעהען איז עס פאר א פאר יאהר, נאך איידער איך בין אהער געקומען. פלוצלונג איז א גליקליכע, א בריליאנטענע צייט אויף וועבער געקומען, עס האט סחורה פארפעהלט!

מען האט ארבייט געברויכט, ארבייט, וואס מעהר ארבייט; וואס מעהר וועבער, וואס מעהר הענט! דער פאבריקאנט, דער כשוף־מאכער האט גאלד געצאהלט, די ארבייט איז אין גאלד געגאנגען... און עס האט א געהענדיג יאהר געדויערט! נאר אז דאס יאהר איז אריבער, איז געבליבען קרענק מיט שארבענס!

אונזערע לייט האבען קיין שכל נישט געהאט מיט דער גוטער צייט זיך צו באנוצען און הויבען דעם פרייז; אלע צוזאמען וואלטען עס אפשר געטאן, נאר צוואווארפענערהייט האט יעדערער באזונדער געוואלט נאר אויסרייסען וואס מעהר ארבייט פאר זיך, וואס מעהר איינצושלינגען פארדינסט! און דער וועבער האט זיך צוגעכאפט צו דער ארבייט, ווי צו א הייסען פלאדען; און עס איז געווארען א כאפעריי, א געשלעגעריי איבער דער ארבייט; מען האט

ארבייט גענומען מיט געוואלד, מיט געוויין, מיט געשריי און מיט קללות! דער פאבריקאנט האט זיך פאר פרייד די הענט געריבען. מיט די פעטע אויגען געכליפעט, קוקענדיג, ווי דער עולם האט געארבייט, צום טויט געארבייט, נישט פופצעהן—זעכצעהן, נאר צוואנציג און צוויי און צוואנציג שעה א טאג האט מען געוועבט! קראנקע זענען פון די בעטען ארוים, די שוואכסטע האבען גבורות באוויזען! מען האט געארבייט און געלט גענומען, מען האט אלע קרעפטען, מען האט די לעצטע כחות פארקויפט! פאר געלט האט מען נייע כחות באקומען! און אומגעגעסען, אומגעשלאפען, האט מען געשווינד געמאכט סחורות און אויסגעארבייט!

און אז מען האט שוין אויסגעארבייט דעם זאפאס, האט מען זיך שוין אויסגעארבייט די כחות, דאס געזונט מיט'ן לעבען.

און אז מען איז קראנק געווארען, איז אויך דאס געלט פאר־שוואונדען געווארען, און קיין נייע ארבייט איז שוין נישט גע־ווען... און מען האט שוין נישט געהאט מיט וואס זיך צו רא־טעווען פון דער נויט...

אזוי איז געשעהען, און זאל מארגען נאך אמאל קומען די צייט, וועט דאסזעלבע געשעהען! כל־זמן די וועבער קאנקורירען איינער מיט דעם צווייטען, קאן אנדערש נישט זיין; מוז יעדערער כא־פען, וואס מעהר ארבייט, מוז יעדערער וואס מעהר שטונדען זיצען ביי דעם שטול, און וואס מעהר מיר כאפען, און וואס לענגער מיר ארבייטען, וועניגער ווערט ארבייט, וועניגער ברויכט מען וועבער, גרעסער ווערט די קאנקורענץ, פאלט אלץ נידעריגער דער פרייז! ווייטער א פוסטע זאך — א רינג ארום האלז!

דערצו קומען נאך די לוינקעטניקעס! נאר וועגען דעם אין מיינע ווייטערדיגע בריף.

ד י י ן...

פינפטער בריף.

דו ווייסט נישט, וואס דער „לוינקעטניק" איז? איך וועל עס דיר קורץ און שארף פארטייטשען; איך האב פארגעסען, אז איך רעד מיט א שוסטער, נישט מיט א וועבער.

דער „לוינקעטניק", ברודער, איז נישט קיין פאבריקאנט, נישט קיין וועבער; נישט ער ארבייט אליין, נישט ער האט ארבייט צו פארגעבען; ער איז נאר א מיטעלמענש — ער נעמט נאר אן ארבייט ביים פאבריקאנט און גיט עס אוועק ארבייטער; דאס הייסט: ער שטעהט אין דער מיט צווישען פאבריקאנט און וועבער, און ווי עס פליהט א קארגער ביסען פון פאבריקאנטס האנט צום וועבערס מויל — כאפט ער עס אין דער לופט, בייסט אפ א האלבען חלק... טיילמאל שלינגט ער איהם איין אינגאנצען, און ווערט נישט דערשטיקט...

און דער לוינקעטניק נעמט אן ארבייט נישט פאר פארטיגע וועבער, נאר פאר לערען־יונגען, וואס ארבייטען אונטער זיין אויפזעהן... זיי לערנען זיך ביי איהם און ארבייטען אומזיסט; טיילמאל צאהלען זיי נאך צו; ערשט נאך א געוויסער, גענוג לאנגער צייט, הויבט ער אן צאהלען, נאר ביסלעכווייז און ביליג. דער לוינקעטניק האט דעריבער צוויי גוטע מעלות: ערשטענס, שיקט ער יאהר־יעהרליך ארויס א נייע פארטיע וועבער־קבצנים, וואס ווארפען דעם פרייז, אבי ארבייט צו באקומען; און צווייטענס, ווארפט ער אליין דעם פרייז, ווייל ער ארבייט מיט פרעמדע, אומזיסטע אדער וועניגסטענס מיט ביליגע הענט און קאן באשטעהן גאנץ ביליג צו ארבייטען. נאטירליך מוז דער וועבער נאכגעהן און דער פרייז פאלט וואס אמאל נידעריגער.

אפשר שלעכטע מעלות? קומט זיי נישט דערפאר די וועלט און יענע וועלט?

וועגען יענער וועלט וויים איך, נאטירליך, וועניג וואס צו זאגען. איך האב שוין לאנג פון דארט דורך גוטע און פרומע לייט קיין ידיעה נישט געהאט; נאר די וועלט האבען זיי. נאטירליך, לעבט דער פאבריקאנט שענער און בעסער, נאר דעם לוינקעטניק'ס ווייב טראגט אויך פערעל אויפ'ן האלז און בענשט שבת־ליכט אין א פאר גרויסע זילבערנע לייכטער.

נאר מרים־לעב וועט ווייטער זאגען, אז איך בין אלעמאל געוועזן א גוטער און היינט בין איך א שלעכטער געווארען; אז אמאל פלעג איך נישט קוקען יענעם אין טאפ אריין, און היינט שטעכט מיך דער האבער, און האב אויף אלץ גרויסע אויגען...

מרים־לעב, עס איז אזוי, און עס איז נישט אזוי!

אמת, אז איך בין אמאָל בעסער געוועזען... עס איז געוועזן דאָ־מאָלט, ווען מיין פאָטער, עליו־השלום, האָט געלעבט און איך בין אין דערהיים געוועזען... אמת, איך האָב קיין מוטער נישט געהאַט, און דער פאָטער האָט א גאַנצען טאָג מיט שיצען געוואָרפען... נאָר צו עסען און טרינקען האָב איך געהאַט און אויך וואו דעם קאָפּ אנידערצולעגען... אויב איך האָב קינדווייז צופיעל צייט געהאַט, און צו וועניג חברים, און האָב גענוג צייט געהאַט, זיצענדיג אליין, זיך ארומצוקוקען און אלץ באַטראַכטען, האָט עס מיר דאָך וועניג געשאַדט... דער געדאַנק האָט זיך פריהער אויפגעוועקט, נאָר גאָר איינגאַנצען אויספּלאָנטערען פון קרענצעל איז נישט פאַר מיינע כחות! איך האָב אסך געקלערט און וועניג וואָס פארשטאַנען... שפּעטער האָב איך מיך, שפּילענדיג, ביים טאַטען וועבעריי געלע־רענט און די מלאכה איז מיר געפעלען... זי האָט מיר אויסגעוויזען ווי א קונץ, א פיין מייסטערשטיק; אנדערש איז מיר נישט איינ־געפאַלען.

א טאַטען האָב איך געהאַט, ווי איהר ווייסט, א בלאַסען, א דאַרען, מיט טריבע ארומגעלאָמעוועטע אויגען און שאַרפּביינינגע באַקען. נו, וואָס איז? גאָט ברוך הוא האָט די וועלט באַשאַפען און אויף איהר פארשידענע מענשען געמאַכט, טייל פעטע, טייל מאַ־גערע, טייל לאַנגע, טייל קורצע, און יעדען אַן אנדער פּנים און אנדערע אויגען נעגעבען... אבי איך האָב ליעב דעם טאַטען און דער טאַטע האָט מיך ליעב! און איך האָב צו גאָט קיין טענה נישט געהאַט. ווארים צייט איך האָב דעם טאַטען געדענקט, האָט ער אַזוי אויסגעזעהן, און עס איז מיר גאָרנישט איינגעפאַלען, אז ער איז אמאָל א געזונטער, פרישער יונגערמאַן געוועזען, מיט ליכטיגע, ברענענדיגע אויגען, וואָס זענען מיין מאַמען מיידעלווייז אַזוי גע־פעלען געוועזען. געוואוסט האָב איך, אז איך האָב א מוטער געהאַט און עס האָט מיר ווי גע׳חלומ׳ט, אז אין שטוב פלעגט זיך אמאָל ארומדרעהען אן אלבאַסטער־ווייס ווייבעל, מיט שוואַרצע ברעמען און בלויע טיפע נאָר ברענענדיגע אויגען. נאָר געזאָגט האָט מען מיר, אז גאָט ברוך הוא האָט זי צו זיך גענומען, זי איז איהם מן־הסתם געפעלען געוואָרען... ווער האָט מיר געזאָגט, אז זי איז אוועקגע־גאַנגען פון דער וועלט, ווייל זי האָט געברויכט ווייַן און פלייש צום געזונט און די ביידע זאַכען זענען נישט פאַר אָרעמע לייט?

מען האט עס מיר פארשוויגען, פונקט ווי מען האט פאר מיר גע־האלטען בסוד, אז די וועבעריי זויגט אויס דעם מארך פון די ביי־נער און האט מיר דעם פאטער בלאס, דאר און בלינד געמאכט.

מיין פאטער האט נאך אויף אסטמא געליטען... צי האב איך געוואוסט, אז דאס קומט פון שטויב פון גארן? דער אייגענער גאט, וואס האט מיר א דארען פאטער געגעבען, האט איהם טריבע אויי־גען געמאכט און נאך אסטמא געשיקט — פארוואס? א פראגע עס איז! איך האב א מלמד געהאט, תורה געלערענט און געוואוסט, אז אפילו מלאכים זינדיגען, בפרט א בשר־ודם, בפרט א וועבער... און גאט שטראפט, מען זאל אפקומען אויף דער וועלט!

אז איך פלעג מיך אויפכאפען ביינאכט און זעהן, ווי דער פאטער דרעמעלט כמעט זיצענדיג אויפ'ן קישען און האט א שרעק־ליך שווערען אטעם, פלעג איך מיך באגיסען מיט פרומע קינדיש הייסע טרערען, און בעטען גאט, אז אויב מיין פאטער האט געגען איהם געזינדיגט, זאל ער בעסער מיך שטראפען! און אז איך האב נישט גע'פועל'ט, האט עס מיך ווייניג געוואונדערט, ווארים וואס פאר א זכות האט אזא וועבער־קינד געקאנט האבען ביי אזא גרוי־סען שרעקליכען גאט, ער זאל הערען מיין געבעט?!

נאר אפט פלעג איך מיך אויפכאפען און דער פאטער איז נאך געזעסען ביי דעם שטול... טיילמאל האט שוין דער מארגען געגרויט און מיט דינע שטראלען זיך אריינגע'גנב'עט דורכ'ן לאך פון לא־דען. „טאטע", פלעג איך זיך בעטען, „לעג שוין אוועק די ארבייט. קום שוין שלאפען", — קוים וואס ער דערהערט און ענטפערט מיר: „באלד, באלד, קינד מיינס!" און ריהרט זיך נישט פון ארט. „איך וועל נאך ענדיגען — זאגט ער — דעם שטערן." און איך בין איינגעשלאפען מיט דעם געדאנק, אז דער טאטע איז אמאל אן אייג־נעשפארטער און וויל דוקא ארבייטען, כאטש עס טוען איהם די אויגען וועה! ווינטער־צייט פלעגט מיר טיילמאל קאלט זיין אליין אין בעט און עס פלעגט מיר ביטער ווערען אויפ'ן הארצען, טראכ־טענדיג, אז דער פאטער האט ליעבער זיין שטערן ווי מיך, כאטש דער שטערן וואלט איבערנאכט נישט געפרוירען געווארען. און איך ציטער פון קעלט!

אליץ האט מיר מיין מלמד געזאגט און פארטייטשט, נאר נישט דאס, אז מיין טאטע האט זיין שטערן פיינט שנאת־מות, אז נישט

ער וויל דעם שטערן ענדיגען, נאָר איך זאָל מאָרגען צו פרישטיק א בייגעל האָבען; אז נישט ער וויל דוקא ארבייטען ביינאכט, כאָטש ער האָט שוואכע אויגען, נאָר ווייל ער מוז ארבייטען ביינאכט! פּונקט אזוי ווי עס האָט מיר קיינמאָל קיינער נישט געזאָגט, אז פון גאָרן־שטויב קריגט מען אסטמא...

היינט וויים איך עס, און דעריבער קאָן איך אזוי גוט נישט זיין! היינט וויים איך, אז די שלעכטע אומבארמהארציגע וועלט האָט צו מיין פאָטער געזאָגט: דו ארבייט אסך, אסך, צאָהלען וועט מען דיר וועניג, און פּרנסה בעט ביי גאָט! דו ארבייט אסך, מאך א מאָסע שטערען אי ביינאכט, אי בייטאָג, און ביי גאָט בעט א רפואה אויף די אויגען! אכטצעהן שעה אין טאָג זיץ אין שטוב איבער דעם שטול געבויגען, שלינג איין פאָרביגען, פאר'סם'טען שטויב, און וועסט דו אסטמא באקומען, האָסט דו א ריינע בּרע־טענזיע צו גאָט! וואָס שאַדט עס דיר, אז מיר וועלען דערוויילע דיין ארבייט טראָגען און פון א טייל פון איהר רייך ווערען? און אצינד רעדט זי אזוי צו מיר!

דער פאָטער מיינער האָט געגלויבט און שטיל און פרום גע־ליטען; און אפשר האָט ער שטילערהייט געוואוסט און נאָך טויי־זענט מאָל געליטען מעהר פאר מיר? ווער וויים? מיט קינדער רעדט מען נישט פון אזעלכע זאכען!

צי האָט מיין מלמד געוואוסט, וועמען ער האָט געדינט? צי אין איהם נאָר איינגעפאַלען, אז ער בינדט מיין נשמה מיט פרומען, נאָר פעסטען שפּינוועבס און וואָרפט זי ארוים פאר די הינט? פון וואַנען האָט ער געזאָלט וויסען? ער אליין איז אויך א וועבער גע־וועזען, ער אליין האָט אויך בעלי־בתים געדינט; מיין פאָטער איז געשטאָרבען אויף אסטמא, און ער אויף א לונגען־פעהלער!

נו, איז א וואונדער, אז געגאַרט פון אלע זייטען, האָב איך געלעבט א גוטען טאָג און בין א גוטער געוועזען?

ווער שמועסט שפּעטער, אז איך האָב א געווים פרעהליך מיי־דעל דערקענט און פלעג מיט איהר יעדען אָוועגט זיך טרעפען אין הויז הינטער'ן טויער? עס האָט זיך אנגעהויבען א גיי וואונדערליך לעבען, זיסע לבנה־נעכט און נאָך זיסערע חלומות... גאָט מיין איינ־ציגער! ווי גליקליך בין איך געוועזען! און ווי גליקליך האָב איך מיך געפיהלט ביים ראש־חדש בענשען, ווען דער חזן האָט גע־

זונגען „עם כל ישראל אחיהם“ — אלע אידען זענען ברידער! א קאטאוועס א מענש האט א זיבען־אכט מיליאן ברידער און שוועס־טער, און מרים'ל איז איינע פון זיי! איך האב מיך געפיהלט אזוי גרויס, אזוי שטארק, אזוי שטאלץ! ערשט שפעטער בין איך גע־וואר געווארען, אז דער מזל קאן מיך אויסרייסען פון דער היים און מיך פארווארפען ווי א פוילען עפעל, ערגעץ אריין אין דער פרעמד, וואו דאס הארץ וועט פארגעהן פאר בענקשאפט, און זי וועט בליי־בען דארט און שטריקען און וויינען באזונדער; ערשט שפעטער בין איך געוואר געווארען, אז מאריץ פיינבאך, מיין ברויט־געבער, איז מיר גאר קיין ברודער נישט, אז ער האט מעהר רחמנות אויף זיין פערד, ווי אויף מיר! נאר דאמאלט, האב איך נאך דאס אויך נישט געוואוסט, און בין אזוי פריי מיט א שמייכעל אויפ'ן יונגען פנים, מיט פאר'חלומ'טע אויגען און אויסגעשפרייטע הענט, אנט־קעגען געגאנגען דער וועלט...

היינט ווייס איך עס, היינט ווייס איך צופיעל... נאר צי בין איך אימיצען מקנא? צי וויל איך דען דעם לוינקעטניק'ס זילבער־נע לייכטער? אדער מיין ברויט־געבערס בייטעל מיט געלט? ניין! כ'וויל עס נישט, מיר חלומ'ט זיך א ריינע אויפגעראמטע שטוב; בעטען הילצערנע, זאל זיין צו איינציגע קישען, נאר ווייסע, שניי־ווייסע ציכען! א ברויט אין ווייסען הילצערנעם אלמער. א האלב פונט פלייש צו מיטאג אויף א פערזאן, און וועט גאט א קינד גע־בען, זאל דערפאר אין דער מוטערס בריסט זיין מילך, פרישע מילך, נישט גאל, נישט סם! אנטון וויל איך מיך ארעם, נאר ריין, זאל זיין געלאטעט, נאר נישט צוריסען! און וואס נאך וויל איך? אז מיין ווייב און מיין קינדס מוטער זאל זיין די, וואס איך ווייס, צו וועלכער ס'ציהט מיך מיט'ן גאנצען לעבען, מיט דער גאנצער נשמה! אט אזוי ווענינ וויל איך, נאר דאס ווענינע קאן אויך נישט געשעהען, ווייל איך מוז אנדערע שפייזען און אליין הונגעריג זיין! איך בין קיינעם נישט מקנא, דאך פארדריסט מיך, פארוואס בין איך נאר א רינע, וואס לאזט דורך דאס וואסער, און אליין טרינקט זי נישט.

זעקסטער בריף.

דו שרייבסט, אז איך זינדיג, אז איך פארלאנג צופיעל, כאטש עס האט מיר קיינער דערויף קיין קאנטראקט נישט געגעבען. מרים־לעב זאגט, אז מען קאן לעבען מיט גארנישט, אדער כמעט מיט גארנישט. אז אויב מען האט זיך ליעב, עסט מען „וואס עס איז“ אדער „באריי וואס“... איך אליין האב אויך אמאל אזוי געמיינט; איך האב מיך אבער צוגעקוקט צום לעבען פון מיינע חברים; איך האב עפעס אנדערש געזעהן! איך האב שרעקליכע זאכען געזעהן!

אז איך האב די ערשטע צוויי רובל א וואך באקומען, האב איך א געשריי געטאן און דאמאלט אונטערגעשפרונגען פאר פרייד! מיין ערשטער געדאנק איז געווען אייך א דעפעשע צו געבען. גרייט זאלט איהר זיין! טעלעגראפירט דאך האב איך נישט, עס איז מיר פלוצלונג א שאד געווען דאס געלט! נישט מיינס, נאר מרים־לעבס געלט איז מיר א שאד געווען! עס איז שוין איהר געלט געווען! איך וועל בעסער שרייבען, און איך האב בייגאכט געשריבען, נאר צומארגענס דעם בריף נישט אוועקגעשיקט.

אין אווענט בין איך צו מיינעם א באקאנטען וועבער געגאנגען; איך האב געוואוסט, אז ער איז נישט דריי יאהר נאך דער חתונה, און איך האב געוואוסט, אז עס איז א ליעבע געווען און מיר האט זיך געגלוסט, עס האט מיך געצויגען צו זעהן כאטש איין אווענט, כאטש איין סצענע פון א גליקליך, היימיש לעבען, אויף וועלכען איך האב אזוי געהאפט! דערווייל דורך א שפארע ארייגקוקען און זעהן, ווי עס פיהרט זיך אין גן־עדן. און איך האב געזעהן!...

איך האב געזעהן צוויי קראנקע קינדער, איינס האט דיפטע־ריט באקומען און דאס צווייטע האט זיך זאראזשעט... זי איז גע־זעסען ביים טיש געבויגען איבער א נעה־מאשין, און ער, דער פאר־ליעבטער מאן, איז ארומגעגאנגען אויף און אפ, בייז און ווער־פענדיג מיט די הענט! אז ער איז נעהנטער צו מיר צוגעגאנגען, האב איך ביי איהם געזעהן טרערען אין די אויגען; נאר די טרע־רען זענען מיר עפעס נישט געפעלען, און פון מויל האב איך א ריח

פון בראנפען דערפיהלט... איך האב ־יך געשווינד צוריקגעצויגען, נאר געשלאפען יענע נאכט בין איך שוין נישט...

איך בין געלעגען מיט א פערעגע אויבען און האב באשיינ־פערליך אהן אויפהער געזעהן דאס בילד, ווי זי זיצט איבער־געבויגען אויף דער מאשין; איך האב איהר פנים נישט געזעהן, נאר זיכער געפיהלט, אז עס איז דערשראקען, פארציטערט און בלאס, און פון די אויגען פאלען גרויסע, גרויסע טרערען, ווי די ארבעס... און די פלייצע פלאטערט און ציטערט... און עס האט זיך אלץ געדאכט, אז אט געהט ער צו און דערלאנגט איהר מיט דער פויסט אין פלייצע אריין... אויב נישט היינט, וועט ער עס מארגען טון... ער וועט שוין קיין איינציג מאל נישט אהיים קומען ניכטער...

איך האב געזעהן דערנאך נאך אנדערע זאכען. מען טייט מיט פינגער אויף עלטערען, וואס האנדלען מיט פלייש — פון אייגענע טעכטער... איך האב געזעהן קינדער, וואס ווארפען ארוים די על־טערען, ווען זיי הערען אויף שוין פארדינען...

א, איהר קאנט עס גארנישט פארשטעהן! נישט נאר לייוועגט און וואלען־צייג, וועבען מיר. מיר וועבען אויס גאר פונקט נייע מנהגים, נייע מדות פון דער נאדעל! אויך וועבען מיר אויס תכריכים פאר דער אלטער, גוטער און פרומער וועלט, און מען וועט זי אין זיי באגראבען... און עס וועט אויפשטעהן א נייע, פוילע, דורך און דורך פארפוילטע וועלט. און ווער עס וועט נאך האבען א ריינערע נשמה וועט פון איהר אנטלויפען, וואו עס וואקסט אפילו קיין פעפער נישט!...

ד י י ן . . .

אכטער בריף*).

מזל טוב! ענדליך האסט דו דיך געריהרט פון ארט! הונגער און נויט האבען אויף דיר נישט געווירקט, נאר די וועלט. האסט דו מורא, זאל נישט אונטערגעהן, די ריינקייט און פרומקייט זאל נישט פארלוירען ווערען!

---

*) דער זיבעטער בריף איז ערגעץ פארלוירען געגאנגען.

און אויף אַ המצאה בּ־זט דו געפאלען: קודם־כל שרייבסט דו, דאַרף מען די לוינקעטניקעס אונטערברענגען!

דו האסט אפילו קיין אמעריקא נישט אנטדעקט, אפילו קיין פולווער נישט געפונען, ווייל דאס האָט מען שוין פאַר דיר געטאַן. דיין ליעדעל זינגען שוין די פייגעל אויף די דעכער! נאָר אַ נאָנ־ראדע ביסט דו ווערט און איך וועל דיר דערפאר דערציילען די מעשה פון די פּאר אויגען, וואס האבען אזוי פייערדיג אויף אַ פּרעמד ברויט געקוקט!...

אמאל, און דוקא ערשט נישט לאַנג, איז געוועזען אַ וועבער, גראָד אַ גוטער וועבער, נאָר, ווי מען פלעגט זאגען, נישט מעהר קיין קלוגער, אדער דער קאָפּ זיינער איז נישט אויף זיין אָרט געשטאַ־נען, אדער עס האָט דאָרט אינעווייניג עפּעס געפעהלט. נאָר דער־פאַר האָט ער געהאט אַ ברייט אויסגעוואקסען הארץ, וואו, אויסער זיין אייגענעם פּאָרטרעט, איז נאָך געהאנגען דאס בילד פון אלע וועבערישע צרות, און ווייל עס איז זעהר גרויס געוועזען, האָט עס כמעט זיין אייגענעם פּאָרטרעט פאַרשטעלט, און דעריבער האָט ער אפּט זיך אליין נישט געזעהן! ער אליין האָט געגוג פאַרדינט — די צייטען זענען נאָך עטוואס בעסער געוועזען, ער האָט זאָגאר אַ געליעבט מיידעל געהאט און נאָר וואס געוואָלט חתונה האבען, נאָר אַ געדאנק האָט זיך איהם אריינגעשלאָגען אין מח און דער געדאנק האָט איהם צורעכט געמאכט. ער האָט זיך איינגערעדט, אז אויב יעדער איינציגער וועבער איז, באזונדער גענומען, אַ שוואך, ווייך ריטעל, וואס דער ערגסטער לוינקעטניק דרעהט זיך ארום, אויב ער וויל, ארום פינגער, וואלטען אלע צוזאמען געקאָנט זיין אַ שרעקליך שטאַרקער בעזים אויסצוקערען און ארויסצוואַרפען מיט׳ן מיסט נאָך עפּעס בעסערס ווי אַ לוינקעטניק איז, נאָר מיט וואס בינדט מען דעם בעזים?

און אַ שלעכטע נאַטור האָט ער געהאט, שטענדיג אפען צו האלטען דאס מויל, און וואס פאַר אַ גרינער פויגעל עס איז איהם נעבוירען געוואָרען אין דער קליינער נעסט פון קאָפּ, פלעגט ער באלד ארויספליהען פראנק און פריי אויף דער פרישער וועלט... על־טערע מענשען האבען איהם געוואָרענט, ער זאל נישט זיין קהל׳ס פּאַרזאָרגער, ווייל קהל צאהלט מיט שטיינער פאַר ברויט; דאס געליעבטע מיידעל האָט איהם געהאלזט, געקושט און געוויינט, ער

זאל זיך נישט מאוס מאכען דאס מויל מיט א בעזעט, נאר ער האט זיך געהאלטען ביי זיינעם, אז מען דארף בינדען א בעזעם!

און גערעדט דערפון האט ער ווארעם, מיט הארץ, מיט בלוט, די וועבער האבען וועניג פארשטאנען, נאר גוט געפיהלט, און פלע־גען מאכען ארום איהם רעדלעך, און אז ער האט גערעדט, האבען טייל געזיפצט און טייל געשאלטען. נאר פון דעם איז ער נישט צופרידען געווען. ער פלעגט זאגען, אז פאר טויזענט זיפצען וועט דער בעקער קיין איינציג ברויט נישט געבען, און פון א מיליאן קללות וועט זיך ביים לוינקעטניק אין מויל קיין איינציגער צאהן נישט קריצען... נאר וואס דען ווילסט דו, לעבען מיינס? א בעזעם וויל ער מאכען, נאר א בעזעם...

און עס האט זיך אנגעהויבען צו בינדען א בעזעם! דער עולם האט זיך צוזאמענגענומען און געשוואוירען, מעהר ביי קיין לוינ־קעטניק קיין ארבייט נישט אנצונעמען! די, וואס ארבייטען שוין, זאלען אוועקגעהן!... און באלד איז געפאלען געלט, מען זאל אויפ־האלטען די, וואס געהען אוועק, ביז זיי וועלען דירעקט פון פאבריק קיין ארבייט נישט באקומען! איז עס געווארען א רעש אין די גרוי־סע וועלטען; דערשראקען און פארציטערט זענען ארומגעלאפען לוינקעטניקעס, שטיל און ווי ווייט מעגליך ערדעל האבען אפילו פאבריקאנטען גערעדט! און די וועבער האבען זיך געפרעהט, הא! עס שטעקט דאך א קראפט אין ארעמע לייט, מען דארף זיי נאר וועקען, וועלען זיי וועלטען איבערקערען! א גדולה, א פרייד!...

עס איז א פיינער, פארביגער זייפענבלאז געווען, נאר ער האט צו געשווינד געפלאצט! ערשטענס זענען געווען עטליכע שלעכ־טע וועבער, וואס האבען קיינמאל קיין ארבייט נישט געהאט, הא־בען זיי זיך באלד אריינגעשלייכט צו די לוינקעטניקעס און אנגע־הויבען צו ארבייטען... אנדערע האבען זיך דערשראקען און גע־שווינד צוריק זייערע ערטער פארכאפט; די רעשט האט עס דער־זעהן און אליין געמוזט זיך מתיר נדר זיין און נאך איבערבעטען דעם לוינקעטניק: „זיי אונז מוחל, עס איז גארנישט אונזער הויט, כאטש זי ליגט אויף אונזער לייב. שינד, וויפיעל דו ווילסט!“ און דאס לעבעדיגע וואסער איז צוריק אין דער קאריטע אריין, צוריק דאס אלטע לעבען!

נאר א נייעס איז געשעהען: דעם מענש מיט'ן הארץ האט

מען פון פאבריק ארויסגעוואָרפען און ער האָט שוין אין ערגעץ קיין ארבייט נישט באקומען. די געליעבטע כלה האָט נאַטירליך צוריי־סען די תנאים... די וועבער האָבען געשווינגען; מען וועט דאָך פאַר איין מענש וועגען נישט אַוועקוואַרפען די פּרנסה!

געשעהען איז עס נאָך איידער איך בין געקומען, נאָר איך האָב נאָך די זכיה געהאַט צו זעהן, ווי דער מענש מיט'ן ברייטען הארץ האָט געקוקט אויף א לעבעל ברויט ביי דער זיצערין אויפ'ן טיש.

ד י י ן...

ניינטער בריף.

איך האָב גאָרנישט געוואוסט, אז מיין מרים־לעב האָט אזא דעה ביי גאָט! — קוים האָט זי אין לעצטען בריף געוואונשען מיך כאָטש נאָך אמאָל צו זעהן, פאָהר איך שוין אהיים!

עס פעהלט נאָך אפילו אויף הוצאות, נאָר איך האָב נאָך עט־ליכע איבעריגע זאכען צו פארקויפען... דאָס בעט מיט'ן קישען און קאָלדרע, מיט'ן שעניק אפילו האָב איך שוין פארהאַנדעלט; איך האָב אבער נאָך אן איבעריגען ראָק און צוויי־דריי איבעריגע העמ־דער.

אויף הוצאות וועט גענוג זיין, אנישט וועל איך צושפּרייזען צו־פוס.

און פאָהרען אהיים פאָהר איך דורך גאָר א פּשוט'ע זאך; איך האָב א גאָרנישען פעהלער געמאַכט און מוז אהיים פאָהרען.

די מעשה איז אזוי געוועזען: צייט איך האָב די וועלפּישע אוי־גען געזעהן, האָב איך מיר געטראַכט: בעסער א לויט שכל איידער א פונט הארץ! בעסער ביינאַכט אפען צו לאָזען די טיר, איידער בייטאָג דאָס מויל. ציין נוצען צום עסען, נאָר נאָך מעהר די צונג איינצובייסען, אויב זי וויל זיך אן איבעריג מאָל איבערדרעהען. דער מענש איז טאַקע געקרויגֿט און געהויבען איבער אלע חיות מיט די רעד, נאָר „גוט מאָרגען — גוט יאָהר" איז גענוג גערעדט און וואָס איבעריג — שאַדט! און נאָך אזוינע גוטע און קלוגע זא־כען האָב איך מיר געטראַכט און איינגעקאָרבט, אבי איך זאָל קיינ־

מאָל, אזוי ווי יענער מיט'ן ברייטען הארץ און אפענעם מויל אויף א זיצערינס ברויט נישט ברויכען צו קוקען...

פון אזא קוקען — האָב איך געטראַכט — קומט קיין גוטס נישט ארויס, אויפ'ן בעסטען פאַל קומט מען דערצו, אז מען כאַפּט א ברויטעל.

און וואָס וואָלט מיין פרומער מלמד געזאָגט? ער וואָלט זיך באַלד געשטעלט פאַר'ן בית־דין של מעלה און עדות געזאָגט, אז ער אליין האָט מיך געלערענט: „לא תגנוב! ריהר נישט קיין פרעמדס!“

וואָרים, ווי דו ווייסט, איז מיין פרומער מלמד א קורצזיכ־טיגער געוועזען, און קוים וואָס ווייטער פאַר זיין אייגענע נאָז נישט געזעהן... אז דאָס ווייב פלעגט איהם אנידערלעגען א ברויטעל אויפ'ן טיש, האָט ער געזעהן ברויט, מעהר נישט ווי ברויט! ווער ברויט, וואָס ברויט? ווי קומט עס צו איהם? פון וואַנען נעמט זיך ברויט? ווער האָט געזייהט, ווער געשניטען, ווער געמאָלען, ווער געבאַקען? וועמעס שוויים שטעקט דערינען, וועמעס בלוט? דאָס האָט ער קיינמאָל נישט געזעהן... פון הימעל אראָפּ, צי פון אונטער דער ערד ארויס וואָלט ער געשריען: גנב! און אויף מיר וואָלט דאָס היטעל געברענט!

נאָר וואָס קומט ארויס, אז דער מענש דענקט און די צרות (אייגענע צי פרעמדע) לענקען! אז ווי ענג עס איז נישט ביי איי־נעם אין הארצען, פאַלט דאָך אמאָל אריין א נארישקייט; איידער דו קוקסט זיך אום, האָסט דו עס אפּגעטאָן און פארפאַלען, — כאַטש קנייפּ דיר אוים די באַקען. מיין געוועזענער ברויט־געבער זאָגט, אז ער האָט זיך אויף מיר נישט גערעכט; איך אליין וואָלט עס אויך נישט געגלויבט! און דאָך מוז עס אמת זיין, והא ראיה: איך פאָהר אהיים!

נאָר צו דער זאַך! עס איז דאָ אמאָל געוועזען א גרויסע ווע־בערשע חברה מיט'ן נאָמען „פּועלי־צדק“. אָט א אידישע חברה, אויף וועלכע אלע האָבען דורך די פינגער געקוקט, ווייל מען האָט דאָרט נישט מעהר ווי געדאַווענט און שבת אלשיך געלערענט... צי האָבען שוין די אלטע וועבער געפיהלט, אז זיי מוזען דאַווענען באַזונדער, בעטען אויף עפּעס אנדערש איידער זייערע ברויט־גע־בער? ווער ווייסט? ! נאָר מיט דער צייט איז דער דאַווענען כמעט פון דער מאָדע ארויס, און אויפ'ן אָרט פון אלשיך הערען שפּאַ־

צירט דער עולם הינטער דער שטאָדט און באַמיהט זיך אויסצו־
אַטעמען דעם שטויב פון גאַרן. וואָס מען האָט אָנגענומען אַ גאַנצע
וואָך... מיט דער צייט האָבען אויסער עטליכע, גאַנץ אַלטע ווע־
בער, מיט די אַלטע טליתים און זילבערנע עטרות — אַ זכר פון די
אַמאָליגע גוטע צייטען, — אַלע אין דער חברה פאַרגעסען... נאָר
לעצטענס, אַז מען האָט מיט אַמאָל געוואָרפען דעם פּרייז, האָט עס
דעם עולם אונטערגעטראָגען; עס איז געוואָרען אַ רעש, אַ מהומה.
וואָס טוט מען? וואָס נעמט מען פאַר? און פּלוצים האָט מען זיך
דערמאָנט, אַז עס איז אַ חברה פאַראַנען, אַז עס איז דאָ אַן
אָרט, וואו זיך צוזאַמענצוגעהן און אַ וואָרט צו רעדען! און דער
עולם האָט זיך געלאָזט אין „פּועלי־צדק“ אַריין, און האָט מיך גע־
שלעפּט... די מאַכע איז ווי אַ פערד, זיך נישט אָפּצורייסען!

צי האָסט דו אַמאָל געזעהן, ווי פונקען פליהען איבער אַ שמי־
דעריי? מיליאָנען פונקען, און זיי ווילען נישט אָנצינדען קיין
איינציגע שטרוי אויפ׳ן דאַך! נעם זיי אָבער צוזאַמען, ווילען זיי
אַ וועלט פאַרברענען! דאָס אייגענע איז אַ חברה! קוים איז זיך
דער עולם צוזאַמענגעקומען, האָט געברענט! עס האָבען טויבע
געהערט, שטומע גערעדט, לאָמע זענען אויף־און־אָפּ געלאָפען, פּאַ־
ראַליזירטע האָבען נאָר פּאַטשען געוואָלט, נאָר פּאַטשען... אַנדערע
האָבען געשריען, אַז כל־זמן מען וועט נישט געפינען צוויי—דריי
ברויט־געבערישע בייכער צווישניטען אינמיטען מאַרק, ווילען די
צרות קיין ענדע נישט נעמען!

איך האָב פיינט פּאַטשען, פון צווישניטענע בייכער קאָן איך
בטבע נישט הערען, און איך וויל זיך אַרוים׳גנב׳ענען פון עולם מיט
די שאַרפע צונגען, נאָר שטומפּיגע קעפּ; ליידער, האָט מען מיך
באַמערקט און עס איז פּלוצלונג אַ געשריי געוואָרען: ער אַנט־
לויפט. מסר׳ן געהט ער! מסר׳ן! און די ווערטער זענען געגוג גע־
ווען, איך וויל צוריק געהן, אַרויפשפּרינגען אויפ׳ן ערשטען טיש
און אַנהויבען רעדען, גלייך מיר וואָלט אויך עפּעס געפעהלט אין
קאָפּ און דאָס האַרץ וואָלט זיך מיר אויך צואוואַקסען אין דער
לענג און אין דער ברייט.

זאָל איך אייך איבערגעבען מיינע נאַרישע רעד? נאָך וואָס?
איך האָב נאָר געוואָלט די וועבער זאָלען זייער אייגען געשעפט
פאַרשטעהן, זיי זאָלען איינזעהן, אַז ערשטענס מוז מען זיך פעסט

צוזאמענהאלטען, אז די „פועלי־צדק" דארפען אויפגעפרישט און געשטארקט ווערען, אז מען מוז זאמלען געלט, געלט פאר קראנקע, געלט פאר אלטע אהן כח, געלט פאר וועבער אהן ארבייט, געלט פאר אלע אויף דער שלעכטער צייט, ווען עס לוינט זיך נישט צו אר־בייטען... און דער עיקר איז, אז קיינמאל דארפען וועבער צווישען זיך נישט קאנקורירען, נישט מיט'ן פרייז, נישט מיט פארלענגערען די צייט פון דער ארבייט... איך האב זיי דערצעהלט, אז ערגעץ אנ־דערש ארבייט מען נאר צוועלף, אין אויסלאנד נאר צעהן שעה, אויף א טייל ערטער נאר אכט. איך האב זיי געזאגט, אז א מענש איז קיין פערד נישט און, אז פערד ארבייטען דאך וועניגער פאר'ן פוילסטען וועבער... און נאך אזוינע זאכען, וואס א מענש מיט שכל האלט ביי זיך און רעדט נישט ארויס. דו וועסט אפשר אנדערש זאגען, מרים־לעב? דו האסט דאך שטענדיג ליעב געהאט מיך אפ־צושפארען, צו זאגען פארקערט, נאר דערפון וועלען מיר שוין רע־דען אין דערהיים! דערווייל האט מיר געשאדט.

די גאנצע צייט, וואס דו האסט פון מיר קיין בריף נישט ער־האלטען, בין איך געזעסען און גאט ווייסט פארוואס? ערשט ווען מען איז אויף זיכער געוואר געווארען, דערנאך, אז איך האב אפ־געהאלטען פון פאטשען און בייכער־שניידען, האט מען מיך אפגע־לאזט, נאר געהייסען ארויספאהרען אויף א פאר יאהר פון שטאדט... א וועבער, זאגען זיי, דארף זיצען און ארבייטען, נישט שפרינגען אויף טישען און רעדען...

שלעכט, נאר צוויי זאכען טרייסטען מיך! ערשטענס, איך האב א זאמען געווארפען און איך בין זיכער, אז ער וועט וואק־סען; פון דערווייטענס זעה איך שוין, ווי ער וואקסט! און ער וואקסט ווי עס באדארף צו זיין: אין דער טונקעל, שטיל און בא־שיידען, עס דארף קיין האן נישט קרעהען! און צווייטענס, וואס מרים־לעבס וואונש וועט ערפילט ווערען און מיר וועלען זיך זעהן... גיך און באלד זעהן... גרייט נאר אן אביסעל זאלץ, איינצורייבען מיר די פלייצעס. מען האט זיי מיר אביסעל צוהאקט...

דיין...

איין איינציגער בריף פון שוסטער צום וועבער.

איך שרייב געשווינד און אין איין ציטערניש. האב גאט אין הארץ, פאהר וואו דו ווילסט, נאר קום נישט אהער, איך האב קוים. רייח נע'פיעל'ט ביי דער שוועסטער, זי זאל לאזען איינעם אריינ־נע־ן, א פיינעם בעל־מלאכה, אן אלמן... די ארעמע מרים האט זיך גענוג די הענט געבראכען, און די אויגען אויסגעוויינט, איידער זי איז באשטאנען, אצינד וועסט דו קומען און די גאנצע זאך וועט צורודערט ווערען! און זאג אליין, חתונה האבען ווילסט דו נישט און, ווי דער אמת איז, אצינד קאנסט דו נישט. נאך וואס זאלסט דו איהר שטערען אין וועג? דו אליין פארדינסט ווענינ, — איך אסור אויב איך בין בכח זי אויסצוהאלטען, איך האב מיינע אייגענע גענוג. אויב דו ביסט אן עהרליכער מאן, פאהר ערגעץ אנדערש אוועק... געדענק אז גאט! —

נְעִילה

א הינקעריגער „ערל“ איז געקומען אין שול אריין און אנגע־צונדען נייע ליכט אין די הענג־לייכטער און אין די רעהרלעך אויף די שטענדער.

דער ווייסער עולם האט אנגעהויבען אויפ'ס־ניי צו קרעכצען; די, וואס האבען גערוהט, קומען צוריק פון פאליש; מען הויבט זיך פון די בענק. —

— יתגדל!

ציהט דער הייזעריגער חזן.

דער עולם בארעקט זיך מיט די טליתים, די ווייבערשע שול לאזט פלוצים ארויס א געוויין... עס ווערט א געקלאפעריי אויף די שטענדער, די ווייבער זאלען שווייגען. זיי הערען דאך נישט אויף, און א קאמישער כעס באווייזט זיך אויף די פארוויינטע, בלייכע פנימ'ער פון די מענער.

— שמיה רבא! — האט זיך ארויסגעריסען דעם חזנ'ס קול.

די ווייבער זענען אביסעל שטילער געווארען, די מענער האבען זיך צושאקעלט און אונטערגעהאלפען, מיט די זינגער צוזאמען, מיט א וויינענדיגען: איי־איי־איי...

נעילה!

דער הימעל וועט זיך שפאלטען און באלד זיך צוריק פאר־שליסען; פארמאכט וועלען ווערען די טויערען פון געבעט... און דער עולם איילט זיך!

יעדער פיהלט, אז אויב נישט היינט, וועט ער שוין א גאנץ געהענדיג יאהר אזא געלעגענהייט צוצוקומען צום הימעל נישט האבען. הושענא־רבה איז אויך א טאג, עפעס א צולאג צו ימים־נוראים, נאר שלעכט איז שוין דעם, וועמענס משפט מען לעגט אפ... גלייכער באלד, באלד!

און די ווייבערשע שול שלעפּט־מיט די מאנישע... די נעילה׳־דיגע שמונה עשרה ווערט דערטרונקען אין הייסע, ברענענדיגע טרע־רען. עס רוישען ווינטען, טייכען ברומען, אלטע וועלדער ברוי־זען... עס רוישט און זעצט דאָס אלץ צוזאמען —

— ובכן תן פחדך !... — וויינט איינער פריהער, איינער שפּע־טער, נישט דוקא מיט דער אמת׳ער כונה... זעהסט דו שוין, עס געהט אסך אן דעם ציהאנקאווער בעדער, אז פּאראל, וואָס בינדט איהם די בעזעמלעך, האָט פאר עפּעס אנדערש פחד; זיין דאגה... און גאָר שלמה זעץ, דער שעהנער בעל־הבית, וואָס אפילו אינמי־טען דער שמונה עשרה מוז ער זיך אלעמאל ארייננשטעקען די האנט אין דער ווייסער באָרד און צוטיילען זי אויף צוויי —

אויך זיין עסק, באשר — אסך קריסטען זענען עס דאָ אין ציהאנאווקע! דער וואיט מיט׳ן שרייבער איז גלייכער, וואָס זיי זענען קריסטען, גאָט זאָל היטען פאר א אידישען טשינאָווניק. די הויט וואָלט ער אָפּגעריסען. בלייבט דער הרובע־הייצער, דער ערוב־שומר, — ווער דען וועט הייצען אין הרובע? אויף דער פּאר־שטאָדט וואוינען אפילו קריסטען אין אסך קליינע הייזלעך, אפילו ריינע, אויסגעפּוצטע, מיט פּארהענגלעך און וואזאנען אין די פענס־טער, נאָר ווער רעדט פון פּויערים... זיי מעגען בלייבען ביים טעות!... נאָר, רבונו של עולם... „ובכן תן פחדך" — זאָל זיך זיין שנור נישט וועלען גט׳ען מיט׳ן זוהן צוליעב דעם חולי נופל, זי מעג זיך צוגעוועהנען... „ואימתך" — איז ער שטאַרק ממתיק און האָט אין זין, אז עס איז פּארט א שאד, וואָס ווייץ איז דאָס יאהר ראפּ־טום געפּאלען — רבונו של עולם, טראכט ער, „ויעשו כלם אגדה אחת" — מען זאָל זיך מאכען טאקע איין האנט און האלטען דעם מקח... „לעשות רצונך בלבב שלם!"...

— אוי וועה, טאטע! — שרייט ער אוים אינמיטען... „שמחה לארצך וששון לעירך"... און איהם אין מוח ברענט: נאָך א יאהר אזוינס ביסט דו קאַפּוט!...

— אתה בח־תנו, — שרייט מיט א קול בענדעט דער חייט... און חזר׳ט זיך איבער: אתה בחרתנו! דאָס ווייב איז איהם, נע־בעך, קראַנק שוין א פּאר יאהר, זי שפּייט, נעבעך, מיט בלוט, און מען וואוינט אין איין שטוב... עס וויל קיין קונה די שוועל נישט איבערטרעטען! — טאטע זיסער, אתה בחרתנו! עס איז דאָך מיין

זווג געווען... אהבת אותנו... איך האב זי דען שלעכט באהאנ־דעלט, ורצית בנו, האב איך דאס געמיינט, דאס געוואלט? וקרבתנו מלכנו לעבודתך... וואס פאר א טעם האט מיין ארבייט? אזוי קלאגט ער אפ ביז „אין קץ לאשי חובותינו“... דא האט ער זיך צולאזט אויף א קול — חובות האט ער מעהר ווי האר אויפ'ן קאפ.

דער עולם איז שוין אויסגעגאנגען שמונה עשרה; מען ווארט נאר אויף חיים בער'ן. דער שמש האט שוין שטארק חשק געהאט צו געבען א קלאפ אין שלחן, נאר חיים בער'ס א קרוב, יונה וואלף דער סאדאווניק, דער גבר אלים אין שול, האט איהם פארהאלטען... זאל ער זיך אויסוויינען, אויסכליפען... חיים בער איז א איד מיט אכט קינדער און ממש אהן א שטיקעל ברויט.

— ואין אתה חפץ במיתתם — כליפעט נאך חיים בער... במיתתם! פאר הונגער, טראכט ער, פראסט פאר הונגער, מיינע ווערים, רחל...

— ולמה תמותו? פאר ווען, פארוואס וואס האבען זיי גע־זינדיגט, די ארעמע שעפעלעך...

— יסורים וחלאים רעים! דערביי זענען זיי נאך קראנק, — שקארלאטינע, מאזלען, ווערים, ציין — רבונו של עולם!...

דער חזן האט אנגעהויבען, דער עולם האט זיך צוזעצט פאר די שטענדער און אונטערגעהאלפען צו דער הויכער שמונה־עשרה. טייל זענען געבליבען שטעהן, אנגעשפארט אן דער קיהלער וואנט מיט די ברענענדיגע שלייפען און שטילערהייט נעכליפעט...

איינער פון זיי איז טאקע חיים בער.

נעילה, באלד ווערט פארמאכט דער טויער, עס איז טייער יע־דע מינוט, יעדע רגע... ער גיסט און גיסט מיט טרערען.

ווי לאנג איז דען נאר, אז חיים בער איז געווארען א יונגערמאן, א בעל־הבית'ל?...

פאר א יאהר ניין—צעהן האט ער נאך ברייט געזונגען „חמול על מעשיך ותשמח במעשיך“ נאר מיט א ברייטען, לוסטיגען קא־זאק... ער דערמאנט זיך אפילו א חטא... עס ווערט איהם הייס אין

אלע אברים... ער געדענקט, אז ער האט זיך דאמאלט אומישנע הויך צוזונגען, הויך, לעבעדיג און לוסטיג, רחל זאל הערען אין דער ווייבערשער שול.

זאגענדיג, האט ער דאמאלט געקוקט אויפ'ן פארהענגעל פון פענסטער, וואו זי פלעגט שטעהן, און עס האט זיך איהם געדאכט, אז עס ווערט קיילעכדיג־בולט צווישען די גראטען... זי מוז אודאי אראפקוקען...

א, דאמאלט האט ער גאר אנדערש אויסגעזעהן יום־כפור.

א פרישער יונגערמאן, א נייער טלית, א שפאגעל נייער, ברייטער קיטעל — צוויי עטרות... דער גארטעל, די יארמולקע האבען געגלאנצט מיט גאלד און זילבער! שווארצע לאקען, א שווארץ בערדעל, ווארעמע שקארפעטקעס...

פראנק און פריי האט ער זיך ארומגעקוקט; עס איז איהם לייכט געוועזען אויפ'ן הארץ! ערשטענס, האט ער נישט שטארק געגלויבט אין חטאים. אט, זעהסט דו שוין, ער מאכט זיך אסך דארוים... יוגה וואלף האט איהם אמאל געגעבען א פאטש אומזיסט, און דוקא אין בית־המדרש, שבת הגדול ביי דעם רבי'ס דרשה... נו, האט ער איהם דען נישט מוחל געווען?

מוחל געוועזען א פאטש... זאל דער רבונו של עולם נישט מוחל זיין א מוקצה'לע, א ריץ אין דער קווארט צום וואשען? — ווייטער, וואס זינדיגט ער? אחטא ואשוב, האט ער נישט געזאגט. יום־כפור איז מכפר, דער תענית איז מכפר, די רעשט וועט אויך. מיט גאטס הילף, אפגעווישט ווערען...

און ער פלעגט גאנץ הערצליך צוזינגען; אז עס איז איהם היים געווארען, פלעגט ער ארויסגעהן אין פאליש זיך אפקיהלען. אז דער מאגען האט איהם דערמאנט אין אכילה, האט ער איהם געזאגט מיט גאוה: שטיל, קישקע! איך מעג האבען א טאג קרעדיט ביי דיר! איך וועל דיר באצאהלען מיט פראצענט, וועניג כפרות האט רחל'ע געשאכטען?

היינט קומט זיין פוס נישט ארוים איבער דער שוועל פון שול, פון כל־נדרי ביז נאך נעילה... איבער דער גאנצער צייט שטעהט ער. ער זינגט נישט, נאר וויינט און בעט זיך... ער הויבט שוין אן גלויבען אין זיינע חטאים... ער מוז דאך האבען חטאים, און שטארקע, שרעקליכע... כאטש ער ווייסט נישט פון זיי...

אנדערש, איז נישט מעגליך, עס זאָל אַ מענש אַזוי יאָגען אַן אומגליק!

„ובכן" — האָט אָנגעהויבען דער חזן צו דרעהען ווי אַן עג־בער. דער עולם איז נאָך רוהיגער געוואָרען. זעלטען האָט איינער שוין אויסגעכאַפּט ביים חזן אַ וואָרט פון מויל...

דער חזן זאָגט די שמונה עשרה, און חיים בער שטעהט נאָך אַליין, אָנגעשפּאַרט מיט'ן קאָפּ אַן דער וואַנט. עס דאַכט זיך, אַז ער דאַווענט, אין קאָפּ דאָך ליגט נישט די כונה פונ'ם דאַווענען.

„כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ" — איז דער חזן מטעים. אודאי וואָלט אונזער חיים בער געוואָלט, אַז דער וואַיט מיט'ן שרייבער זאָלען אַביסעל בעסער ווערען... דער וואַיט — ווי דער וואַיט, מיט אַ טרונק־בראָנפען קויפט מען איהם איבער... נאָר דער שרייבער! מען הערט נישט מעהר, נאָר ניעדאַאימקעס... פון וואַנען, פון וואָס?... פון אַ קורצע צייט הערט ער איהם אפילו ווי די קאַץ: שוין אַ פּאָר יאָהר האָט ער קיין כלי און קיין בעט־געוואַנט נישט, דאָס הייזעל איז שוין לאַנג פאַרקויפט... שריי חי־וקים: ניעדאַאימקי, — נעם, אויב דו קאָנסט! און וואָס הייסט ניעדאַאימקי? באַשר, טשאַכנאָווקע איז אמאָל אַ שטאָדט געוועזען, מיט אַ מאַגיסטראַט, מיט פּאָליציי, מיט קאָנסענסען, מיט... זאָל ער היינט, — היינט, ווען טשאַכנאָווקע איז אַ גמינע, און ער שטאַרבט פאַר הונגער, אָפּצאָהלען חובות!... אודאי, ווען חיים בער זאָל נאָך דאַרפען אויס־לייזען דאָס קישען, מורא האָבען, מען זאָל איהם נישט פאַרקויפען דאָס הייזעל, וואָלט ער נאָכגעזאָגט דעם חזן מיט גרויס כונה „כי תעביר"... אָבער היינט, לאַכט ער אויס'ן וואַיט, טייטעלט מיט די פינגער אויפ'ן שרייבער...

ער האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנט און הוידעט זיך, און די ליפּען זאָגען נאָך „יעלה ויבוא"...

„זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו"...

ער האָט זיך דערמאָנט, אַז זיין טאַטע איז געוועזען אַ כשר'ער איד, זיין שווער איז געוועזען אַ סופר, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, זיי זאָלען זיך דאַרטען מיהען פאַר איהם...

פאַר דאָס זאָגט ער שוין נאָך אָהן כונה: „וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשיך..."

מיינט נישט, חלילה, אַז חיים בער איז אַ געגנער פון ארץ־

ישראל, אז ער לייענט, חס ושלום, דעם „וואסכאד“ און האלט נישט פון קאלאניעם. אדער, אז ער איז, חס ושלום, אן אפיקורס און גלויבט נישט, אז משיח וועט קומען, אז ער מוז קומען און קאן יעדען טאג קומען; חיים בער איז א קלוגער יונג, א בעל־המצאה׳ניק, דאך — א פשוט׳ער איד, א איד, ווי אלע אידען. ער גלויבט אין דעם אלעם באמונה שלמה... זאל משיח כאטש מארגען קומען!

אויף דער פאפירענער בריק צו געהן איז ביי איהם א קליי־ניגקייט, ער וואלט געלאפען גאר אהן א ישוב. אין ירושלים וואוינען — מהיכא תיתי, עס איז שוין אפילו צייט, עס איז שוין לאנג „כלה פרוטה מן הכיס“... נאר — איידער עס וועט זיין מלחמת גוג ומגוג, איידער דער טערק וועט מנצח זיין אלע שבעים אומות, איידער אליהו און משיח בן יוסף וועלען קומען, איידער נאך משיח בן יוסף וועט גע׳הרג׳עט ווערען, קאן ער זיך נאך גענוג אנשטאר־בען פאר הונגער... ער און רחל, מיט אלע זיבען קראנקע און גע־זונטע קינדער! רבונו של עולם, וואו איז דיין רחמנות?!

ער פיהלט דאך, אז שולדיג איז ער זיך פארט אליין. פריהער ער, דערנאך אפילו דער רבונו של עולם אויך... צי האט ער נישט געקאנט האנדלען? א געוועלב, א שענק עפענען, אויפ׳ן מארג שטעהן, א מעקלער ווערען, גלייך ווי אלע אידען?! ער איז אבער געווען א בעל־המצאה... די המצאות האבען איהם געקוילעט. אינ־געלוויז האט ער אויסגעצייכענט געגאסען דרעהדלעך, געשניצט לאמטערען, אם שענסטען געשוואומען, אם געשיקסטען זיך גע־גליטשט. ער האט געהאט א טאלענט צו די אלע זאכען. א טשי־קאווער יונג, ער האט געוואלט אליץ וויסען, אליץ קאנען, ער האט געפונען א המצאה צו פלעכטען אויף א שטעקען הוילע הבדלות, און פלעגט אין דעם זכות באקומען ביים שמש דאס גרעבסטע ליכ־טעל יעדע ווינטער־נאכט צום לערנען; היינט מאכט מען שוין די הבדלות אין אלע שטעדט, דאמאלט האט קיינער נישט געוואוסט פונ׳ם סוד; עס האט געהייסען „חיים־בערס־הבדלות“! א סוכה־מאכער פלעגט ער זיין גאר א וואוילער; א מייסטער אויפצושטע־לען א כשר׳ע סוכה פון עטליכע ברעטער, כמעט אהן נעגעל און גאר אהן כלים, היינט — זיינע רויזעלעך שבועות, זיינע מייסטערשע מזרח׳ס...

נאר, ווי אויבען איז געשטאנען, — די המצאות האבען איהם איבערגעפיהרט.

האנדלען נאך דער חתונה, גלייך ווי אלע אידען, האט ער נישט געוואלט. עס האט איהם געצויגען צו עפעס א פאבריקעל מיט אן המצאה׳לע. — פריהער האט ער אפגעקויפט ביי א שנארער א סוד צו מאכען זייף אויף ארויסנעמען פלעקען; דער שנארער האט ביי איהם אויסגענארט א הונדערטער, און חיים בער האט זיך אוועק־געלאזט אויף דער וועלט זייף פארקויפען. דאס ווייב האט געוויינט, עס איז איהר א שאד געווען באלד נאך דער חתונה אליין צו בלייבען, און באזונדער האט זי נישט געגלויבט אינ׳ם גאנצען משא־מתן... זייף איז ביי איהר גאר קיין סחורה נישט געווען. — ווער דארף זייף? מען זאגט כאטש גרינעם זייף. דאס דארף מען צו קינדערשע קעפלעך, פראסטע זייף דארף מען צו דער וועש... אבער פלעקען ארויסצונעמען? ווייבערשע זאכען וואשען זיך, מאנישע— מאכט נישט אוים: א חתונה, א מלוה־מלכה אפילו, איז שוין נאכ׳ן בגד... חיים־בער האט אבער געוואוסט, וואס אויף דער וועלט טוט זיך, אז מיט טשאכנאוקע עקט זיך נאך נישט די וועלט, אז נישט אומעטום איז א מנהג פון פלעקען. — ער האט זיך געשוואוירען מיט כל השבועות, אז קוים מאכט ער די ערשטע צוויי טויזענט רובל, קומט ער אהיים, קויפט זיך א נחלה, און היידא! זיין פוס וועט שוין נישט איבער די שוועל ארויסטרעטען... ער וועט זיך מאכען א שענק, א געוועלבעל, אפלעבען שוין זיינע יאהרען בשלום...

דאס ווייבעל, נעבעך, האט געמוזט באשטעהן, און ער איז אין א האלב יאהר ארום געקומען אהן א דרייער, דער זייף איז אריינ־געגאנגען אין בלויזע הוצאות, כאטש געגעסען האט ער וועניג, און געקומען איז ער קרוע בלוא...

רחל׳ע האט זיך, נעבעך, צוּאוויינט מיט ביטערע טרערען און געשיקט דעם מאן צום רבי׳ן...

ער איז געפאהרען. ביים געזעגענען מאכט ער צו איהר: ווייסט דו, רחל, דו האסט איז מיר אנגעוואוירען עולם הבא... איך האב געמיינט, איך וועל קומען אהיים, ווייס איך, א אידענע, וועט זי שרייען, וועט זי שילטען, אפשר נאך א צופ טון ביי דער בארד, ביי א פאה... און — דו ג א ר נ י ש ט ! אביסעל געוויינט, און מעהר נישט. דאס האט מיר טאקע געשניטען ביים הארץ...

רחל האט געשמייכעלט מיט טרערען אין די אויגען. זי פאר־האפט, אז פריהער גאט און דערנאך דער רבי וועט אן עצה געבען...

פון מיטען וועג האט ער איהר געשריבען א בריף, ראשית — האט ער איהר מודיע געווען, אז ער איז בקו הבריאה, און פאר־לאנגט פון איהר דאס אייגענע צו הערען; שנית — אז ער פאהרט נישט צום רבי'ן, ווי ער האט געמיינט, נאר צוריק אין דער וועלט אריין! עס האט איהם א גליק געטראפען: ער האט אפגעקויפט א נייע המצאה, א מין וואקס, וואס מען קאן דערמיט צונויפקלעפען טעלער און גלעזער; דאס, שרייבט ער, איז שוין א דבר השוה לכל נפש; דער ארעמסטער איד האט צווייערליי געפעס און קינדער־לעך, וואס צוברעכען עס; א פאר גלעזער וואלגערען זיך אויך ביי יעדען איד ארום.. ער פארהאפט צו גאט א. ז. וו....

רחל האט ווייטער אוועקגעוויינט א האלב יאהר, און חיים־בער איז ווייטער אהיים געקומען קרוע בלוא, נאר מיט אן המצאה אויף א היימיש געשעפט פון „אוואצאווע וואסער" — א זאפט פון פרוכטען.

פאר דער המצאה האט ער באצאהלט דעם לעצטען גילדען, און עטליכע יאהר שוין קוועלט ער זיך מיט דעם געשעפט. דעם ערש־טען זומער, ווען אויבס איז געראטען, אלע בוימער אין די גערט־נער ארום טשעכאנאווקע זענען באהאנגען געווען מיט עפעל, בארען און פלוימען, אז מען האט זיי געמוזט אונטערשפארען, — האט חיים־בער אויפגעלעבט! — ער האט רחל'ען בארעכענט, וואס פאר אן עשרות ער וועט מאכען: דאס מאטעריאל וועט גאר כמעט נישט קאסטען. פרוכטען — בחצי חנם... ער האט אבער, נעבעך, געהאט א גרויסען טעות. פרוכטען איז געווען בחצי חנם, האט טאקע דער עולם געגעסען אויבס, און האט נישט געדארפט טרינקען קיין וואַ־סער... און אזוי איז געגאנגען א יאהר נאך א יאהר... אויבס איז גע־ראטען, ער האט געלייזט פאר אביכ׳ל וואסער אין א יומא דפגרא, אין א יום־טוב: סכות, שמחת תורה; אין דער וואכען — נישט! דערנאך געהט ווינטער — אוים געשעפט...

— רבונו של עולם, — שרייט חיים בער אין הארץ, — רבונו של עולם, זאל דאס אויבס כאטש איין מאל נישט געראטען, זאל עס איין מאל דער ווינט אראפיאגען פונ׳ם בוים, זאלען עס איין מאל די ווערים אויפעסען! רבונו של עולם!

די שווערע געדאנקען האט איבערגעריסען דער חזן מיט:
„פתח לנו שער“...

גאר אנדערש האט נעילה געדאווענט חיים־בער'ס קרוב, דער, וואס האט פארהאלטען דעם שמש, ער זאל נישט קלאפען, ביז חיים־בער וועט אויסגעהן שמונה עשרה, — יונה וואלף דער סאַדאווניק.

ער שטעהט אויך גאנץ יום־כפור אויף די פיס, ער ברענט אויך אונטער'ן טלית; ער האפעט און קאפעט, ער שרייט אויך און האקט אין דער וואנט אריין — נאר, ווען חיים־בער וויינט, און בעט זיך, ווי א קינד ביים טאטען, כאטש א שטיקעל דאר ברויט, טאנצט מעהרסטענטיילס יונה־וואלף פאר דעם אויבערשטען, מלא שמחה, און דאנקט איהם פאר זיינע וואונדער. שוין זעקס יאהר האלט ער א סאד פון פרוכטען און יאהר ביי יאהר געהט עס בעסער. ער גיט א קרעכץ נאר ביי „זכרנו“, „כתבנו“ צו „חתמנו לחיים“ — געזונט איז דער עיקר! בשעת ער דאנקט זיין ליעבען נאמען פאר זיך און זיין ווייבס געזונט, בעט ער אויף געזונט פאר זיינע קינדער... עפעס איינס איז גאר קיין לייט נישט, אלע מאל גיסט זיך עס עפעס אוים דאס קעפעל, שטענדיג איז איהם רויט אונטער'ן נעזעל, און מאנכעס מאל וואקסען איהם „גולעם“ ארום דעם העלזעל.

כל־זמן דאס קינד האט געציינדעלט, איז מען זיכער געווען, אז עס איז ציין. דערנאך האט מען גערעכענט אויף ווערים. דאס קינד האט אבער אויסגענומען „ווערים־קרויט“ ווי האלץ, און עס האט נישט געהאלפען, — האט מען געשיקט א קוויטעל; איינמאל איז מען מיט איהם אליין געפאהרען צום רבי'ן. עס איז אפילו בעסער געווארען, נאר דערנאך ווייטער ערגער.

דער רופא זאגט, עס איז שקראפעל. מען דארף איהם באדען אין זאלץ־וואסער אדער שיקען אין א באד אריין. אויף שיקען אין א באד סטארטשעט נישט דאס עשרות, מען זאל אפילו דעם גאנצען דלות פארזעצען און דעם ווייב די אוירינגלעך אויסטון... הייםישע זאלץ־בעדער איז נישט דא וואו צו מאכען: אין סאד, וואו מען וואוינט א גאנצען זומער, איז קיין וואסער נישטא צום טרינ־

קען, און צום קאכען פיהרט מען אנדערטהאלבען וויארסט א קענ־דעל וואסער...

דאס אינגעלע וואקסט מיט דעם פארכעל, מיט די גולעס, מיט דעם געשוואלענעם נעזעל, לערענט א גאנצען ווינטער אין חדר און איז א וואויל אינגעל.

„חתמנו לחיים“, — ווינט דעריבער יונה וואלף — מיין קינד, מיין עלוי, מיין נחת, מיין טרייסט זאל מיר לעבען!

אחוץ ביים „זכרנו לחיים“ האבען יונה וואלפ׳ס געדאנקען נישט קיין שייכות מיט דעם דאווענען. א גאנצען טאג לויבט ער און לויבט דעם אויבערשטען, נאר ווייל ער איז, נעבעך, א גראבער יונג, קומט אמאל אויס, אז ער ענגט זיך אן אויף א ווארט און צוואוויינט זיך אדער צולאכט זיך גאר בחנם... דער אמת איז, אז ווען יונה וואלף זאל נישט זיין שטומפינג אויף דער עברי, וואלט קיין בריאה נישט געקאנט איינשטעהן און אויסהאלטען אין שול; אז עס קומט צו די באקאנטע תפלות, רייסט ער דעם חזן אלץ פון מויל ארויס און צו־לאזט זיך אויף א קול, אז ווען נישט, וואס די שול איז געמויערט, און פארצייטענס — וואלטען די ווענט געציטערט און אפשר איינ־געפאלען. דאס גליק איז, וואס ביי קרבנות, ביי ובא לציון, פון „ומקבלין דין מן דין“ אן, ביי יעדען פיוט מיט „גרודעס“ בלייבט ער, נעבעך, שטיל, ער האקט אפ...

אט, ביי דעם שטיל־בלייבען און אפהאקען, הויבט ער זיך אן פארקרימען, איינציהען דעם שטערן, אמאל נאך צודריקען די אוי־גען און אריבערוואַרפען דעם טלית איבער׳ן קאפ, דער עולם זאל מיינען, אז ער האט אצינד כונות... און דאמאלט האט ער טאקע מחשבות... מיט׳ן שרייען פארדולט ער זיך אליין די געדאנקען. שטילערהייט, אונטער׳ן טלית, קומען פאר אלע הוריות... דאמאלט דאנקט ער און לויבט דעם אויבערשטען שוין מיט זיינע אייגענע ווערטער... עס געהט איהם גאנץ גוט... קיין עשירות מאכט ער נישט, דאך האט ער שוין ארויסגעטריבען דעם דלות, געקויפט דעם ווייב א פאר „טשוועקעס“, צום ליכט־בענשען א פאר זילבערנע לייכטערלעך, און עס איז דא צו „פופלען“... דאס קינד, נעבעך... מילא... גאט וועט העלפען. ער אליין האט אויך אמאל, נישט היינט געדאכט, געהאט דעם פארד, עס שיינט איהם נאך יעצט אויף די לבנה אויף דעם קאפ...

נו !...

ער דערמאָנט זיך, ווי די יונגען האָבען איהם געיאָגט אין חדר... איין חיים־בער — נישט. ערשטענס, אלס קרוב האָט ער איהם נאָך פאַרטיידיגט, צווייטענס, איז ער טאַקע געווען א מזג טוב, דער חיים בער! און פונדעסטוועגען האָט ער אלע צרות גע־ליטען דורך דעם חיים־בער'ן. חיים־בער האָט געקאָנט דעם שיעור — ער נישט; חיים־בער איז שעהן, ער — נמאס ומאוס און ברודיג; חיים־בער האָט געטויגט צו אלעם, ער — אויף כפרות... אלץ נאָר חיים־בער... דער מלמד האָט איהם געפּאַטשט: „לערען דיך אפּ פון חיים־בער'ן!" די מאַמע האָט געריסען פון איהם פּאַסען און געשטעלט איהם פאַר א שפּיגעל חיים־בער'ן, דער טאַטע האָט אויך איהם געפּייניגט מיט חיים־בער'ן!...

כאָטש חיים־בער פלעגט מיט איהם האַלטען, מציל זיין פון די חברים'ס הענט, פונדעסטוועגען פלעגט ער דאָך אין האַרץ איהם פיינט האָבען, אמת פיינט... פאַרוואָס? פאַר ווען?

„פאַר קנאה", — שטויסט זיך יונה־וואָלף — און האָט שטאַרק חרטה אויף דער קנאה. נאָר, עס איז דאָך אלץ קינדערשע זאַכען, מעשה נערות... היינט האָט ער שוין קיין קנאה נישט אויף איהם, ער בעט פאַר זיין לעבען...

און באמת האָט ער אצינד חיים־בער'ן שטאַרק ליעב. מיט'ן גאַנצען האַרצען איז ער זיך אויף איהם מרחם; מיט דריי־פיערטעל קרעכץ ביים ראַוונען האָט ער איהם געמיינט.—

— דער אויבערשטער זאָל איהם, נעבעך, העלפען. ווי דער ווינטער וועט, נעבעך, זיין, ווי ער וועט זיך דורכשטופּען, זאָל ער, נעבעך, כאָטש א גוטען זומער האָבען, כאָטש לעזען... אבי מען לעזט נאָר, איז שוין דאָ א באַרער גראָשען, קאָן מען זיך די הענט צו־פיהרען...

ביי „מרובים צרכי עמך" איז ער שטיל געבליבען, עס איז שוין געווען פאַר איהם א „שלעכטער וועג", א גרעבליע... ער האָט אראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דעם גרויסען מחזור און געטראַכט:

„רבונו של עולם, אויב איך, צי מיין ווייב, צי מיינע קינדער האָבען א חסד ביי דיר, אָדער זכות אמת, רבונו של עולם — זאָל מיר מיין קינד האָבען א רפואה שלמה... אין סאַד זאָל וואַקסען עפּעל ווי האַלץ... די זאַפּטיגע, פולע פּאַפּיראָווקעס, וואָס צוגעהן

אין מויל... רבונו של עולם, זאלען זיך דיינע אידעלעך אנטרינקען מיט מיינע עפּעל, עס זאל זיי אנגיסען פולע מיילער מיט זאפט! אויך פארגעס נישט, רבונו של עולם, אין חיים־בער׳ן, ער זאל לייזען פאר אוואצאווע וואסער אויך...

אינמיטען האט ער זיך אויפגעכאפּט. עס געהט „זכור ברית אברהם ועקדת יצחק״! ווייטער א שאס — א גלייך שטיקעל וועג! גאלאפּ! עס טרעפט זיך אפילו אמאל א גריבעל, א שטיינדעל, א „טבועות וגנוזות״, ניש־קשה, עס שלינגט זיך שוין איין מיט׳ן נגון. דערפאר „אנקת מסלדיך״ געהט שוין מיט דער הויט, ער איז שוין ביז דעם סוף ווי אין דערהיים, ער האט שוין גארנישט אין זין, — ער שרייט, ער ליארעמט, ער זינגט, גלייך ער איז איינער אין שול!

ארויסגעהענדיג פון שול, האט ער זיך געטראפען מיט חיים־בער׳ן —

— זאלסט דיר האבען פיעל גוטס אויסגעבעטען —

— גם אתם! — האט איהם חיים־בער געענטפערט.

— וואס דו ווילסט נאר אליין, זאל ער דיר געבען —

— דיר אויך, יונה־וואלף, — גאט זאל אונז ביידע געבען א גוט יאהר...

— מיר ביידע זאלען לייזען!...

און זיי זענען זיך צוגאנגען...

זיי האבען זיך גאנץ ערנסט געבענשט, — דאך, נאכ׳ן צוגעהן, האבען זיי נאך אמאל אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל:

— אויבס זאל זיין ווי גאלד! — האט געבעטען יונה־וואלף.

— פוילען זאל עס! — האט געבעטען חיים־בער...

דערנאך האט יונה־וואלף געשיקט חיים־בער׳ן א „כפּרה״, א גרויסען, פעטען, אויסגעזאטענעם האן, און חיים־בער יונה־וואלף׳ן — דריי פלאשען אוואצאווע. ביידע האבען זיך געלעגט שלאפען מיט בטחון —

יונה־וואלף — אז עפּעל וועט זיין ווי גאלד, און חיים־בער — אז דאס אויבס וועט פוילען, און ער וועט לייזען פאר וואסער...

זייערע ביידע ווייבער זענען דאך נישט געשלאפען. חיים־בער׳ס ווייב האט געקלערט, וואו נעמט מען אויף סוכות? און יונה־וואלף׳ס — וואו נעמט מען סוכות כאטש נאך א האלב טוץ זיל־בערנע לעפעל צום יום־טוב׳דיגען טיש.

דער נייער נגון.

מען האט געגעבן א בלאז, דער עולם האט אנגעהויבן רעש׳ן: „לשנה הבאה בירושלים!“ ווייסע חברה האט זיך שוין צונעבאפט צום וואקס פונ׳ם שלחן, ביים עמוד איז שוין געשטאנען א וואכענדיגער חזן, מען האט געדאווענט שוין דעם וואכענדיגען מעריב מיט׳ן וואכענדיגען נגון.

פייל פון בויגען האט זיך געדאווענט, פייל פון בויגען אפגעלעגט קיטעל און טלית און אנגעהויבן אנטון די שטיוועל — ווער האט צייט?

קיינער האט קיין צייט נישט געהאט צו באמערקען דעם בלאסען יונגענמאן, וואס האט געדרעהט זיך ארום עולם און נאכגעשלעפט א שוואך און נאך א בלאסער קינד. דאס דריטע מאל געהט ער שוין ארום די שטעדט; קיינער זעהט איהם נישט. דער ליגט אונטער א באנק און זוכט א שטיוועל, יענער איז פארנומען. מען האט איהם א קאלאש פארטוישט, א היטעל פארשמירט מיט חלב און — אלע זענען הונגעריג...

אומזיסט קוקט ער יעדען אין פנים, ער קאן קיינעמס בליק נישט כאפען.

— טאטע, קום שוין אהיים! — בעט זיך דאס קינד.

— נאך איינמאל ווע‏לען מיר ארומגעהן, — האט ער געענטפערט, — איך וויל נאך דורכגעהן פאר׳ן פעטער...

דערווייל אבער האט זיך דער עולם א ריהר געטאן. דער לעצטער קדיש, דער לעצטער „אמן“!

דער עולם יאגט און שלעפט מיט דעם יונגענמאן מיט׳ן קינד. אויפ׳ן שול־הויף שטעלען זיך די מענער מקדש זיין די לבנה. די ווייבער ציהען זיך איןביידע זייטען פון שול־גאס, ווי צוויי ווייסע שניר.

אהיים געהענדיג, האט מען צייט אויסצורעכענען, וויפיעל וייבער עס האבען גע׳חלש׳ט, וויפיעל שיער נישט גע׳חלש׳ט; צו רעדען אביסעל מכח דעם חזן, וואס איז היינט געוועזען הייזעריג מעהר ווי אלע יאהר.

ביי יעדען הויז געזעגענען זיך צוויי־דריי און פארשווינדען... בשעת ווען אויפ׳ן שול־הויף שטעהט נאך דער גרויסער עולם און טאנצט געגען דער לבנה. צווישען עולם דרעהט זיך ווייטער ארום דער בלאסער יונגערמאן מיט׳ן בלאסען קינד. דער עולם הויבט אן ווערען קלענער און זיין פנים — פינסטערער; אפגעזאגט, דער לעצ־טער פארשווינדט ערגעץ אין אן עק. דער יונגערמאן שטעהט נאך:

— קיינער... נו מילא, מוז מען זיך באגעהן... איך וועל נישט בעטלען אויפ׳ן נייעם יאהר; באלד מוצאי יום־כפור... האבען זיינע ליפען געציטערט.

דאס קינד האט געמיינט, אז ער איז מקדש די לבנה.

— געגוג שוין, טאטע! — האט ער איהם געשלעפט ביי דער פאלע, — קום שוין אהיים! — זיין קול איז געוועזען אנגעזאפט מיט טרערען.

— נאריש קינד, וואס יאגסט דו דיך אהיים?

— עסען! איך בין הונגעריג.

— פשיטא! אודאי ביסט דו הונגעריג... שוטה איינער! מאי קא משמע לן? וואס דערצעהלסט דו מיר, אז דו ביסט הונגעריג... אנישט, וואס וואלט איך געמיינט, אז דו פאסט אפ א יום־כפור און דו ביסט נישט הונגעריג?

— קום שוין אהיים. — האט זיך ווייטער געבעטען דאס קינד.

— הער, דוד׳ל, אין דערהיים איז אויך נישטא וואס צו עסען...

— כאטש א שטיקעל ברויט!

— קיין ברעקעל ברויט!

דאס קינד איז געבליבען שטעהן דערשראקען.

— דוד׳ל, — מאכט צו איהם דער פאטער, — דו ווייסט, וואס היינט איז געוועזען?

דאס קינד וויינט און כליפעט שטיל.

— היינט, דוד׳ל, איז געווען יום־כפור... יום הקדוש.

— יא. — האט קוים דאס קינד געשאקעלט מיט׳ן קאפ.

— נו, זאג, דוד'ל, וואס האבען מיר געטאן?
— געדאווענט, — וויינט דאס קינד.
— גוט! און השם יתברך וואס האט געטאן?
— מוחל געוועזען, — האט קוים דאס קינד ארויסגעכליפעט.
— ווייסט דו וואס, דוד'ל, אז גאט, ברוך הוא, האט מוחל געוועזען אונזערע זינד, דארפען מיר, דאכט זיך, זיין פרעהליך! וואס?

דאס קינד ענטפערט נישט.

— דו געדענקסט, דוד'ל, פאר א יאהרען, ווען די מאמע האט נאך געלעבט, האבען מיר געזונגען, נאך דער וועטשערע א נייעם נגון, געדענקסט דעם נגון?
— ניין!
— איך וועל מיך דערמאנען, נאר העלף מיר אונטער!

און דער יונגערמאן האט אנגעהויבען זינגען מיט א הייזעריג שוואכער שטימע א נגון; נישט קיין סיני, נישט קיין וואלער, נאר עפעס א פרעהליכען נגון, וואס האט געשניטען אין הארץ.

דאס קינד האט וויינענדיג צוגעהאלפען.

דער תענית.

א ווינטער־נאכט! שרה זיצט ביים „קאנאנעק" און שטאפּט אן אלטען זאק. די ארבייט מיט געפּרוירענע הענט געהט נישט זעהר געשווינד; פאר קעלט זענען איהר אויך ברוין און בלוי געווארען די ליפּען, אפּט לעגט זי אוועק די ארבייט און צולויפט זיך איבער דער שטוב, צו דערווארעמען די געפּרוירענע פיס.

אין א בעט אויף א גאלען שטרוי־זאק שלאפען פיער קינדער: אין יעדער זייט צו צוויי קעפּ, איבערגעדעקט אין דער מיט מיט עטליכע אלטע קליידער.

וואס אמאל כאפּט זיך אויף אן אנדער קינד, עס הויבט זיך אויף אן אנדער קעפּעל און רופט: עסען!

— ווארט, ווארט, קינדערלעך, — טרייסט זיי שרה, — אט באלד וועט קומען דער טאטע, ברענגען וועטשערע; איך וועל אייך אלע אויפוועקען!

— און ווארעמעס? — פרעגען די קינדער ווייגענדיג — מיר האבען דאך נאך קיין ווארעמעס נישט געגעסען!

— ווארעמעס אויך!

זי גלויבט דאך אליין נישט אין דעם, וואס זי זאגט; זי זוכט מיט די אויגען אין אלע זייטען, טאמער וועט זי נאך עפּעס געפינען צו פארזעצען... נישטא!

לעדיגע, נאסע פיער ווענט! א צושפּאלטענער אויווען! אלץ איז נאס און קאלט!... אויפ'ן קוימען שטעהען א פּאר צובראכענע טעפּ, אויפ'ן אויווען — אן אלט, אויסגעבויגען, בלעכען חנוכה־לעמפּעל; אין דער הויך אין באלקען שטעקט א נאגעל — א זכר פון א הענגעל־לייכטער, צוויי לעדיגע בעטען אהן א קישען... גאר־נישט, גארנישט מעהר!

עס האט לאנג געדויערט איידער די קינדער זענען רעכט איינ־

געשלאָפען. שרה קוקט אויף זיי מיט הארץ־וועהטאג, מיט רחמנות, און טראַגט איבער די פּראָוויינטע אויגען צו דער טיר. זי האָט דערהערט טריט; שווערע טריט אויף די טרעפּ אין דער סוטערינגע אריין; קאַנען קלאַפּען, דאָ אין דער רעכטער, דאָ אין דער לינקער זייט וואַנט. אַ שטראַל פון האָפנונג באַלייכט איהר איינגעשרומפּען פּנים. זי קלאַפּט אַ פּאָר מאָל אַ פּוס אַן אַ פּוס, הויבט זיך שווער אויף און געהט צו צו דער טיר. זי עפּענט, עס קומט אריין אַ בלאַסער, איינגעבויגענער איד מיט לעדיגע קאַנען.

— נו? — פרעגט שרה שטיל.

ער שטעלט אוועק די קאַנען, לעגט אָפּ די יאָך, זיפצט אָפּ און ענטפערט נאָך שטילער:

— גאַרנישט! גאַרנישט! מ'האָט אין ערגעץ נישט באַצאָהלט... מאָרגען, זאָגט מען... יעדער זאָגט אַלץ — מאָרגען... איבער־מאָרגען... ראש־חודש...

— די קינדער האָבען כמעט אין מויל נישט געהאַט, — מאַכט שרה — כאָטש גוט — זיי שלאָפען... בידנע קינדער מיינע! זי קאָן זיך נישט איינהאַלטען און הויבט אָן שטיל צו וויינען.

— וואָס וויינסטו, נאַר! ? — פרעגט דער מאַן.

— אַך, מענדעל, מענדעל... די קינדער זענען אַזוי הונגעריג!...

מיט געוואַלד וויל זי איינהאַלטען די טרערען.

— און וואָס וועט זיין אונזער סוף? — קלאָגט זי זיך, — מיט יעדען טאָג ווערט ערגער!

— ערגער? ניין, שרה! זינדיג נישט מיט די רעד! פאַר־אַיאָהרען איז ערגער געווען, ערגער! אויך אָהן ברויט און דערצו נאָך אָהן אַ דירה! די קינדער האָבען זיך בייטאָג געוואַלגערט אין גאַס, ביינאַכט — אין די הויפען... היינט כאָטש אויף אַ שטרוי־זאַק, כאָטש אונטער אַ דאַך!

שרה האָט זיך שטאַרקער צואוויינט.

זי האָט זיך דערמאַנט, אַז דאַמאָלט איז איהר טאָכטע אינמיטען גאַס אַ קינד אַוועקגעקומען. עס האָט זיך פאַר'קיהלט, הייזעריג געוואָרען און געשטאָרבען.

— געשטאָרבען ווי אין וואַלד... (זיי צו לענגערע יאָהר!) נישט געוועזען מיט וואָס צו ראַטעווען... מישטיינס געזאָגט, נישט אפילו

די שול איינגעריסען, נישט דאָס פעלד געמאָסטען, קיין עין־הרע נישט אָפּגעשפּראָכען... אַזוי, אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט!

און ער טרייסט זי.

— וויין נישט, שרה, וויין נישט... זינדיג נישט פאַר גאָט!

— אַך! ווען וועט ער שוין אויף אונז רחמנות האָבען!

— האָב אויף דיר אַליין רחמנות, לאָז דיר נישט צו אַזוי צום האַרץ! זעה, ווי דו זעהסט אויס! היינט צעהן יאָהר איז געוועזען אונזער חופּה... קוק אָן דיין פּנים... וועה און ווינד! דו ביסט דאָך געוועזען די שענסטע אין שטאָדט!

— און דו?! דו האָסט דאָך געהייסען, געדענקסט, מענדעל גבור... היינט ביסט דו געבויגען אין דרייען, קראַנק... כאָטש דו האַלסט פאַר מיר בסוד?!

— אַך, גאָט! גאָט! — רייסט זיך איהר אַרויס אַ געשריי.

די קינדער כאַפּען זיך אויף און בעטען: עסען, ברויט!

— חלילה! ווער עסט היינט? — האָט זיך מענדעל פּלוצלונג אַנגערופען.

די קינדער זעצען זיך אויף דערשראָקען.

— היינט איז אַ תענית, — זאָגט מענדעל מיט אַ פינסטער פּנים.

עס האָט געדויערט אַ פּאָר מינוט, איידער די קינדער האָבען פאַרשטאַנען, וואָס מען רעדט צו זיי.

— וואָס פאַר אַ תענית? וואָס פאַר אַ תענית? — פרעגען זיי, וויינענדיג.

און מענדעל דערצעהלט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגען, אַז היינט, נאָך ביי שחרית, צו קריאת־התורה, איז אַראָפּגעפאַלען די ספר־תורה פון שלחן.

— דעריבער — זאָגט ער — האָט מען אויף מאָרגען אַרויס־גערופען אַ תענית, אפילו פאַר זויגענדיגע קינדער!

די קינדער שווייגען און ער פיהרט ווייטער.

„אַזאַ תענית ווי יום־כפּור, ווי תשעה־באָב; פון היינט פאַר־נאַכט אָן!“

די פיער קינדער שפּרינגען פלינק אַרויס פון בעט און ה׳יבען אָן באָרוועס, אין די צוריסענע העמדלעך, צו טאַנצען איבער דער שטוב און צו רופען:

— מיר װעלען פאסטען! פאסטען!

מענדעל פארשטעלט מיט די פלייצעס דעם קאנאנעק, זיי זא־לען נישט זעהן, װי די מוטער גיסט מיט טרערען.

— נו, גענוג! — בארוהיגט ער די קינדער — גענוג! אין א תענית ט א ר מען נישט טאנצען... אם ירצה השם, — שמחת־תורה!...

די קינדער זענען צוריק אין בעט אריין.

פארגעסען דעם הונגער!

א מיידעלע הויבט אן זינגען „אבינו מלך“, „אויפ׳ן הויכען בארג...“ א קעלט לויפט מענדלען דורך אלע גלידער...

— זינגען טאר מען אויך נישט, — מאכט ער מיט א פאר־שטיקטער שטימע —

די קינדער װערען שטיל און שלאפען איין, מיד פון טאנצען און זינגען. איינער דאך, דער עלטערער, װאגט זיך נאך און פרעגט:

— טאטע, װען װער איך בר־מצוה?

— נאך װייט, חיים׳ל, נאך װייט... נאך פיער יאהר, זאלסט מיר לעבען און געזונט זיין...

— דאמאלט װעסט דו מיר קויפען א פאר תפלין?

— װי דען?

— א תפלין־זעקעלע?

— מן הסתם!

— און א סדור׳ל?... א קליינס מיט א גאלדענעם שניט?

— מיט גאטס הילף... בעט גאט, חיים׳ל!

— דאמאלט, װעל איך פאסטען אלע תעניתים.

— יא, יא, חיים׳ל... אלע תעניתים...

שטיל האט ער צוגעגעבען:

— רבונו של עולם, נאר נישט אזוינע, װי היינט!...

דאָס אָרעמע אינגעל.

(אַ מעשה, דערצעהלט דורך א „מענש" פון אַ „קאָמיטעט").

— גיט מיר אכט גראָשען אויף א נאַצלעג*).

„ניין!" — ענטפער איך הארט און געה אוועק.

ער לויפט מיר נאָך מיט א הינטישער בקשה אין די ברענענ־דיגע אויגלעך. ער קושט מיר דעם ארבעל. — עס העלפט נישט! „מיינע הכנסות טראָגען נישט אויף אזוינע נדבות יעדען טאָג!"

„אָרימע לייט — טראַכט איך, ארויסגעהענדיג פון דער „אָרע־מער קיך," וואו איך בין מיך אזוי הארט באַגאַנגען מיט'ן בעטלערי־שען אינגעל, — אָרעמע לייט עסען זיך געשווינד צו."

דאָס ערשטע מאָל, אז איך האָב דערזעהן דאָס אויסגעדאַרט־ברודיגע, יונגע פּנים'ל, מיט די טיף־איינגעפאַלענע, שוואַרץ־ברע־נענדיג־טרויעריגע נאָר קלוגע אויגעלעך, האָט עס מיך אַנגעכאַפּט ביים הארץ. איידער איך האָב זיין בקשה אויסגעהערט, האָט עס מיר שוין געגעבען א ב ר י ה, און א צעהנערל איז „ארויסגע־פלויגען" פון מיין טאַש אין זיינע דארע הענטלעך אריין.

איך געדענק גאַנץ גוט, אז די האַנט מיינע האָט עס אַ ל י י ן געטאָן. זי האָט נישט געפרעגט דאָס הארץ, צי עס האָט רחמנות, נישט דעם רואה־חשבון — דעם מוח, — צי ביי אַ פּענסיע פון איין און פיערציג רובל מיט זעקס און זעכציג קאָפּיקעס א חודש. קאָן מען געבען פינף קאָפּיקעס צדקה.

---

*) אַ הויז פאַר אָרעמע לייט צום איבערנעכטיגען.

זיין בקשה איז געווען אז עלעקטרישער פונק. ער האט ער־
שיטערט יעדעם אבר אין מיר, יעדעם קעמערל אין יעדען אבר, און
מיין רואה־חשבון, דער מוח, האט ערשט שפּעטער געקריגען א
„ידיעה" פון דער נייער הוצאה; ערשט שפּעטער, ווען דאס אינגעל
איז שוין, אונטערשפּרינגענדיג פאר שמחה, ארוים פון „טאניאק*).

פאריאגט אין אייגענע און אין פרעמדע געשעפטען, האב איך
באלד אינ'ם אינגעל פארגעסען. נאר, אפנים, נישט אינגאנצען.
נישט וויסענדיג דערפון, האט דאך אין מיר ערגעץ געמוזט זיין אן
„אספה" פון פּראקטישע מחשבות. ווארים באלד דעם צווייטען
אווענט, אז דאס אינגעל האט מיך ווייטער אפּגעשטעלט, אז דאס
אייגענע אינגעל, מיט'ן ציטערדיג־אפּגעריסענעם קול, האט מיך
ווייטער געבעטען אויף א „נאצלעג" — זענען מיר שוין ארויסגע־
שוואומען, פון ערגעץ אין מיר, ג ר י י ט ע מחשבות: א זיבען—
אכט יאהריג אינגעל דארף נישט בעטלען... נישט האלטען זיך
אין קיך... דאס עסען אין קיך פאר'ן צוזאמענגעמען די כלים, מאסט
איהם נאר פאר א לעדיג־געהער, פאר א בעטלער; אזויערנאך וועט
פון איהם קיינמאל קיין לייט נישט זיין...

די האנט מיינע האט זיך ווייטער גערוקט אין קעשענע אריין.
נאר א י ך האב זי דארט דערטאפּט און פארהאלטען. וואלט איך
פרום געווען, וואלט איך אפשר אזוי געקלערט: צי די מצוה איז
ווערט די אכט גראשען? צי וואלט איך נישט יוצא געווען אויף
דעם ארט מיט מנחה־דאווענען? אדער מיט א הייסערען קרעכץ ביים
דאווענען? נישט פרום, האב איך נאך דעם אינגעלס טובה געהאט
אין זינען; מיט מיינע אכט גראשען וועל איך איהם נאך א רעה
טון! אן אייביגער בעטלער פונ'עם מאכען!

און דאך האב איך איהם דאמאלט געגעבען! די האנט האט
זיך געריסען פון קעשענע ארויס און איך האב זי לענגער נישט
פארהאלטען; עפּעס האט מיר ארום הארץ וועה געטאן, די אויגען
זענען מיר פייכט געווארען. ער איז ווייטער ארויס פון קיך מיט א
שמחה, און איך האב געפיהלט, אז מיר איז גרינגער און לייכטער
געווארען אויפ'ן הארץ, איך האב דערפיהלט א שמייכעל אויף מיין
פּנים.

---

*) א קיך פאר ארעמע לייט.

דאס דריטע מאל האט שוין לענגער, אסך לענגער געדויערט. איך האב שוין בארעכענט, אז מיין פענסיע ערלויבט מיר נישט אױסצוגעבען אכט גראשען א טאג; עס איז טאקע א פארגעניגען צו זעהן דאס פארוויינטע, נישט־דרייסטע אינגעל אונטערטאנצען פאר שמחה, צו זעהן, ווי עס צינדען זיך די ליכטלעך אין זיינע יונגע אויגען אן, צו ווייסען, אז פאר דיינע אכט גראשען וועט ער נישט נעכטיגען אין גאס, נאר אין „נאצלעג“, וואו עס וועט איהם ווארעם זיין און ער וועט נאך אין דערפריה קריגען א גלאז טיי מיט א זעמעל — דאס אלעס איז א פארגעניגען, נאר איך, ביי מיינע הכנסות, טאר מיר נישט ערלויבען אזוינע „שמחות!“

— קיינעסוועגס!

נאטירליך האב איך דאס אלעס דעם אינגעל נישט געזאגט! איך האב איהם בעסער גע׳מוסר׳ט, ווי דען!

איך האב איהם געגעבען צו פארשטעהן, אז מיט׳ן בעטלען פיהרט ער זיך איבער... אז יעדער מענש, און פון איהם דארף אויך ארויסוואקסען א מענש, דארף, איז מחויב צו ארבייטען... ארבייט איז א הייליגע זאך! און — אז מען זוכט ארבייט, געפינט מען זי! און דערגלייכען געלעזענע גוטע זאכען, וואס האבען דעם אינגעל נישט געקאנט פארטרעטען דעם „נאצלעג“, נישט דינגען אפילו פאר א געליהענעם שירם, געשיצט צו זיין איבער נאכט פאר׳ן רעגען אדער שניי...

ער איז אלץ געשטאנען און געקושט מיר דעם ארבעל... און אלץ אויפגעהויבען די אויגען צו מיינע צו זעהן, אויב עס ווייזט זיך נישט איין זיי א פונק רחמנות, אויב זיינע ווערטער פאלען נישט ווי ארבעס אויף דער וואנט! און איך האב געפיהלט, אז ער האפט נישט אומזיסט, אז מיינע קאלטע מחשבות ווערען ווארעם, אז זיינע הינטיש־בעטענדיגע אויגען האבען אויף מיר א פעולה, אז איך מיט מיין גאנצער באטערעע פון מחשבות און מוסר וועל מיך אין קורצען אונטערגעבען... און איך האב א ישוב געהאט: איך וועל איהם געבען, נאר אנזאגען איינמאל פאר אלעמאל, ער זאל שוין מעהר נישט בעטלען. אנזאגען הארט און שארף, ער זאל געדענקען! איך האב קלענער געלט פאר א פינף־קאפעקען־שטיק נישט געהאט, איך האב א מטבע אויסגעטוישט און געגעבען איהם אכט גראשען.

— נא! נאר מעהר, הערסט דו, זאלסט דו ביי מיר נישט בעטלען!

פון וואנען האט זיך דער „ביי מיר“ גענומען? איך האב איהם, דאכט זיך, נישט אין זינען געהאט; על כל פנים, האב איך די צוויי ווערטער נישט געוואלט זאגען; איך וואלט זיי גערנוויליג פאר וועלכע קאפיקע צוריק איינגעשלונגען? עס איז מיר אביסעל קיהל געווארען אויף דער נשמה, עס האט זיך מיר געדאכט, אז איך האב איהר פון ערגעץ אן ארט א לאפען אפגעריסען, און דער ארט איז נאקעט געבליבען! נאר דאס איז דורך א בליץ; מיין שטרענג פנים, מיין שארף־מעטאלען קול, מיין אויסגעשטרעקטע רעכטע האנט און ארויסגעשטעלטער לינקער פוס, האבען זייערס געטאן! איך האב א שטארקע פעולה געהאט אויפ'ן אינגעל! שטעהענדיג, ווי אויף ברענענדיגע קוילען, ווילענדיג זיך אויסרייסען פון קיך, כדי פריה צו קומען צום „נאצלעג“, איז ער דאך פון מיינע ווערטער בלאס און בלאסער געווארען, א טרער האט אנגעהויבען ציטערען אין דער יונגער ברעם...

— נאר נישט מעהר בעטלען, — האב איך מיין מוסר געענדיגט, — הערסט! דאס לעצטע מאל!

דאס אינגעל האט אפגעאטעמט און אנטלאפען!

היינט — היינט האב איך איהם שוין טאקע נ י ש ט געגעבען! מ י ין ו ו א ר ט וועל איך נישט ברעכען; ביי מיר איז נישטא קיין „בלי נדר ובלי מסקנא“ — איך לעג פאר מיינע ווערטער קיין „עירוב“ נישט, איך זאל קאנען ווייטער אריבערגעהן. א ווארט — איז טייער! מען דארף זיך האלטען פעסט, אניט, וועט קיינמאל אין קיין זאך קיין „ארדנונג“ נישט זיין!

איך בארעכען נאך אמאל, וואס איך האב געטאן און געזאגט, און בין זעהר צופרידען פון זיך.

איך קאן נישט יעדען טאג געבען אכט גראשען צדקה, און דאך איז נישט דאס געוועזען דער עיקר; דער עיקר האב איך זיין טובה געמיינט, טובת הכלל אויך! ווארים, וואס איז ווערט צדקה א ה ן א סדר, און ווי קאן זיין א סדר אהן א פעסטער דעה?

מיט'ן אינגעל האב איך פראסט אידיש גערעדט, מיט מיר אליין רעד איך אביסעל געלעהרטער; ארויסגעהענדיג פון קיך, טראכט

איך: „דער ערגסטער מיקראָב אין דער חברה'ס גוף איז בעטלע־ריי. דער, וואָס ארבייט נישט, האָט נישט קיין רעכט אויפ'ן לעבען, א. ז. וו."

קוים האָב איך די טיר פון „טאַניאַק" הינטער מיר פאַרמאַכט בין איך אריין מיט די פיס אין בלאָטע, מיט'ן פּנים אין ווינט און מיט „לייב און לעבען" אין דער פינסטערער נאַכט!

עס איז א שרעקליכער ווינט, עס ציטערען די פלאַמען אין די גאַסען־לאַמפּען ווי פאַר קעלט, און זייער ציטערדיגער שיין שלאָגט זיך טויזענט־פאַך אָפּ אין די נאַסע בלאָטע־גריבלעך אין גאַס, אז עס שווינדעלט פאַר די אויגען.

עס פייפט מיט א יעמערליכען קול, גלייך טויזענטער נשמות בעטען זיך „תקון", אָדער טויזענט אינגלעך — צו אכט גראָשען אויף „נאַצלעג".

פוי! ווייטער דאָס אינגעל...

עס איז אַן עבירה א הונט ארויסצוטרייבען אין גאַס אריין!... און דאָך וועט דאָס אינגעל נעכטיגען אין גאַס!... נאָר וואָס זאָל איך טון? ווייניג פאַר מיר דריי מאָל? זאָל צינד אַן אנדערער גע־בען! עס איז גענוג פון מיין זייט, אז איך האָב מיט'ן קראַנקען האַלז און הוסטענדיג אין אזא וועטער דעם טאַניאַק באַזוכט. איך בין טאַקע א „קאָמיטעט־מענש", נאָר קיינער האָט פון מיר נישט פאַר־לאַנגט, איך זאָל אכטונג געבען, בפרט אין אזא וועטער, אהן א פעלץ... וואָלט איך פרום געווען, וואָלט עס פון מיין זייט איי־גענוץ געווען; איך וואָלט געמיינט כאָטש מיין טובה דערביי: איך וואָלט געשווינד אהיים געלאָפען, אריינגעוואָרפען זיך אין בעט און איינגעשלאָפען, די נשמה זאָל געשווינד ארויספליהען אין הי־מעל אריין און פאַרשרייבען אויף איהר קאָנטאָ א מצוה'לע... דאָס מצוה'לע איז „קרעדיט", דער „דעבעט" וועט זיין א פעט שטיקעל לויתן... איך — האָב געהענדינג אין „טאַניאַק" אריין לויתן אין זינען געהאַט... מיין גוט האַרץ האָט מיך געפיהרט...

מיך אליין לויבענדיג, איז מיר עפּעס וואַרעמער געוואָרען אין דער געגענד פון האַרץ; ווען יענער לויבט מיך, וואָלט איך מיך

געמוזט פארשעמען און אוועקמאכען מיט דער האנט... מיך אליין קאן איך הערען אהן בושה... און איך וואלט מיך אפ׳שר לענגער נאך געלויבט, נאך מעלות טובות אין זיך געפונען, נאר, לײדער, בין איך מיט מײנע „האלבע פאדעשוועס" — איין גאט ווייסט, אז די אנדערע צוויי העלפטען האב איך אויסגעריבען אויף׳ן וועג צום „טאניאק"! — בין איך מיט מײנע האלבע פאדעשוועס אריין אין א בלאטע...

„שליחי מצוה אינן ניזוקין" — נאר דאס איז, אפנים, נאר אהין־צו־וועגס; צוריק־צו־וועגס, בשעת ווען דער נײ־באשאפענער מלאך יאגט זיך שוין צוריק אין הימעל אריין, קאן מען אפילו האלז־און־לייב ברעכען.

עס ווערט מיר נאס אין די פיס און קאלט אין אלע אברים; איך פיהל פאזיטיוו, אז איך וועל מיך פארקיהלען, אז איך האב מיך שוין פארקיהלט; אט באלד וועל איך מיך צוהוסטען, עס וועט מיך אנהויבען שטעכען אין דער ברוסט! עס פאלט אויף מיר א שרעק... ערשט נישט לאנג פיער וואכען אפגעלעגען!

— מען טאר נישט אזוי! מאכט אין מיר עפעס געגען מיר אליין א מרידה, נײן! דיך מעגסט דו מקריב זיין! נאר דיין ווייב און קינד? ווי האסט דו א רעכט זייער שטיץ איינצושטעלען?

ווען דער זאץ זאל זיין א געשריבענער, איך זאל דעם פרעמדענס זאצ׳ס לעזער זיין און האלטען דערביי א בליישטיפט אין דער האנט, וואלט איך שוין געוואוכט, וואס מיט איהם צו טון... נאר דער זאץ איז מיין אייגענער געוועזען...

און איך פיהל מיך פארט פארקיהלט, און אהיים איז נאך ווייט, און די קאמאשען זענען פול מיט וואסער, קאלט און שווער... נעגענאיבער לייכטען עטליכע פענסטער פון א קאנדיטאריי... די ערגסטע אין גאנץ ווארשוי, שענדליכער טיי, נאר ביי „אין ברירה"!...

איך שפרינג אריבער די גאס און פאל אריין אין א ווארעמען נעבעל.

איך האב באשטעלט א גלאז טיי און געכאפט א „פלוג־בלאט".

דער ערשטער אילוסטרירטער וויץ, וואס פאלט מיר אין די אויגען אריין, זעהט מיר אויס אלס א המשך פון דרויסען. דער

וויץ הייסט : „ווער אין וואס האט איבערפלום ?" אויפ'ן בילד איז א וועטער ווי איצט אין גאס. צוויי פערזאנען קומען זיך אקעגען אויפ'ן טראטואר : פון איין זייט א דיקע פרוי אין די מיטעלע יאה־רען, „אן אנגעגאסענע", אין א זיידען קלייד, א סאמעטענעם מאנ־טעל און א ווייסען פעדער־הוט. זי איז, אפנים, ביים גוטען וועט־טער ארויסגעגאנגען שפאצירען, אדער מיט א וויזיט, און דאס אומוועטער האט זי אומגעריכט געטראפען ; דאס פנים איהרס איז איבערגעשראקען : זי שרעקט זיך פאר רעגען און קעלט פאר זיך. און אפשר — נאר פאר'ן מאנטעל ; זי איילט, עס קומען איהר עט־ליכע טראפען שוויים אויפ'ן ווייסען שטערן ארויף ; זי איילט, נאר איהרע טריט זענען דאך נישט זיכער. זי האט ביידע הענט פאר־נומען. אין דער לינקער האנט, דורכגענומען דורך דער מופע, האלט זי די זיידענע שלעפ, שוין גוט מיט בלאטע פארברעמט ; און איז דער רעכטער האנט — א קליינעם זיידענעם שירם, וואס פארדעקט איהר קוים דעם פעדער־הוט איבער'ן קאפ ! דער דאמע פעהלט נ א ר א שטיק שירם ! פאר דאס האט זי איבערפלום — אין אלעם אנדערען. עס איז א פנים אהן זארג, פון א זיבעטער זעט, פון אלדאס גוטס !

קעגענאיבער דער דאמע קומט אן א יונג מיידעלע — הויט און ביין ! זי האט אפשר לאנגע און שעהנע האר, נאר זי האט געוויס ווענינ צייט צו זיי ; זיי זענען צופלאסען, צושויבערט, און דער ווינט יאגט זיך ארום מיט גאנצע פענקעס האר און קלאפט זי מיט זיי אויף די דארע פלייצעס. זי טראגט א שטארק געלאטעט דין קליידעל, און דער ווינט האט זיך צו איהר צוגעטשעפעט און זוכט נאר א שפארע, זיך אריינצו'גנב'ענען, זיך צו ציהען צום דארען לייב. אויף די פיס האט זי א פאר הויכע שיך — פון בלאטע ! זי געהט אויך נישט זיכער אויפ'ן ווינט ; ערשטענס, איז איהר דער ווינט גלייך אין פנים אריין ; צווייטענס, האט זי אויך ביידע הענט פארנומען : אין דער לינקער האנט טראגט זי א פאר גרויסע מע־נישע — געוויס דעם פאטערס — שטיוועל, צו פארריכטען... די אויפגעשפאלטענע פאדעשוועס לאזען מיך זי נישט חושד זיין, אז זי טראגט זיי אין א שענק, פאר א פלאש בראנפען צו פארזעצען... געוויס איז דער פאטער אהיים געקומען מיד פון דער ארבייט, די מוטער קאכט וועטשערע, און זי, די עלטסטע טאכטער, האט מען

ארויסגעשיקט פארריכטעט די שטיוועל — אויף אין דערפריה מו־זען זיי זיין פארטיג. זי איילט, זי ווייסט, אז אויב דער שוסטער וועט אויף מארגען נישט פארטיג מאכען די שטיוועל, וועט א גאנ־צען טאג קיין פייער אויפ׳ן קוימען נישט זיין... זי סאפעט — די גרויסע שטיוועל זענען צו א שווערע לאסט פאר דעם קליינעם קינד, נאר נאך שווערער איז די משא אין דער לינקער האנט: זי טראגט — א אומגעהייערען וועגס־שירם איבער זיך! און זי טראגט איהם מיט שטאלץ — דער פאטער האט איהר דעם שירם געטרויט!

דעם קינד פעהלט אסך זאכען: ווינטער — ווארעמקייט, זו־מער און ווינטער — קליידונג, א גאנץ יאהר — עסען צו דער זעט... דערפאר האט זי איבערפלוס אין שירם!

איך בין זיכער, אז אין דער רגע איז איהר די רייכע דאמע מיט׳ן שירם מקנא!

דאס קליינע דארע מיידעלע מיט די שעלמיש־לאכענדיגע אוי־גען, כאטש זי קערט זיך יעדע מינוט שיער נישט איבער פון ווינט.

— שמייכעלט מיר אקעגען פון בלאט אראפ:

„נו, זעהסט, מיר האבען אויך אמאל נחת!“

„אט, לאך איך אויס יענער דאמע!“

נאר, באצאהלענדיג פאר דעם נישט־דערטרונקענעם טיי, דער־מאן איך מיך ווייטער אן מיין בעטלערישען אינגעל.

ער האט נישט קיין שירם, אויף איהם ווארט נישט קיין היים, זאל זיין מיט טרוקענע קארטאפעל, אהן פוטער! אויף איהם ווארט נישט קיין פיצעל בעט, א טאטען אדער א מא־מען צו־פוסענס... און אפילו די אומגליקליכע דאמע וואלט איהם נישט געהאט מיט וואס מקנא צו זיין!

ווי אזוי האט ער זיך מיר דערמאנט? אהא! איך געדענק: עס איז מיר דורכגעפלויגען א מחשבה, אז פאר דעם צעהנערל, וואס איך האב באצאהלט פאר דעם כמעט נישט פארזוכטען טיי, וואלט דאס ארעמע אינגעל געהאט: פאר א צווייער א האלבע פארציע זופ אדער א שטיקעל ברויט און — אז ארט, וואו צו נעכטיגען...

פאַרוואָס האָב איך טיי באַשטעלט? אין דער היים קאָכט, וואַרטענדיג אויף מיר, דער סאַמאָוואַר, עס זיצט עמיצער מיט אַ גרייטען שמייכעל אויפ'ן פּנים, אויפ'ן טיש ליגט אָנגעגרייט עפּעס צו פאַרבייסען — איך האָב מיך אָבער געשעמט נ י ש ט צו באַשטעלען קיין טיי!

— נו, מיין בושה איז אויך עפּעס ווערט! — טרייסט איך מיך.

אין גאַס האָט אויף מיר געוואַרט נאָך אַ שטאַרקערער ווינט. ער רייסט די דעכער מיט אַ כעס, גלייך ער וואָלט אַז אַנטי־סעמיט און זיי — אידען געוועזען; נאָר די דעכער זענען אייזען און ביי זיך אין דערהיים. ער לאָזט זיך אַראָפּ מיט רציחה צו די לאַמטערען אין גאַס, זיי האַלטען זיך דאָך גלייך און לייכטען ווייטער, ווי געלעהרטע העלדען אין דער אינקוויזיציע־צייט! ער לאָזט זיך אַראָפּ נאָך טיפער און רייסט דעם ברוק פון גאַס, נאָר די שטיינער זיצען טיף איינגעגראָבען, און די ערד לאָזט איהרע שכנים נישט אַזוי לייכט אַרויס; ער הויבט זיך צוריק אויף מיט אַ כעס, אַרויף, אַרויף אין דער הויך, נאָר די הימלען זענען ווייט, און די שטערען קוקען אַראָפּ גלייכגילטיג אָדער מיט חוזק...

די מענשען אין גאַס בויגען זיך, נייגען זיך, ציהען זיך צו־זאַמען, וועניג אָרט צו פאַרנעמען, דרעהען זיך אַלעמאָל איבער, דעם אָטעם צו כאַפּען, און געהען דאָך ווייטער זייער זיכערען וועג...

— נאָר דאָס אָרעמע, שוואַכע אינגעל — קריג איך מורא — ווי וועט עס מיט איהם דערגעהן?!

מיין גאַנצע פילאָזאָפיע האָט מיך פאַרלאָזט, און מיין גאַנץ רחמנות האָט זיך דערוועקט...

ווען דאָס איז מ י י ן קינד? ווען איך זאָל קלערען, אַז דער ווינט קעהרט איבער מיין א י י ג ע ן פלייש און בלוט? ווען מ י י ן קינד דאַרף אין אַזאַ ווינט נעכטיגען אין גאַס... אָדער, ווען אפילו ער האָט שוין שפּעטער אויסגעבעטעלט אַכט גראָשען,

געהן אין אזא שטורעם קיין פראגע, איבער דער ווייקסעל, איבער דער בריק!...

צי ווייל ער איז נ י ש ט מיין, איז ער דעריבער ערגער? צי ווייל די, וואס ער איז זייער, ליגען ערגעץ אין א קבר אונטער א מצבה, פיהלט ער וועניגער דעם ווינט? ציטערט ער וועניגער פאר קעלט?

איך פארליר דעם חשק אהיים צו געהן; מיר דאכט זיך, אז איך האב נישט קיין רעכט נישט צו דער ווארעמער שטוב, נישט צום קאכענדיגען סאמאוואר, נישט צום ווארעמען בעט, און בפרט — צום שמייכעל פון די, וואס ווארטען אויף מיר אין דערהיים. מיר דאכט זיך, אז אויף מיין שטערן מוז שטעהן אויפגעשריבען אן עהנליך ווארט ווי „רוצח", „קין"... מיר דאכט זיך, אז איך דארף מיך קיינעם אין די אויגען אריין נישט ווייזען...

און עס פאלט מיר ווייטער איין צו קלערען וועגען פרומקייט.

— א מיין וואלט איך, צו אלדי שווארצע יאהר, — שעלט איך מיך, — פרום געוועזען! וואס וואלט מיר געשאדט, איך זאל זי־כער זיין, אז דער, וואס וואוינט העכער איבער אלע שטערן, איבער אלע הימלען, קוקט קיין רגע נישט אוועק פון אונזער וועלט... אז ער וועט קיין רגע אנ׳ם אינגעל נישט פארגעסען?...

פארוואס זאל ער ליגען מ י ר אויפ׳ן הארץ, איך וואלט איהם בעסער פראנק און פריי אויפ׳ן ה א ר ץ פון דער גאנצער וועלט געווארפען; ער וואלט מיר קיין רגע פאר די אויגען נישט געשטאנען. ווען איך זאל וויסען, אז ער איז זיכער הינטער׳ן גרויסען קאסמאס־אויג, וואס, ווען עס זאל זיך, חלילה, אויף איין רגע צו־מאכען, וואלט גאנצע וועלטען דער טייוועל גענומען, אבער, כל־זמן עס איז אפען, וועט דאס קלענסטע ווערמעל אהן חשבון, אהן משפט, אהן יושר נישט פארלוירען ווערען...

צינד, מוז איך מיט׳ן קראנקען האלז, מיט נאסע פיס, ביי אזא וועטער צוריקגעהן אין „טאניאק" אריין זוכען דעם פרעמדען יתום... עס איז א חרפה און א בושה!...

וואס די „חרפה" און די „בושה" זענען געוועזען, מיט וואס און פאר וועמען איך האב מיך געשעמט — ווייס איך נישט עד היום. און דאך, דער בושה צוליעב, בין איך געגאנ־

גען צום „טאַניאַק“ נישט אין גלייכען וועג; איך האָב ארומגעקאַ־לעוועט עטליכע גאַסען און ענדליך — געקומען.

די ערשטע שטוב, די שפייז־זאַל, איז לער, דער „גיהנום“ פון א גאַנצען טאָג הויבט זיך אָן אָפּקיהלען. און די פּאָרע הויבט זיך העכער און העכער פון איבער דער נאַסער פּאָדלאָגע און בילדעט א נייעם „הימעל“, א נייע „אויס־שפּרייטונג“ צווישען די אונטערש־טע וואָסערען פון די אָרעמע לייטס פּיס, און די אויבערשטע — פון דער געטריפטער פּאָרע. ערטערווייז רעגענען די טראָפּען אַראָפּ, דורכ'ן אָפענעם פענסטערל אין קיך אריין, זעה איך די פאַרשלאָפענע קעכין מיט'ן פאַררוקטען שייטעל שטעהען אָנגע־שפּאַרט מיט דער לינקער האַנט אויפ'ן גרויסען קעסעל, פּיהרענ־דיג מיט דער רעכטער האַנט גאַנץ פויל דעם גרויסען קאָך־לעפעל צו די ליפּען. די צווייטע, די „אונטער־קעכין“, בראָקט לאָקשען אויף מאָרגען, אויך פאַרשלאָפען. דער „ממונה“ צעהלט די קוויט־לעך אויף מיטאָגען אויפ'ן קאָמיטעטס חשבון... מעהר איז קיינער נישטאָ. איך וואַרף אַן אויג אונטער די טישען — עס איז פון אינ־געל קיין זכר נישטאָ!

איך בין צו שפּעט געקומען!

— כאָטש גוט, — טראַכט איך, ארויסגעהענדיג פון קיך — וואָס קיינער האָט מיך נישט באַמערקט...

ראַפּטום דערמאָן איך מיך, אז איך בלאָנדזשע שוין עטליכע שטונדען אין גאַס.

— וואָס איז פאַר א טייוועל מיט מיר? — ווער איך בייז. און הויב אָן צו שפּרייזען אהיים.

איך בין צופרידען, וואָס אַלע שלאָפען שוין, איך וואַרף אַראָפּ די קאַמאַשען אין פעדערהויז, גנב'ע מיך אין שטוב און אין בעט אריין — נאָר איך האָב א שלעכטע נאַכט געהאַט.

מיך, פאַרקיהלט און דורכגענעצט, האָט לאַנג געדויערט איי־דער איך האָב מיך אויסגעהוסט און דערוואַרעמט. צווישען די ביי־נער האָט מיר ארומגעבלאָנדזשעט א מין שוידער... רעכט איינגע־

שלאפען בין איך גאנץ שפעט און דאן ערשט האבען מיך שלעכטע חלומות געמוטשעט.

איך האב מיך אויפגעכאפט, באדענדיג זיך אין קאלטען שווייס און בין ארויסגעשפרונגען פון בעט גלייך צום פענסטער צו.

איך קוק ארוים — דער הימעל איז אויסגעשטערענט... די שטערען זעהען אויס, ווי בריליאנטען אין אן אייזערנעם הימעל געפאסט... זיי בלאנדזשען אזוי שטאלץ, אזוי רוהיג און אזוי הויך!

אונטען רייסט דער ווינט; עס ציטערט דאס גאנצע הויז.

איך בין צוריק אין בעט אריין, געשלאפען בין איך שוין נישט מעהר, נאר געדרימעלט. איך האב שוין נאר האלבע חלומות געזעהן, און אלץ מיט'ן אינגעל אין דער מיט...

וואס אמאל האב איך איהם געזעהן אויף אן אנדער ארט. דא שלעפט ער זיך ערגעץ אין גאס, דא זיצט ער איינגעהויקערט אויף עטליכע טרעפלעך הינטער א דעכעל פון א געוועלב, אמאל שפילען נאר מיט איהם טייוולאנים אין באל... ער פליהט אין דער לופט פון איין האנט אין דער צווייטער אריין... שפעטער טרעף איך איהם שוין געפרוירען, פארשטארט אין ערגעץ א מיסט־קאסטען...

איך האב קוים דעם מארגען דערלעבט און גלייך געלאפען אין טאניאק אריין.

ער איז דא!

איך זאל מיך נישט נעוועזן שעמען, וואלט איך איהם די בלאטע פון פנים מיט דאנקבארע טרערען אפגעוואשען; איך זאל נישט מורא האבען פאר'ן ווייב, וואלט איך איהם אלס אייגען קינד אהיים געפיהרט...

ער איז דא, איך בין נישט זיין רוצח!

— נא!

און איך האב איהם א צעהנערעל דערלאנגט.

ער נעמט עס פארוואונדערט; ער ווייסט גארנישט, וואס פאר א טובה ער האט מיר געטאן...

לעבען זאל ער!

און דעם צווייטען טאג, אז ער האט ווייטער ביי מיר געבעטעלט אויף א נאצלעג, האב איך איהם נ י ש ט געגעבען, אבער שוין קיין ווארט מוסר נישט געזאגט. נאך מעהר — איך בין אוועקגעגאנגען פארשעמט, נישט צופרידען פון זיך אליין.

געבען קאן איך באמת נ י ש ט, נאר דאס הארץ טוט דאך וועה: פארוואס ק א ן איך נישט?

נישט אומזיסט פלעגט מיין זיידע, עליו השלום, זאגען:

„ווער עס איז נישט פרום, לעבט מיט הארץ־וועהטאג און שטארבט אהן טרייסט.“

קליינע בילדער

וועלכע

1.

דאס שענסטע פון אלע שטיינבילדער אין גארטען איז ווע־נוס — די גריכישע געטין פון שעהנהייט. פון ווייסען מאר־מאר, אויף א גרינליך־בלאנקען פעדעסטאל, שטעהט די שעהנע געטין און קוקט מיט איהרע פריי־אפענע אויגען אויף א טעראסע מיט פרישע רויזען און ליליען.

אין דער אליי באווייזט זיך א ניינצעהן־יעהריגע מיידעל, איהר געזיכט שטראלט מיט פרייד, די אויגען שפריצען מיט פריי־שען געזונטען לעבען. זי נעהט צו צו ווענוס.

מוטוויליג שפרינגט זי ארויף אויפ'ן פעדעסטאל — זי איז איין גרויס מיט דער געטין.

דאס פרעהט זי. זי נעמט ארום מיט דער אלבאסטער־האנט דעם מארמארענעם געטליכען האלז, לעגט צו איהרע פרישע, קרע־לענע ליפען צו די געטליכע.

אזוי שטעהט זי א ווייל. און ווער עס געהט דורך, פרעגט זיך:
— וועלכע איז שענער? צי די פון שטיין, צי די פון פלייש?

2.

הינטער א דיקער, בלאנקער שויב, אין אויסשטעלונג פון א מא־דע־מאגאזין, שטעהט א שעהנחיים, באהאנגען מיט מאדע זאכען, נאר אויסגעקלעפט פון וואקס.

די ליפּען זענען אומנאַטירליך רויט, ווי ערשט פריש און צו־פיעל געפאַרבט; דאָס געזיכט איז געלבליך־מאַט; די ברייט־גע־עפענטע אויגען — שטאַר, אָהן אַ בליק; אַם שרעקליכסטען זענען דאָך די ברעמען; אַ רייהע פון שטייפע האָר, וואָס שטעהען איינס ווייט פון צווייטען...

אינעווייניג, אין האַלב־פאַרדונקעלטען לאַדען קויפען דאַמען אַלערליי בענדער.

— פרייליין, — מאַכט די דיקע מאַדאַם צום לאַדען־מיידעל,

— נעמען זי נאָר אַרויס די קאַרמין־בענדער פון דער אויסשטעלונג.

דאָס מיידעל פאָלגט.

איהר גאַנג איז מיד און וואַקעלדיג; מיט אַנשטרענגונג עפענט זי ברייט די רויטליכע אויגען, אום נישט איינצושלאָפען אין גאַנג. דאָס געזיכט איז שעהן, נאָר מאַט, געלב און אָפּגעלעבט; די ליפּען רויט, נאָר, קענטליך, פריש געפאַרבט.

זי עפענט דאָס פענסטער, בויגט זיך איבער דאָס וואַקסענע בילד און זוכט די בענדער. זוכענדיג, פאַרטראַכט זי זיך, און פאַר־קוקט זיך אין דער לופט אַריין, אויף גאַרנישט...

אַזוי שטעהט זי אַ ווייל'ע. און ווער עס געהט דורך אין גאַס פרעגט זיך:

— וועלכע איז שרעקליכער? די פון וואַקס, צי די פון פליישׁ?

פאַדליעץ

1.

אַ רייכער מאַן פאָהרט דורך און באַמערקט אַ בעטלער, וואָס שטעהט אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט. עס איז קאַלט און פייכט. גאָט ווייס, ווי לאַנג דער בעטלער שטעהט שוין און וואַרט אויף אַ נדבה.

דער רייכער מאַן קריגט רחמנות, כאַפּט אַרויס און וואַרפט דעם בעטלער אַ זילבערען צעהן־קאָפּעקען שטיק.

דער בעטלער קוקט אויפ'ן ארט, וואו די מאַנעטע איז געפאלען און ריהרט זיך נישט פון ארט. דער רייכער מאן באמערקט עס. — עס איז איהם ווענינ — טראכט ער.

— פאַרליעץ !...

2.

די דראשקע איז פאַרביי. דער בעטלער זעצט זיך קרעכצענדיג אויפ'ן טראטואר.

עס איז פייכט און קאלט, און עס ברעכען איהם די ביינער; די פיס זענען ווי פארשטארט... גאט וויים, ווי אזוי ער וועט היינט אהיים קומען; זיי פאַלגען נישט, די הילצערנע פיס. זיצענדיג, קאַן ער אויך צו דער מאַנעטע נישט דערלאַנגען. ער ציהט זיך אינגאַנצען אויס און שטרעקט אויס די האנט... קוים, קוים! ער האט זי!

ער נעמט זי צו די אויגען צו, זי איז פאלש! און ער שרייט אויך אויס:

— פאַרליעץ!

שוויין

אויף א גאלד־געשטיקטער סאפע ליגט א בלאַסע דאמע אין א העל זיידען קלייד.

דורך די שווערע גארדינען פאלט א מאַטער שיין אויף איהרע קליינע שמאַלע ליפען, וואס קרימען זיך אויף א שווערען זיפץ. אין די טיפע בלויע אויגען באווייזען זיך טרערען...

עס איז איהר נישט גוט... נישט דאס האט זי געמיינט!

ליעבע האט זי געוואלט, אידעאלען האט זי געזוכט... און ער גיט איהר בריליאנטען און פאַלאצען...

רעדט מיט איהר פון געלט־זאכען... פון פאַדריאדען...

ק י י נ ע ר פארשטעהט זי נישט; נישט ער — דער מאן, נישט זיינע, נישט איהרע געסט...

און דאס הארץ איהרס בענקט! עס קלעמט, עס פיהלט זיך

פרעמד אין דער וועלט פון געלט, פון זילבער, גאָלד און בריליאַנ־טען... עס רייסט זיך צו אידעאַלען. צו... צו... צו...

עס איז איהר ווירקליך נישט גוט, באַטש עס פעהלט איהר דער אויסדרוק.

זי שטרעקט אוים די ווייסע בלאַנקע האַנט, און ריהרט דאָס גלעקעל אויפ'ן טיש צוקאָפּענס.

עס באַווייזט זיך דאָס שטובען־מיידעל.

— א טאַסע קאַפּע! — באַפעהלט די דאַמע.

דאָס מיידעל פאַרשווינדט און קומט צוריק מיט א כינעזיש פאַרצעלאַנענער טאַסע אויף א שווערער זילבערנער טאַץ. דער פיינער גערוך פון פיינעם קאַפּע מישט זיך אויס מיט'ן לייכטען היאַצינטען גערוך אין צימער.

געהענדיג צו דער סאָפע, פאַרטשעפּעט זיך דאָס שטובען־מיי־דעל אָן א פאַרבויגענעם עק פון טירקישען דיוואַן און — פּאַלט.

עס הערט זיך א טויבער קלאַנג פון דער געפאַלענער טאַץ און פּלאַצענדער טאַסע.

— שוויין! — שפּרינגט אויף און שרייט די דאַמע.

עס איז דאָך נישט קיין זאַקען.

אין זאַקען־פאַבריק.

עס קומט אריין א מיידעל מיט א טוץ אויסגעאַרבייטע וואַ־לענע זאַקען. זי געהט צו צום אַלטען הער.

ער וואַרפט א בליק אויף דער סחורה, ווייזט איהר מיט'ן פינ־גער צום י ו נ ג ע ן הער.

זי געהט, לויט מען ווייזט איהר.

דער יונגער הער נעמט די זאַקען אין האַנט אריין — גענוג ווייך. דערנאָך לעגט ער זיי אויף דער וואָג, — זיי האַלטען אוים. דערנאָך נעמט ער א מאָס און מעסט די לענג, דעם ראַנד. דעם פוסבאַלען — — גוט.

דאָס מיידעל אָטעמט אָפּ; שטרעקט אוים די האַנט נאָך געלט.

— א ווײַלע! — מאַכט דער „יונגער הער“. ער נעמט פון

טיש א פארגרעסער־גלאז, ווישט עס אוים און באטראכט די אר־
ביים.

נאך א לאנג באטראכטען, זאגט ער גלייכגילטיג, נאר פעסט־
— עטליכע פעדים איבערגעהאקט — דריי אויגען נאכגע־
לאזט... דריי פראצענט אראפ!

— אבער... — ווייל זי זיך פארטיידיגען.

— קיין אבער! — האקט איבער דער יונגער הער. גיט איהר
א קוויט צו דער קאסע. —

די טיר עפענט זיך ווייטער, און עס באווייזט זיך א לאכענדיג
געל אידעל.

— גוט מארגען!

— גוט יאהר, — ענטפערט דער אלטער הער, — ביטע!

— דאס געלע אידעל געהט צו צום אלטען, זעצט זיך ביים
טיש.

— דאס איז מיין זוהן! — ווייזט ער אויפ'ן יונגען מיט
שטאלץ.

— א סוחר! — גיט ער צו — און נאך ווי הייסט א סוחר!

— נו, איז גוט! — ענטפערט דאס געלע אידעל, — א סוחר
דארף געלט!

— געלט! — ציהט דער אלטער מיט די אקסעל.

— פופצעהן טויזענט אין באר!

— נאר איין פום אביסעל קירצער — מישט זיך דער יונגער
הער אריין מיט אן אומעטיגען שמייכעל.

— מען זעהט קוים אן! — מאכט דער שדכן.

— אבער קירצער איז ער!

— נו, — מאכט דער אלטער, — א כלה איז דאך נישט קיין
זאק! מען קוקט נישט אויף קיין פארגרעסער־גלאז!

פורים־שפילער.

איך וואוין אין א שטילען הויז, ווייט פון רוישענדיגען גרזשי־באוו, פון די זידענדיגע גאלעווקעס. ווען נישט, וואס טיילמאל פארבלאנדזשעט אריין א „האנדעל—האנדעל!" וואס טיילמאל צופט א ווענדראווונע סטאליאר ביים צינגעל פון דער זעג, א שליי־פער קלינגט מיט'ן העמערל אז אז אייזען, אדער א צושויבערטע דינסט־מויד קלאפט אויס א דיוואן אדער בעטגעוואנט, — וואלט ביי מיר אין שטוב „שטיל געווען ווי אין רייוועץ." די מוזע וואלט מיך אויף א רגע נישט פארלאזט. איך וואלט די וועלט פאר־נאסען מיט געזאנג.

הערט זיך אבער דאס קלענסטע גערודער פון הויף, ווערט די מוזע פארשוואונדען!

די פעדער פאלט ארויס פון צווישען די פינגער, און איך בלייב זיצען לער, אהן געדאנקען, אהן געפיהל, ווי „א שטייג אהן עופות".

דאמאלט בלייבט מיר נישט מעהר, נאר אויסצובויגען דעם קאפ מיט די אויגען און צו קוקען אין די פענסטער אריין צו מיינע שכנים אריבער.

קעגענאיבער, אויפ'ן צווייטען שטאק, וואוינט א יונג, רייך פאר־פאלק. ביים אריינציהען זיך, האט מען געבראכט א פארטע־פיאן, טערקיש, יאפאניש און היימיש מעבעל, טויזענט קליינע מא־דע־זאכען, און אלץ — נייע פון דער נאדעל.

דערנאך זענען זיי אליין געקומען.

ער — אין א צילינדער; זי — אין גאזען מיט בלומען; אלץ — שפאגעל־נייע, אויסער זיין פנים, וואס האט אויסגעזעהן אלט; געארמט זענען זיי געקומען.

אויף די טרעפ (אויך מיט א פענסטער ווי־זא־ווי מיר) האט מען זיך אפגעשטעלט, געלאכט אביסעל, געקושט זיך...

וואס עס טוט זיך אין דער נעסט, ווייס איך נישט, — מאַ־פעלטע, זיידענע גאַרדינען...

איינמאל האָט אַ קאַטאַרינאַרזש אַ פויערישען טאַנץ געשפּילט, און די קאַטאַרינקע איז אַ וואונדערליכע געוועזען, — זי האָט אַרויס־געגעבען טענער פון אַ האַרפע, ציטערדיגע, העלע נאָר טרויעריגע.

די גאַרדינען האָבען זיך צושפּרייט, אין פענסטער האָט זיך באַוויזען אַ יונג בלאָנד קעפּעל און האָט זיך איינגעהערט צו דער מוזיק.

דערנאָך האָט זיך צו איהר פון הינטען צוגערוקט אַ גאַלער קאָפּ, וואָס איז צוגעפּאַלען מיט די ליפּען צום אויסגעבויגענעם פרישען נאַקען.

דער גאַלער קאָפּ מיט די ליפּען זענען זיינע, נאָר דאָס בלאָנדע קעפּעל האָט געהערט צו דער דינסט, צום שעהנעם דאָרפס־מיידעל. וואָס האָט דערהערט אין מוזיק אַ גרוס פון דאָרף, דערפיהלט אין איהר דעם ריח פון די לאָנקעס און פעלדער...

פאַר דאָס, אויפ'ן ערשטען שטאָק, זענען קיין גאַרדינען נישטאָ; איך זעה אלץ, וואָס עס טוט זיך דאָרט.

אַ גאַנצע וואָך איז שטיל און לער; זי איז אין געוועלב; ער — אין גאָס. דאָס אַלט־פרענקישע, געבעטע מעבעל איז איבערגעצויגען מיט ווייסע ציכלער.

טיילמאל לויפט אַריין די דינסט פון קיך. מיט אַ קוישעל אין דער האַנט און אַ שאַל אויפ'ן קאָפּ, וואַרפט אַן אויג אין אַלט־מאָדישען שפּיגעל אַריין, און האַלט זיך מיט איהם אַן עצה, צי קאָן מען אַזוי אַראָפּלויפען אין גאַס אַריין, אָדער מען מוז אָפּוואַשען דאָס פּנים?

און דאָס פּנים געפעלט איהר; אַ צופרידענער שמייכעל צו־גיסט זיך איבער די זומער־פלעקען; מיט די נישט־פאַרקעמטע האָר האָט זי דאָך צו טון; זיי ווילען זיך נישט האַלטען אונטער דער שאַל.

זי לויפט צוריק אין קיך אַריין, און קומט נאָך אַמאָל צוריק מיט גלאַנצענדיגע הענט און האָר, פון פּוטער אָדער שמאַלץ; די

אויסגעשמירטע האר לעגען זיך גלייך אונטער דער שאַל, און דאָס, וואָס מען זעהט אַרויס, גלאַנצט אַזוי חנ׳עוודיג!

ענדליך, איז די דינסט אַוועק. אַ מייזעל באַווייזט זיך פון אונטער דער גרויסער, שווערער קליידער־שאַנק. עס קוקט זיך אום מיט גלאַנצענדיגע, אומרוהיגע אויגען אין אַלע זייטען...

די קאַנאַפּע, די שטולען שווייגען. דער טיש איז לער. די זילבערנע טאַץ מיט די גלעזער, וואָס קוקען אַרויס פון שויבען־שאַנק, ריהרען זיך נישט פון אָרט. דאָס בשמים־שקעטעלע מיט׳ן חנוכה־לעמפּעל אין צווייטען פאַך זענען אויך נישט שרעקליך; מען הערט קיין גערויש, קיין שאָרך.

דאָס מייזעל שפּרינגט אַריבער און ווערט פאַרשוואונדען אין קיך־טיר.

עס ווערט ווייטער שטיל... ביז פאַרנאַכט.

דאַמאָלט קומט דאָס פּאָר־פאָלק אַהיים. עסט אָפּ און ווערט פאַרשוואונדען אין טיר פון שלאָפצימער...

אויף דער וואַנט הענגט אַ „מזרח" מיט שרעקליכע לייבען. רעכטס—אַ לוח; אויף דער גרויסער קליידער־שאַנק ליגען עטליכע ספרים. קיין באַזונדערע ספרים־שאַנק איז נישטאָ. —

די ספרים דערקען איך.

אין אַ ווייס־ביינערנער בונד ליגט איהר דרשה־געשאַנק — אַ סדור מיט עברי־טייטש. דיקער און ברייטער איז דער „צאינה וראינה" מיט די צושויבערטע שפּיצען... אין דער צווייטער זייט דערקען איך זיין דיקען „אורח־חיים", דערנעבען ליגען עטליכע דינע ספרים: אַ תקון שבועות׳ל, אַ הגדה׳לע, אַ מגילה... און דערמיט, מיט די זילבערנע רוקען אויפ׳ן פראָנט, שטעהען חמשה חומשי תורה, צוויי מחזורים... אויסער דעם, וואַלגערען זיך אַרום עטליכע שמות, קענטיג — איהרע תחינות, און שוין!

דאָס איז די גאַנצע ביבליאָטעק פון „פּראָסטען איד"...

און אַ גאַנצע וואָך איז שטיל און ציכטיג, אויסער פרייטאָג. איך ווער נערוועז פון פיש־ און קלאָפּס־האַקען.

פאַר פּסח בין איך שיער נישט אויס דער הויט געשפּרונגען פון שאַרען, רייבען און קראַצען.

די בעל־הבית׳טע מיט דער דינסט צוזאַמען האָבען זיך עטליכע טעג געוואַלגערט אויף די פּאָדלאָגעס און מעשים געטאָן!

שבועות האָב איך מיך איבערצייגט, אז „ריחא מילתא“, איך האָב געהאַט אַ פּולע שטוב מיט פּריש געבאַקענעם קעז, ראָזשינ־קעס און נישט פּרישער פּוטער...

סוכות האָט ער אַזוי לאַנג אויסגעלעגט דעם סכּה, עס זאָל נישט זיין צופיעל זון און נישט צופיעל שאָטען, ביז ער איז אַראָפּגעפאַלען פון לייטער, און ווען נישט, וואָס „שלוחי מצוה אינן ניזוקין“, וואָלט ער זיכער געהאַט אַ לאָך אין קאָפּ.

דערנאָך ערשט האָט ער, זינגענדיג אַ מאַרש אונטער דער נאָז, אַרויפגעטראָגען אַ לולב מיט אַן אתרוג...

שבת און יום־טוב שלאָפט מען, אָדער מען נעמט אויף געסט מיט איינגעמאַכטס און פרוכטען...

דאַמאָלט זעה איך דאָס מעבעל אָהן אַן איינהיל: נעלע פייגעל און גרינע בלעטער —

און דעם פּראָסטען איד מיינעם בין איך אַ גאַנץ יאָהר מקנא!

„מעשה־בראשית“, „מעשה־מרכבה“, ווי להבדיל — פּאָליטיק און אַנדערע „קוועיטשען“ זענען נישט זיין דאגה...

פּרנסה גיט גאָט, ער אַליין מוז זיך צוריהרען, אויך די האַנט טון אין קאַלט וואַסער אריין, נישט מעהר!...

קיין קינדער נישט דאָ, אָדער שוין פאַרזאָרגט... לעבט זיך רו־היג, וואַרטענדיג אויף משיח׳ן!

ער האָט נישט קיין וויטע האָריזאָנטען, פאַר דאָס אָבער — אַ זיכערען, גלייבען וועג פון וויג ביז אין קבר אריין...

קיין מסופּק׳ער יתוש מיט׳ן קופּערען פּיסקעל דרעהט איהם נישט אין מח... ער האָט קיינמאָל קיין שאלה נישט אָהן אַ גרייטען תירוץ פאַראויס.

די פריהעריגע דורות, האָבען איהם אויף אַלעם פאַרזאָרגט מיט בפירוש אויפגעשריבענע תשובות.

מען האָט איהם איבערגעלאָזט אַ צוואה, ווי אַזוי ער זאָל זיך פיהרען; ווען ער זאָל שלאָפען, ווען וואַכען, ווען לאָזען וואַשען די פּאָדלאָגע, ווען און וואָס צו קאָכען... ווען איינגעמאַכטס צו פּרעג־לען, ווען אַביסעל וויין צו טרינקען, ווען ברייט און ווען שמאָל צו זיצען...

און מען האָט איהם פאַרשריבען: וואָס ביי גאָט צו בעטען, וואָס לייט צו ווינשען; אויפ׳ן גאַנצען לעבען אַ גרייטען רעצעפּט...

אויף יעדען פעסטערען קלאפ פון הארץ — א גרייטע אשה, ביז הונדערט און צוואנציג יאהר.

מאכט זיך איהם עפעס א שאלה, קוקט ער אריין אין לוח, אין סידור „אורח־חיים“! לויפט אריבער די דינסט צום דין, וואס וואוינט אין דער צווייטער גאס, פרעגט ער א שכן...

זיין ערד רוקט זיך איהם קיינמאל נישט אפיר פון אונטער די פיס; זיין הימעל וויל נישט איינפאלען, זיין וועלט שטעהט שטאל און אייזען, און זי וועט אזוי שטעהן — ביז'ן אלף הששי...

וואס נאכ'ן אלף הששי וועט זיין — זאל גאט זארגען!

דערביי וועט איהר איהם קיינמאל ביי קיין ליגען נישט כאפען, ווייל ער זאגט אייך קיינמאל נישט צו אויף זיכער, — „אז גאט וועט שענקען דאס לעבען“, וועט ער „בלי נדר ומסקנא“ אפשר ריהרען זיך פון ארט...

אזא מענש, כל זמן ער איז געזונט און האט, ווי עס איז, פרנסה און א נישט איבעריג שלעכט ווייב, איז געוויס גליקליך!

ערשטענס, האט ער זיך נישט מיט וואס צו שעמען.

דאס פענסטער איז זומער אפען, ווינטער און זומער מיט גאר־נישט פארהאנגען... הימעל און ערד מעגען אריינקוקען. איך בין זי־כער, אז ער האט קיין גלאק און קיין קלאפ־שלאס נישט ביי דער טיר... ער פארמאכט זיך נישט, הייסט צו זיך פריהער נישט קלינ־גען, ער זאל צייט האבען עפעס צו באהאלטען... פון עפעס אפצו־שפרינגען...

איך קוק טאקע פראנק און פריי אין דער איינפאכער, אלט־מאדישער נעסט אריין, וואו דאס שטילע גליק האדעוועט זיך — אויף געלע פייגעל און גרינע בלעטער...

היינט אבער איז דארט לוסטיג. פורים איז היינט...

וואס מאכט איהם אזוי פרעהליך, אזוי לאכענדיג? וואס בויגט איהם אזוי איבער די ליפען, אז עס ווייזען זיך איהם ארויס אין איין זייט די שפּיציגע ציין? וואס איבערגעהען איהם די אויגען? זיין לעבען איז אזוי איינפאך, אזוי פראסט, אז קוים קומט עמיץ און פארשטעלט זיך ווי עס איז, קנאקט ער שוין פאר לאכען!

א פורים־שפּיל!

דעם פורים־שפּיל **נערענק איך פון דער חיים, פון די קינדער־יאהרען.**

עס קומט אריינצושפּרינגען א יונגער קונדאָס מיט צוגעזעצטע באָרד און פּאות און א גאַליציאַנעם קאַפּעליוש אויפ'ן קאָפּ.

ער שפּילט אַן אַרענדאַר, רעדט סאַמע לשון־קודש ווערטער און נישט צו דער זאַך...

עס שפּרינגט אריין א חסיד'ל (נאַטירליך — א פאַרשטעלטס) מיט משונה'נע תנועות: פּאַטשט אין טיש, אין די ווענט אַריין. שפּרינגט ווי א ציג, שלינגט איין די פּאות און שפּייט זיי אויס, פאַרגלייסט א פּאָר קעלבערנע אויגען צום באַלקען, און טאַנצט מיט התלהבות, אַז די האָר ברענען.

און אַלע פּורים־שפּילער זאָגען אָדער מיינען דאָסזעלבע:

היינט איז פּורים,
מאָרגען איז אויס;
גיט מיר א קרעפּעל
און וואַרפט מיך אַרויס!

איך דרעה אויס דעם קאָפּ און קוק צום שכן פון צווייטען שטאָק...

פון פענסטער רייסט זיך אויך אַרויס מוזיק. נאָר דאָס זענען נישט קיין פּורים־שפּילער, קיין פּורים כלי־זמר...

עס איז א באַל אויף אָרעמע לייט!

איך האָב אויך א בילעט באַקומען.

עס רימפּעלט א פּאַרטעפּיאַן, און אַרום דער קונציגער מעלאָ־דיע משעפּען און וויקלען זיך, ווי „נאַכוועהען", די דעמפּיגע בויד־טענער פון דער פּיאַנע. עס דערמאַנט מיך אַן שבת'דיג צושויבערטע האָר אַרום נעכטיגען קונציג געפלאַכטענעם קרענצעל...

די טאַנצענדיגע פּיס וואַלט'ן קיינמאָל אין דעם ווירוואַר פון רוישען און מענער די מעלאָדיע נישט געכאַפּט, ווען נישט דער סמיטשעק, וואָס האַקט זיי פון א הייזעריגער פידעל די טאַקטען, ווי איינציגע פּאַרפעל...

די פידעל קען איך אויך...

איך קען די מאָגערע פאַר'חלש'טע האַנט, וואָס דריקט זי צו

צו דער פייפענדיגער ברוסט — איך האָב נאָר איהרע אויגען נישט געזעהן, ווייל גאָט האָט זיי איהר פאַרגעסען צו עפענען.

פאַרשלאָפען קומט זי אריין און לאָזט זיך צופיהרען צו דער פּיאַנע. פאַרשלאָפען שפּילט זי, פאַרשלאָפען פיהרט מען זי שפּע־טער ערגעץ צו א פינסטער ווינקעלע צו, און מען גיט איהר עסען; איהר איז דאָך אַלץ איינס, און ביי די גרויסע, ווייס־געדעקטע טי־שען אין ליכטיגען סאַלאָן איז ענג...

דערנאָך טרעפט זי אליין צוריק צום פּאַרטעפּיאַן... פּאַרטאַג וואַקעלט זי זיך, צוריקגעהענדיג, איבער דער גאַס, און טרעפט אַרויף צו איהר שטיבעל אויפ'ן פיערטען שטאָק...

און וואָס פּעהלט אונזערע אָרעמע לייט?

אייפען' ערשטען שטאָק טיילט מען קליין־געלט; טיילמאָל קריגט מען נאָך א טרונק בראַנפען מיט א שטיק פּורים־קוכען...

אויפ'ן צווייטען שטאָק טאַנצט מען אויף זייער חשבון...

דאָס אומרוהיגע בעל־הבית'שע געוויסען טוט וואָס עס קאָן!

פרומע און נישט פרומע ווילען פאַרשיטען מיט מצוות און מעשים טובים דעם אָפּגרונט, וואָס דער שווינדעל האָט אויסגע־גראָבען צווישען אָרעם און רייך...

די אַלטע צדקה איז, ווענינסטענס, עקאָנאָמישער...

מיין פּראָסטער שכן עסט א מאָלצייט פאַר א רובל און צו־טיילט פינף—זעקס; אָבער דאָ קאָסט א קלייד אויפ'ן באַל פינף און צוואַנציג רובל, און דערפון פאַלט אויפ'ן אָרעמאַן פינף און צוואַנציג קאָפּיקעס...

נאָר דאָס איז שוין „לוקסוס", און דעם לוקסוס וואַרפען מיר אויך אין אָפּגרונט אריין! ביים קלייד אַרבייטען דאָך אָרעמע נעה־טאָרינס! און נאָך צוויי־דריי בעלער, קויפען עס דאָך אָפּ אָרעמע כלות...

אויסער דעם, ווערען אויף אַזאַ באַל יונגעלייט באַקאַנט מיט יונגע מיידלעך און אַזויערנאָך קאָן מען זיך באַנעהן אָהן שדכנים; אויך אין איינבערעננעכטס!

נאָר ווער עס וויל, זאָל זיך אַנטציקען דערמיט — איך נישט.

אין גריכענלאנד האט מען אויך מיט מענשען געהאנדעלט!
דער סוחר האט ארויסגעפיהרט אויפ'ן מארק א שאק נקבות, אין לייכטע הילען, אין גן־עדן־קליידער.
איז געקומען א קונה, האט מען איהם די סחורה געוויזען און געלויבט; מען האט זי פאר איהם גענדרעהט אויף אלע זייטען, גע־וויזען אלע מעלות און קונציג פארשטעלט אלע חסרונות...
די פארקויפטע נשמה האט געשוויגען.
אונטער דער ערשטער בייטש ערשט, האט זי גערעדט.
אונטער דער צווייטער — געזונגען.
אונטער דער דריטער — געטאנצט.
דער קונה מוז דאך וויסען, אז אויסער קליינע פיסלעך און הארטע בריסטען, וועט ער נאך האבען א היבשע פארציע רוחניות!...
היינט טוט עס די שקלאפין אליין...
זי אליין רוקט ארויס קונציג איהרע פיסלעך פון אונטער'ן קלייד; זי אליין בלאזט זיך אויף, וויפיעל מען דארף, מען זאל זעהן וועניג, נאר שטויסען זיך—מעהר, ווי עס איז—... זי אליין רעדט ווי אן אפגעבונדענע, זינגט ווי א פרייער פויגעל, טאנצט ווי אויף א טאקעניש, און טוט אלץ, אלץ, אבי זיך צו פארקויפען...
אין גריכישען לעבען איז, ווענינגסטענס, קיין וואטע נישט גע־ווען...

דער שדכן איז נאך א ליגנער, און, ווייל ער נארט ביידע צדדים, האט ער סוף כל סוף קיינעם נישט אויף דעם געוויסען. — נאר עפעס אויף דעם געוויסען דארף האבען די מאמע, וואס פיהרט ארום די טאכטער „אין דער וועלט אריין,“ זי פטור צו ווערען. און די טאכטער, וואס לאזט זיך פארקויפען...
ווענען „חופה־קליידער“ פארצעהלט מען אזא מעשה:
איינמאל האט א „באל אויף ארעמע לייט“ חתונה געמאכט אן אלט נעהטארין־מיידעל, וואס איז שיער נישט בלינד געווארען ביי דער נאדעל.
די אלע הייזער, וואו מען האט זי בלינד געמאכט, האבען זיך

צוזאמענגעלעגט, אויסגעזוכט און אויסגעטאנצט איהר אז אלטע אלמן פאר א רובל פינף און פיערציג.

א חתונה־קלייד האט מען איהר געקויפט.

דורך דער גאנצער צייט האט די נעהטארין זיך נישט געמישט, גלייך מען מיינט נישט זי.

די גאנצע צייט, ביז צו דער חופה, איז זי געלעגען אויפ'ן בעט און צוגעלעגט זיך ניקס־וואסער.

זי האט דעם חתן נישט געדארפט, נישט געוואלט און אפשר נישט געקאנט זעהן.. .

„א שטיק האלץ, רחמנא לצלן, א שטיין." — האבען איהרע חבר'טארינס געזאגט.

„דאס פארשטעהט דען צו דאנקען?" — האבען די בעלי־טובות געזיפצט, און געשיקט די מצוה אויסצוטוישען אויף לויתן אין הימעל אריין, אדער אויף כבוד צום „קוריער ווארשאווסקי"...

נאר ערשט, אז מען האט אריינגעבראכט דאס אפגעקויפטע חופה־קלייד, האט זי אויף דער פארגעלטער וויים־אטלעסענער שמא־טע געווארפען אז אויג, און — שדים זענען אין איהר אריין — זי רייסט זיך ביי דער ברוסט, זי רייסט זיך אויס די האר, און ברעכט אוים אין א קראמפפהאפט געוויין...

עס האט לאנגזאם געדויערט, ביז מען האט זי בארוהיגט, איי־דער מען האט פון איהר צוריק געמאכט א שטיק האלץ אדער א שטיין, און געפיהרט צו דער חופה. —

נאר דאס קלייד האט זי דערקענט... זי האט עס אליין גענעהט, זי געדענקט פאר וועמען... זי איז דערנאך אין סינאגאגע אריינ־געגאנגען זעהן, ווי דער בלאנדער מלאך וועט אויסזעהן אין נעבעל פון העל־בלויע גאזען און ווייסע שפיצען...

און — זי האט אין איינוועגס דעם חתן דערקענט.

נאר די וועלט פיהרט זיך שוין אזוי! רייכע כלות באנייען די חופה־קליידער פאר ארעמע נייטארינס, און ארעמע נייטארינס בא־נייען די חתנים פאר רייכע כלות.

אלטוואַרג*)

דערצעהלט פון א פורים־רב.

מיט א קליינער הקדמה.

1.

איהר האָט מיך געמאַכט פאַר א פורים־רב*), — בין איך! וואָלט איהר מיך אויסגעקליבען אלס שתדלן אין וואָס עס איז פאַר אַן עסק, אלס גבאי אין א חברה של צדקה, אלס רעדעל־פיהרער אָדער קאָך־לעפעל פון א פאַרטיי, וואָלט איך אַלץ געקאָנט זיין! אפילו, ווען איהר מאַכט מיך פאַר א גוטען איד פאַר אַן עולם חסידים, וואָלט איך אויך געוועזען! איך בין קיינמאָל נישט געגען קהל, געגען חברה, געגען פאַרטיי און, וואָס מען וויל, בין איך. איהר מיינט, מען דאַרף זיין פעהיג דערצו? אַז אסור! וואָרים, נישט אין'ם אויסגעוועהלטען שטעקט די קראַפט! ווען מען וואַרפט „הוררא!", דער פליהט; ווען מען שטעלט זיך אויפ'ן קאָפּ, דער איז הויך; ווער עס טראָגט דאָס שמריימעל, דער איז רב! צו ווע־מען מען פאָהרט, ווען מען גיט פדיונות, פיהרט דאָס רעדעל! און — נישט גענאַרט — יעדער איינציגער פון דער חברה האָט א קליין ביסעל אמונה, א קליין פיצעל בטחון, א שטיקעלע ווילען. און, אַז מען לענט אַלץ דאָס צוזאַמען אין איין בוזעם־טאַש אַריין, ווערט דער בעל־הבית פון בוזעם־טאַש א גרויסער מאַן, א פייער־

---

*) אין פוילען און אין ליטא איז אין די חסידים־שטיבלעך א מנהג אויסצוקליבען אויף פורים א פורים־רב, וועלכער איז מחויב אלע־מען פרעהליך און לוסטיג צו מאַכען.

דינג זייל; א זון, וואס שטראלט ארוים אמונה און בטחון... און אז אייזערנע קראפט קריגט מען מויערען צו ברעכען... א והא ראיה: צופאלט זיך די חברה, ווערט דער גרויסער צוריק קליין, נישט אנ־זעהעוודיג; ער ווערט אינגאנצען פארלוירען.

דאס זעלבע איז מיט א פורים־רב. מיינט נישט, אז ער דארף זיין בטבע א לץ, אז ער מוז שיטען מיט גלייך־ווערטלעך און וויצען! אויב דער עולם וויל און קאן, איז גענוג, אז דער פורים־רב זאל טייטען מיט א פינגער, דער עולם זאל פאלען אונטער די בענק פאר געלעכטער; ווילען זיי נישט און קאנען נישט, העלפט קיין חכמות און קיין קונצען. דאס איז אמת, אבער, מודה מוז איך זיין, אז איהר האט גוט געטראפען מיט מיר! דעם אמת זאגענ־דיג, אביסעל ליצנות שטעקט אין מיר פון געבוירענהייט אן: אפילו אז איך וועל גאר ערנסט, אז איך רייט שוין גאר מיט גרויס גדלות אויפ'ן בעזעם, אז איך בלאז מיך שוין גאר אן, ווי ממש עפעס רעכטס, — זיצט אויך עפעס אין מיר אינעווענינג און לאכט... און ווער איך אמאל אין כעס, שיט מיט פייער, שריי: מערדער! הינט־שלענגער! א. ד. ג. זיצט עפעס אין מיר און לאכט! און עס לאכט. אפילו ווען איך וויין; ווען דאס הארץ, דאכט זיך, וויל זיך צוברע־כען ווי א שארבען... עס איז א ביטער געלעכטער, אבער עס לאכט: „עס איז דאך נאר א פורים־שפיל!" לאכט עס א גאנץ יאהר! און די הויפטזאך: ביי מיר וועט איהר ווירקליך נישט ווייסען, בין ארור המן לברוך מרדכי, ווארים — ווארים איך אליין ווייס נישט! כל־זמן איך קוק מיט מיינע אייגענע אויגען אין מגילה אריין, זעה איך; כל־זמן דער קורא לייענט, זינגענדיג־שנארכענדיג, הער איך; לעג איך אבער אוועק די מגילה, בלייבט דער קורא שטיל, — פארגעס איך, און הויב נישט אן צו ווייסען! דאס קומט דערפון, וואס מען האט, — גרויס זענען אונזערע זינד — אפגעשטעלט די זון, געהייסען זיך דרעהען — דער ערד. דרעהט זיך מיר פון דאמאלט אן דער קאפ!... אז א מענש פיהלט נישט קיין פעסטען באדען אונטער די פיס! דער בעל־הבית פון קלענסטען שטעדטעל זיצט שוין נישט אויפ'ן ארט, איז נישט אזוי פעסט פארגליווערט ווי אמאל... דער וועג פון וויג ביז'ן קבר איז שוין נישט אזוי גראד; קרום, נישט איבערצוזעהן: א מענש ווערט געבוירען אין מערב, גט זיך מיט'ן ווייב אין צפון, באנקראטירט אין דרום, מאכט גלגול מחילות קיין

מזרח און אזוי ווייטער! און געה וויים אויפ'ן כף הקלע, וועד המן, ווער אחשורוש און ווער, להבדיל, מרדכי איז? אַז אויסגעביישטע וועלט! — ווי גלעזערנע פערעל אין א קאלעידאָסקאָפּ, מישען זיך איבער די פארשידענ־פארביגע, פארשידענ־פארמיגע אידעען; די ליניען ברעכען זיך, די רעדער וויקלען און פלאָנטערען זיך און געה וויים, וואס גוט און וואס שלעכט איז...

עה, ברידער! איינשלאָפען טאָר מען נישט! די הקדמה איז געענדיגט, נעמט א קאָפּ...

— — — — — — — — — — — — — — — —

אבער וואס דערצעהלט מען אייך?

איך פלעג אייך דערצעהלען וויינענדיגס, הארצרייסענדיגס. האָט איהר געלאַכט; מיר האָט אין די געהירען געברענט, דער טייוועל מיט אלע זיינע משרתים האָבען דאָס הארץ געריסען, און איהר פלעגט פּלאַצען פאר געלעכטער. וואס נעמט מען פורים געשיקטען פאר אייך?

איך קוק ארוים דורך די פענסטער און זעה גאַנצע לאַנקעס, באוואקסען מיט בלומען און דערנער. די בלומען זענען די גוטע, הארציגע מעישה'לעך, און די דערנער זענען מעשה'לעך, וואס שטעכען און ברענען! וואס זאָל איך אויסרייסען פאר אייך? א בלימעלע? געוויס! ווי הייסט עס אינ'ם באקאנטען ליעד? — דער רבי האָט געהייסען לוסטיג זיין! איך שטרעק אוים די האַנט — צי וועל איך ריכטיג טרעפען? עס איז דאָך פורים! איך זאָל כאַטש, ווי עס וועט זיין, קיין טעות נישט האָבען...

2.

איך שטרעק אוים די האַנט, די לאַנגע האַנט פון א פורים־רב, אין דער פורים־וועלט אריין און טרעף קיין בינא, און רייס אוים א בלימעלע — א מעשה'לע. הערט!

אמאָל איז געוועזען א בינעזישער חכם; ער האָט דורכגעמאַכט אלע עקזאַמענס, דורכגעלעזען און אויסוועניג געקאַנט אלע ספרים, געדרוקטע און געשריבענע, הייליגע און „וואָכענדיגע“, מיט איין

ווארט — אלץ, וואס א קינעזער האט אמאל אריינגענארט אין א טרוקען קינעזיש ווארט און פארקלאפט און פארהאמערט אויף טויט! ער האט נאר גענארפט עפענען דאס מויל, עס זאלען זיך ארויסקאלערען גאנצע מגילות, גאנצע ספרים; מיט'ן שער, מיט'ן „תם ונשלם", מיט אלע ציטאטען און אלע באמערקונגען פון בחור הזעצער, וואס זענען נאך אין כינא אין דער מאדע, ווי ביי אונז מיט א יאהר פופציג צוריק... הערען האט ער שוין נישט געקאנט, עס איז שוין פאר איהם קיין נייעס נישט געוועזען: זעהן האט ער שוין נישט געהאט וואס — אין כינא זענען זיך „מארגען", „נעכ־טען" און „היינט" עהנליך ווי צווילינגס־ברידער — האט ער זיך טאקע גענלעגט שלאפען! ער האט זיך מיט'ן גרויס־געלעהרטען מונ־דיר, ווי דער שטייגער איז אין כינא, געווארפען אין בעט אריין, גענומען די שלאפמיץ איבער די אויערען און אויגען און שלאפט... פון צייט צו צייט שנארכט ער. עס טרעפט, אז ער רעדט חכמות פון שלאף, נאר עטליכע מאל אין טאג עפענט ער דאס מויל, מען זאל איהם אריינשיטען עטליכע קערנדלעך רייז, אריינגיסען עטלי־כע טראפעי זופ פון פייגעל־נעסט... און עפענט אפילו דערביי די אויגען נישט אויף...

ער איז אזוי געשלאפען א יאהר, צוויי צי דריי און אפשר הונדערט יאהר... אין א לאנד, וואס האט א געשיכטע פון הונדערט טויזענט יאהרען איז א יאהר און הונדערט יאהר כמעט אלץ איינס... נאר פלוצים איז ער, ווי א געביסענער, ארויסגעשפרונגען פון בעט. א צוועלף־פונטיגע יאפאנישע הארמאט האט איהם אויפגעוועקט... אין דער צייט, וואס דער כינעזישער געלערנטער איז געשלאפען, האט יאפאן שטודירט! עס איז געגאנגען צו דער קלוגער מאַ־דאם איירָאפּא אין שולע אריין און — האט זיך אויסגעלערענט — שיסען! און עס שיסט... פיף־פאף־טראך! פיף־פאף־טראך! דאס האט ער נישט פארגעזעהן; דאס האבען איהם הייליגע און וואכע־דיגע ספרים פריהער נישט געזאגט, און קיינער האט איהם, ביי דער גאנצער צייט, וואס ער איז געשלאפען אין חלום נישט אנט־פלעקט... ער רייסט אראפ די שלאפמיץ: בים־באם־טראך; די האר־מאטען קלינגען נאך העכער. נאך שרעקליכער: ער קוקט זיך אום — אין שטוב איז קיין נפש נישטא... דאס הויז־געזינט מיט דער גאנצער דינערשאפט זענען אנטלאפען ווי פון א שרפה און האבען

דעם שענסטען און בעסטען, דעם גרויס־געלערענטען — גאר פאר־געסען... ער לויפט צום פענסטער, קוקט אין גאס אריין: זאל גאט שומר ומציל זיין! צי איז ער שכור? צי איז ערד־ציטערניש? הייזער, שטארקע, פעסטע הייזער און פאלאצען, וואס מען האט געבויט אויף אייביג, — אויף כינעזישען אייביג — הוידען זיך, וויגען זיך, ציטערען, פלאצען און פאלען... ער פאלט אויך אום פאר שרעק... ער ליגט און קלערט, אפשר דאס ערשטע מאל אין לעבען. ווארים זייט ער לעבט, האבען איהם קאנפוציוס מיט זיינע מפרשים געגעבען יעדע רפואה פאר דער מכה, יעדען ענטפער פאר דער פראגע; מען האט נאר געדארפט אריינקוקען און זעהן, און וויסען! ערשט היינט קלערט ער; היינט, ווען די יאפאנער באמבארדירען דאס הארץ פון כינא! — גאט, גאט! — וויינען די אלטע אויגען פארצווייפעלט, — א נייע חכמה, א שיס־חכמה... ווי קאן מען רע־טען זיך און גאנץ כינא צוזאמען! נאר לאנג קלערען איז דעם גע־לערענטענס מח נישט אימשטאנד, און דער כינעזישער חכם בלייבט ליגען אויף דער ערד פאר׳חלש׳ט, פארשמאכט...

ער ליגט און איך זעה, אז דאס מעשה׳לע געפעלט אייך נישט!... ווי הייסט, היינטיגע צייטען און א מעשה׳לע פון דער פרעמד. נישט פון אונזער וועלט!

ווארט, הערט ווייטער, עס וועט זיין א איד אויך!

איהר הערט ווי עס קלינגט: — האנדעל! האנדעל! פרנסה דארף דאס אידעלע, זאל זיין אייראפא, זאל זיין כינא, זאל זיין וואו עס איז; א וועלט־שטאדט אדער א קרעה־ווינקעל: האנדעל! האנדעל! אונטער דונער און בליץ, אונטער יאפאנישע קוילען, זאל זיין דערביי ערד־ציטערניש — האנדעל. מען מוז עסען און חדר־געלט צאהלען! אלטווארג קויפט א איד, דאס, וואס אלע ווארפען שוין אויפ׳ן מיסט ארויס, דאס, וואס מען מאוס׳ט זיך שוין אין האנט אריין צו נעמען; דאס פארשמוצטע, צוריסענע, צופליקטע, דאס קויפט ערשט א איד און פארקויפט! אבי געהאנ־דעלט!

נאר אין כינא, וואו דאס אלטווארג איז אזוי חייליג, שטעהט דאס געשעפט נישט גוט; מען פארקויפט זעלטען, פאר פקוח נפש, אבער ווייטער נישט! אייניקלער טראגען דאס, וואס די באבע און

דער זיידע האבען שוין בירושה באקומען; זעלטען עס טרעפט זיך א שטיקעל סחורה!

דער איד דאך טוט זיך זיינס און פארלאזט זיך מיט דער רעשט אויף דעם, וואס שפייזט דעם ווארעם אויפ'ן פעלד און דעם האז אין וואלד, און שרייט אין אלע גאסען: — האנדעל! האנדעל! און דער הייזעריג, דין אויסגעפייפטער „האנדעל", שניידט זיך דורך די גראבע באסען פון די צוועלף־פונטיגע הארמאטען און פארדרעהט זיך ביז צום אויער פון פאר'חלש'טען כינעזישען חכם.

דער שפרינגט אויף: א איד רופט! א איד איז דא! א איד. וואס איז נישט קיין פראנצויזישער, דייטשער, יאפאנישער אדער כינעזישער חכם, נאר א וועלט־חכם! א איד, וואס האט שוין פון יעדען אויוועז ברויט געגעסען און איז אויף יעדער באנק געשמיסען געווארען... ד ע ר וועט אן עצה געבען! מיט אלעם האנדעלט ער, אלץ ווייסט ער!

— איד! שרייט דער כינעזער, צושפרינגענדיג צום פענסטער פון שטוב.

— איך בין דא, כינעזישער חכם! — ענטפערט דער איד. צושפרינגענדיג צום פענסטער פון דער צווייטער זייט, פון גאס; און ווען נישט די שויב אין דער מיט, וואלטען זיך, וועניגסטענס, ביידע גיין געקושט!

— האסט אלטווארג? — פרעגט דער איד.

— אסך, אסך...

— וועסט פארקויפען...

— ניין, נישט פארקויפען, נישט פאר געלט, חלילה! נאר אוועקגעבען, אויסטוישען.

— אויף אנדער אלטווארג? — טויש איז אויך א מסחר. טראכט דער איד.

— ניין, נאר אויף א חכמה! אויף א חכמה, פון וועלכער די יאפאנישע תלמידים און אייראפעאישע מלמדים ווייסען נישט. כינא מוז מען רעטען, מיט חכמה רעטען.

— חכמה אויפ'ן לאגער, — ענטפערט דער איד, — האב איך נישט.

— נאר וואו באקומט מען זי? וואו? — שרייט דער כינעזער.

— דעם אדרעס וויים איך ! — מעקלעריי, טראַכט דער איד, איז אויך אַ געשעפט !

— זאָג !

— און וואָס וועל איך באַקומען דערפאַר ?

— וואָס דו ווילסט. מיין גאַנץ אַלטוואַרג.

— מאַכסט חוזק ?

— האָסט מיין וואָרט, אַ כינעזיש וואָרט !

נאָר דער איד גלויבט נישט אויפ׳ן וואָרט ; פריהער וויל ער דאָס אַלטוואַרג, דערנאָך ערשט וועט ער געבען דעם אַדרעס.

— און וועסט מיך נישט נאַרען ? — האָט ווייטער דער כינעזער מורא.

— איך שווער ביי גאָט !

— ווענינ.

— ביי דער תורה !

— עט !

— ביים פאָלק ישראל ! — דער כינעזער פאַרקרימט זיך.

— ביי באָרד און פאות.

די שבועה נעמט אָן דער כינעזער פאַר וויכטיג און — דער איד איז שוין אין שטוב, דער זאַק זיינער איז שוין אָפען און דאָס כלי־בית מיט׳ן ביסעל קליידער, וואָס די הויז־לייט און דינערשאַפט האָבען איבערגעלאָזט זענען שוין פאַרשוואונדען אין זאַק.

— אַצינד זאָג ! — שרייט דער כינעזער.

— נאָך נישט, — ענטפערט דער איד.

ער וויל נאָך די שלאַפמיץ, זי איז אַלט ! ער וויל נאָך דעם מונדיר פון לייב, ער איז נאָך עלטער ! ער איז מיט עטליכע דורות עלטער פאַר דער שלאַפמיץ.

נאָכ׳ן אויסטון דעם מונדיר, באַווייזט זיך ערשט, אַז די וועש פון לייב איז אויך אַלטוואַרג ! ער איז אַזוי לאַנג געשלאָפען און די וועש נישט געטויישט !

און דער כינעזער גיט אַוועק די שלאַפמיץ, טוט אויס דעם מונדיר, די וועש קריכט איהם אַליין אַראָפּ פון לייב.

— שוין ? — פרעגט ער נאַקעט און פאַרצווייפעלט.

— נאָך נישט, — ענטפערט קאַלטבלוטיג דער איד.

— דער צאפ דיינער איז אויך מיין! ער איז אזוי אלט ווי גאנץ כינא!

דער כינעזער לאזט זיך פארצווייפעלט אפשניידען דעם צאפ און דער פארשווינדט אויך אין אידישען זאק. —

— אצינד וועל איך דיר געבען דעם אדרעס, — מאכט דער איד, — נאר געדענק, אז איך בין דיר נאר ערב, אז דארט, וואו איך וועל דיר אנווייזען, איז דא די סחורה, וואס דו דארפסט! נאר איך ביז נישט מחויב צו ווייזען דיר דעם וועג צו דעם ארט, און בין נישט ערב דערפאר, אז מען וועט דיר די סחורה געבען!

— גוט, נאר אהער דעם אדרעס!

— אין גן־עדן, אויפ׳ן עץ הדעת! — ענטפערט דער איד און שפרינגט אין איין איילעניש ארויס דורכ׳ן פענסטער.

דער כינעזער איז געפאלען חלשות.

דער וועג אין גן־עדן אריין געפינט זיך אין אלע הייליגע ספרים; די מלאכים, וואס היטען דעם גן־עדן, וואלטען זיך אפשר געלאזט איבערקויפען. נאר ווי קומט מען אין גן־עדן אריין אהן א צאפ?

— — — — — — — — — — — — — — — —

בכאן, ברידערלעך, לאכט מען! איז אייך ווייניג, נעמט נאך א טרונק בראנפען... איז לער די פלאש, שיקט אין מאנאפאל...

אויב איהר ווילט, וועל איך אייך דערצעהלען נאך א מעשה, אפשר וועט זי בעסער געראטען! ווייניגסטענס, וועט איהר געוואר ווערען, וואס עס ווערט פון אלטווארג.

3.

און די מעשה האט זיך מיר שוין אליין געטראפען... נישט אין כינא, נאר אין ווארשוי! געשטאנען בין איך ביי דער ברודי־נער ווייקסעל, וואו עס וואקסען די בערג מיסט, וואס די קלוגע און פיין־געלערענטע שטאדט ווארפט פון זיך ארויס, און וואו די אלטע, אויסגעדינטע ווייבער קלייבען אלטווארג: שטיקלעך אייזען, קופער, נישט דורכגעברענטע קוילען צווישען דעם ארויסגעווארפע־נעם אש פון פאבריק, ווי אויך אלערליי שמאטעס.

עס איז אונטערגעגאנגען די זון, און דער שווארץ־גרויער ברעג, די קויטיג־געלע ווייקסעל מיט'ן ברוין־און־בלוי־פארוויינטען הימעל האבען זיך צוזאמענגעגאסען אויף א וואונדערליך חלשות'דיגעו פאן, אויף וועלכען עס האבען זיך ארומגעדרעהט איינגעבויגענע, ביינעריגע ווייבער—שדים און געגראבען אין דעם מיסט מיט שטיקלעך אייזען; מאנכע — מיט די בלויזע פינגער.

פאר יעדען ווייבערישען שד איז געלעגען אן אפענער זאק, וואו דאס אלטווארג איז פארשוואונדען געווארען...

עס פאלט צו די נאכט, איין שד נאכ'ן צווייטען נעמט דעם זאק אויף די אקסעל און געהט אין דער באלויכטענער שטאדט אריין. איינע נאר בלייבט, איינע — די מאוס'טע, די שרעקליכסטע...

עס שווימט ארויס א פאר'חושכ'טע לבנה, עס צינדען זיך אן צוויי שורות ליכט, וואס קוקען מיט ציטעדניש אין דער ווייקסעל אריין — און זי שטעהט, און קלייבט, און קלייבט...

איך באמערק ערשט, אז זי קלייבט נ י ש ט ווי אלע פרויען; אז נישט אלץ, וואס קומט איהר אין דער האנט אריין, לעגט זי אריין אין זאק. זי קלייבט נישט קיין מעטאל, קיין קוילען, נאר שטיקלעך שמאטעס, שטיקלעך קאלירטע שמאטעס.

איך געה צו און פרעג:

— אלט־ווייב, וואס טויגען דיר די קאלירטע שמאטעס?

— אז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהן! — ענטפערט זי מיט א וואונדערליכען הארטען קול, און אין די אלטע, פארטיפטע אויגען באווייזט זיך ווי א בליץ פון צארן און חוזק צוזאמען.

זי האט געענדיגט; פארבינדט דעם זאק אוןווארפט איהם ארויף אויף די אקסעל.

— וואו אהין געהסט דו, אלטע?

— אז דו וועסט זוכה זיין, — ענטפערט זי, — וועסט דו זעהן!

איך געה איהר נאך...

נאך וואס? גאנץ איינפאך: ווייל איך האב דאמאלט נישט געהאט ערגעץ אנדערש וואו צו געהן...

איך געה איהר נאך, און פלוצים ענדערט זיך אלץ ארום... אויס ווארשוי, אויס ווייקסעל, — א זאמד, א זאמד אהן א קאליר, א מדבר... און איבער דעם מדבר — א וויסטער הימעל, אהן לבנה,

אהין שטערען, און פאר מיר גערט מיט קליינע טריט דער אלטער ווייבערישער שד, מיט׳ן שווארצליכען זאק אויף די אקסעל... שטיל, איך הער מיינע אייגענע טריט נישט אין קוילערדיגען זאמד. צייטענווייז דאכט זיך מיר דאך, אז דער ווייבערישער שד קוקט אויף מיר פון הינטען, אז ער לאכט שטיל, שטיל, פון צווישען די ברוינע־בלויע, פארברענטע ליפען, פון אפענעם מויל אהן ציין!

איך געה איהר נאך, און געה, און פיהל מיך זעהר שלעכט; מיר דאכט זיך, אז איך געה נישט, נאר זי שלעפּט מיך! זי ציהט מיך, כאטש איך זעה נישט דעם שטריק...

פלוצלונג ווערט מיר די אלטע כשוף־מאכערין פארשוואונדען. אין דער ערד פארפאלען... וואס איז דאס? איך מאך עטליכע טריט ווייטער און באמערק ערשט א הייל, אין וועלכער זי האט זיך אראפּ־געלאזט. פאר אין ברירה, ווייל אליין בלייבען אין דער גרוי־וויסטער נאכט וויל איך נישט, שפּרינג איך איהר נאך אין דער הייל אריין. אין הייל איז פינסטער, און שרעקליך לייכט אין דער פינסטערניש דער אלטערס געזיכט. עס לייכט געל, און אינ׳ם געלען, ליכטיגען פלעק ציטערען ארום עטליכע העלערע שטראלען, און ביי זייער שיין זעה איך, וואס די אלטע טוט: זי וואשט די שמאטעס, וואס זי האט צוזאמענגעקליבען אויפ׳ן מיסט, אין צוויי עמער — איך קוק מיך שטארקער צו און דערזעה, אז איין עמער איז פול מיט א רויטער און דער צווייטער מיט א דורכזיכטיגער פליסיגקייט...

— נאך וואס וואשסט דו די שמאטעס? — פרעג איך.

— ווערסט זוכה זיין, וועסט דו זעהן! — ענטפערט די אלטע.

— וואס האסט דו אין דעם עמער? — פרעג איך, אנווייזענדיג אויפ׳ן עמער מיט דער דורכזיכטיגער פליסיגקייט.

— טרערען! — ענטפערט די אלטע. — טרערען, פון דיינס גלייכען, מענשליכע טרערען!

און האלב זינגענדיג גיט זי צו:

— טרערען געפאלענע, טרערען געגאסענע, טרערען פארשלונגענע, דערשטיקטע און דערווארגענע.

— א ל ע טרערען?

— א, ניין! עס וואלטען ימים געוועזען... דאס זענען נאר ריינע טרערען, נאר ריינע טרערען... טרערען פון ארעמע לייט, טרע־

רען אויף גלות השכינה. טרערען אויף אלעם, וואס איז לעבעדינער־הייט פארשטארט, פארגליווערט און שטומפיג געווארען...

— און אינ׳ם צווייטען?

— בלוט... רויט, ריין מענשען־בלוט... מענשען־בלוט, פאר־גאסען פאר דער צייט, פארגאסען אומזיסט... אזא בלוט, וואס די ערד וויל דערווייל נישט איינזאפען, ווייל זי קאן נאך דערפון נישט פרוכטבאר ווערען!... ריין בלוט, הייליג בלוט, יונג בלוט...

— און אין דעם אלעם וואשסט דו?...

— די אלטע שמאטעס, ווי דו זעהסט!...

און ווייטער ענדערט זיך אלץ אין מיינע אויגען... די שמאטעס, געוואשען אין טרערען און אין בלוט, ווערען וואס א רגע ריינער, בלאנקענדיגער, ליכטיגער... ליכטיגער אויך ווערט אין דער הייל... ליכטיגער און יונגער דער אלטערס פנים... עס איז שוין נישט אזוי שארף־ביינעריג ווי פריהער... די רויטקייט ארום די אויגען פאר־שווינדט, א ליימזעליגער שמייכעל באווייזט זיך איהר אויפ׳ן פנים און צושפרייט זיך פון אויער צו אויער, און די אויגען אליין, די אלטע אויגען, הויבען אן לייכטען מיט א ווייך סאמעטענעם בליק... און וואס ריינער עס ווערען די שמאטעס, העלער ווערט אין דער הייל; ליכטיגער דאס פנים, ווייכער און שטראלענדיגער די אוי־גען! און יונגער ווערט זי אינגאנצען, יונגער און שלאנקער... פון קערפער פאלען אראפ די אלטע שמאטעס... עס באווייזט זיך א וואונדערליך געטליכע שעהנהייט אהן אן איינהיל —

— גאט! — שריי איך אויס, — ווער ביסט דו?

— אז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו וויסען...

געענדיגט די וועש... די אלטע שמאטעס זענען אינגאנצען ריין, זיי שיינען, בלאנקען און לייכטען מיט טויזענטער קאלירען... און די געוועזענע מכשפה איז יונג!... יונג... גלייך זי געהט ערשט אקעגען דעם יונגען, זאפטיגען לעבען... און די יונגע געטליכע שעהנהייט נעמט די קאלירטע שטיקלעך און מאכט פון זיי, מיט דער הילף פון קליינע העלצלעך, גאר קונציגע, פיינע פעהנדלעך... צעהן, צוואנציג, פיערציג קליינע פעהנדלעך! און זי ארבייט אלץ ווייטער און ווייטער. — אט האט זי שוין גאנצע בינד פעהנדלעך אין דער האנט און געהט מיט זיי ארויס פון דער הייל! איך געה איהר נאך... און געהן געה איך שוין נישט ווי פריהער, ווי א קאלב

צו דער שחיטה, ווי געצווינגען אויף א שטריק; אצינד געה איך, ווי מען געהט אין א מדבר נאך א ליכטיגער זייל; ווי מען געהט נאך א גאלדענעם שטערן, ווי מען געהט נאך א גליקליכען מזל...

און ווייטער א נייע בילד:

די זאמדיגע סטעפ ווערט וואס אמאל העלער, נאר טונקעלע שאטען ווארפען און וויקלען זיך איבער'ן זאמד אין אלערליי וואונדערליכע, העסליכע געשטאלטען!

אן אויסגעשטערענטער בלויער הימעל, נאר אין דער הויך, איז דער מיט צווישען הימעל און ערד, ציטערען און ווארפען זיך מיליארדען דינע, שנייענע בלעטלער...

און די געטליכע שעהנהייט מיט די טויזענטער בינטלעך פעהנדלעך אין האנט, שטעהט און קוקט צום הימעל ארויף...

— וואס איז דארט אויבען, — פרעג איך, — צווישען הימעל און ערד?

— דאס זענען, — ענטפערט זי, — נשמה'לעך!

— פארוואס פליהען זיי נישט אין הימעל אריין?

— ווייל גאט שיקט זיי אראפ אויף די ערד?

— פארוואס פאלען זיי נישט אראפ?

— ווייל זיי ווילען נישט פאלען... עס שרעקען זיי די שאטען, וואס קאלערען און וואלגערען זיך אויפ'ן זאמד, און ווארטען אויף זיי...

— נאך וואס?

— זיך מיט זיי צו פאראייניגען!... א נשמה, מוזט דו וויסען, איז א ריינער שטראל פון הימעל. און ערשט פון א שטראל מיט א שאטען צוזאמען, ווערט א מענש...

— און זיי ווילען נישט אראפ?

— זיי מוזען!

אין איהרע אויגען באווייזט זיך א שטאלערנער בליק...

און אזוי רעדענדיג, ווארפט זי אין דער הויך ארויף א פעהנדעל... דאס פעהנדעל פליהט ארויף און איינע, א נשמה'לע, כאפט עס אונטער און שיסט דערמיט אראפ צו דער ערד... זי ווארפט א צווייט, א דריט פעהנדעל און יעדעס ווערט אויפגעכאפט! און וואס מעהר פעהנדלעך עס פליהען ארויף, מעהר נשמות כאפען זיי אויף און שיסען אראפ צו דער ערד.

און ארום יעדער נשמה מיט א פעהנדעל פליהען צוזאמען און שיסען אראפ צעהנדליגע און הונדערטע קלענערע נשמה׳לעך... און יעדעס נשמה׳לע, וואס קומט אראפ, ציהט אין זיך אריין א שאטען!

און עס ווערט וואס אמאל ווענינער שניי־בלעטלעך אין דער הויך און וואס אמאל ווענינער שאטען אויף דער ערד... די נשמות מיט די פעהנדלעך און די נשמה׳לעך, וואס פליהען ארום זיי, שלינ־גען איין יעדערע א שאטען פון דער ערד און צופליהען זיך אויף אלע זייטען פון דער וועלט אלס פארטייען...

און זי בלייבט מיט לערע הענד אונטער א ריין אויסגעשטערענ־טען הימעל, אויף דער געל־זאמדינער סטעפ. א פיין דינער שמייכעל לעגט זיך איהר איבער די פיינע דינע ליפען, און פארשפרייט זיך סעקונדענווייז איבער׳ן גאנצען געזיכט; אין די אויגען באווייזט זיך א בייזער בליק.

— ווער זשע ביסט דו? — פרעג איך דערשראקען.

— דאס לעבען! — ענטפערט זי.

— וואס איז דיין טון?

— איך טרייב מיין טעגליך פורים־שפיל... — ענטפערט זי הארט און פארשווינדט אין דער לופט.

צום ווידערזעהן, פארנאכט אויפ׳ן מיסט!... שיקט זי מיר צו פון דער הויך!

— — — — — — — — — — — — — — — —

אזוי, אזוי, ליעבע פורים־לייט... דאס לעבען פיהרט אויך א פורים־שפיל.

דאס לעבען איז אן אלטע וועשין; זי וואשט טאג־טעגליך אי־בער דאס אלטווארג... דערפון מאכען זיך נייע פעהנדלעך, נייע פארטייען... איין נשמה כאפט, ווי אויבען איז געשטאנען, א פעהנ־דעל, א שטיקעל שמאטע, אויסגעוואשען אין טרערען און בלוט, שלינגט איין א שאטען, און ווערט א מענש, א רעדעל־פיהרער! אנ־דערע ווייטער שלינגען איין נאר שאטען; בלויז שאטען און ווערען פארטיי־לייט! און דאס פורים־שפיל דויערט אייביג, אייביג...

„עס איזט איינע אלטע געשיכטע, אונד בלייבט דאך איממער ניי...“

מיינט נאר נישט, אז שמאטעס אליין זענען אלטווארג, עס איז

פאראַן אַלטוואַרג פון שטיינער, אייביג אַלטוואַרג, נישט איבערצו־
וואַשען... עס העלפען קיין טרערען, קיין בלוט...

4.

הערט נאָך אַ מעשה! שוין די לעצטע!

אמאָל איז געווען אַ שטעדטעל, אַ וואונדערליך שטעדטעל, אַז
אַפּענעם, אָהן מויערען, אָהן טויערען...

אַביסעל קליינע ווייסע הייזלעך, צוואַרפען אויף אַ גרינער
לאָנקע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין גאָלדענע שטראַלען פון דער
זון און ארויסגעגעבען דאָס פיינסטע, גרינסטע גראָז מיט די שענס־
טע, כאָטש נישט געקינסטעלטע, בלומען...

יעדען פאַרנאַכט פלעגט דאָס יונגוואַרג נאָך דער ארבייט
ארויסגעהן אויף דער לאָנקע, אויפ'ן גרין פאַרבלימטען מאַרק, צווי־
שען די הייזלעך, און זינגען, און טאַנצען, און פריי, און פרעהליך,
און לוסטיג זיין.

די אַלטע פלעגען זיך זעצען אויף די גראָז־בענק פאַר די הייז־
לעך און צוזעהן, ווי דאָס יונגוואַרג לעבט, און אין זכרון נאָך אמאָל
איבערלעבען די יונגע יאָהרען...

אַזוי האָט זיך געפיהרט אַ צייט...

וויפיעל יאָהר, צי וויפיעל הונדערטער יאָהר, ווייס מען נישט;
ווייל עס איז אַ פאַרוואָרפענער ווינקעל געוועזען; אַ ווינקעל אָהן אַ
געשיכטע. מען האָט נאָר געאַרבייט און געפרעהט זיך; געאַרבייט
און דערנאָך געזונגען און געטאַנצט, און עס איז גאָרנישט געווע־
זען וואָס צו פאַרשרייבען! עס איז אינגאַנצען שטעדטעל קיין קאַ־
לענדאַר נישט געוועזען, און איך ווייס נישט, צי עמיץ האָט גאָר אַ
זייגער געהאַט...

איינמאָל האָט זיך געטראָפען און אין דעם שטעדטעל איז גע־
בוירען געוואָרען אַ געניע, אָדער ווי מען זאָגט אויף לשון קודש:
אַ גאון! אַ מענש, וואָס האָט געהאַט מעהר פון אַלע אַ לויט הארץ
און אַ קווינט מוח! און, אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער אי־
בערגעמאַכט דאָס גאַנצע לעבען אין שטעדטעל — ער האָט געזעהן,
אַז מען גראָבט קאַרטאָפעל מיט דער האַנט, האָט ער ערפונדען אַ

גראב־אייזען... צום הילצערנעם אלטען פלוג האט ער צוגעמאכט אן אייזערן שנייד־מעסער... עס איז שווער געוועזען אויסצולערנען די קינדער אלף־בית, האט ער ערפונדען א נייע מעטאדע אפילו צום טראף! ער האט אויך ערפונדען אלערליי נייע עסענוווארג; נייע זופען צו די אלטע מאכלים, און רעפארמירט אפילו די טענץ... צו דער פאעזיע האט ער צוגעגעבען ריימען, צו דער מוזיק — דעם רעפרען... מיט איין ווארט — ער האט אלץ פארבעסערט. פאר־פיינערט; דאס לעבען שענער און לייכטער געמאכט! נישט אומ־זיסט איז ער דאך א גאון געוועזען...

און אז דער גאון איז גלייך מיט אלע מענשען מיט דער צייט געשטארבען, האט איהם דאס דאנקבארע שטעדטעל געוואלט א דענקמאל — א גרויסע מצבה — א מאנומענט, הייסט עס — שטע־לען; א מאנומענט אינמיטען גאס, און אייביג געדעכעניש... זאלען אייביגע דורות וויסען, אז דא איז אמאל א גאון געוועזען; זאלען טראגעדיגע ווייבער פארקוקען זיך און האבען גאונים! זאלען לעה־רער און עלטערען טייטען מיט די פינגער אויפ'ן מאנומענט און זאגען שילער און קינדער: זעהט, גאונים זאלט איהר זיין! וועט מען אייך אויך מאנומענטען שטעלען! און הויד זאל זיין דער מא־נומענט... זאל די וועלט ארום און זעהן, און נאכפרעגען זיך, און וויסען...

און מען האט געשטעלט...

מען האט אויף א צייט מבטל געוועזען דאס טאנצען און זינ־גען יעדען פארנאכט, און, נאך דער ארבייט, האט מען זיך גענומען צום מאנומענט...

און עס איז מיט דער צייט געווארען א מאנומענט, וואס האט מיט'ן קאפ גערעדט שטאלץ מיט די שטערען פון הימעל, און האט אויף דער ערד פארנומען א גרוים שטיק פלאץ אויף א פיעדעס־טאל...

און אז מען האט דעם מאנומענט געענדיגט און געוואלט צו־ריק איינפיהרען דעם מנהג פון זינגען און טאנצען פארנאכט, האט מען דאמאלט ערשט באמערקט, אז מען קאן שוין נישט פריי זיך ארומיאגען אויף אלע זייטען, אז מען קאן נאר טאנצען א ראד ארום מאנומענט!

די אַלטע האָבען פון זייער זייט באַמערקט, אז דער מאָנומענט פאַרשטעלט זיי די זון; אז נישט אויף אַלע גראָז־בענק קאָן מען שוין זיצען; אז פון מאָנומענט לעגט זיך א שאָטען איבער דער שטאָדט... אז אונטער׳ן מאָנומענט איז קאַלט פאַר די אַלטע ביי־נער...

דאָך האָבען אַלע מיט׳ן מאָנומענט שטאָלצירט; מיט׳ן מאָנו־מענט אַליין בכלל און מיט דער לאַנגיעהריגער ארבייט, וואָס מען האָט אין איהם פאַרשטיינערט, בפרט! און אַבוואָל עס האָבען זיך, דורך פאַרקוקעניש פון טראָגעדיגע ווייבער, ווי פון מוסר זאָגען פון עלטערען און לעהרער, קיין גאונים נישט געמעהרט, האָבען זיך דאָך געמעהרט די מאָנומענטען...

נישט מיט אמאָל, נאָר ביסלעכווייז; שוין נישט אַזוינע גרוי־סע — קלענערע, קליינע און גאָר קליינע, ביז צו איינפאַכע מצבות, נאָר אַלץ אינמיטען מאַרק!...

עס איז מיט דער צייט א מאָנומענטען־קרענק געוואָרען — אַן אונטערגאַנג...

האָט עמיץ ערפונדען א נייע אַרט קאַרטאָפעל־שיילען, האָט עמיץ ערפונדען א נייע רעטעניש, ווער שמועסט, אַז עמיץ האָט עמיצען א גרעסערע טובה געטאָן, א היבשע נדבה געגעבען, אָדער אַן אַלט בעט פון פייער אַרויסגעשלעפּט, מיט א שטעקען א שלאַנג געטויט, האָט מען איהם שוין א מאָנומענט געשטעלט...

רייכע לייט האָבען פאַר׳ן טויט אָפּגעשיידט א טייל פון דער ירושה פאַר זיך אויף א מאָנומענט; די, וואָס האָבען קיין גרויסען צוטרויען צו די יורשים נישט געהאַט, האָבען זיך אַליין לעבעדיגער־הייט מאָנומענטען געשטעלט... מיטלערע לייט האָבען אויף מאָנו־מענטען די הייזער פאַרקויפט, מצבות צו שטעלען... עס איז געקו־מען דערצו, אַז אַלע האָבען געמוזט האָבען מאָנומענטען, און פאַר גאָר געמיינע לייט, וואָס האָבען אפילו קיין רייכע קרובים נישט געהאַט, האָט קהל געגעבען א מאָנומענטעל...

אוים גראָז, אוים בלומען, אוים געזאַנג און טענץ — דורכ־אוים מאָנומענטען, סאַמע מצבות...

און די מענשען האָבען מעהר פון טויט און מאָנומענטען גע־טראַכט ווי פון לעבען... לעבעדיגערהייט האָט זיך יעדערער שוין

פארגעשטעלט אלס טויטער, און באמיהט זיך אויסצוזעהן שטייף און פעסט ביים לעבען, ווי דער מאנומענט נאך זיין טויט!

און אין די שטייפע, מאנומענטען־עהנליכע קערפער, זענען שטייף און פארשטיינערט געווארען די נשמות...

נישט פלאץ צום טאנצען און זינגען האט שוין געפעהלט; דער חשק דערצו איז שוין אויסגעטריקענט געווארען... געלעבט האט מען נאר אויף נאכ'ן טויט!... געהאפט האט מען נאר אויף מאנומענטען!...

און עס איז געקומען א צייט, ווען די גאנצע שטאדט איז פול געווארען מיט שטיינערנע מאנומענטען, ווי אויך מיט מאנומענטען פון פלייש און בלוט, וואס האבען גאר קינסטליך געמאכט די שטיינערנע, אז עס איז צווישען זיי נישט געווען צו דערקענען!

און מיט דער צייט האבען די גרויסארטיגע שטיינערנע מצבות ווי געלעבט, און לעבעדיגע מענשען זענען געווארען פארשטיינערט ווי טויטע מצבות...

שטארק איז דאך די לוסט צום לעבען אפילו אין הארץ פון פארשטיינערטע מענשען! עס וועקט זיך אלע מאל שטארקער די בענקשאפט צום פרייען לעבען! צום פרייען זינגען־ און טאנץ־לעבען!

פארבארגענערהייט האבען אלע געגלוסט און געבענקט נאך דער אלטער צייט, ווען דער פארבלומטער מארק האט זיך געבאדען אין דער ליכטיגער זון, ווען דאס יונגוואַרג האט געזונגען און געטאנצט אינמיטען מארק, און ווען דאס אלטוואַרג איז געזעסען ארום, אויף די גראז־בענק, און צוזעהענדיג, נאך אמאל דורכגעלעבט א לעבען...

און מען האט שטילערהייט אזוי לאנג געבענקט, ביז מען האט א שטיקעל עצה געפונען!

מען האט צונויפגעקליבען אלע פונקען פון לעבען און פרייד, וואס האבען זיך געוועקט איבער א גאנץ יאהר, און צוזאמענגעלעגט אויף איין טאג! דעם טאג האבען די לעבעדיגע מאנומענטען אראפגעווארפען פון זיך די שטייפקייט, די פארגליווערטקייט, און נעפרואווט לעבען, ליעבען, זינגען און טאנצען...

דאס איז געווען — פורים! אלע ימים טובים זענען בטל געווארען, פורים — נישט!

נישט אלע דאך איז געראטען!

מאנכע האבען, ביים בעסטען ווילען, געטאן עס אזוי אומגע־לומפערט, אזוי אומנאטירליך, אז, קוקענדיג אויף זיי, האבען אנ־דערע געפּלאצט פאר געלעכטער, און א פרעהליכען פורים געהאט...

איהר ווילט לאכען, ברידער? קוקט אין שפּיגעל אריין; זעהט ווי איהר זעהט אוים, ווי אייער פורים זעהט אוים און — פּלאצט פאר געלעכטער!

דער מלאך.

אויפגעבליהט האט דער מזרח־שטריף.
שווער אטעמט אויף דאס פעטע שטיק פעלד, מיט טוי באַ־
דעקט.
אין שטאל בלעקט דער אקס, וואס וויל אויפ׳ן פרייען פעלד
ארויס.
און באלד עפענט זיך די טיר פון הויז; דער ערדמאן באַ־
ווייזט זיך אויף דער שוועל.
אפען איז די שטארקע ברוסט; פארשארצט די ריזיגע הענט.
מיט א קלארען, ליעבען און דאנקבארען אויג בליקט ער —
ארויף צום צושמייכעלטען הימעל, אראפ צו זיין פעטער שפייזע־
רין — ערד, און דערהערענדיג די שטים פון געטרייען אקס, צו־
שמייכעלט ער זיך:
— איך געה, ליעבער, געטרייער אקס!
נישט לאנג האט געדויערט, און דער אקס איז שוין צום אקער
נעשפאנט.
הינטער׳ן אקער שטעהט דער ערדמאן, דריקט דאס מעסער
טיף אין דער ערד אריין, און דער אקס ציהט אויס האלז און קאפ
צום ערשטען שריט.
באווייזט זיך פלוצלונג א מלאך פון הימעל, ציהט אויס זיין
פייערדיג שווערד איבער׳ן אקער, צווישען אקס און מענש...
און אין די אויגען פון מלאך זענען שמערץ און ליעבשאפט
צוזאמענגעגליהט; בארמהערציגקייט און דראהונג.
און פייערליך ווענדט זיך צום מענש דער מלאך, און באַ־
פעהלט, און שטאלערן קלינגט זיין שטים דערביי:
„פארלאז דיין אקס, דיין אקער, דיין פעלד און געה!"

און אַז דער ערד־מאַן וויגערט זיך דערשראָקען, קלינגט נאָך
האַרטער דעם מלאכ'ס שטים:

„און וועסט דו נישט גערנוויליג געהן, טרייבען וועל
איך דיך!

„ווילסט דו דיין שפּייזערין־ערד נישט פאַרלאָזען, פאַרשלים
איך איהר טראַכט, און זי וועט דיר איהר שפּראָצונג נישט געבען.

„ווי אייזען וועט זי ליגען אויסגעשפּרייט פאַר דיינע אויגען;
און אָנזאָגען וועל איך די הימלען, און זיי וועלען איבער איהר קיין
טראָפּען רעגען נישט לאָזען; קיין טראָפּען טוי.

„און וועסט דו מיט שרעק פון דיין ערד אַנטלויפען, און אין
דיין שטוב פאַר מיר און פאַר מיין געבאָט זיך באַהאַלטען —

„שיק איך מיין בליץ און צינד אָן דאָס דאַך איבער דיין
קאָפּ...

„רוף איך פון אַלע עקען וועלט ווינטען צוזאַמען, און זיי וואַר־
פען איבער דיר די ווענט פון דיין הויז...

„און וועסט דו נאָך ווידערשפּענסטיג זיין, און אַלץ נישט אָפּ־
רייסען זיך פון דאָס דייניגע, און פון דיין האָב־און־גאָב, —

„ווינק איך צו די ווילדע אין סטעפּ, אין שטויביגען וואַלקען
קומען זיי געפלויגען, און באַפאַלען דיין האָב־און־גאָב...

„און אין דיינע אויגען קוילען זיי דיין אָקס און דיין שאָף
און רינד, און פרעסען זייער פלייש!

„דו מיט ברענענדיגע אויגען וועסט עס צוזעהן, און פאַרהונ־
גערט בלייבען!

„און דיינע זיהן און דיינע טעכטער וועלען זיי באַצווינגען;
מיט פייכטע שטריק בינדען, און פאַר זיך טרייבען, אויף קנעכט
און דינסטען צו פאַרקויפען — און קיינס וועט צו דיר שוין צוריק
נישט קומען, — די אויגען וועלען דיר אויסגעהן, וואַרטענדיג אומ־
זיסט!

„דו מוזט געהן!"

— וואו אַהין? — פרעגט דער ערד־מאַן פאַרציטערט.

„גאָט האָט דיך אַלס זיין שליח אויסדערוועהלט, און דו וועסט
געהן איבער דער וועלט שאַלען און רופען זיין נאָמען!

„איבער דער וועלט וועסט דו געהן!

„נע־ונד וועסט דו זיין.

„און אהן וועג און שטעג וועסט דו געהן; איבער דערנער שארפע און שטיינער שפיציגע, בארוועס וועסט דו וואנדערען; אייביג בלוטיגען וועלען דיינע בארוועסע פיס...

„און אז דו וועסט מיד ווערען און זיך אפשטעלען, דעם אטעם נאר צו כאפען, וועל איך אנציגדען די ערד אונטער דיינע פיס, און זי וועט דיך טרייבען!

„וועל איך דיך פון הימעל פארפאלגען מיט דונער און בליץ.

„און בלוטיגע שונאים וועל איך אויפשטעלען הינטער דיר. און זיי וועלען דיך מיט זייערע פיילען יאגען... דאס ווילדע טיר וועל איך רופען אויף דיר פון וואלד, און עס וועט דיך טרייבען...

„און צו אן אפרוה, צו א הערבערג וועסט דו לעכצען: און וואו א טיר, וועסט דו אנקלאפען און בעטען זיך: „לאזט מיך איבער דער שוועל!" און וואו א פענסטער: „נאכטלעגער פאר א קראנקען וואנדערער" בעטלען —

„און טרייבען וועט מען דיך פון אומעטום! —

„מיט שאנד און שפאט טרייבען, מיט קלעפ און שלעג — ווי א קרעציגען פון ישוב ארוים! און משוגע פאר שרעק וועסט דו ווייטער לויפען...

„און אז דו וועסט פאר א וואסער־שפיגעל פארביי, און דיך אליין דערזעהן. וועסט דו דיך פאר זיך אליין דערשרעקען! וועט דיך אנכאפען א גרויל פאר זיך אליין! א שרעק פאר דיינע אפענע וואונדען; אן עקעל פאר דיין שמוץ אויפ'ן צובלוטיגטען לייב... און וועסט דיך וועלען פון דיין שליחות, פון גאטס־נאמען־שאלען— באפרייען, און וועסט נישט קאנען!

„דעם טויט וועסט דו רופען און ער וועט נישט קומען!—

„די נעגעל וועסט דו ארייגשטעקען אין דיין אייגענעם לייב, דאכ הארץ ארויסצורייסען, די נשמה פון גאטס ווארט פון דיר. — און וועסט נישט קאנען!

„און נאך א גרעסערע שרעק וועט דיך יאגען...

„און ווי הייסע טראפען בליי וועלען פאלען די טרערען פון דיינע אויגען איבער דיין פנים; און פון דיינע אייביג אפענע וואונדען וועט זיך גיסען אהן אויפהער דיין בלוט..."

— נאך וואס?

פול בארמהערציגקייט ווערט די שטים פון טאטער:

„פון יעדער טרער, וואס וועט פון דיינע אויגען פאלען —
אזוי וויל גאט! — וועט אויסשפראצען פון דער זינדיגער ערד א
ווייסע ליליע —

„און פון יעדען טראפען בלוט, וואס וועט טריפען פון דיין
איטליכער וואונד — א רויטע רויז! אזוי האט גאט באשטימט!“

און צוריק שטאלערן קלינגט די שטים:

„אבער דאס אלץ וועט זיין הינטער דיר; דאס אלץ וועלען
דיינע אויגען נישט זעהן...“

„פאר דיר — דערנער; שטיינער אונטער די פיס; ווי ווייט
די אויגען זעהן — א וויסטעניש —

„און וועסט, משוגע פאר שרעק און פיין, אלץ ווייטער און
ווייטער לויפען... די וועלט הינטער דיר מיט בלומען פארזייהען.
די ערד הינטער דיר אין א גן־עדן פארטווישען, און דו וועסט עס
נישט זעהן — ביז — —“

— ביז וואנען, מלאך?!

„ביז דו וועסט צוריקקומען צום ארט, פון וואנען דו געהסט
ארויס — — אויב...“

— אויב וואס, מלאך? — פרעגט דער ערדמאן נאך מעהר
פארציטערט.

„אויב גאט וועט דיך אויף אנדערע פון זיינע וועלטען נישט
שיקען...

„צו דעם ביסט דו געבענשט און פארשאלטען...

„צו דעם — אויסדערוועהלט!“ —

מעשיות.

„היינט וועט זי קומען" — טראכט ער, שפאצירענדיג ביים ברעג פון ווייקסעל.

און אזוי טראכטענדיג, קומט איהם אלץ לעבעדיג פאר:

ער זיצט אויפ'ן בעט אין דער פינסטער און ווארט, ביי יעדער באוועגונג אויף די טרעפ הויבט איהם אן שטארקער צו קלאפען דאס הארץ און ער וואונדערט זיך: פארוואס? ער האט זי דען ליעב?

אט, דאס איז שוין זי. איהרע שוועבענדיג־לייכטע טריט. ער שטעהט אויף און צינדט אן דאס לעמפעל אויפ'ן טיש. זי האלט זיך דערוייל א ווײלע אפ הינטער דער טיר. אטעמט אפ — שווערע טרעפ — פארריכט זיך די האר און כאפט נאך א בליק דורכ'ן לאך פון שלאס. קוים הערעווודיג, קלאפט זי אן מיט'ן פינגער אין טיר.

— „פראשע"*) און זי עפענט די טיר און רופט אויף דער שוועל:

— „בענדזשיע אפאוויאדאניע?"**).

אניט, געהט זי צוריק.

א י ה ם האט זי נישט ליעב, זאגט זי. פאר אידען איבער־הויפט שרעקט זי זיך, נאר זיינע מעשה'לעך האט זי ליעב.

דערקענט האט ער זיך מיט איהר צופעליג אין זאקסישען גאר־טען, אין א שלאגסרעגען. זי איז געשטאנען אונטער א בוים, אהן קאלאשען און אין א ווייסער בלוזע. דער בוים האט זי שוין וועניג בעשיצט פון רעגען און זי האט געקוקט דורך זיינע לויזע צווייגען

---

*) ביטע, אריין.

**) וועט זיין א מעשה'לע?

אין הימעל אריין, דערשראקענע און אהן האפנונג, עס זאל זיך גע־שווינד ענדיגען. ער איז צוגעגאנגען מיט'ן רעגען־שירם און האט איהר פארגעלעגט זיין הילף. זי האט זיך געווייגערט. ער האט ערנסט און הארציג געבעטען; זי גיט נאך און לאזט זיך אפפיה־רען. זי פארענטפערט זיך: פאראן אזויפיעל שלעכטע מענשען! נאר זיין שטימע וועקט צוטרויען. אויף דעם צוטרויען געשטיצט האט ער איהר געבאטען זיין ארעם. זי האט צעגערענד ארייגגע־שטעקט די האנט אין זיינע און געזאגט איהר אדרעס.

אין גאנג איבער עטליכע גאסען — אויף קיין דראשקע האט ער נישט געהאט — איז ער געוואר געווארען, אז זי איז א נעהטא־רין (אמת — זי האט צושטאכענע פינגער), און זי, אז ער איז א שרייבער. שרייבט ליעדער? — ניין, מעשה'לעך. אך, מעשה'לעך האט זי זעהר ליעב. — ער קאן איהר דערצעהלען. מעג מען זי באזוכען? ניין. קיין פאטער האט זי נישט און די מוטער איז א בייזע. איהר שטימע האט לייכט דערביי געציטערט. זי וואלט מעהר נישט נעדארפט, עס זאל קומען א פרעמדער און נאך דערצו — זי ווארפט אויפ'ן א זייטיגען בליק, און ענדיגט שאלקהאפט און רויט ווערענדיג: א איד.

— פון וואנען ווייסט דו, אז איך בין א איד?

זי דערקענט: די אויגען, די האר, די אויסשפראכע און ענדליך — די נאז — הא־הא־הא. איהר שטימע קלינגט ריין קינדיש און דאך איז שוין דער שטערן גערונצעלט.

איבער'ן זומער פלעגען זיי זיך טרעפען אין זאקסישען גאר־טען. איבער'ן ווינטער פלעגט זי, אבוואל זעלטען, ארויפכאפען זיך צו איהם אויף א מעשה'לע. דערפון פלעגט זי איהם אין דער־פריה שרייבען דורכ'ן סטרוזש. היינט האט ער אויך אזא בריוועל דערהאלטען. זי שרייבט פויליש „נח מיט זיבען גרייזען“. נאר אזוי קינדיש־הארציג.

— איך, גרייט אן א שעהן מעשה'לע, נאר א פרעהליכס, מיט א בת־מלכה. דאס לעבען איז אזוי טרויעריג. און אנריהרען זאלסט דו מיך נישט. נישט ד י ך מיין איך. דו ביסט אזוי העסליך. וועסט מיך אנריהרען, וועל איך שרייען און אנטלויפען. הערסט?

דאך ווייסט ער, ווי אזוי זי ווייכער צו מאכען: דאס מעשה'לע ווערט טרויעריג. דער בן־מלך אדער די בת־מלכה פאלען אריין

אין אַ געפּאהר... די ליעבהאָבער צושיידען זיך דורך אַ שרעקליכער אינטריגע פון פאַלשע מענשען... וויל ער, וואַרפט ער די בת־מלכה אַריין אין געפענגניש, אין אַ פרעמד לאַנד און דעם בן־מלך פיהרט ער ערגעץ צו דער תליה. אַ בלבול. און דאַמאָלט פאַלט זי פאַר׳ן אויף די קני, כאַפּט׳ן אָן ביי די הענט, גלעט׳ן איבער׳ן פּנים און בעט באַרמהערציגקייט פאַר די אומגליקליכע. און פאַר אַ קוש אויף די ליפּען, לאָזט ער פאַרשווינדען די געפאַהר און פיהרט דעם בן־מלך מיט דער בת־מלכה מיט פּאַראַד און מוזיק צו דער חופּה.

נאָך וואָס טוט ער עס? וואָס טויג איהם איהר קוש?

עס טוט איהם באַנג, און דאָך איז פאַראַן אַזוינס, וואָס פיהרט זיי צוזאַמען: ביידע בענקען נאָך גליק... ביידע האָבען עס נישט און ווילען זיך ווענינגסטענס גענאַרען כאָטש אויף אַ ווייַלע.

צוויי פאַרוואָגעלטע נשמות. איינמאָל פרעגט ער זי:

— די מאַמע שלאָגט דיך אַמאָל?

זי איז בלאַס געוואָרען און די אויגען זענען איהר פאַרנאַנגען.

— פרעג נישט, דערצעהל בעסער.

ער האָט איהר געגלעט די ברוינע האָר, און האָט דערצעהלט.

נאָר היינט וועט ער נישט האָבען, וואָס צו דערצעהלען. די געדאַנקען אין קאָפּ זענען אומקלאָר און צוואָוויגט, ווי דאָס אומעדיגע וואַסער, וואָס שלאָגט אויף און אָפּ פון ברעג, און רייסען זיך, ווי די לויזע נעבעל אין דער הויך.

וואָס נאָגט איהם אַזוי ביים האַרץ?

ער דערמאָנט זיך, אַז ער האָט נאָך היינט נישט געגעסען.

אין דער וואוינונג איז געווען עפּעס אַ געפּאָרעריי, אַ געטומעל, און אַ גאָלדענע זון האָט זיך פּלוצלונג באַוויזען און ער איז אַרויס פון בעט אין גאַס אַריין אָהן טיי. אין די גאַסען איז אויך געווען אַן אומגעוועהנליך גערודער. ווייסט דער טייוועל, וואָס זיי לויפען אַזוי. אייניגע מאָל האָט ער באַקומען אין דער זייט. ער איז קוים אַראָפּ צו דער ווייקסעל, וואו ער שפּאַצירט געוועהנליך פאַרמיטאָג. ציגד איז איהם דאָס האַרץ אַוועק. ער טאַפּט זיך ביים וועסטען־טאַש. פאַראַן קליין־געלט און ער געהט צום רעסטאָראַן, וואו ער עסט געוועהנליך נאָכ׳ן שפּאַציר, און זעצט זיך ביים פענסטער, וואָס געהט אַרויס צו דער ווייקסעל.

דער רעסטאָראַן איז אין דער צייט לער. די „געלע" זיצט

ביים בופעט און דרימעלט. זיין אריינקומען וועקט זי, פארשלא־פען גריסט זי איהם; דערלאנגט איהם, וואס ער באשטעלט און זעצט זיך צוריק דרימלען. ער עסט און טראכט, אז א מעשה'לע מיט א בת־מלכה מוז זיין. ערגעץ אויף א בארג שלאפען מוז זי. א כשוף־מאכער אדער א כשוף־מאכערין איבערוואכען זי. היינט וועט ער איהר נאך לעגען א שלאנג צופוסענס. שלאפענדיגע בת־מלכה'ס האט זי שוין גענוג. די שלאנג וועט מאכען אן איינדרוק. ער קלערט נאך צו לעגען די בת־מלכה אויף גאר א הויכען בארג. ער האט נאך קיין גרויסען בארג נישט געזעהן. נאר ער וועט איהר זאגען: הויך, הויך... און זי וועט אויפהויבען די פאר'חלום'טע אויגען און נאכיאגען זיין פינגער אין דער לופט. נידעריגער, דער בת־מלכה צופוסענס, וועט ער ארומציהען דעם בארג מיט א וואלקען. פאר שעהנקייט וועגען וועט ער דעם וואלקען רויטליך ארומזוימען, א זומער־טאג. א ברענענדיגער ראנד וועט זיין. הינטען אין טאל זעהט מען קיינמאל נישט די בת־מלכה, דער וואלקען פארשטעלט זי. א גאנץ געהענדיג יאהר שטעהט ער, דער וואלקען. דאס מוז אויך זיין א כשוף. פאר דאס איז איבער דער בת־מלכה אן אייביג קלארער הימעל: צווישען וואלקען און הימעל ליגט זי, און די שלאנג היט!

ער האט אפגעגעסען. א בן־מלך וועט ער שוין געפינען צוריק־צו־וועגס. מען דארף צאהלען. די „געלע“ שלאפט.

ער וויל זי וועקען — אויף זיין געוועהנליכען ארט: ער מאכט קיילעכלעך פון ברויט און צילט איהר אין דער לאנגער נאז אריין. איינמאל אויף צוואנציג טרעפט ער און זי וועקט זיך יעדעס מאל דערשראקען. „דער פאן טרייבט שטענדיג קאטאוועס,“ זאגט זי פארדראסען. „וואס האט ער געהאט?“ ער שמייכעלט גיטיג, זאגט איהר און צאהלט.

היינט אבער געהט איהם נישט. ער ווארפט און ווארפט און טרעפט נישט. צילענדיג, זוכט ער דערווייל א בן־מלך.

ער קנייפט אוים א נייע שטיק ברויט און קנעט, מאכט קיי־לעכלעך, און פארגעסט צו צילען. דער בן־מלך געהט. וואלד אוים, וואלד איין געהט ער. א קראה, וואס ער האט אמאל געראטעוועט פון א זיכערען טויט, האט איהם אויסגעזאגט דעם סוד פון דער בת־מלכה... און זי פליהט פאר איהם, און ווייזט איהם דעם וועג. אבער

נישט אזוי געשווינד וועט ער איהם צולאָזען צום ציל. באלד נאָכ'ן מעשה'לע אנטלויפט זי, און ער בלייבט אליין, אליין מיט די צו־זווינגטע נערוועו און אפּגעריסענע געדאַנקען... ער וועט אויפ'ן אנ־שיקען א וואָלף — דעם וואָלף וועט ער טויטען. דערנאָך — א וואַסער, וועט ער אויסרייסען א בוים, אריינוואַרפען און אריבער־שווימען. דערנאָך וועט זיך איהם שטעלען אויפ'ן וועג א באַרג, וועט'ן די קראַה נעמען אויף איהרע פליגעל... ניין, אַז אַדלער — דער קראַה'ס א פעטער — וועט עס טון. דערנאָך וועט ער פּשוט הונגעריג ווערען. דאָס באַנאַלע מוז שטענדיג אריינקומען אין דער מיט... א בן־מלך אויפ'ן וועג קאָן זעהר לייכט פאַרהונגערען. די קראַה פליהט פאַר איהם נאָך עסען. עס איז אבער זעהר ווייט צום נאָהנטסטען ישוב. זי זאַמט זיך. די זון ברענט; אויפ'ן פרייען פעלד איז עס. ער פאַרשמאַכט. וואָלט ווענינגסטענס ווייץ אָדער קאָרן געוואַקסען, וואָלט ער זיך, אבוואָל א בן־מלך, אפּגעריסען עט־ליכע זאַנגען. וואַקסען אבער דורכאויס ביטערע קרייטעכצער, און אנגעזאָגט האָט איהם פאַר'ן אוועקפליהען די קראַה: ריהר נישט. די קרייטעכצער זענען סם. די כשוף־מאַכער האָבען עקסטרא פאַר־זייהט דעם סם, כדי די, וואָס ווילען זוכען דאָ די בת־מלכה — וואָ־רים דער באַרג, וואו זי ליגט, איז נישט ווייט — זאָלען זיך אפּ־סמ'ען. וואָס עס האָט שוין כמה וכמה געטראָפען...

און שווער, זעהר שווער איז איהם צו וואַרטען אויף דער קראַה. ער פאַרגעהט פאַר הונגער. די אויגען ברענען. דערווייל געהט דורך א פּויערטע מיט א לעבעל ברויט אין דער האַנט. פריש ברויט, דער געשמאַק שלאָגט דעם בן־מלך אין דער נאָז אריין...

— פּויערטע — רופט ער מיט א שוואַכער שטימע — גיב מיר א שטיקעל ברויט.

— באַצאָהל! — ענטפערט די פּויערטע קורץ.

— איך האָב נישט מיט וואָס...

— אז מען האָט נישט, עסט מען נישט.

— איך בין א בן־מלך, אז איך וועל אהיים קומען, וועל איך דיך אפּגילטען!

— זוך דעם ווינט אויפ'ן פעלד... א חוב פאַרשריבען אויפ'ן וואַסער.

— איך שטאַרב פאַר הונגער!

— א נייעס! בעסערע פאר דיר טרעפט עס!

זי נעהט אפּ עטליכע טריט און קומט צוריק.

— ווייסט דו וואס! נעפעלסט מיר! האב מיט מיר חתונה. וועל איך געבען ברויט!

— איך קאן נישט. איך בין שוין פארליעבט אין דער בת־מלכה!

— און ווילסט עסען?

— איך בין הונגעריג!

— האב חתונה מיט מיר, וועסט דו זיין זאט!

די פויערטע האט זיך איינגעשפּארט, דער הונגער מאטערט און ער האט געמוזט נאכגעבען. ער האט איהר צוגעשוואוירען איביגע טרייע. דורכגעלאפען א האז, האט ער'ן גענומען פאר אן עדות. געכאפּט א שטיק ברויט און איז איהר נאכגעגאנגען אין דארף אריין.

די „געלע" עפענט אויף אן אויג און מאכט עס צוריק צו, און דאס מעשה'לע וועבט זיך ווייטער:

אז די קראה איז צוריקגעקומען, האט זי שוין דעם בן־מלך נישט געטראפען. דאס פרישע ברויט האט איהם געשאדט און ער ליגט קראנק אין דארף. דערנאך איז ער געזונט געווארען און חתונה געהאט מיט דער פויערטע. און וויל ער האט נישט געקאנט נישט אקערן, נישט זייהען, נישט שניידען, נאר פאר דאס לעזען און שרייבען, איז ער געווארען דארפס־לעהרער. שלום־בית איז געווען... די פויערטע פלעגט'ן רופען מיט ליעבשאפט: „שוטה מיינער" און ער פלעגט נאריש שמייכלען. דאך די בת־מלכה האט ער באהאלטען אין הארץ. א קשיא אויף א מעשה, די פויערטע ארבייט ביים פריצ'ס שנייד־מאשין, עס קאן זיך איהר אן אומגליק טרעפען... וועט ער געהן זוכען... נאטירליך, איבער די ליפען ברענגט ער עס נישט... און פיליכט האט ער גארנישט געוואוסט פון געדאנק. שטילערהייט ערגעץ אין א פינסטערען ווינקעלע פון הארץ איז דאך געלעגען די האפנונג און ער האט באהאלטען דעם סוד פאר זיך.

דער פויערטע האט אבער קיין אומגליק נישט געטראפען. פארקערט: מיט יעדען טאג איז זי געזונטער און שטארקער געווארען; ער אבער — נישט. פון שלעכטער פויערשער קעסט, צי פון

בענקעניש האָט ער זיך פּריה געעלטערט, און אַז ער האָט באַמערקט, אַז די באָרד איז איהם גרוי געוואָרען און די אויגען לעשען זיך, און דער שטערן רונצעלט זיך, האָט ער מיט אַ ווייגענדיגער שטימע אײַ־בערגעגעבען די שילער דעם סוד פון דער בת־מלכה. זיי האָבען זיך צולאַכט: דער לעהרער איז פון זינען אַראָפּ! אויסער — — — —

ער באַמערקט אַן ענדערונג אין דער באַלייכטונג: עס איז טונ־קעל געוואָרען. ער וואַרפט אַ בליק אין פענסטער אַריין: דאָס וועט־טער האָט זיך דערווייל גענצליך געטוישט. אַ נאַסער שניי פאַלט. עס גיט אַ נאָג ביים האַרץ. געשווינד כאַפּט ער נאָך אַ קיילעכבעל ברויט, צילט און טרעפט. די „גנעלע“ כאַפּט זיך אויף.

— קום אהער, גנעלע, איך וועל דיר אַ מעשה'לע דערצעהלען...

— מניע פּאַצאַ?*)

— אַ שעהן מעשה'לע — מיט פויערשע אינגלעך, וואָס זוכען אַ בת־מלכה...

— גלופּסטוואַ!**)

— עס איז נישט קיין נאַרישקייט. די בת־מלכה שלאָפט אויף אַ בלומען־בייט אויף אַ שפּיץ־באַרג. דער דאָרפס־לעהרער האָט זיי געהייסען זוכען...

— וואַרטאַ!*)

— אוודאי כדאי. די בת־מלכה איז אַ שעהנע, אַ גוטע, אַ קלוגע.

— נענוג געשפּעט, צאָהלט בעסער און געהט!

— געוויס, געוויס... נאָר די קינדער האָבען זיך געמאַכט היל־צערנע שווערדען, מיט הילצערנע שפּיזען —

די גנעלע גענעצט.

— ביסט מיד, גנעלע?

— אַזאַ וועטער!

און ביים גיט זי צו:

— ווען עס פאַלט אַ אידישער יום־טוב, מוז זיין אַ שלעכט וועטער.

— וואָס פאַר אַ יום־טוב איז היינט?

---

*) צו וואָס דאַרף איך עס?

**) נאַריש.

*) כדאי.

— זייער וויעלקאנאץ...*)

דאס איז געווען דאס גערודער אין דער וואוינונג, דאס גע־לויפעריי אין גאס ? !

ער צאהלט און לויפט ארוים.

אין גאס צולאכט ער זיך.

אין דער נשמה ליגט ערגעץ ביי איהם א גלגול פון א זיידען. צי אז עלטער־זיידען ! דאס בענקעניש, וואס האט'ן אנגעכאפט ! יעדער מענש געהט ארום מיט גלגולים אין הארץ.

דאס ערשטע יאהר, אז ער איז נאר אוועק פון דער היים, איז ער צום „סדר“ שיער נישט פון זינען אראפ פאר בענקשאפט. די פאמיליע, ביי וועלכער ער האט געוואוינט, איז אויף יום־טוב ער־געץ אוועקגעפאהרען צו גאסט, און ער איז געבליבען איינער אליין אין אלע צימערען. ער האט זיך פריה געלעגט, נישט האבענדיג וואו אהין צו געהן, נאר ער האט פארגעסען אראפצולאזען די רולעטען און די לבנה האט'ן געוועקט. ער האט זיך אויפגעכאפט מיט הארץ־קלאפען. לאנג איז ער געלעגען און נישט געוואוסט פארוואס. דער־נאך האט ער זיך דערמאנט. פלוצלונג איז ער אויפגעשפרונגען, ארויסגעריסען דאס יילעך פון בעט, אנגעטאן עס, ווי א קיטעל, און איז ארומגעלאפען אין שטוב און געברילט אויסענווייניג די הגדה. דאס צווייטע יאהר האט ער, פאר שרעק פאר דער בענק־שאפט, א ראק פארקויפט און איז אהיים געפאהרען אויף פסח. איבער'ן וועג האט ער זיך גע'חזר'ט, אז ער וועט זיך אונטערגע־בען, נאר אינגאנצען אונטערגעבען. און ווירקליך, ער איז גע־גאנגען מיט'ן פאטער דאווענען, געלאזט זיך אונטערבעטען צום סדר מיט א קישען. געפרעגט „מה נשתנה“... נאר אז ער איז געקומען צו „רצ"ך עד"ש באח'ב“, איז ער ארוים פון די כלים. ער האט נישט געוואלט שפרענגען פון כוס. די מוטער האט'ן מיט טרערען קוים איינגעשטילט... ביי די „מכות“ זאגען האט ער נאך מעהר אויפ־געפלאמט... דעם ערשטען טאג חוה"מ איז ער אוועקגעפאהרען אומ־

---

*) פסח.

געזעגענט מיט'ן פאטער. די מוטער האט געווארט אויפ'ן הינטער דער שטאדט.

ער הויבט זיך אויף די שטיינערנע טרעפלעך.
עס טוט איהם באנג.

נאך וואס האט ער זיי געקרענקט?

דאמאלט האט ער געזאגט: צוליב דעם אמת. איז דען פאראן אמת?

— מיר, יונגע — טראכט ער — דארפען ליידען, אונזער צד איז שעפעריש, ער טרייבט אונז צו נייער ארבייט, צו באשאפען נייע פארמען. דער צער פון אלטע איז אומפרוכטבאר און צוגיסט זיך אין אומזיסטיגע טרערען, אויב ער ווערט נישט פארשטיינערט אין הארץ.

ער געהט דורך קראשינסקי'ס גארטען. די מילך־אנשטאלט איז ליער. דורכ'ן גארטען יאגען זיך אהיים פארשפעטיגטע. ער קומט צו צום קליינעם בערגעל, וואס קוקט ארויס אויף די נאלעווקעס. ער פיהלט זיך מיד, אהיים צו געהן איז נאך פריה. זי וועט ערשט קומען אין א שטונדע ארום. ער זעצט זיך פאר'ן בערגעל אויף א באנק.

אונטען איז דאס בערגעל גאל, ווי ארומגעשיילט. העכער — גראז און וואו נישט וואו דערענדלעך... אויף זיי וועלען שפעטער קליינע בלומען וואקסען... זאל זיך מיר דאכטען — א בוימעל אן דער זייט — א בוים — פיעל בוימער — אין זייערע צווייגען קאנען פייגעל זינגען. זי האט זעהר ליעב פייגעל־געזאנג. אז זי הערט, זאגט זי, פייגעל־געזאנג — א פאר מאל האט זי גענעהט אין דארף — קאן זי זיך נישט איינהאלטען פון טרערען... עפעס די נשמה וויינט. און אזוי זיס.

טיילמאל רעדט זי עפעס אזוי וואונדערליך... צופט די נעגעל פון די ווייסע, לאנגע, פון דער נאדעל־צושטאכענע פינגער אין די נאך ווייסערע ציין, און האט אזוינע אויסדריקען... „נשמה־טרערען"... ווי קומט עס צו איהר? זי איז אפשר אויך א פארבארגענע בת־מלכה? די מוטער — די וועשין ביי דער באליע — איז נישט קיין מוטער, נאר א כשוף־מאכערין, וואס היט זי, עס זאל קיין פרעמדער בן־מלך נישט קומען און ... נישט אויפוועקען...

נאָר ער וועט זאָ־ווי־זאָ נישט זיין. רייז פון זינד מוז זיין דער בן־מלך...

אַ באַנע מיט פיער אינגלעך איילען זיך פאַרביי. די אינגלעך לויפען צו צום בערגעל. אינגלעך באַוואָפענטע מיט שווערדען און שפּיזען. „זיי שטייגען אויפ׳ן באַרג.“ די באַנע בייזערט זיך: עס איז צייט אַהיים. די עלטערען וועלען זיין אומרוהיג. היינט איז יום־טוב... די קינדער הערען נישט און שטייגען. „צו דער בת־מלכה.“

„די פיער שילער פון דאָרפס־לעהרער...“

די זון געהט אונטער.

אין גאַרטען הערט זיך דער גרעגער. נאָך צייט.

ער מאַכט די אויגען צו און זעהט, ווי די האַלץ־באַוואָפּעטע שילער שטייגען אַרויף נאָך דער בת־מלכה... אַ וואָלקען הענגט צווי־שען די „דערגרייכער“ און דער בת־מלכה. זיי זעהען זי נישט, נאָר זיי גלויבען אין איהר. זאָל ער זיי צולאָזען?

אַט רייסט זי דורך דעם וואָלקען, די מכשפה, און רייט זיי אַקעגען אויף אַ בעזעם.

זי כאַפּט איינעם אַן ביי דער האַנט.

— וואו אַהין געהסטו, אינגעלע?

— צו דער בת־מלכה!

— וואָס האָסטו צו דער בת־מלכה?

— איך וויל זי וועקען!

— נאָך וואָס?

— איך וויל מיט איהר חתונה האָבען!

— פאַרוואָס ווילסט דו מיט איהר חתונה האָבען?

— זי איז אַ גוטע — האָט דער לעהרער געזאָגט — אַ קלוגע און אַ זיסע. דער לעהרער ווייסט!

— אודאי! און דו, דאַכט זיך, האָסט ליעב גוטע און זיסע זאַכען?

— געוויס האָב איך ליעב! די מאַמע רופט מיך „נאַשער.“

— אויב אַזוי, מיין קינד, נאָך וואָס זאָלסט דו קריכען אומ־זיסט אויפ׳ן באַרג און מיד ווערען, דו ביסט דאָך אַן עדעל קינד—

— וואָס געהט עס דיך אָן?

— איך בין דאך דיין מוהמע, נארעלע, קענסט מיך נישט? איך וועל דיר געבען סאמע גוטע זאכען.

און זי גיט א מאך איהר „האקום פאקום“ און דעם אינגעל צו־פוסענס פאלט ווי פון הימעל אראפ א קוישעל מיט סאמע גוטע און זיסע זאכען: מאנדלען אין די געלע העמדלעך, געפרעסטע פייגען, שטרענגעלעך־ראזשינקעס, רויט־פלאמענדיגע פאמעראנצען, שאָ־קאלאדע און אזוינע זאכען, וואס דאס אינגעל האט אפילו נישט געוואוסט, ווי מען רופט זיי. און ער האט אויסגעשריען פאר פרייד און געלאזט זיך אויף די קני פאר'ן זיסען קוישעל.

יענע דריי זענען דערוויילע ווייטער געגאנגען. קומט זיי אקעגען דער כשוף־מאכער, אן אלטער מאן מיט ווייסע ברעמען און א ווייסער בארד, מיט א גרויסער בלויער פאר ברילען איבער די אויגען.

עס הערט זיך א סקריפ פון גארטען־טויער. ער עפענט די אויגען, די באנע מיט די קינדער זענען שוין פארשוואונדען. ער לויפט געשווינד ארויס. און אויף די כמעט לערע גאלעווקעס וועבט זיך דאס מעשה'לע ווייטער.

דער אלטער שטעלט איינעם פון די דריי אפ.

— וואו אהין, אינגעלע?

— די בת־מלכה וועקען, איך וויל מיט איהר חתונה האבען!

— נאך וואס?

— דער לעהרער לויבט זי; זי איז אזוי קלוג.

— ווילסט פון איהר קלוג ווערען?

— ווי דען? א מענש דארף זיין קלוג. אז מען איז קלוג, האט מען כבוד און געלט.

— אזוי? נו, אביסעל קלוג ביסט דו שוין, נאר אויב דו ווילסט, וועסט דו קלוג ווערען אהן דער בת־מלכה.

— ווי אזוי?

— גאנץ איינפאך, נא!

און דער אלטער נעמט ארויס פון בוזעם־טאש און דערלאנגט דעם שוין כמעט קלוגען קינד א פיין ביכעל, איינגעבונדען אין ווייסע לעדער מיט א גאלדענעם שניט, אינעווייניג מיט בילדער.

— נא, — זאגט ער, — זעץ דיך און לייען! וועסט דורכלע־זען איין זייטעל, וועסט דו זיין קליגער פאר טאטע־מאמע, צוויי — וועסט דו קליגער ווערען פאר'ן גאנצען דארף, און קומסט

דו אין דער מיט אריין, וועסט דו קלוג זיין, ווי דריי פראפעסארען!
דאס אינגעל כאפט דאס ביכעל און זעצט זיך לעזען.

יענע צוויי זענען דערווייל ווייטער געגאנגען. פארשטעלט זיי די שלאנג דעם וועג. איינער אנטלויפט, דער צווייטער בלייבט אויפ'ן ארט פאר שרעק.

זי גיט איהם אבער א גלעט איבער ס'מיילכעל און פרעגט'ן מיט א שלאנגען־הארציגער שטימע:

— וואו אהין, אינגעלע?

ער געהט צו דער בת־מלכה, ער וויל זי אויפוועקען און מיט איהר חתונה האבען, ווייל דער לעהרער האט געזאגט, אז זי איז אזוי שעהן!

— האסט ליעב „שעהן"?

— אודאי!

— נו, קום מיט מיר. זעהסט דו, אין דער זייט שטעהט א קריסטאלענער פאלאץ און אינ'ם קריסטאלענעם פאלאץ וואוינען סאמע טאקלעך. סאמעטענע קליידער טראגען זיי און ווייס־זיידענע פאנטאפעלעך... קירשען־רויטע ליפעלעך האבען זיי און בריליאנטענע אויגעלעך... וועסט דיר אויסקלייבען וועלכע דו ווילסט, און עס איז גאר נאהנט און א גלייכער וועג...

און ער געהט נאך דער שלאנג...

— אבער מיט'ן פיערטען וואס טוט מען? לאזען איהם דערגרייכען? א שאד! ער וועט זיין דער אומגליקליכסטער... ער וועט אפילו נישט האבען. וואס עס זאל איהם באנג טון, וואס זיך פארצוואווארפען!

איהר צוליעב מוז ער עס דאך טון...

ער וועט געהען, ער וועט אויפוועקען... און דערנאך?

דערנאך — א חופה... מוזיק, טענץ... א האכצייטס־רייזע... א שפאציר אין הענגעל־גערטנער אין דער לופט...

זי וועט די אויגען פארמאכען פאר גרויס נחת... שטארק גערירהרט וועט זי זיך לאזען צוציהען און ער וועט זי נעמען צו זיך אויף די קני און וועט זיך וואונדערען, נאך וואס ער טוט עס. זי וועט צולעגען איהרע הייסע בעקלעך צו זיינע — ער וועט פיהלען איהר ריינעם אטעם און ער וועט זי קושען, און פארווארפען זיך: „שווייון". זי וועט דערווייל אויפשפרינגען בלאס, צושראקען, מיט

א פּאַרציטערטען געוויין, און ער וועט זיך איהר וואַרפען צו די פיס און איבערבעטען — אין האַרץ וועט ער זיך רופען: „פּאַיאַץ“ — און זי וועט זיך קוים לאַזען איבערבעטען און וועט שוין א לאַנגע צייט נישט קומען... ער באַקומט פון עמיצען א שטויס און גליטשט זיך שיער נישט אויס אויפ׳ן נאַסען טראַטואַר.

אויף די טרעפּ איז פינסטערליך. איין נאַפט־לעמפּעל אויף צוויי שטאָק. קיין צינדר־העלצלעך האָט ער ביי זיך נישט. זיין שכן געהמט דעריבער מיט אן עלעקטרישען לעמפּעל—דעם איז ער אָבער נישט מקנא: ער האָט א העסליך ווייב. ווען ער געהט דורך פאַר זייער טיר, ציטערט ער, זי זאָל איהם נישט אקעגען קומען. די גרעסטע זינד איז העסליכקייט. און אז די בעל־הבית׳טע איז מאוס, איז די דינסט נאָך העסליכער. ברר... פאַר איבעל און קעלט צוואַ־מען. ער האָט פאַרגעסען, אז די קאַמאַשען זענען צוריסען און איז נעגאַנגען אויף דער נעץ. ביינאַכט וועט ער הוסטען און אפשר היץ באַקומען. דער דאָקטאָר וועט׳ן ווייטער שרעקען מיט אן אָפּ־צערונג. „מיין כפרה“ — זאָל זיין א אָפּצערונג, אבי זאָל עפּעס גע־שעהען.

ער בלייבט שטעהן דערשראָקען:

אין טרעפּען־ווינקעל באַווייזט זיך איהם א בילד פון בלאַסען שיין געוועבט.

א סדר־טיש, — א שניי־וויים טישטוך, — רויט־געמאָלטע כוסות — בלאַנקע טעלער — בליצענדיג, כאָטש אלט, זילבערען גע־שיר, ליכט אין דריי פּאָר הויכע זילבערנע, אלטע, דראָט־אַרבייטענע לייכטער... די מוטער שטעהט און בענשט ליכט... פון הינטען זעהט ער זי, איהרע דאַרע אַקסעל ציטערען... זי וויינט — אויף איהם וויינט זי! וואו איז ער אצינד?

— „עס הויבט זיך שוין אן“ — ווערט ער בייז אויף זיך און שפּרינגט אַרויף עטליכע טרעפּ מיט אמאָל. און באַלד פאַרדריסט איהם, וואָס ער איז אנטלאָפען, די מוטער וואָלט זיך אויסגערעדעהט צו איהם... ווי זעהט זי ציגד אויס? זי שרייבט, אז זי שלאָפט

נישט גאנצע נעכט... פיער פאר שקארפעטקעס האט זי איהם לעצ־טענס געשיקט. „זעה, האלטווארעם די פיס..."

מיט א ציטעריגער האנט עפענט ער זיין טיר.

— עט, — שאקעלט ער זיך אפ — א מענש דארף זיין א מענש.

מיט פעסטע טריט געהט ער אין צימער אריין; מיט א פעס־טער האנט מאכט ער ליכט. פאר דער פינסטערקייט האט ער דאך אביסעל אנגסט. „ווי צרעם" — באטראכט ער די שטוב. שפינ־וועבס, פאר דאס (מיט א ביטערען שמייכעל) אהן א צייכען פון חמץ. מארגען וועט שוין עמיץ פארבעטען... ער וועט זיך דרעהען ארום דער דייטשער שול... א באקאנטער לעהרער...

ער זעצט זיך אויפ'ן בעט. דאס לעמפעל פיליערט אביסעל, ער וויל אויפשטעהן און פארריכטען, און פארגעסט זיך, נאך וואס האט ער זיך אונטערגעהויבען. ער לאזט זיך צוריק אראפ. ציהט אייז די פיס. זיין בליק פאלט אויפ'ן שטיקעל שפיגעלע אויף דער וואנט. ער נעמט עס אראפ, שפיגעלט זיך.

— איך בין גארנישט אזוי העסליך, ווי זי זאגט! — שמייכעלט ער, און הענגט דאס שפיגעלע צוריק אויף.—אביסעל שווארץ, ווי א טאטער, אבער אויגען...

אויף זיינע אויגען איז ער שטאלץ. זעלטען א פראוויצימער זאל אויסהאלטען זיין בליק... ווערט ער מיט איינער אינטים, קושט זי איהם די אויגען. ליפען האט ער צו פליישיגע... זיי קושען צו האסטיג, זיי זענען צו געפעהרליך... נאך אין דערהיים —

דער געדאנק רייסט זיך אפ: וואס טוט זיך צינד אין דער־היים? דער טאטע איז שוין געקומען?

ער הערט דעם טאטענס „גוט יום־טוב" — דער מאמעס ענט־פער. עס קלינגט נישט פרעהליך. אומשטיינס נעזאגט, איין קינד און עס איז נישט אין שטוב.

ער וויל איבערטראגען די געדאנקען אויף עפעס אנדערש; עס נעמט נישט. דער „סדר" לאזט זיך נישט אפרוקען, שוין דאס פינפ־טע יאהר!

ער הויבט זיך אויף און געהט צו צום פענסטער. איבער'ן נא־סען הויף שפיגלען זיך ציטעריג די יום־טוב'דיגע פלעמלעך פון די פענסטער, פאריספעטיגטע לויפען דורך. צו די פענסטער וויל ער

די אויגען נישט אויפהויבען. ער מוז עס אבער. לאנגזאם הויבט ער זיי אויף. אויפ'ן וועג אין דער לופט בלייבען זיי שטאר. ווייטער א בילד:

א סדר־טיש, א גרויסער סדר־טיש — קריסטאלען און גאלדען געשיר — איז עס איין פאמיליע? ניין. עס מוז זיין א פארזאמלונג פון איינינגע פאמיליען. מאדנע געקליידטע פרויען — א זעהר אל־טע טראכט! מענער אין ווייסע, ברייט־געשטיקטע קראגען אונטער די קיטלען... גאלדענע עטרות... גאלדענע יארמולקעס — ביי וואס האלט מען? א שטילער רעטשיטאטיוו...

פלוצלונג, מען קלאפט פון דרויסען.

פארציטערט ווערען די מענער, די פרויען — פארגליווערט פאר שרעק. א יונג מיידעל פאלט ארונטער אין אנמאכט — א יונגע פרוי פאלט מיט א פארשטיקטען געוויין דעם מאן אויפ'ן האלז... וואס קאן עס זיין?

— עפענט, אין נאמען פון געזעץ! — שרייט מען פון דרויסען.

א בלבול־דם! געוויים!

— געשווינד, זוכט אונטער'ן טיש! — רופט דער עלטסטער, מען בויגט זיך ארונטער — א שרעק — א קליין טויט קינד! אלע ווערען פארשטארט.

די טיר פון פאדער־הויז פלאצט.

און דער עלטסטער שטעהט אויף און קאמאנדעוועט האסטיג מיט א פארשטיקטער נאר פעסטער שטימע:

— נעמט און צושניידט.

עס געשיהט. — די טיר פון פאדער־הויז איז אויפגעבראכען אינגאנצען. שווערע טריט — וואפען־געקלאנג.

— נעמט יעדערער אויף זיין טעלער א שטיק.

מען טוט אזוי. מען קלאפט שוין אין צימער־טיר.

— עסט!

דאס טויטע קינד איז אויפגעגעסען. די טיר אויפגעבראכען— פאליציי און מיליטער — מען זוכט — אומזיסט — זיי געהען פארדראסען ארויס. און א ווילד־צארניג געשריי הערט זיך פון אלע אין שטוב:

— שפוך המתך על הגוים, אשר לא ידעוך...

עס הויבט אן טריפען א רעגענדיגעל. דאס ביל־ד צושווימט.

— נישט פאר מיר, — טראַכט ער — עס דאַרף זיין א שטאַר־קערע פעדער.

ער ציהט זיך בעסער אוים אויפ'ן בעט און מאַכט די אויגען צו.

— פאַרלוירען די קראַפט... געשניגעלטע שטימונגען...

פאַראַן דאָך לייכטערע בילדער:

דער סדר ביים בעל־שם... ניין, נישט ביים בעל־שם, דער סדר ביי א איד, א גביר, צו וועלכען דעם בעל־שם איז פּלוצלונג געקו־מען צו גאַסט. דער גביר איז א מתנגד געווען, און דער בעל־שם האָט זיך צו איהם קוים איינגעבעטען צום סדר. אין בית־המדרש נאָכ'ן דאַווענען איז עס געווען.

— איך וועל אייך צונויץ קומען... — האָט ער געזאָגט.

און דער גביר האָט געפרעגט דעם רב, צי מעג מען א חסיד צורופען צום סדר... מצרף זיין צום בענשען... דער רב האָט נישט געהייסען מביש זיין.

און דער בעל־שם זיצט ביים סדר... אריבער מה־נשתנה — עבדים היינו — פּלוצלונג הייסט ער דער בעל־שם ברענגען נאָך איין הגדה, מיט א קיטעל, מיט א גאַרטעלע און א יאַרמולקע. לאַכט מען, גיט ער א רוף: איך הייס! פריהער האָט ער זיך קוים איינגעבעטען, און ציינד הייסט ער! דער גביר קוקט — דעם בעל־שם'ס אויגען פלאַמען, קריגט ער פּלוצלונג פּחד, ברענגט מען, און מען לעגט פאַר'ן בעל־שם, וואָס ער האָט געהייסען. גיט דער בעל־שם א קאָפּ מיט'ן פוס אונטער'ן טיש און גיט א זאָג: יאַנטעק, שטעה אויף! און פון אונטער'ן טיש הויבט זיך אויף און קריכט אַפּיר א בלאַסער שייגעץ, אהן א טראָפּען בלוט אין צורה, א בר־מנן מיט פאַרמאַכטע אויגען — און ביים האַלז — א שניט! אַלע שטאַרען פאַר שרעק.

— יאַנטעק, עפען די אויגען אויף!

יאַנטעק טוט עס.

— יאַנטעק, טו אָן דעם קיטעל, גאַרטעל דיך אַרום, נעם די יאַרמולקע אויפ'ן קאָפּ!

יאַנטעק פאָלגט.

דערלאנגט איהם א שטול.

— יאנטעק, זעץ זיך!

יאנטעק זעצט זיך אין קיטעל און אין דער יארמולקע.

— עפען די הגדה און זאג!... עולם, זאגט!

און דער עולם ציטערט און זאגט, און יאנטעק זאגט מיט...

און פלוצלונג ווערט אויפגעבראכען די טיר — מען איז גע־קומען געפינען דעם אונטערגעוואָרפענעם פגר... זוך היינט, זוך מארגען, מען געהט אוועק פארשעמט...

און דער בעל־שם ווענדט זיך דערנאך צום אויפגעלעבטען מת:

— יאנטעק, מאך צוריק די אויגען צו און געה אויף'ן בית־הקברות און באגראב זיך אליין. נאר ווייל דו האסט זוכה געוועזן צו געהן אין א קיטעל און צו זאגען א אידיש וואָרט, באגראב זיך אויף'ן אידישען בית־עלמין... און אז דו וועסט טרעפען אברהם אבינו, זאג איהם — — —

א שטילער קלאפ אין טיר.

— אריין.

— א מעשה'לע פאראן?

— אלערליי, אלערליי...

דאָס פּראָבלעם.

די זון געהט אונטער. דער עולם זאמעלט זיך צו נעילה. מיין באקאנטער דרעהט זיך ארום פאר דער שול, שטעלט מיך אָפּ.

— עס ציהט! — מאכט ער מיט א פארבענקטען בליק צו דער שול. — אָפּגעריסען, אין דער ערד ארייננעגראָבען. — „ממעקים"... גליטשיג־פּייכט, מיט מאָך באוואקסען, און עס ציהט...

איך שמייכעל: אלטע געפיהלען, טראדיציע... אטאוויזם! דער שטערן פארשאָטענט זיך איהם; די אויגען ווערען איהם טונקעלער, דאכט זיך. ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין הארץ אריין פּרואווענדיג.

— דאכט זיך — ניין! — האָט ער אויסגעשטאמעלט נאָך א ווייל'ע.

דער עולם געהט פרום און פארטראכט פארביי, ער נעמט מיך אונטער'ן ארעם און ציהט מיך צו דער ווינקעל־מויער צו.

— איך פיהל מיך — זאָגט ער — עלענד... פאר'יתומ'ט... כ'בין עפּעס א זאך, וואָס מען האָט אין גאס פארלוירען, אין שטוב נישט ארייננענומען, און מען האָט דערין פארגעסען, מען זוכט עס נישט...

דער אָטעם ווערט ביי איהם האסטיגער.

— עס איז דאָך מיין פאָלק: מיינע עלטערען, שוועסטער און ברידער, היימישע, פריינד, באקאנטע... א גאנץ יאָהר זענען מיר דאָך צוזאמען; צוזאמען געדריקט. מיר צאפּלען דאָך דאָ אין איין נעץ, אין איין שפּינוועבס — קומט א טאָג, א טאָג יום־כפּור, געהען זיי זיך אלע צוזאמען, געהען זיי אין איין הויז אריין בעטען צוזאמען, וויינען צוזאמען, טרייסטען און שטארקען זיך צוזאמען. און איך איינער בלייב אין דרויסען...

— נישט איינער! — פּרואוו איך איהם טרייסטען — נישט אַלע זענען אין שול... זעהר פּיעל...

ער ווערט אומגעדולדיג. דאָס ווייסט ער... ער קומט עבען פון אַ אָרט וואו די אַנדערע זענען.

— זיי האָבען געגעסען און געטרונקען, און האָבען זיך נאָך דאַמען געשיקט... דאָס מעהרסט האָבען זיי איהם אהער געטרי־בען! זיי זענען אַזוי עלענד־זיכער, זיי לאַכען אַזוי אידיאָטיש־פעסט. א טענצעל און געלאַכט... ער כאַפּט מיך אָן ביי דער האַנט און הויבט מיך אָן האַסטיג צו פיהרען אויף און אָפּ. — געלע פּנים'ער — גע־ווים אַזאַ באַלייכטונג. אַ קעלער־קנייפּע... א טענצעל און געלאַכט... און איך האָב געזעהן: געלע הערבסט־בלעטער, אָפּגעריסענע פון צווייג... פון אַ הערבסט־ווינטעל ארומגעטראָגען, און זיי היפּען ארום בוים, צו זיינע פיס... — דאָס — מאַכט ער, צו דער שול ווייזענ־דיג — איז דאָך דער שטאָם... איבערגעפּלאַנצט, אין אַ זומפּ אריינ־געשטעלט, אָבער אַ שטאָם מיט וואָרצלען... יענע זענען בלעטער, אָפּגעריסענע...

— איך וויל נישט — שרייט ער אויס — אָפּגעריסען ווערען!

אין די אויגען באַווייזט זיך איהם שרעק: — עס איז כרת! פון שול הערט זיך דער נעילה־קדיש.

— קום אריין! און איך נעם איהם אָן ביי דער האַנט. ער רייסט זיך אויס:

— כ'קאָן נישט!

אין די אויגען איבער'ן געזיכט — שמערץ... דער אָטעם ווערט האַסטיג: — איז אָבער פאַראַן, — זאָגט ער — עטוואָס העכערס, עטוואָס הייליגערס, ווי אַ פאָלק... פאַראַן, פאַראַן — — דאָס העכס־טע, דאָס גרעסטע — — — ער שטאַמעלט עפּעס, איך וויל טרעפען:

— דער אמת?

מיט געוואַלד רייסט זיך איהם פון מויל ארויס:

— גאָט!

איך שטוין: — דו און גאָט! דו גלויבסט?

— איך? — איך ווייס נאָר — אַ „צופעליגקייט" איז אונזין... „זעלבסטשעפּפונג" — אַ גרעסערער! „אנטוויקלונג"—אַ לעקעכעל פאַר קליינע קינדער, פאַרשטאָפּט דאָס מויל און פרעג נישט... אָפּ־

גערוקט די שאלה אויף א צייט... — רעדסט קיינמאָל נישט דער־
פון. קיינמאָל גאָטס נאָמען נישט דערמאָנט?! — א גאנץ יאָהר
נישט, צווישען מענשען — נישט. עס איז א וואָרט. א גרויס וואָרט.
א סימבאָל, א באצייכנונג פאַר'ן העכסטען, פאַר'ן הייליגסטען...
האָבען זיי עס אין מויל אריינגענומען, מיט שפייעכץ באנעצט...
האָט זיך יעדערער א געטעל צו זיין פרנסה צוגעפּאסט, צו זיין
תאוה'לע צוגעשניטען. האָבען זיך געפּרוכפּערט און געמעהרט די
עבודה זרה'לעך...

— עס דערהערען זיך יעלות.

— קום, רעד צו דיין גאָט...

צאָרניג ענטפערט ער: — מיין גאָט לויבט מען נישט, מיין
גאָט בעט מען נישט... איך קאָן מיין גאָט נישט באַליידיגען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

מיר האָבעןביידע נעילה נישט געדאווענט.

אַ יונגען שרייבערס חנוכה.

1.

געגומען אין דער רעדאַקציע האַנט־געלט און צוגעזאָגט אַ זאַך אויף חנוכה; צום זיבעטען ליכטעל. דער „דוכאָוונע“ רעדאַקטאָר האָט ביי מיר גענומען תקיעת־כף. דעם צווייטען, דעם ליטעראַרישען, האָב איך מיין עהרען־וואָרט, דעם „הן־צדק“ פון אַ שרייבער געגעבען. עס זאָל ערנסט אויסזעהן, האָב איך דערביי מיט די אויגען געפינטעלט, און דער קאַסירער האָט זיך באַלד גענומען צום אויסצעהלען. באַקומען האָב איך אסך; סאַמע קופּערען קליינגעלט.

און שרייבען מוז איך, כאָטש אַ דייטשער פּיסק, עליו השלום, האָט געזאָגט, אַז „קיין מענש מוס מיסען“. עס איז פאַראַן אַ רעסטאַראַטאָר, וואָס איז קיין ארך אַפּים נישט און גיט קרעדיט העכסטענס אויף אַ חודש. מאַכט זיך אַ פּתיחה ביי די שטיוועל אָדער ביי די הויזען, מוז מען צאָהלען באַר געלט. און עס איז פאַראַן אַ בעל־הבית׳טע, אַ דיקע, בייזע אידענע, וואָס, אַז מען צאָהלט איהר נישט צו דער צייט, הערט זי פריהער אויף צו געבען טיי, דערנאָך, אויב עס העלפט נישט, נעמט זי דעם שליסעל פון צימער צו, — כאָטש נעכטיג אויפ׳ן גאַסליכען שניי אין גאַס. מאַריע, אמת, דאָס צושויבערטע דינסט־מיידעל, מיט די ברודיגע הענט ביז אין אָרעם און טיף־פאַר׳חלומ׳טע אויגען ביז׳ן שאול תחתיה אריין, דערלאַנגט מיר טיי בגנבה פון דער בעל־הבית׳טע. זי האָט פאַר מיר גרויס ליעבשאַפט מיט דרך־ארץ. זי זאָגט, אַז איך מוז זיין אַ שרייבער פון איהר צד, וואָרים די שרייבער פון דער בעל־הבית׳טעס צד געהען היינט אין גאָלד. איינמאָל, פאַרטאָג, האָט זי זיך אריינגע׳גנב׳עט צו מיר, און מיט טרערען אין די אויגען פאַרגעשלאָגען

א קליינע הלואה אויף דירה־געלט... נאר אזוי טיף געפאלען בין איך נישט. געריהרט, האב איך זי געקושט. זי האט געציטערט אין מיינע אָרעמס, נאר דאס געלט — איין גאָט ווייסט, וואָס פאַר א נסיון עס איז געווען! — האב איך נישט גענומען. זי האָט עס מיר אונטער'ן קישען געלעגט, איך האָב עס געפונען און צוריקגעגעבען. איך בין נישט אזא שמאטע, ווי מען זאָגט... נאר ווי לאנג קאן א מענש אויסהאלטען א נסיון?

מען מוז דעריבער ווארט האלטען. מיט דער דיקער בעל־הבית'טע איז נישט צו שפאסען. נעכטען האט זי מיר ווייטער צוגענומען דעם שליסעל. „מוחל, זאגט זי, די שכירות, נאר היינדא!" איך האב איהר געזאגט, אז על פי דין איז זי גערעכט, נאר אז היינט דארף זי טון לפנים משורת הדין. זי דארף מיך לאזען בשלום חנוכה־ליכט בענשען! זי איז באשטאנען. די הארטקייט איז אראפ פון פנים, אין די אויגען האט זיך איהר באוויזען א צערטליכקייט.

— נאט, נאר דאס לעצטע מאָל! „א אידישע קישקע קאן מען פארט נישט אפשאצען" — האט זי צוגעגעבען און האט מיר אפילו ערלויבט צו נעמען פון קיך א שייטעל האלץ. די ליכטלעך צוצוקלעפען! זי האפט אויף א חלק פון שכר פאר דער מצוה. דערפאר האט מאריע אויף מיר א שלעכט אויג געווארפען: זי קלערט, אז איך בין פארט פון דער בעל־הבית'טעס צד; אניט, וואלט איך אנדערע ימים־טובים געהאט.

2

זוי עס איז, איך בין אין שטוב.
שרייבען מ ו ז מען, נאר צי קאן מען?
טינט פאראן, פאפיר האב איך אין רעדאקציע באקומען, די פעדער אין האנט האלט איך, — נאר פון בייז זאל איך אזוי ווייסען, איבּ איך ווייס, וואס מען שרייבט.

פארגאנגענעם פורים האט מען געכאפט א רוטליכס אין רעדאקציע, געטראגען צו חברה, אין חברה'שען קאסטען אריין, און מען האט געשריבען „עם כל הנערים"... היינט איז זיך דער גאנ־

צער עולם צולאפען. דער זומער האט זיי געבראכט, דער פראסט האט זיי צויאגט...

קיין איינציגער חנוכה־געדאנק! בכלל ריהרט זיך נישט אין מח! דאס הארץ איז טרוקען און פארוויאנעט, ווי אן אפגעוואר־פענע צווייג, וואס וואלגערט זיך יאהרען־לאנג ארום אין וואלד, און דער קאפ איז לער, ווי ווינטער־צייט א שוואלבען־נעסט.

און י ע נ ע האט מיך פארלאזט... אויף אייביג. זי האט באמערקט, ווי איך נעם ביי איהר מעהר, וויפיעל איך גיב איהר... און עס איז אמת געווען! איך וועל נאך אמאל ארומגעהן, זוכען געדאנקען, ווי א פאריזער בעטלער שטיקלעך פאפיראסען און צי־גארען אין גאס.

צי האב איך אמאל א י י ג ע נ ע געדאנקען, אן א י י ג ע־נ ע נשמה געהאט? אפילו אמאל אין דער יוגענט, גאר אין די טיפע קינדער־יאהרען?...

די זענען שוין אבער לאנג אוועק. און די זכרונות זייערע שווי־מען וואס אמאל פון מיר ווייטער און ווייטער. זיי ציהען זיך, ווי די לייכטע, פארגילדטע אוונט־נעבעל קיין מזרח, בשעת, ווען די מידע זון לאזט זיך אראפ קיין מערב. כאטש איך בין קיין זון קיינ־מאל נישט געווען... איך בין געווען א לבנה, נאר אויך נישט ביי דער זון, — ביי גראשענדיגע חלב'נע ליכטלעך האב איך ליכט גענומען און פארצוקערט אויפ'ן ליטעראַרישען מארק... און דאך ארויסרו־פען חנוכה־בילדער, חנוכה־שטימונגען מוז איך. איך מוז מיך דער־מאנען, מיט געוואלד צוריק ארויסרופען די קינדער־יאהרען, די צייט, ווען אלץ איז געווען הארציג־ווייך... דופטיג, הויך... פון דער צייט פון שטערען, בלומען און — גאט ווייסט וואס! איך מיין: פין באהאלטענער, קוים געשפירטער, קוים געפיהלטער ליעבע...

— מאריע!

זי קומט אריין האלב־דערשראקען.

— האסט נישט קיין וועקסענע־ליכט?

— וואס?

— מיט וואס געהסט דו אין קעלער אריין?

— מיט א „סטאטשעק".

— דאס מיין איך, בארג מיר דיין „סטאַטשעק".

זי ברענגט איהם. איך שנייד אפ א שטיק, טייל עס אויף

חנוכה־ליכט, צינד אָן, מאַך אַ ברכה לבטלה, זי שטעהט און קוקט
מיט גרויס געעפענטע אויגען.
געה, זאָג איהר, אז איך דאַרף אַרויסרופען אַ חנוכה־שטימונג...

8.

עפּעס שווימט אַרוים.
אַלטע, אַלטע צייטען.
אומשטיינס געזאָגט, ווי אַלט איך בין אינגאַנצען, און דאָך
ליגט דאָס גוטע פון מיר אַזוי ווייט, אַזוי ווייט! — מאַריע איז
אַרויס פון שטוב.
די ליכטלעך, צום שייטעל האַלב צוגעקלעפּט, ברענען אָרעם
און שעמעוודיג, און לייכטען, ווי יתומים־אויגעלעך ביים שטיפטאַ־
טענס טיש. דאָך טרעפען די דינע שטראַלען צו מיר אין האַרץ
אַריין. עס הויבט זיך דאָרט אויף אַ דינער, גאָלדענער שטויב, גאָל־
דען לייכטען די זכרונות... אַ בילד:
איך דרעה מיך אַרום איינער אַליין אין צימער. די חנוכה־
ליכט האָבען נאָר וואָס אויסגעצאַנקט, פון דער צווייטער שטוב
פאַרטרייבט מען מיך: דאָרט שפּילט דער טאַטע מיט געסט אין
אַקע; די גרויסע שעמען זיך פאַר מיר, אַליין דערפון נישט ווי־
סענדיג, און הייסען מיר בעסער געהן און אַריינקוקען אין אַ ספר.
אין דער ערשטער שטוב זיצט די מאַמע מיט איהרע ווייבערשע
געסט, און מען באַרעדט דאָס גאַנצע שטעדטעל. מען שינדט די
הויט פון שכנים און שכנות קונציג: מיט רחמנות, מיט אַ געזיפ־
צערייי... דערצו פּאַס איך זיכער נישט. און אין אַלקער שפּילט די
שוועסטער מיט איהרע חבר'טאָרינס אין לאָטערייקע. אַהין ציהט
מיך אפילו, נאָר — איך וואָלט מעהר נישט געדאַרפט... און איך
דרעה מיך אַרום איינער אַליין, טרויעריג, בייזליך, און פול שרעק
צום ספר, צו וועלכען אַלע אַרום שיקען מיך אָפּ...
געהענדיג אויף און אָפּ, פאַרהאַלט איך מיך יעדעס מאָל ביי
דער אָפענער טיר פון אַלקער. און פונקט דאַמאָלט הויבט זיך אויף
אַ גאָלדען קעפּעל און וואַרפט מיר צו אַ שעלמישען בליק, — מיינס
אַ שוועסטער־קינד. און אויגען האָט זי! — קוילען ברענענדיגע,

גרויסע, און דאָס פּנים'ל איז דערביי אַזוי בלאַס, אַז עס דערוועקט לייטזעליגקייט, פּשוט אַ רחמנות, בשעת ווען די ברענענדיגע אויגען ציהען צו און שרעקען אָפּ צוזאַמען... זי קומט גאַנץ אָפּט צו דער שוועסטער. איך טרעף זי גאַנץ אָפּט אויף די טונקעלע טרעפּ. מיר קומען זיך אַקעגען און בלייבען ביידע שטעהן אַ ווײַלע, זי קומט צו זיך די ערשטע און אַנטלויפט מיט אַ געלעכטער. און מאָדנע קלינגט דאָס לאַכען איהרס. לאַנג שטעה איך און זאַפּ איין דאָס געלעכטער, וואָס הערט זיך ווייט, ווייט פון דער הויך צי פון דער נידער... און אין האַרץ ווערט מיר אַזוי אומרוהיג, אַזוי וואונדערליך קאַלט. ווארעם און זיס... איך האַלט עס נאָך דאַמאָלט פאַר אַ זינד, און וויל מיך פון דער זינד באַפרייען... איך דרעה מיך אָפּ פון אַל־קער־טיר און באַמיה מיך צו טראַכטען וועגען לערנען, וועגען נס פון חנוכּה, וועגען כשר'ן בוימאויל, חשמונאים, בית־המקדש און אַנדערע גוטע זאַכען. איך פאַרטראַכט זיך און קום צוריק צו דער אַלקער־טיר.

מיט אַמאָל, שטעהענדיג פאַר דער אַלקער־טיר, באַמערק איך, אַז די שוועסטער מיינע, וואָס האָט דאָס זעקעל נומערען אין דער האַנט, רופט זיי אויס נישט מיט אַ ריינער שטימע. זי איז, דאַכט זיך מיר, הייזעריג. די שוועסטער, נאַטירליך, האָב איך ליעב, ווי דאָס לעבען, ווייניגסטענס אין יענער מינוט, און מיט איין שפּרונג בין איך אין אַלקער, נעם איך איהר פון האַנט אַרויס, נישט אַזוי זאַנפט אפילו, דאָס זעקעל, און ווער אַ זאַגער ביי די מיידלעך.

דאָס גאָלדענע קעפּעל וויל מיר צושמייכלען, און קאָן זיך נאָר פאַרקרימען: זי האָט פאַר זיך די לעצטע קאָפּיקע און וועניג אויף די טאַוועלער.

עס פאַלט מיר איין, אַז איך מוז איהר העלפען, זעהן, וואָס עס פעהלט איהר און אויסרופען. נאָר איידער איך קום דערצו, דעקט זי ניין און דרייסיג ביי נומער פיערציג, גיט אַ געשריי: קווינטערנאַ, גראַטשעט מיט דער רעכטער האַנט אויס דאָס געלט פון טעלערעל, קערט אום מיט דער לינקער די טאַוועלעד און רופט נאָך אַמאָל: געוואונען!

די מיידלעך אָרום שווייגען פאַרוואונדערט, דערשראָקען, און קומען דאָך באַלד צו זיך און שרייען:

— פאַלש, פאַלש!

און זי ווענדט זיך צו מיר בלאס און דערשראָקען מיט א פלאַ־מענדיגער בקשה אין אויג: העלף מיר! זיי מציל מיין כבוד, מיין עהרליכקייט. איך האָב מיך אליין פאַרפיהרט...

באַ, עס איז נישט איהר לעצטער פאַלש געוועזען! — —

4.

אזוי ווי ווינטער שלאָפענדיגע פייגעל — ליגט ערגעץ טיף א שנור פון זכרונות, און איין גליד שלעפּט ארויס דאס צווייטע.

צו פיערצעהן יאהר ביז איך פון דערהיים אנטלאָפען. לערנען האָב איך געוואָלט, און וואָלט געלערענט, ווען נישט, וואָס מען האָט אנט־דעקט אין מיר א „טאַלענט"... א טאַלענט באַגעהט זיך אָהן אלעם. א טאַלענט געהט ארום נאַקעט און בלויז; די נשמה מיין איך. עס איז היינט א מאָדע אויף נאַקעטע נשמות, אָהן א גאַרטעל פון גראַ־מאַטיק אפילו... ערגער איז אבער מיט א נאַקעטען גוף, און דער ערשטער ווינטער האָט מיך אהיים געיאָגט צו דער מאַמען.

דער טאַטע האָט שוין דאמאָלט נישט געלעבט. עס איז גראָד געוועזען חנוכה. איך האָב דער אָרעמער מאַמען חנוכה־ליכטלעך געבענשט. זי איז באַלד נאָך דער ברכה געלאָפען אין געוועלבעל אריין. זי האָט נאָך כמעט גאַרנישט געלייזט און איך בין געבליבען איינער אליין מיט'ן צווייפעל: צי איך, וואָס גלויב שוין אין גאָר־נישט, האָב געמעגט א ברכה מאַכען דער מאַמען צוליעב?... דער נאַציאָנאַלער שטאַנדפּונקט, וואָס קאָן די חנוכה־ליכטלעך פאַרענט־פערען, האָט נאָך נישט עקזיסטירט... די חשמונאים זענען נאָך גע־שטאַנען אין הינטער־גרונט פון חנוכה־בילד פאַרנעבעלט, און ארויפגעשוואומען איז נאָר דער נס מיט'ן בוימאויל. און דער מאַמען צוליעב האָב איך ליכטלעך געצונדען און ברכה געמאַכט. איך האָב נישט געוואוכט, וואָס זאָל איך טון, קנייפּען זיך אין קנעפּעל פאַר די ליעבשאַפט צו דער מאַמען, אָדער שפּייען זיך אין פּנים פאַר'ן שקר. אָהן אַן ענטפער אויף דער פראַגע, האָב איך מיך ביים פענסטער געשטעלט און ארויסגעקוקט אויף די אלטע אילומינאַ־ציע. און — דעם אמת זאָגענדיג — זי איז מיר געפעלען, די אלטע, צנועה'דיג באַהאַלטענע אילומינאַציע. אויפ'ן שניי, וואָס באַ־

דעקט דעם קליינעם, פיערעקיגען מארק, בלאנדזשען ארום קוים־קוים זעהעוודיגע ארעם־ליכטיגע שטראלען, און די פענסטערלעך מיט די גאלדרענע פינטעלעך, מיט די זיסע, פרומע, שטילע פינטע־לעך — זיי לייכטען שטיל און זים, ווי שטילע, זיסע, הארציגע סודות, וואס מען רוימט זיך איין אין דער שטילסטער גליקליכער שעה... און עס ווערט גישט דערצעהלט, נאר געוואונקען, שטיל און איידעל געוואונקען, און די הערצער, וואס פארשטעהען די שפראך, וואקסען, ווייל זיי ווערען פול מיט שטילער, הארציגער פרייד... און אז דאס הארץ ווערט איבערגעפולט, הויבען די ליפען אן צו זשו־מען, צו זשומען א שטילען, הייליגען דאנק... דאס זשומט דער זמר לחנוכה, דאס ברענען חנוכה־ליכט, אין דעם זשומט און לייכט א נשמה... דעם אלטען פאלקס נשמה... און פלוצלונג — —

פלוצלונג איז דאס אלץ דאס פארזונקען און פארטרונקען געווארען! דער שטיל הייליגער כשוף איז מיט אמאל פארשוואונדען, צו נישט געווארען !

הו־הא ! א ווילד אויסגעלאסענער געזאנג. ווילדע אויסגעלאסע־נע פלאמען... שטורקאצען, מוזיק, געזאנג און געפילדער !

שליטען לויפען דורך דעם מארק אין דער ברייט. עס פליהען די פערד, און פון אונטער זייערע פיס הויבט זיך ווי א נעבעל דער שנייענער שטויב... דער ערשטער שליטען איז דורך מיט מוזיק, די אנדערע לויפען אונטער מיט געזאנג — א שוימענדיגער, פייער־שפריצענדיגער געזאנג אין די מיילער, פלאם־פייערדיגע שטורקא־צען און לאמטערען אין די הענט... און עס פליהט דורך ווי א ברע־נענדיגער גיהנום מיט זיינע שדים, און די לבנה אין הימעל איז שטעהן געבליבען פארציטערט, פארגעלט און מענשען זענען ארויס פון די הייזער —

— דעם גראף בראניצקי׳ס קוליק !...

אין ים פון ליכט און געזאנג זענען פארטרונקען געווארען די חנוכה־ליכטלעך מיט די חנוכה־זמירות...

אז דער קוליק איז אריבער, איז דער שניי געלעגען פאראומ־רייניגט און טויט, די פענסטערלעך זענען שטעהן געבליבען פינס־טער און שטום — —

5.

און לייבל שוחט איז דעם צווייטען טאָג צו מיר געקומען און האָט פאַר מיר א גאַנצע רעדע געהאַלטען.

א מערקווירדיגע בריאה לייבל שוחט. בפרט זייט ער איז מיט זיין קראַנקען רבי'ן אין די בעדער געפאָהרען און א שטיק אויסלאַנד געזעהן. קבלה מיט אויסלאַנד. חסידות מיט קאַרלסבאַד...

— אידישקייט! וואָס איז אידישקייט? — פרעגט ער און שטעקט אריין די האַנט אין גאַרטעל.

און אז איך שווייג, ענטפערט ער זיך אַליין מיט חנוכה־ליכטלעך אין די שוואַרצע אויגען.

— אידישקייט איז אַזוינס, איז אַזוינס...

ער פאַרגלייסט די אויגען, און קומט צו דער דעה, אז אידישקייט איז — —

„כמעט ווי עפּעס א מין גומילאַסטיק. וויל מען, ציהט זיך עס אויס, דאַרף מען, ציהט עס זיך איין.“

„אידישקייט איז אַזוינס, וואָס קאָן אויפבליהען, אויפטויען (ער האָט נאָר אַן אַנדער לשון געהאַט) און אויפלעבען, און גרויס, און גרעסער, און נאָך גרעסער ווערען. און עס קאָן זיך פאַרשפּרייטען, און צוואַוואַקסען זיך, און פאַרנעמען אַלץ, אַלץ! עס קאָן ממלא זיין דעם גאַנצען חלול פון דער וועלט: פון צפון ביז דרום, פון מזרח ביז מערב און פון הימעל ביז צו דער ערד! עס קאָן אַלץ אַרומנעמען, אַלץ אויספילען, אַלץ פאַרדעקען און דורכנעמען, און ווערען דער שיין און דער גלאַנץ פון אַלעם, און דער תוך פון אַלעם און דער רוח פון אַלעם, און די נשמה פון אַלעם.

„און אַלץ וועט דאַמאָלט לעבען און שיינען, אָנגעזאַפּט מיט אידישקייט, ווי א גן־עדן־עפּעלע מיט זאַפט...

„און ווידער — זאָגט ער — פאַרקערט: דאַרף מען, ציהט זיך דאָס אידישקייט איין. מוז מען, ווערט עס איינגעשרומפּען. זעהט עס אויס אַלט און קליין, פאַרוועלקט און מיד, און שוואַך, ווי דער לעצטער אָטעם פון א גוסס.

אבער עס דאַכט זיך נאָר אַזוי!

„פאַרוואָס זאָגט מען: „דאָס פּינטעלע איד“? ווייל אין שלעכ־

טע צייטען ווערט פון אידישקייט א פינטעלע, א קוים ליכטיג, ברע־נענדיג פינטעלע — ביי א אידען אין הארץ; אין דרויסען איז צו קאלט, צו ווינטיג. נאר אין א אידיש הארץ האלט זיך עס, דער „נר־תמיד“! און אז דער באוואקסענער איד פארקנעפעלט זיך און שלעפט נאך פון אויבען וואס אויף זיך ארויף — מיינט מען: פאר־לאשען געווארען!

„און דאס איז דער גאנצער חלוק פון אידישקייט ביז נישט־אידישקייט. דארט: אדער גאר, אדער גארנישט. ביי אונז: וואס עס איז, א שפילקע־קעפעל, א סימן פון א שפילקע־קעפעל, א זכר דערפון — און לעבען מוז עס, און לייכטען מוז עס!

„ביי זיי מוז יעדע זאך זיין א גוף. א גרויסער, ברייטער און שווערער גוף — א בארג! אלץ מוז זיין הויך און דיק, און דערצו שרייענדיג! ביי אונז מוז מען אמאל יוצא זייז מיט א פינטעלע! אויף דעם איז מען אין גלות; אויף דעם זענען מיר אין גלות, און די שכינה — אין גלות...

„נעמט, למשל, זייערס א דאטשע! זייערס א דירת עראי, זייערס א סוכה, מיין איך! ווי זעהט אוים זייערס א סוכה? א געביי, א הויז מיט שפיצען ארויף, הויך און העזה'דיג! און א פאר־נעם, א גאנצער „עולם־ועד“ אויף דער ערד! מען שטעלט עס נאך, פאר שעהנקייט וועגען, אויף א בארג, און א בארג קלייבט מען אוים ביי א וואסער, ביי א קלאר וואסער! און דאס גדלות שפיגעלט זיך נאך אפ! אויבען א דאטשע אין הימעל אריין, אונטען — טיף, טיף אראפ, אין שאול־תחתיה אריין...

„און ביי אונז א כשר'ע סוכה וואס איז?

„אויפ'ן הויף, אין א ווינקעלע, צוויי ווענט פון פלויט, א דריטע צוגעמאכט, א לייכטע זאך, צום אוועקבלאזען... די פיערטע — א „צורת־הפתח“ און יוצא! אינעווייניג, פארשטעהט זיך, ד' על ד'; אז ראשו ורובו איז נעגוג.

„א פינטעלע!

„און אין דעם פינטעלע שטעקט שמחת יום־טוב א ים! אין דעם פינטעלע קומען אריין אושפיזין עילאין צו גאסט! אברהם אבינו קומט, יצחק ויעקב קומען... און משה ואהרן, דוד ושלמה— ווער נישט?

„און אז זיי (יענע, מיינט ער) ווילען פרעהליך און לוסטיג ווע־

רען, וואס פאר מיה און מאטערניש עס איז דערביי! אכילה ושתיה איז דער עיקר! פליישען, וויינען, בערג פליישען, טייכען וויינען! דערצו מוזען זיין נאך נשים, חוץ דעם מוז מען צוברעכען גלעזער, אויסהאקען שויבען, זעצען אין שפיגעל אריין און, סוף כל סוף, איי־דער מען ווערט פרעהליך, ליגט מען אונטער'ן טיש. און ביי אונז, א סעודת ראש־חודש: אן עק פון א הערינג פאר א מזומן, א לעק פון ביטערען טראפען, עטליכע ווערטער תורה און — עס פלאמט מיט נחת.

„הוא הדין — זאגט לייבל שוחט — חנוכה.

ביי זיי, ביי א זכר פון אזא גבורה, פון אזא נצחון... א שפאס? אביסעלע, א הויפענדעל קעגען מחנות כחול הים, שוואכע און קראנקע קעגען גבורים, — א שפאס אן אילומינאציע עס וואלט גע־ווען! די גאניקעס אויסגעלעגט מיט דיוואנעס, אין די פענסטער סטעארין־ליכט, אין די רינשטאקען שמן־זית־לעמפלעך... און מען וואלט געגאנגען מחנות־ווייז אין די גאסען, מיט שטורקאצען און מיט מוזיק, און מיט געזאנג, און ראקעטען וואלטען געפלויגען אין הימעל אריין, און זונען וואלטען אין דער לופט געפלאצט, און שטע־רען מיליאסען וואלטען זיך צעפלויגען...

„ביי אונז: חנוכה־ליכטלעך, פינטעלעך... און עס ווערט אזוי ליכטיג אין הארץ, אזוי זיס, אזוי ווארעם..."

פון לייבל שוחט האב איך דאמאלט געלאכט; איצינד בין איך איהם מקנא!

6.

גאך איינס און עס וועט באלד זיין גענוג —

דער בריף, וואס איך האב פון איהר באקומען.

נישט פון גאלדענעם קאפ, וואס טראגט שוין לאנג א גאלדען שייטעל, גאלדענע אוירינגלעך און אין די ציין גאלדענע פלאמבען... און נישט פון יענער, וואס האט באמערקט, אז אונזער צוזאמענלע־בען איז מיט איהר היזק און האט מיך פארלאזט...

נאר פון גאר אן אנדערען סארט...

און עס איז געווען דאמאלט, ווען איך האב נאך געהאט א שטיקעל נשמה. איינענטליך, גאר א האלבע נשמה און איך האב

געוואוסט דערפון, געטרויערט דעריבער און אלץ אינאיינעם ארומ־געלאָפען זוכען די צווייטע העלפט. איך האָב געקרעכצט, געמיוקעט ווי א ליעבעס־הונגעריגע קאַץ... און דאַמאַלט האָב איך מיך צו איהר איידָ געווענדט. דאָס ערשטע מאָל האָב איך זי געזעהן פון הינטען און אין דער רגע איז מיר איינגעפאַלען, אז זי פאַרמאָגט מיין צווייטע העלפט נשמה, אז פון מיר מיט איהר צוזאמען קאָנען ארויס אידען—משיח׳ען, וואָס וואָלטען פאַרניכטעט ניינציג פּראָצענט וועלט און דעם רעשט, באפרייט און גערייניגט, צום בארג סיני אויף נייע עשרת הדברות געפיהרט... דערנאָך האָב איך זיי געזעהן פון פאָרענט: צוויי שטערען, וואָס וואָלטען געלויכטען אין דער פינס־טערער נאכט, און א פנים, וואָס לליידט פאר א וועלט...

איך האָב איהר מיינע מחשבות אנטפלעקט און געפרעגט, וואָס זי קלערט וועגען מיר, און זי האָט מיר געענטפערט, און איהרס א חלום דערצעהלט. עס איז חנוכה־צייט געוועזען, און זי האָט אין חלום אַז אַלט קליין העברעאיש שטעדטעל געזעהן. אסך, אסך אָרע־מע הייזלעך, נאָר זיי האָבען זיך געבאָדען אין ליכט... א שטילער מאַרק, איבער וועלכען עס זענען מענשען געגאַנגען אין טליתים מיט ספרי־תורות אין די הענט און האָבען צווישען זיך גערעדט, וואָס אמאָל אָפּגעשטעלט און געשפּאַרט זיך, און גאַנץ אָפט אויפ־געראָלט א תורה׳לע און געוויזען מיט׳ן פינגער אויף שטעלען, וואָס האָבען געזאָלט באווייזען עמיצענס אז אמת. פון ווייטען אויף א בערגעל איז געשטאַנען א סינאגאָגע, צו וועלכער די אלע זענען גע־גאַנגען. אנדערע זענען געזעסען אויף די פּלאַכע דעכער, אַנגע־שפּאַרט אַז די געלענדער און גערוהט אדער אויך געלערענט. פאר מאַנכע הייזער זענען געשטאַנען אדער געזעסען פאַרשידענע בעלי־מלאכות מיט פאַרשידען ווערקצייג, ביי פאַרשידענע ווארשטאַטען. ווייבער האָבען זיך ווייניג געוויזען, דערפאר האָט דאָס זינגענדיגע גערעדעריי פון קליינע קינדער פאַרפולט דעם מאַרק. גאַנץ אָפּט האָט זיך אַז עלטערער מענש אָפּגעשטעלט פאר א קינד און גע־פרעגט: וואָס האָסט דו היינט געלערענט? און די קינדער האָבען ליעבליך און פריי געענטפערט. פּלוצלונג האָבען זיך דערהערט קולות פון א טראָמפּייט און באלד דערנאָך — שווערע טריט פון סאַלדאטען. איבערגעשראָקען און דערציטערט איז געוואָרען דער מאַרק. מען איז אראָפּגעלאָפען פון די דעכער. די געהענדע האָבען

זיך צוגעאײלט צו דער סינאַגאָגע. מאַנכע פּענסטער זענען פאַר־האַנגען און פאַרשטעלט געװאָרען. מוטערם זענען אַרוים פון די הײזער און בלאַס פאַר שרעק און מיט ציטערדיגע ליפּען אױפגע־זוכט און אַהײם געפיהרט זײערע קינדער.

פרעמדע זענען געקומען. מיט שפּיזען און פײלען־בױגען. מאַנ־כע אױף פערד. די קאַסקען האָבען געברענט אױף דער זון; די װילדע אױגען — מעהר. פײל פון בױגען האָט מען אינמיטען מאַרק אױפגעשטעלט א מזבח; די טראָמפּײט האָט נאָכאַמאָל דורכ־געשניטען די לופט און א העראָלד איז אַרױסגעטראָטען מיט א פאָהן אין דער רעכטער האַנט און מיט א חזיר אױף א שטריק אין דער לינקער האַנט און האָט אױסגערופען, אַז אידען זאָלען דעם חזיר מקריב זײן צו גאָט, אַניט, װעט מען חרוב מאַכען די שטאָדט...

א געװײן האָט זיך געלאָזט הערען, א געװײן פון אַלטע, װײ־בער און קינדער... און דאָך האָט זיך אײנער געפונען, װאָס איז צו־געגאַנגען, װאָס האָט א ברכה געמאַכט און צום קרבן זיך גענומען!

ער װיל זיך מקריב זײן, ער װיל ד י און יענע װעלט פאַרלירען און אָפּראַטעװען די שטאָדט פון דער שטאַרקער האַנט, די שטאָדט מיט איהרע אַלטע און יונגע, מיט איהרע װײבער און קינדער — —

אַט האָט ער די ברכה געמאַכט און די האַנט מיט'ן שפּיז אױס־געשטרעקט — — — —

און דאַמאָלט איז פון באַרג, אױף װעלכען די סינאַגאָגע איז געשטאַנען, אַראָפּגעגאַנגען מתתיהו דער מאַקאַבעער, ער איז צוגע־קומען צום מזבח און דעם איד, צוזאַמען מיט'ן הױפּטלינג פון די שונאים — געשטאָכען... און מיט א העלדען־געשרײ גערופען: אַט דאָס שװערד פאַר אונזער פאָלק, פאַר אונזער לאַנד!

— — — — — — — — — — — — — — — —

אַט דאָס האָט זיך איהר גע'חלומ'ט, און געזעהן אין חלום האָט זי אַלץ בחוש...

און געזעהן האָט זי, אַז דער מאַקאַבעער האָט גאָר קײן שום עהנליכקײט צו מיר נישט געהאַט, אפילו נישט צו מײנע חברים. דערפאַר דער, װאָס האָט געװאָלט ברענגען דעם קרבן—

— — — — — — — — — — — — — — — —

וואס א מיידעל קאן חלומ'ען, און וואס זי קאן פון א חלום מאכען! אז מתתיהו איז געווען אן אלטער איד און האט צו אונז נישט געקאנט עהנליך זיין, דאס פאלט איהר נישט איין...

7.

מען קלאפט אין טיר; א מיידעל־האנט.
וועלכע פון זיי וועט קומען?
— אריין!
מאריע ברעננט טיי, נאר זי קוקט אוועק אן זייט. ווער ווייסט, וואס פאר א חלומות זי האט, און צו וועמען איך בין אין זיי עהנליך.

לכבוד חנוכה.

און איך האב ווייטער געבלאנדזשעט — אין חלום..

וואכענדיג, אז א מענש בלאנדזשעט, איז נישט קיין געפאהר! מלאכים בלאנדזשען; מיר זעהען בחוש, ווי שטערען אין הימעל כאפען זיך אראפ פון וועג און ווערען פארפאלען... און לאנג בלאנדזשען קאן מען נישט... מען לעגט צו א פויסט צו די אויגען. דערזעהט מען א היימישען שטערן, א שפּיץ־דאך פון א פּאלאץ, פון א קלויסטער, פון וואס עס איז — ווייסט מען, וואו מען געפינט זיך! אניט, ווארפט מען זיך אויף דער ערד, מען לעגט צו דאס אויער צו דער ערד, הערט מען פון ערגעץ־וואו עפּעס א קול, געהט מען נאך א קול צי א בת־קול. אין ערגסטען פאל בילט א הונט ערגעץ פון א דארף, געהט מען נאך דעם הונט... און אז דאס אלץ העלפט נישט, איז אויך נאך ווייט צו סכנת נפשות: די וועלט איז נישט הפקר; פאראן אן אויג, וואס זעהט, אן אויער, וואס הערט, און די שאף זענען געצעהלטע שאף! און עס שטרעקט זיך אויס א האנט, כאפּט אן ביי דעם „פּאדקאלנער" און פיהרט צוריק אין סאמעראדנע־מיט סטאדע אריין, און עס ווערט צוריק זיכער, ווארעם און היימליך, און עס געהט צוריק דער אלטער קדמונים־גאנג — קאפּ־צו־וויידעל, קאפּ־צו־וויידעל!...

אבער, אז מען בלאנדזשעט אין חלום? קיין אויג, קיין אויער און קיין האנט... קיין שפּאן הימעל איבער'ן קאפּ, קיין שאל ערד אונטער די פיס... און אין איין סעקונדע קאן מען אין גרויעם „גארנישט מיט גארנישט" אפּבלאנדזשען א וועלט, אן „אייביג"!

און, וואס ערגער איז, נאך אזא חלום, כאפּט מען זיך אמאל נישט אינגאנצען אויף... מען האט אפענע אויגען, מען געהט אין סאמעראדנע־מיט סטאדע, און די נשמה איז נאך נישט צו זיך געקומען, און זי חלומ'ט, און בלאנדזשעט ווייטער. און מען כאפּט

אז אז עק פון אז אומריינעם שעפס, און מען מיינט, גאט ווייסט וואס עס איז, און מען לעגט צו צום מויל... משוגע צו ווערען!
און איך האב געבלאנדזשעט אין חלום! א מערכה נאר, וואס נישט אליין... א גרויער חלום, א וויסטער חלום, נאר נישט אינ־גאנצען. איך האב בליצען, לייכטער, שטורקאצען און אילומינאציעס געזעהן...
איך וועל אייך דערצעהלען כסדר:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אזוי ווי איך בין אריינגעפאלען אין גרויעם „גארנישט מיט גארנישט", בין איך בייז געווארען, און טאקע אויף מיר אליין! און אויף מיר אליין, אז איך ווער בייז, זידעל איך מיך הויך, טאקע בקול רם, ווייל פאר מיר אליין האב איך קיין מורא נישט!
— שלים־שלימזל! — זידעל איך מיך — ווי בלאנדזשעט עס א מענש?
— א מענש — זאג איך ווייטער — האט צוויי זיכערע פונק־טען: א מענש ווייסט, פון וואנען ער קומט און — וואו אהין ער מ ו ז קומען... און אז מען האט צוויי פונקטען, דארף לייכט זיין צו געפינען דעם אמת'ן דרך הישר — דעם קירצסטען וועג צווישעןביידע פונקטען! א הונט, וואס לויפט צו א ביין, טרעפט אויך דעם גלייכען וועג!
און ווי איך זידעל מיך אזוי, דערפיהל איך פלוצלונג א ריח פון אלטע ציבעלעס, און עמיצענס א האנט לעגט זיך מיר אויף די אקסעל, און א פריש־קלינגענדיגע שטימע פרעגט מיך:
— וואס שרייסט דו?
עס באווייזען זיך מיר צוויי גלאנצענדיגע אויגען אין דעם גרויען „גארנישט־מיט־גארנישט", איך דערשרעק מיך אביסעל און ענטפער מיט א שאלה אויף א שאלה:
— ווער ביסט דו?
— הערינג טראג איך! — ענטפערט מיר די שטימע.
— און בלאנדזשעסט?
— ניין... איך געה נאך די הערינג...
— וואס גראד הערינג?
— גראד... היינט הערינג, מארגען אייער, האזענע פעלכלער... וואס עס מאכט זיך.

—און וואוינעז וואוינסט דו?

— אין ערגעץ! — ענטפערט ער — נאר גאר איננאנצען פרעמד בין איך אין ערגעץ נישט...

— און אצינד געהסט דו?

— וואו עס׳ וועט זיך לאזען...

פלוצלונג שלאגט מיר אין די אויגען אריין א שימער פון א ווייסער בארד.

— וואס זענט איהר? — פרעג איך דערשראקען — אלט, צי יונג?

— עלטער פאר אלע און יונגער פאר אלע, — ענטפערט ער.

— איך ווער אלעמאל ווי ניי־געבוירען...

שטארק געוואונדערט אין חלום האב איך מיך נ י ש ט. נאר פלוצלונג באקום איך א ווילדען חשק צו געהן צוזאמען מיט דעם, וואס ווערט אלע מאל ניי־געבוירען.

— נעמט מיך מיט! — בעט איך.

— מהיכא תיתי, — זאגט ער.

און מיר געהען... מיך פיהרט דער גלאנץ פון זיינע אויגען. דער שימער פון דער ווייסער בארד... אניט, הער איך זיין קלינגענדיגע שטימע; אניט, פיהרט מיך דער ריח פון די אלטע הערינג... אבי נישט געבלאנדזשעט אליין!

— די פיס ברעכען געהענדיג, — קלאג איך מיך נאך א ווייל.

— שטעהען בלייבען טאר מען נישט, — ענטפערט ער אבי־סעל שטרענג. — מען ווערט פארשטארט און געפרוירען...

— עס איז אזוי גרויה, אהן הימעל, אהן שטערען, אהן א שטראל ליכט...

— ליכט, — ענטפערט ער, איראניש דאכט זיך, — ליכט וועט זיין... נישט פון דער ה ו י ד... פון דער זייט וועט זיין ליכט... און וואס פינסטערער עס איז א נאכט אהן הימעל, גלאנצענדיגער און העלער לייכט דאס אלץ, וואס מען צינדט־אונטער אין דער נידער — —

— וואס איז דאס פאר א בריה? — טראכט איך — א מענש טראגט הערינג, רעדט חכמות, גאנצע שטיקער פילאזאפיע!

נאר צייט צו פרעגען האב איך נישט.

פלוצלונג הויבט מיר אן עפעס רויטליך צו שווינדלען פאר די אויגען.

— עפעס רויטעלט זיך, — זאג איך.

— אן אפגלאנץ פון עפעס! — ענטפערט ער.

און א רויטליכער נעבעל וויגט זיך און טראגט זיך אלץ נעהנ־טער און נעהנטער, און א ריח טראגט זיך מיט'ן נעבעל.

— וואס שמעקט אזוי? — פרעג איך.

— פרישע רויזען, — ענטפערט ער — איך האנדעל אמאל מיט רויזען אויך... מיר דאכט, — זאגט ער — ווייסע רויזען!

און א ווייסער רויזענקראנץ באווייזט זיך אין רויטליכען נע־בעל... און א פרויען־געשטאלט — אונטער'ן קראנץ... און א לייב פון אן אלאבאסטער־האלז מיט פאליעס רויט פלאמענדיגע־האר בא־דעקט, פון זיי שלאגט זיך עס אפ דער רויטליכער נעבעל... און צוויי אויגען — צוויי ברענענדיגע שטערען — לייכטען אין נעבעל, פאר־רוקט פאר זיך... ווייט אין דער וועלט אריין! און פעסט און קע־ניגליך שטאלץ איז איהר גאנג אין גרויען „גארנישט־מיט־גאר־נישט", דאס קליין־קרעטענע מויל איז קוים־קוים שמייכעלדיג אפען. און א בעכער שוימענדיגער וויין אין דער אויסגעשטרעקטער האנט פון עלפענביין!

זי נעהט פארביי, און ביי מיר צאפעלט דאס הארץ און רייסט זיך, ווי א פארוואונדעטער פויגעל פון אן ענגער שטייג ארויס, און ערשט, אז זי איז פארשוואונדען, פרעג איך אהן אטעם:

— ווער איז זי?

— ווער ווייסט? חוה פון גן־עדן, ושתי פון דער מגילה... נרי־בענלאנדס שעהנע העלענא... און אפשר א „דיווא" פון א קאפע־שאנטאן. — —

— דאס האסט דו אויך געזעהן?

ער מאכט זיך נישט הערענדיג.

— נאר איהר וועג — זאגט ער — ווייסט זי!...

און א גערויש קומט מיר אין אויער אריין...

א פערד־גאלאפ שלאגט זיך דומפיג אפ פון דער הארטער ערד. אבוואל מיר האבען זי נ י ש ט אונטער די פיס.

צווישען בליצען באווייזט זיך א רייטער, — מיט'ן פערד צו־זאמען אין שטאל און אייזען געשמידט! עם בלאנקט דאס אייזען,

עס שימערעןביידע מיילער מיט פערל־וואסער־שוים באדעקט... און אויף דער נאקעט אויסגעצויגענער שווערד טאנצט דער בליץ... דעם בליץ געהט ער עס נאך!

און אויפ'ן הויכען שטערן איז צוגעקלעפּט א טראפּען בלוט... איבער'ן רויטען פלעק א גאלדענע קרוין; דעם פלעק פארדעקט זי נישט... איבער דער קרוין הויבט זיך און קרייזעלט זיך א שווארץ־גלאנצענדיגע קראה, — איהרע אויגען ברענען, און די לופט קרעכצט אונטער איהרע גלאנצענדיגע פליגעל...

זי פליהט נאך דעם רייטער, ער — דעם שפּיץ פון זיין שווערד!...

— ווער איז עס? — פרעג איך.

— איך ווייס? קין, נבוכדנצר — — ווער דו ווילסט, נאר ווי אזוינס גלאנצט און ליכט אין דער פינסטערער נאכט...

און צוריק „גארנישט־מיט־גארנישט"! און מיר בלאנדזשען טעג און וואכען, אפשר חדשים, און פאלען פלוצלונג אריין אין א ים פון ליכט!

מיר זענען אין א טאל צווישען בערג, פון טאל וואקסט ארויס א שטאדט...

און אלץ לייכט און ברענט!

ארום, אויף די רוקענס פון די בערג, זענען קליינע ליכטלעך פארזייהט... די קליינע פלעמלעך לעקען ציטעריג די קארגע גרעזלעך אויף דער ערד, און קליינע רויכלעך ציטערען ארום די קליינע ליכט־לעך, און עס הויבט זיך אלץ העבער און העבער... גלייך נשמה'לעך קריכען און שאטען קריכען זיי נאך...

אונטען ביים זוים ברענען פעסער סמאלע...

— קדוש החודש? — פרעג איך.

— אילומינאציע! — ענטפערט ער, — זעה! — און דרעהט מיך איבער צו דער שטאדט.

הייזער און פאלאצען! און אלץ „באדט זיך אין ליכט"... קליינע פלעמלעך בלאנדזשען, קריכענדיג אויף די גלייכע ווענט. קליינע רויכלעך יאגען זיי נאך... אויף באלקאנען פלאמען ליכט און אויגען צוזאמען... פון מיטען שטאדט פליהען ארויף פייערדיגע שלאנגען, און פלאצען אין דער הויך מיט געוויש, און צושפּריצען זיך אויף טויזענטער שטערען, און נייע שלאנגען פליהען...

און די שטערען אין הימעל ווערען בלאס פון שרעק, די לבנה — גרין און געל פאר קנאה...

— וואס פאר אן אילומינאציע?

— אמאל איז געוועזען א פאסטוך. האט ער געפאשעט גענז... די גענז האבען געראטעוועט רוים... היינט איז זיין יאהרצייט...

אזוי האט ער מיר פארטייטשט.

און צוריק ארוים אין גרויען „נישט" אריין, און ווייטער גע־בלאנדזשעט א צייט, ביז מיר זענען ווייטער אריינגעפאלען אין ליכט...

עס שימערט א בלאנקער, פלאכער שפיגעל, עס ציהט זיך א לאנגער טייך...

א דיקע נעבעל־זייל שטעהט אינמיטען טייך, און הויבט זיך ביז'ן הימעל אריין, און האלט איהם אונטער...

פון נעבעל קוקען ליכטלעך, ווי גליה־ווערים, ארוים...

— דאס זענען ארוים שיפלעך, — פארטייטשט מיר מיין הע־רינג־מאן. — זיי וואלטען ווייט ווייט אוועק, נאר דער נעבעל האט זיי פארשלאסען אין זיך!

נאר ארום נעבעל פליהען פרייע שיפלעך („שפאציר־שיפלעך" — זאגט ער) מיט פארביגע לאמטערען אין בלומען־קרענץ פאר־צירט... מענער און ווייבער פאהרען שפאצירען... און געזאנג הערט זיך, אביסעל אויסגעלאסען טרויעריג, אביסעל הייזעריג און פאר־שכור'ט... ביים ברעג צו דער שטאדט צו, צו דער שטאדט אויפ'ן בארג, — שטעהט אויפגעשטעלט א לאנגע רייהע לאמטערען; זיי שלאגען זיך אפ אין שווארצליכען וואסער ביים ברעג, ווי ליכטיגע פלינקע זיילען, אויף וועלכע דער ברעג, דאכט זיך, שטעהט.

און אויפ'ן רוקען פון בארג יאגען זיך ליכטלעך און לעמפלעך, ווי נשמה'לעך, איינגעהילטע אין רויכיגע שאטענס. זיי הויבען זיך און יאגען זיך אין שטאדט אריין, און ווערען פארלוירען אין לוס־טיג־לייכטענדיגע גאסען מיט ברענענדיגע פענסטער, גאלדענע, פלאמענדיגע שפיצען פון דעכער. —

— א פלאמענדיגער ברוך הבא! — זאגט ער.

— ווערען?

— אן אייניקעל...

— ווערעם?

— דעם זיידענס! דעם זיידענס, וואס איז אמאל אהערגעקו־מען אלס פיינט, און פון שטאדט א חורבן געמאכט...

דאמאלט איז אן אילומינאציע געווען! הייזער האבען ווי לאמ־טערען געברענט... טייכען ווארעם־בלוט האבען זיך געוויכערט אין די גאסען, און פלאקערדיגע שטראמען פון בוימאויל און ויין זענען איבער די טייכען געשוואומען...

היינט קומט ער מיט זיין גנאד... און דאס איז זיין „ברוך הבא!" —

אלע ליכט, אלע פלאמען, אלע אילומינאציעס און ברוך־הבא'ס, וואס איך האב אין חלום געזעהן, און וואס מיין הערינג־הענדלער האט מיר פארטייטשט, בין איך אייך נישט אימשטאנד איבערצו־געבען...

עס האט מיר אנגעהויבען אין די אויגען צו ברענען, אין דער נשמה!

און צום סוף גאר, גאר צום סוף ערשט האט זיך מיר געוויזען, ווי יוסל קרעמער בענשט חנוכה־ליכט...

דורך א קליין שייבעל ציטערט א קליין וואקסען ליכטעל...

— פאמעלעך — זאגט ער — פאמעלעך... היינט איינס, מאר־גען צוויי, איבערמארגען דריי... און אזוי ווייטער... ביז אכט! — די השמונאים'ס אילומינאציע!

ער איז מיר פארשוואונדען געווארען, און איך האב זיך אויפ־געכאפט.

נס חנוכה

1.

איך האָב שוין געהאַלטען דעם פּאַלטאָ אין דער האַנט, אַיז האָב מיך דאָך אָפּגעשטעלט:

— געהן — אָדער נישט געהן אויף דער לעקציע?

אַך, עס איז אַזוי אומאַנגענעהם! אַזאַ שלעכט, אַזאַ פוילֿ וועטער... אַ האַלבע מייל וועגס... און וואָס? נאָך אַמאָל „פּקד, פקדתי", נאָך אַמאָל דער „אַלטער בעל־הבית", וואָס האָט אַהן דקדוק אָפּגעלעבט עטליכע זעכציג יאָהר, צעהן מאָל געוועזען אין „לאַפּסק", אַ פּאָר מאָל אין „דאַנציג", שיער נישט אַנגעשלאָגען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל... און קאָן אַלץ נישט פאַרשטעהן, אויף וואָס מען גיט דאָ אוים געלט... אַ טייערע מציאה — דקדוק!

ווייטער, דער „יונגער בעל־הבית", וואָס ווייסט, אַז פּראַקטישער וואָלט געוועזען צו טראָגען פּאות מיט אַ שטריימעל, אַ קאַפּטאַן מיט סטראַקעס, צו פאָהרען צו אַ גוטען איד, און נ י ש ט צו וויסען פון דקדוק. ער איז, נעבעך, אַ כשר קרבן... אַלס סוחר מוז ער, נעבעך, קומען צווישען מענשען, טראָגען אַ הוט מיט אַ געפּרעסט העמד, ערלויבען, דאָס ווייב זאָל געהן אין טעאַטער, די טאָכטער זאָל לעזען ביכער, און מוז האַלטען נאָך צום איינגעל אַ לעהרער אויף „דקדוק"...

— איז דער טאַטע נישט גערעכט? — מאַכט ער — נאָר די וועלט וויל אַזוי!

און דער וועלט קאָן ער קיינמאָל גאָרנישט אָפּזאָגען!

— טוט מיר כאָטש צוליעב, — בעט ער זיך ביי מיר, — און מאַכט מיר איהם נישט קאַליע.

— איך צאָהל אייך — זאָגט ער — אַזויפיעל געלט פּאָר אַ

הויל ביסעל דקדוק; זאָל ער נ י ש ט וויסען, אז די ערד דרעהט זיך אַרום דער זון!

און איך האָב צוגעזאָגט, אז ער וועט עס פון מיר נישט ווי־סען, ווייל... ווייל איך האָב אינגאַנצען איין לעקציע געהאַט, און... א קראַנקע מאַמע אין שטוב!...

— געהן — אָדער נישט געהן?

ביי דער לעקציע היט מיך דאָס גאַנצע הויז־געזינט.

צ י ז י אויך?

זי זיצט פון דערווייטענס, שטענדיג פאַרלעזען, פאַרטיפט... טיילמאָל הויבט זי אויף די לאַנגע, זיידענע ברעמען, דאַמאָלט ווערט אביסעל ליכטיג אין שטוב...

דאָס געשיהט דאָך אַזוי זעלטען, אַזוי זעלטען...

און וואָס וועט זיין דערפון? גאָרנישט, אויסער האַרצוועהטאָג!

— הערסט? — וועקט מיך אויף דער מאַמעס שוואַכע שטי־מע פון בעט — דער פעלשער זאָגט, אַז ווען איך זאָל האָבען א פּאָר וואַרעמע, וואָלענע זאָקען, וואָלט איך געמעגט אַראָפּקריכען פון בעט.

— מוז מען געהן אויף דער לעקציע!

2.

אויסער דער בעל־הבית׳טע, וואָס האָט זיך, ווי איהר שטייגער איז, אַרויסגעכאַפּט, דער שווער זאָל נישט וויסען, אין טעאַטער אַריין, האָב איך געטראָפען דאָס גאַנצע הויז־געזינט אַרום זידענדי־גען טאָמבאַקענעם סאַמאָוואַר.

אויף מיין „גוט׳ן־אָוועגט" האָט דער אינגערער בעל־הבית גע־ענטפערט מיט א שוואַכען „גוט־יאָהר", און נישט אויפגעהערט צו דרעהען אין דער האַנט די טאַליע קאַרטען, וואָס ער האָט געהאַלטען, געוויס — וואַרטענדיג אויף געסט.

אונטער א שפּיציגער יאַרמולקע, איינגעהילט אין א ברייטען טערקיישען שלאַפראָק, לויגט נישט דעם אַלטען בעל־הבית אַרויס־צוועמען די לאַנגע אַנטיפּקע מיט׳ן בורשטינענעם שפּיץ פון מויל, אָדער אויפצוהויבען די אויגען פון אַלטען ליסער סדור. ער שאַ־

קעלט מיר קוים צו מיט'ן קאפ און פארטיפט זיך ווייטער אינ'ם פירוש צום זמר לחנוכה.

זי איז אויך פארטיפט, נאר, ווי געוועהנליך — אין איהר ראמאן.

אויף מיין תלמיד האט דאך מיין אריינקומען אן אומאנגענעה־מען איינדרוק געמאכט.

— וואס ? — שפרינגט ער אפ פון טיש אוןווארפט טראציג ארונטער דאס שווארצגעלאקטע קעפעל — היינט אויך לערנען ?

— פארוואס נישט ? — שמייכעלט דער פאטער.

— עס איז דאך חנוכה ! — טופעט דער קליינער מיט'ן פוס. און ווייזט מיט'ן פינגער אויפ'ן ערשטען ליכטעל מיט'ן שמש, וואס האבען געברענט אונטער דעם פארהאנג אויפ'ן פענסטער, צוגע־קלעפט צו א שייטעל האלץ.

— גאנץ גערעכט ! — בורטשעט אריין דער אלטער.

— נו, נו, מוחל ! — מאכט גלייכגילטיג דער יונגער בעל־הבית.

עס דאכט זיך מיר, אז זי איז בלאסער געווארען, אז זי האט טיפער אראפגעלאזט דעם קאפ צום בוך.

איך זאג „א גוטע נאכט", נאר דער יונגער בעל־הבית לאזט מיך נישט אוועקגעהן :

— איהר מוזט שוין בלייבען אויף טיי !

— און אויף „שקצים'לער מיט מאהן" — האט פרעהליך אויס־געשריגען מיין תלמיד. — ער וואלט מיט מיר גוט געלעבט, ווען נישט דער „פקד, פקדתי".

איך וויל אפזאגען, נאר דער לאבוזש כאפט מיך אן ביי דער האנט, רוקט מיר צו, מיט א שעלמישען שמייכעל אויפ'ן ריהרעוור־דיגען פנים, א שטול, קעגענאיבער דער שוועסטער.

האט ער עפעס באמערקט ?

נאטירליך האט ער געקאנט עפעס באמערקען נאר פון מיין זייט... זי איז שטענדיג פארטיפט און פארלעזען... זי האלט מיך גע־ווים פאר א בטלן... אפשר גאך פאר עפעס ערגערס... זי ווייסט דאך נישט, אז איך האב א קראנקע מאמע אין דערהיים !

— עס מוזט שוין זיין אנגעצויגען! — רופט זיך אן אומגע־דולדיג דער יונגער בעל־הבית. —

3.

— באלד, באלד, טאטעשי. — ענטפערט זי האסטיג, און איהר בלאס פנים רויטעלט זיך.

דער יונגער בעל־הבית פארטראכט זיך ווייטער; מיין תלמיד לאזט איבער׳ן טיש א דריידעל, דער אלטער לעגט אוועק דעם סדור און גרייט זיך צו צום טיי.

אומגערנווילינג האב איך מיך פארקוקט אויף די חנוכה־ליכט, וואס ברענען מיר קעגענאיבער אויף׳ן פענסטער. זיי ברענען אזוי טרויעריג, אזוי נידערגעשלאגען און פארשעמט פאר׳ן פארזילבער־טען בליץ־לאמפ, וואס הענגט איבער׳ן עס־טיש און באלייכט אזוי העל דעם פיינגעדעקטען טיש... עס ווערט מיר נאך אומעטיגער, און איך באמערק נישט, אז זי דערלאנגט מיר א גלאז טיי.

— מיט ציטרין? — וועקט מיך איהר טרויעריגע שטימע.

— אפשר מיט מילך? — פרעגט דער פאטער.

— ניין, ניין, די מילך איז אפגעברענט! — ווארענט מיך דער תלמיד.

— אומערטרעגליך! — רייסט זיך איהר פון מויל ארויס.

4.

עס איז ווייטער שטיל. מען הערט נאר דעם זייגער אויף דער וואנט, דאס זופען פון די גלעזער און דאס קלינגען מיט די לע־פעלעך.

פלוצלונג פאלט איין מיין תלמיד צו פרעגען:

— לעהרער, וואס איז אזוינס חנוכה?

— וועסט פרעגען מארגען דעם רבי׳ן אין חדר, — מאכט אומגעדולדיג דער אלטער.

— עה! — מאכט מיין שילער טראַציג, — דער לעהרער ווייסט וואויל בעסער פאר'ן רבי'ן.

דער אלטער וואַרפט א בייזען בליק אויפ'ן זוהן; דאַס האַט געהייסען: „זעהסט? !“

— איך וויל אויך וויסען, וואַס חנוכה איז! — האַט זי זיך אנגערופען שטיל.

— נו, אדרבה! — מאַכט דער יונגער בעל־הב״ת — לאָמיך זעהן, וואַס ביי אייך איז חנוכה!

5.

— עס איז געוועזען אין דער צייט — האַב איך אַנגעהויבען — ווען די גריכען האַבען אונז אונטערגעדריקט אין ארץ־ישראל.

— די גריכען...

נאַר דער אַלטער האַקט מיך איבער מיט א זויערער מינע:

— אין שמנה־עשרה שטעהט „מלכות יון... הרשעה!“

— עס איז אלץ איינס, מן הסתם — באַמערקט דער יונגער בעל־הבית, — וואַס ביי אונז איז יון — איז ביי זיי אוראי גריכען!

— די גריכען — האַב איך נאַך אַמאָל אַנגעהויבען — האָבען אונז שרעקליך אונטערדריקט! עס איז געוועזען די ערגסטע צייט פאר אידען. עס האַט זיך געדאַכט, אז דאַס גאַנצע פאָלק וועט שוין אונטערגעהן און פארלוירען ווערען... נאַך עטליכע אומגליקליכע מרידות איז אונזער גאַנצע קראַפט צושלאָגען געוואָרען... דער לעצ־טער פונק פון האָפנונג האַט זיך אויסגעלאָשען... מען האַט אונז אין אונזער אייגענעם לאַנד ווי ווערים מיט די פיס געטראָטען...

דער יונגער בעל־הבית האַט שוין לאַנג נישט געהערט; ער האַט איבערגעבויגען דאַס אויער צו דער טיר, צי וועט נישט עמיץ קלינגען פון זיינע געסט... נאַר דער אלטער לאָזט פון מיר קיין אויג נישט אראָפּ. און אז איך האַב נאַך אַמאָל באַנוצט דאַס וואָרט „אונ־טערדריקט“, האַט ער זיך נישט איינגעהאַלטען און געזאַגט:

— א מענש רעדט ריינע דבורים... אונטערדריקט — שמי[illegible]...

וואַס טויג מיר דאָרט... מען האַט אונז פשוט נישט געלאָזט קיין

שבת האַלטען, קיין יום־טוב מאַכען, קיין תורה לערנען און אפילו
מילה פאַרווערם!

— שפּילט איהר נישט פראַפּעראַנס? — האָט מיך ראַפּטום
נעפרעגט דער יונגער בעל־הבית. — אפשר גאַר אין אַקע?

עס איז ווייטער שטיל געוואָרען, און איך האָב ווייטער דער־
צעהלט:

— די לאַנגע איז מיט דעם נאָך ערגער געוואָרען, וואָס אונזער
אַדעל און די רייכע לייט האָבען זיך אָנגעהויבען מיט זייער איי־
גען פאָלק צו שעמען און אָנגעהויבען זיך פיהרען גריכיש... מען
האָט אָנגעהויבען צו באַזוכען גימנאַזיומס.

זי און דער זיידע קוקען מיך ביידע אַן פאַרוואונדערט!

— אין יענע גימנאַזיומס, האָב איך ווייטער געצויגען, האָט
מען נישט געלערענט ווי אין די היינטיגע... מען האָט
נאָר גימנאַסטיק געמאַכט, און דוקא נאַקעט, און זכרים מיט נקבות
צוזאַמען...

ביידע פּאָר אויגען האָבען זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט, נאָר פאַר
דאָס האָבען זיך דעם יונגען בעל־הבית'ס אויגען צופלאַמט:

— וואָס רעדט איהר?!

איך ענטפער איהם נישט און דערצעהל ווייטער פון די טעט־
אַטערען, וואו מענשען האָבען זיך געשלאָגען מיט ווילדע חיות און
אָקסען, און פון אַנדערע גריכישע מנהגים, וואָס האָבען געמוזט דעם
אידישען לעבען זיין צואווידער.

— דאָס איז אַלץ פאַר די גריכען נאָך ווייניג געוועזען; זיי
האָבען געוואָלט, עס זאָל פון אידישען לעבען קיין צייכען נישט
בלייבען, און זיי האָבען אויפגעשטעלט אַ מזבח מיט אַן עבודה־זרה
אינמיטען גאַס, און געהייסען צו איהר מקריב זיין קרבנות.

— צאַ מאַ זנאַטשי? — האָט זי איבערגעפרעגט.

איך האָב איהר פאַרטייטשט, און דער אַלטער האָט זיך צו־
היצט און געענדיגט:

— און אַ חזיר! דוקא אַ חזיר'ל זאָל מען מקריב זיין!

— און עס האָט זיך געטראָפען אַ איד — האָב איך ווייטער

אנגעהויבען — וואס איז צוגעגאנגען צום מזבח און האט געוואלט ברענגען א קרבן...

אין דער אייגענער רגע איז פון די בערג אראפ דער אלטער מאקאבעער מיט זיינע פינף זיהן... איידער די גריכישע סאלדאטען זענען צו זיך געקומען, האט זיך דער נידערטרעכטיגער שוין גע־באדען אין זיין אייגענעם בלוט, דער מזבח איז געוועזען צושטויסען.

אין איין סעקונדע האט די מרידה אויפגעפלאמט...

...און די מאקאבעער מיט א קליין ביסעל גבורים האבען בא־זיגט די הונדערט מאל שטארקערע גריכען...

...זיי האבען די גריכען פארטריבען פון לאנד, באפרייט דאס פאלק.

7.

— צום אנדענקען פון דעם זיג — האב איך געענדיגט מיין ערצעהלונג — צינדען מיר עד־היום אונזער ארעמע אילומינאציע, אונזערע חנוכה־ליכט.

— וואס? — איז אויפגעשפרונגען דער אלטער און האט גע־ציטערט פאר צארן — ד א ס איז דער נס?

— אהער, שמערקע! — האט ער א געשריי געטאן צום איי־ניקעל, וואס האט זיך פאר שרעק נאך ווייטער אפגערוקט.

דער אלטער קלאפט אין טיש אריין, אז עס קלינגען די טע־לער:

— דער נס איז געוועזען... אז מ׳האט ארויסגעטריבען די טמא יונים, איז נישט מעהר געבליבען ווי איין קריגעל כשר׳ער בוימאויל...

נאר ער האט זיך צוהוסט און נישט געקאנט דעם אטעם כא־פען. דער יונגער בעל־הבית איז צוגעלאפען און האט איהם ארויס־געפיהרט אין דער צווייטער שטוב אריין.

8.

איך וויל ארויס פון שטוב, נאר זי פארהאלט מיך:

— זיי זענען געגען אסימילאציע? — האט זי מיך געפרעגט.

— אסימילירען — האב איך איהר גענטפערט — הייסט פארצעהרען, אויפעסען און פארדייען. מיר אסימילירען רינד־פלייש, ברויט, און אונז ווילען אנדערע אסימילירען... אויפעסען ווי רינד־פלייש און ברויט...

זי שווייגט א פאר סעקונדען און פרעגט דערנאך דערשראַקען:

— ווען דען אייביג, אייבינ זיין קריג און שטרייט צווישען פעלקער?

— א, ניין! — האב איך גענטפערט, — אין א געוויסען פונקט מוזען זיך אלע פעלקער פאראייניגען!

— און דער איז?

— די מענשהייט!... זאל יעדערער ביי זיך טון, וואס מען דארף, ווען זיך שוין אלע צוזאמענטרעפען.

זי האט זיך פארטראכט. איך וויל ווייטער רעדען, נאר מיר האקט איבער א קלאפ אין דער טיר...

— די מאמע געהט! — האט זי שטיל אויסגעשריען און אנטלויפט. אוועקגעהענדיג, דערלאנגט זי מיר דאס ערשטע מאל די האנט.

9.

דעם צווייטען טאג אין דערפריה, נאך ליגענדיג אין בעט, האב איך דערהאלטען א בריף דורך א פאסלאניעץ.

דער קאנווערט האט איהר פאטערס פירמא „יאקוב בערענהאלץ.“ דאס הארץ קלאפט אין מיר ווי ביי א גזלן... אינעווייניג איז מעהר נישט געלעגען נאר 10 רובל פאר'ן חודש, וואס האט זיך נאך נישט געענדיגט.

אוים לעקציע!

„הנרות הללו“.

— זשידאווסקי פּראזדניק! — מאכט דער קוטשער און גיט א פייף, און די פערד, וואָס האָבען נערעכענט זיך אָפּצושטעלען ביי דער אידישער קרעטשמע, פליהען ווייטער, ווי פייל פון בויגען גליטשט זיך דער שליטען איבער'ן פריש־געפאַלענעם שניי.

דער גענעראל, אן אַטסטאַוונאַי, מיט די עפּאָלעטען אין דער לענג, פון די קאַנטאַניסטען, האָט אויך באמערקט דאָס איינציגע פלעמעל, וואָס האָט ארויסגעקוקט פון דער פארפרוירענער שויב דורך דאָס לענגיג־קיילעכדיג לעכעל, וואָס עס האָט זיך אליין אויפ־געטויט.

„וואָס פאר א יום־טוב איז עס?“ — טראַכט ער.

ער וויל זיך דערמאָנען נעמען פון די אידישע יומים־טובים.

„פורים“, — דערמאָנט ער זיך גראד.

וואָס איז אזוינס פורים? ער דערמאָנט זיך זאפרען... א ריח פון זאפרען... ביים טיש זיצט א פרעמדער איד מיט א ברודיג־רוי־טער פאטשיילע אין האנט, אין דער פאטשיילע איז דאָ קופּער־ און זילבער־געלט... ער וויל נאך... ער דערצעהלט עפּעס א מעשה... קראנקע קינדער... קימפּעטאָרין... צי אן עגונה...

מעהר געדענקט ער נישט...

ער האָט געהערט פון פורים־שפּילער, נאָר געזעהן האָט ער זיי נישט. ער פלעגט איינשלאָפען, איידער די פורים־שפּילער זענען געקומען צו זיי... אין עק שטאָדט האָבען זיי געוואוינט... אפשר האָט ער אמאל געזעהן און פארגעסען... צומארגענס פלעגט מען ארויסגעהן אויף שטאָלצען אין גאס; ער האָט מורא געהאט צו קוקען... מען קאָן אראפּפאלען. עס פלעגט איהם קאלט ווערען ארום הארץ און דעם קאָפּ פארדרעהען...

דעם איד מיט דער פאטשיילע געדענקט ער... א שווארצער

איד... א פאנפאטער, ער פלעגט רעדען און שפריצען מיט טאביק פון דער נאז...

— פי!

און דערנאך וואס געהט?

— דאכט זיך איהם, פסח...

— וואס איז פסח?... עט... אין דער „הייליגער געשיכטע“ שטעהט... מצרים... ירדן... ווייסט ער?!

ער געדענקט די מוטער, ווי זי פוצט און רייבט די קלאמקע פון טיר... דיקע טראפען שוויים רינען איהר פון פנים...

דערנאך: מצות.

עס ווערט איהם ווארעם ארום אלטען הארץ:

„צי באנוצען זיי דערצו בלוט, צי ניין?“

ער האט קיינמאל אין דערהיים פון בלוט נישט געהערט... ד א ר ט זאגט מען אבער אויף זיכער... אין אנהויב האט ער זיך געשפארט... אצינד ווייסט ער שוין אליין נישט, א קשיא אויף אזוינע לייט!

נאר שעהן גלאז איז געוועזען ביים טיש... איין בעכער אין עק טיש, א גרויסער, מיט רויטע בילדער...

עפעס אויף א גאסט האט מען געווארט.

צי איז ער געקומען? — ער געדענקט שוין נישט.

דערנאך געהט א „גרינער“ יום־טוב... „זיעלאני פראזד־ניק“... ווי אזוי זיי רופען עס, ווייסט ער נישט... עפעס פוטער־נעבעקס, קאווע... די ראזשינקעס, וואס ער פלעגט ארויסנאשען, געדענקט ער...

עפעס א קורצער יום־טוב...

ער געדענקט נאר, אז דעם יום־טוב פלעגט דער פאטער שלא־פען שפעט אין טאג אריין... פארוואס? ווייסט ער שוין נישט...

דערנאך געהען „קוטשקי“ —

דאס אלטע מויל פארקרימט זיך איהם מיט א חוזק־שמייכעל.

„א אידישע דאטשע אויפ'ן הויף... ביי די... ביי די... פוי!“

ער געדענקט נאך, עפעס א פרוכט פלעגט מען האלטען, א ציטרין, צי אן עפעל... א בעזעמעל אין דער האנט... און דערנאך האט מען די שטענדער געשמיסען...

ריינע געצענדינער...

אהא ! דערנאך פעהנער...

ער פאלט אריין אין אנדערע געדאנקען... זיין ערשטער טריט ארויף אויף דער לייטער, איז געווען א פאהן... סעוואסטאפאל ! ער גיט נישט די פאהן... א פוס בריהט — ער האלט ! א האנט הויבט אן ברענען, ער כאפט די פאהן אין דער לינקער האנט אריין... ער פאלט אויף דער פאהן... דריקט זי צו מיט'ן בויך, מען קאן זי נישט פארנעמען, ער באקומט א שטאך... פאלט ערגעץ אין שאול תחתיה... און — כאפט זיך אויף אין שפיטאל...

דעם ערשטען קרייץ באקומען !

— זשידי פראקלאטיע ! — וועקט איהם דעם קוטשערס רופען...

מען פאהרט שוין לאנגזאם דורך א לאנגע גאס אין א שטעדטעל...

איןביידע זייטען פענסטער קוקען ארויס פלעמלעך... זיי ציטערען ווי פאר שרעק און קוקען ארויס...

פון א הייזעל געהט עמיץ ארויס און זינגט זיך איבער:

— הנרות הללו...

— טשטא אן סקאזאל, איוואן ? — פרעגט דער גענעראל.

— א טשארט יעווא, זשידא פארכאטאווא, זנאיעט, וואשע פרעוואסכאדיטעלסטווא !

דעם גענעראלס אויער האט דאך געכאפט:

„הנרות הללו"...

יא, אזוי מוז ער הייסען דער יום־טוב — „הנרות הללו"...

דער וועג ווערט צוריק גלאט... די פערד רייסען זיך, ווי טייוולאנים, דער גענעראל פארטראכט זיך גאר אהן געדאנקען.

א חנוכה־לעמפעל.

עס איז דאָך חנוכה, וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אזוי א איד, א יורד, לאָ עליכם, האָט זיך אמאָל געראַטעוועט דורך א חנוכה־לעמפעל...

און מיינט איהר, א גאָלדענם? כאָטש א זילבערנם? דוקא א מעשענם און א שברי־כלי. עפּעס אן אַלטע ירושה פון דור־דורות... אויסגעקרימט, אויסגעדרעהט און א האלב רעהרעל אָפּגע־בראָכען...

דער איד איז פריהער געווען א בעל־הבית...

פּלוצלונג איז ער נתעשר געוואָרען.

— ווי אזוי? דאָס געהערט נישט צו דער זאַך.

מען זאָגט, א זעלנער האָט געטראָגען אין גאַס א שטאָבע איי־זען צו פאַרקויפען. האָט ער געקויפט אונטער'ן מקח. אהיימגע־פיהרט... ער גיט א שלייף — גאָלד!

גע'לקח'נט געווען פון דער באַנק!

אָבער, אז א איד ווערט רייך, איז „ישן מפני חדש", קערט ער איבער די שטוב. טוישט ער די מלבושים, ווערט ער א דייטש, זי — א פראַנצומערקע; וואַרפט אוועק דאָס שייטעל. צוויי בנים גע־האַט — פון חדר אַרוים אין גימנאַזיום אריין! מען הויבט אָן משנה פּנים צו זיין די שטוב... א ספרים־שאַנק געווען, וועד דאַרף ספרים? געשיקט אין בית־המדרש אריין; א מתנה. די שאַנק — אָן אַלטע. צוהאַקט, אין קיך אריין אויף קיהנדלעך געשיקט... די פּלונית'טע שטעלט אויף דעם אָרט א טרומאָ. זי האָט זיך מיט אמאָל ליעב באַקומען, וויל זיך זעהען פון אויבען ביז אראָפּ... מען רופט אריין א „האַנדעל", מען פאַרקויפט דאָס אַלטע מעבעל בחצי חנם און מען קויפט „לודוויג דעם פיערצעהנטען" — קליין, חנ'עוודיג, נאָר גע־

בעט; אויסגעקרימטע פיסלעך, אבער מיט בראַנז. אויף רעדלעך, א מחיה. מען האָט זיך מורא צו זעצען.

אביסעל אַלט זילבער געווען: אתרוג־פושקעלעך, בשמים שטע־קעלעך, — פארקויפט אויף ברוך, צושענקט דרשה־געשאַנק פאַר קרובים; געקויפט גלאַז, קריסטאַל... בלומען־טעפּ, וואַזען, כמנהג העולם — מאָדערן!

איז דאָך גלגל־חוזר — אין א צייט אַ־ום הויבט אָן גײען קאַ־פויר, מיט דער פוטער אראָפּ. די זיהן זענען שוין אין אויסלאַנד, מען האָט זיי נישט צו שיקען... קוים מען פראַלאַנגירט די וועקסע־לער... פון דער האַנט א גמילת־חסד קריגט מען נישט...

עס ווערט ערגער. מען קוקט זיך אום. נישטאָ עפּעס צו פאַר־זעצען? דער „לודוויג דער פיערצעהנטער“ איז צופאַלען... גלאַז און קריסטאַל — אויסגעהאַקט, צובראָכען... א פּאָר כלים געבליבען — מיט גיפּס צוזאַמענגעקלעפּטע...

לעבט מען אין דחקות...

אז מען לעבט אין דחקות, דערמאַנט מען זיך אביסעל אָן אי־דישקייט...

די פלונית׳טע באָרגט ביי א שכנה אמאָל א „צאינה וראינה“ און לייענט. דער פאַן סאַלאַמאַן, וואָס הייסט שוין צוריק שלמה־זלמן, שטעלט זיך אמאָל דאַוונען אין טלית ותפילין. און אַז עס קומט חנוכה, גלוסט זיך צו בענשען חנוכה־ליכט...

ליכטלעך האָט מען ערגעץ אויסגעקאַשפּערט; מען לויפט איז קיך אריין נאָך א שייטעל האָלץ. נישטאָ! פאַרפעהלט אפילו. א סיתנדעל!

דערמאַנט זיך שלמה־זלמן, אז בשעת חדרותא האָט ער גע־כאַפּט אַן אַלט חנוכה־לעמפּעל און געוואָרפען אויף אַן אויווען.

— שלמה־זלמן, — בעט זיך די פלונית׳טע, — נעם עס אראָפּ...

געהט מען אויף מסירת נפש, שטעלט מען אַרויף א בענקעל אויף א טיש, רוקט מען צו צום אויוון. עס טאַנצט, עס סקריפּעט. לודוויג דער פיערצעהנטער קרעכצט, די פלונית׳טע האַלט אונטער — אראָפּגענומען...

פאַרשטויבט, קוים אָפּגעווישט — מען בענשט...

דעם ערשטען, דעם צווייטען טאָג, אזוי ביז׳ן אַכטען טאָג —

נאָר לענען וועט מען זיך אָהן וועטשערע, איז אומעטיג. זיצט שלמה־זלמן ביי איין זייט טיש, די פלונית'טע — ביי דער צווייטער און מען טראַכט — אַ פאַל פאַר הונגער אויסצוגעהן!

קלינגט ווער, שפּרינגען ביידע אויף. עפענט מען. קומט אַריין אַ באַקאַנטער יונגערמאַן, אַ מעקלער פון כל'ערליי.

וואָס איז?

ער האַלט זיך קוים איין פאַר לאַכען. קיין וואַרשאַ איז אַ משוגע'נער ענגלענדער געקומען. אַ גלאַט־געגאַלטער, אָדער אפשר אַ נקבה אַ פאַרשטעלטע... קויפט אַלטע שברי־כלים. וואַרט אין הויז.

— זאָל ער אַריינגעהן? מן־הסתם וועט זיך עפּעס געפינען... אַזאַ אַלטער בעל־הבית.

דאָס אַלטע פאַר־פּאַלק קוקט זיך איבער. וואָס האָבען זיי פאַר אַלטע כלים? דער ענגלענדער קומט דערווייל אַריין; נישט געקאָנט זיך דערוואַרטען; די טיר איז אָפען געשטאַנען. ער קומט אַריין, נעמט אַראָפּ די כובע, דערזעהט דאָס חנוכה־לעמפּעל, פאַלט צו ווי „צו אַ הייסען פּאַפּלינעק," כאַפּט עס אין די הענט אַריין, די הענט ציטערען, די אויגען בליצען...

— געזאָגט משוגע! — מאַכט דער מעקלער.

— וויפיעל? וויפיעל? — פרעגט דער ענגלענדער אויף אַ צו־בראָכען דייטש.

קורץ און בקצור, מען האָט דאָס חנוכה־לעמפּעל פאַרקויפט. פאַרלאָזט זיך אויף'ן משוגע'נעם ענגלענדערס יושר און גענומען וויפיעל ער האָט געגעבען.

ענגלענדער און מעקלער — אָפּ; דאָס פאַר־פּאַלק בלייבט.

— טאַקע משוגע! — מאַכט שלמה־זלמן.

— און אפשר — זאָגט די פלונית'טע נישט דרייסט — אליהו הנביא? אין זכות פון חנוכה־ליכט־בענשען?...

סיי־ווי־סיי: געוועזען אויף וועטשערע, געוועזען אויף אָנבייסען. געוועזען אויך מיט וואָס צו געהן אין גאַס אַריין...

און דאָס געלט איז עפּעס מזל'דיג געווען... דאָס רעדעל הויבט זיך אָן צוריק צו דרעהען. אַרויף!...

שלמה־זלמן ווערט צוריק פאַן סאַלאָמאָן...

און צו עס געהט, געהט מיט אַלעם... באַקומט מען בריף פון

נחת פון קינדער אין אויסלאנד. אליין זיך אויסגעארבייט. איינער אין לאנדאן, אן אינזשינער! גרוים! חתונה געהאט! פארבעט צו זיך. לאזען טאטע־מאמע קענען די שנור...

פאהרט מען...

פרעהט מען זיך אפ א צייט אין דערהיים, דערנאך נעמט מען באקוקען לאנדאן... הייזער, פאבריקען. דערנאך טעאטער, קאנצערט־הייזער, אויסשטעלונגען.

פיהרט מען זיי איינמאל אין א קונסט־הויז אריין — אין א מוזעאום...

און שטעלט אייך פאר, ווי פארבליפט דאס אלטע פאר־פאלק איז געווארען, אז זיי האבען זיך, אין א זאל, אונטער א גלאז, גע־טראפען אויג־אן־אויג מיט'ן אלטען חנוכה־לעמפעל... דערקענט די אלטע, לאבענדיגע לייבען... די בוימלעך מיט'ן פויגעל... דאס אויס־געדרעהטע פיפעל, דאס האלב־אפגעבראכענע רעהרעל.

— נישט משוגע געווען! קלערט, אין ענגלאנד שוין — מ י ס־ט ע ר סאלאמאן...

— און נישט אליהו הנביא! — די מיסטרים.

הויך רעדען. בפרט פרעגען פאסט נישט פאר דער יונגער שנור.

פארטראכטען זיי זיך...

אפשר וועט איהר אייך א ו י ך פארטראכטען?

דער אַלטער ר׳ שמעון.

זיין שופר בלאָזען, און די מ נ י ע ו ת — אייגענע און פרעמדע.

— עפּעס אַן אוצר מוזט איהר האַלטען אונטער׳ן אָרעם, ר׳ שמעון! מיט אַ ציטערדיגער האַנט דריקט איהר עס צו צום הארץ און דער נחת קוועלט אייך פון די אַלטע אויגען אַרויס.

— אי, — שמייכעלט אַביסעל פאַרלעגען ר׳ שמעון — מיין שופר איז עס, מיין יום־טוב׳דיגער שופר!

— יום־טוב׳דיגער?

— הערסט דאָך, איך האָב שוין אַזאַ מנהג — אין אַ וואָכענ־דיגען אלול־טאָג בלאָז איך אויף אַ פּראָסטען שופר, נאָר דער איז אַ טייערער, אַ פיין־אויסגעאַרבייטער, אַ יום־טוב׳דיגער!

און ער נעמט איהם אַרויס פון אונטער דעם אָרעם און קוקט אויף איהם מיט ליעבשאַפט. אַ קליין שופר׳ל, אַן אַש־גרוי׳ס, אַ דינס, נאָר אַ חנ׳עוודיגס... אויסגעקרימט, ווי אַלע שופרות, נאָר חנ׳עוודיג פאַרקרימט, ווי אַ קינדערשע העויה...

און ער גלעט איהם מיט ציטעריגע פינגער, הויבט איהם הע־כער צו דער באָרד און גלעט איהם מיט די לאַנגע, פיינע, זילבער־נע האָר. אוןביידע „קדושות" מישען זיך אויס — דער הייליגער אַש־גרויער שופר מיט דער הייליגער זילבערנער באָרד, און די אַל־טע אויגען זיינע לייכטען אַזוי קינדיש נחת׳דיג, אַזוי יונג...

— איהר האָט ליעב דעם שופר?

— ס׳לעבען! ווייל איך האָב דאָס שופר־בלאָזען ליעב!... מיין פאָטער, עליו השלום, איז אַ פאַכטער געווען. מיר האָבען אין דאָרף געוואוינט, און — אַ אינגעל, פלעג איך מקנא זיין דעם פאַסטוך מיט׳ן פייפערל... ער פייפט, און אויפ׳ן קול פון זיין פייפערל פאַר־

זאמלען זיך ארום איהם די שאף, לעגען זיך ארום און ארום און קוקען איהם אין די אויגען אריין...

א שופר איז אבער העכער — ער זאמעלט נשמות צונויף, אי־דישע בארג־סיני־נשמות... און ז י י הערען זיך איין!

איך האב ליעב דאס שופר־בלאזען...

— נישט שטענדיג, — פארבעסערט זיך ר' שמעון — יום־כפור די תקיעה גדולה — — עס פאסט גארנישט...

גאנץ אלול איז אויך דאס שופר־בלאזען קיין שופר־בלאזען נישט.

ווארים וואס? א וואכעדיגער עולם, א קליינער און א צו־שפרייטער, דער ארויף, דער אראפ... דורך די אפענע פענסטער רייסט זיך אריין דער מארק... קולות פון אידענעס, להבדיל, פון פויערען... אויפ'ן שול־הויף בלאזט ווייסע חברה... איך בלאז און זיי בלאזען... מבולבל ווערט מען!

ס'אי'נישט!

ראש־השנה איז עפעס אנדערש!

דער גאנצער עולם שטעהט אין די טליתים מיט די בליצענ־דיגע עטרות — בני־מלכים שטעהען... און צושאקעלט זענען זיי ווי די פרישע גרינע זאנגען אויפ'ן געבענשטען פעלד, און עס רוישט ווי אין א וואלד, ווי א טייך — —

— עפעס קאנט איהר, ר' שמעון, אן דארף נישט פארגעסען!

— גוטע צייטען געוועזן... מיין „גירסא דינקותא“ — וואלד און טייך, און אן אלטע מיהל איז געשטאנען אויפ'ן טייך...

און אז עס איז א ווינט געווארען, און דער וואלד מיט'ן טייך האבען אנגעהויבען רוישען, פלעג איך — א נאריש אינגעל — טראכטען, זיי זאגען למנצח, און דער הימעל ועט שופר בלאזען... עט... אמאליגע צייטען...

— און היינט, ר' שמעון?

— היינט, אז עס קומט מיר אויס פאר פסח פאהרען אין דארף אריין כשר'ן די מיהל, און דער וואלד רוישט, און דער טייך רוישט. דאכט זיך מיר: זיי בייזערען זיך! זיי בייזערען זיך אויף מיר... זיי בורטשען: ווי קומסט דו אהער, ארויסגעטריבענער! נאר אין מקום קדוש, אז דער עולם צו'רעש'ט און צושאקעלט זיך, שטעהט מיר פאר די אויגען דער אלטער ג ו ט ע ר וואלד, הער איך

יעם אַלטען גוטען טייך... און ער רוישט וואָס אַמאָל שטאַר־קער און שטאַרקער, ביז עס רייסט זיך אַרויס ווי אַ פלאַם! ווי אויף פליגעל הויבט זיך די פלאַם, אַ ים פון פייער, און רייסט זיך דורך די ווענט, און הויבט זיך און ברעכט דורך דעם סופיט, — אין דער וועלט אַריין, צום הימעל גערט זי, די פלאַם, דער ברע־נענדיג־קאַכעדיגער „למנצח“!...

און פּלוצים האַקט זיך אַלץ אָפּ, — עס ווערט פאַרשוואונ־דען — שטיל — גאַר שטיל — דער עולם האַלט דעם אָטעם איין... מען הערט, ווי די ליכט פּאַר׳ן עמוד און אויפ׳ן שלחן ברענען און צישען אין דער הייליגער היץ...

אויף מיין תפלה וואַרט עס דער עולם, אויף מיין ברכה!

דערנאָך נעם איך דעם שופר אין מויל אַריין... דער דין זאָגט אונטער און איך גיב אַרויס תקיעות, שברים, תרועות... קולות קלאָ־רע ווי אַ וואַסער, קולות קריסטאַלענע, קולות זילבערנע, ריינע —

און דער קינדערישער נחת בליצט איהם ווייטער אויף אין די אויגען.

— קיין עין־הרע, ב״ה שמעון, אין אייערע יאהרען!

— אי, — ענטפערט ער מיט אַ גרימאַסע — אַזוי בין איך אַ פליג... אַ בלאַז, פליה איך אַוועק...

— און ביים שופר — אַ לייב?

— ווי שייך צו זאָגען, נאָר ממש אַ לייב!

— און שטענדיג געראַט אייך...

— שייך שטענדיג? ס׳מאַכט זיך מניעות...

— למשל? דער שטן לעגט זיך אין דער ברייט?

— אי... פאַראַן ערגערס! אויפ׳ן שטן האָט מען סגולות... זי־בערע, אויסגעפּרואוועטע... אַניט, טוט מען, ווי דער בערדיטשע־ווער... זאָל איוואַן שופר בלאָזען!...

— וואָס דען?

— אַ דאגה?! אַמאָל, מעשה שטן, כאַפּט מיך אָן אַ הוסט... אַן אַלטער הוסט... קומען קומט ער פון תשליך, שוין אַ יאהר פיער־ציג... אודאי אַ יאהר פיערציג... וואָס זיי פּאַלט איין! גיט אַ פּריס־טאַוו אַרויס אַ גזרה, מען זאָל נישט וואַרפען קיין זשידאָווסקע קרישקעלעך אין שטאַדט־טייך אַריין!... אין ירושלים, זאָגט ער, וועט איהר אַלץ מעגען...

נאָ, מילא, אז ער זאָגט ניין, פאַר'גנב'עט מען זיך... געהט יע־דערער באַזונדער, נאָר אַלע קומען זיך צוזאַמען. באַמערקט מען, הויבט מען אָן צו יאָגען — אַנטלויפט מען, פאַרשוויצט מען זיך, לויפט מען זיך אָפּקיהלען אין מקוה אַריין...

בין איך אָבער אַ שוואַכער, כאַפּ איך אַ לונגען־אָנצינדונג! ברוך־השם, געזונט געוואָרען, נאָר אַ זכר איז מיר געבליבען: דער הוסט... כאַפּט ער מיך אָן, צוברעכט ער מיך אברים־ווייז...

מאַכט זיך, נאָך דער ברכה, ער נעמט מיך!

טו עפּעס! דער שופר ציטערט מיר אין האַנט, ווי אַ פיש אין וואַסער, און צום מויל געהט ער נישט... טרעפט ער צום מויל, שלאָגט ער זיך אָן אָן די ציין... אַמאָל האָב איך געהאַט!...

— און מן הצד מניעות?

— אויך אַ דאגה!

פונקט קעגענאיבער דעם מקום קדוש וואוינט אַן ערל, האַלט ער אַ כלב; פאַלט איהם איין, דעם כלב, בילט ער... מוז מען אַזאַ כלב איבערוואַרטען... טיילמאָל, גלייך עס וואָלט פון אַ דיבוק אַרויסגעוואָיעט, געדויערט אַ שעה און צוויי...

ראש־השנה געפאַלט פונקט נאָך די מאַנעוורעס. געהט אַמאָל דאָס חיל צוריק, מאַרשירט איבער דער גאַס מיט מוזיק, מיט מע־שענע כלים, און פאַרהילכט, און פאַרטויבט... עס ציטערט אונ־טער זיי די ערד. די הייזער ציטערען, שויבען קלינגען — געה און פּרואוו שופר־בלאָזען!

פאַר עטליכע יאָהר ווייטער האָט זיך אין דער הינטער־גאַס פונקט אַ שרפה געמאַכט! איך האַלט ביי אַ „תרועה", עס געהט! און דאָ רייסט זיך אַריין די פּאַזשאַרנע קאָמאַנדע מיט איהרע טראָמפּייטען, מיט אַ גערייטעריי, אַ געיאָגעריי — הו — האָ! וואָס מיינסט דו, דער עולם איז נישט אַנטלאָפען פון דאַוונען צו דער שרפה?... איך בין געבליבען איינער אַליין מיט'ן דין, ער מיט'ן מחזור'ל, איך מיט'ן שופר...

און נאָך מיט עטליכע יאָהרען צוריק איז ערגער געוועזן...

איך דאַרף בלאָזען „שברים", און עס האָט זיך מיר, זאָג איך דיר, אויסגעצויגען אַ צודראַביטער שברים, ווי אַן אמת יראת־שמים־פיבערל! פּלוצלונג ווערט אַ געפייפעריי, אַ געשווישטשעריי, אַ געקלינגעריי פון גאַס — די ווייסע חברה האָט זיך באַוויזען אין

מארק! פארשטעהסט? ! רבונו של עולם, וואס פאר א שרעק, וואס פאר אן אימה... דער עולם וויל לויפען, מען לויפט צו דער טיר, מען שפרינגט צו די פענסטער!

נאר דאמאלט האט נאך דער אלטער רב, זכרונו לברכה, גע־לעבט... א קליינס, א דארס, נאר א רב! ער איז ארויפגעשפרונגען אויף דער באנק און געשריען: „שטעהט!“ און דער עולם האט זיך אפגעשטעלט. — „פארמאכט טיר און פענסטער“, און מען האט'ן געפאלגט! — און חשך איז געווארען, חשך... פון די עט־ליכע עמוד־ און שלחן־ליכט האבען זיך נאך שרעקליכע שאטען גע־ווארפען — אן אימה איז אויף אלע געפאלען, נאר נישט אויפ'ן צדיק!

— בלאז! — האט ער געהייסען. — —

און איך האב געבלאזען! די גאנצע נשמה איז מיר אריין אין די תקיעות!

— דעם שטן — גיט ער צו מיט א טרויעריגען שמייכעל— האב איך אפשר גובר געווען, נאר די ווייסע חברה — נישט! א חורבה איז געבליבען פון שטעדטעל!

ווער האט אויף זיי שליטה? סיידען — שופר של משיח!

— — — — — — — — — — — — — — — —

נישט פאר׳משפט.

1.

אין פאַדער־הויז פון עולם־האמת.

ענדיגען, מיינע ליעבע לעזער, וועט זיך די מעשה גאר אויף א הויכען ארט; אויף א געהויבענעם ארט, וואו טויט און לעבען זענען אויף משקלות — אין קרייז־געריכט.

פאר׳ן רויט־געדעקטען טיש, מיט די גאָלדענע טראַבלען און קוואסטען...

פאר דאס אנהויבען הויבט זיך עס אן זעהר ארעם, זעהר שפל׳דיג —

אין מושב זקנים;

אינגאנצען איין שטוב, מיט א פריימישען ווענטעל אויף צוויי העלפטען אפגעטיילט — פאר זקנים באזונדער און פאר זקנות באַזונדער (אין אונזער פרומער שטאדט באגראבט מען אפילו באזונדער!), האט יעדע העלפט א פענסטער צו דער גאס און א טיר צום הויף ארויס.

זיצען זיי (איין לייבל, דער געוועזענער שדכן, מיט פארגלייווערטע פיס — ליגט), זיצען זיי, די פאראיינזאמטע זקנים און זקנות אינ׳ם פאַדער־הויז פונ׳ם עולם אמת; פון דער גאנצער וועלט פארגעסען, נאר פון דער פרומער „צדקה" נישט פארלאזט, און צעהלען זייערע איבעריגע פארשאטענט־קריכעדיגע, טויבליך־בלינדע טעג און גרייטען זיך...

איינמאל — עס פאלט צו די נאכט.

דער משרת, וואס האט די מאלצייט געבראכט, האט די לאדען

פארמאכט; געוואָרענט, מען זאָל, צו דער רעכטער צייט דאָס ליכט פארלעשען, און הינטער זיך די טיר פארמאכט...

די זקנים און זקנות דערזופען מיט די בלאַסע ליפען די פּיש־יויך, צודריקען, מיט די מיילער אַהן צייו, די ווייכע שטיקלער ברויט, וואָס שווימען ארום אין די טעפּלער. (די געל־געוואָרענע „גרינע" דוואשע, אַן אמאָליגע גרינהענדלעריו, מאכט נאָר מיט'ן מויל; נישט זי געדענקט, נישט זי זעהט אין סדור די גרעסטע אותיות, נישט זי הערט, ווי יענער בענשט!) און באַלד זיך צו דער לאַנגער קריאת־שמע מיט'ן גרויסען „על־חטא" גענומען.

אפּגעלייענט, אפּגעקלאַפּט מיט די ציטעריגע פויסטען אין די מאַטע הערצער אריין און — געלעגט זיך (אויסער לייבל שדכן, וואָס ליגט) — קרעכצען...

און ביסלעכווייז — שנאָרכען און חלום'ען...

חלום'ט מען אמאָל פון אמאָליגע טעג. רופט זיך וועמען אַז אַלט מיחוש אַן, קרעכצט מען; פארבלאָנדזשעט זיך אין מידען מח א זכר פון אַן אמאָליגען זומער־טאָג, גליטשט זיך דורך א שטראַל איבער א גערונצעלט פארמעטען פנים... מערסטענטיילס אבער חלום'ט זיך י ע נ ע זייט, בייטען זיך שאָטען פון אימה ופחד: דער מלאך המות מיט זיינע טויזענט אויגען קומט צו חלום, די ריי־טער, די אייזערנע אין מלאך־דומה'ס האַנט, די וואָגשאָל פאר'ן בית־דין־של־מעלה וויגט זיך פאר די אויגען...

א דאגה, פארוואָס מען שרעקט זיך אין פּאָדער־הויז פון עולם־אמת...

און אין גאַס פּלוצלונג:

— טראַך!

און געהאַקטע שויבען קלינגען...

— אוי־אוי! — וועקט זיך אַן אַלטער אויף.

הערט זיך נאָך פון גאַס, — א געלויפעריי, א געפייפעריי, און א געזאַנג:

„ברויט פאר אַלע,—"
„די בעקער צוטריבען!"

און טראַך—! א געקלאַנג פון גלאָז!

„ליכט פאר אלע!“
„לאמטערען צושלאגען.“
„קיין גאנצער געבליבען!“

און נאך אמאל:

— טראך! און ווייטער געפלאצטע שויבען...

און נאך אמאל, און נאך אמאל, און אזוי איבער דער גאנצער גאס...

זענען שוין אלע וואך. זיצט מען מיט אראפגעהאנגענע פיס פון די בעטען און מען ציטערט.

איין גרינגע דוואשע הערט נישט...

זיצען די מענער מיט ווייסע אויגען אין דער פינסטערניש אריין, אין טויט־שרעק איינגעהילט.

קלאפען די ווייבער, וואס ליגען ביים פרייסישען ווענטעל, צו די מענער אריין:

— מאנספארשוינען, וואס טוט זיך עס אין גאס?

ענטפערען זיי נישט, די מאנסליים, — עס קלאפט א צאן אן א צאן.

שרייען די ווייבער:

— מאנספארשוינען, איהר זענט דאך מאנספארשוינען, זאל ווער פון אייך ארויסגעהן. זאל ווער א לאדען עפענען און ארויס־קוקען!

— זאל עמיץ פון אייך זעהן, וואס אין גאס טוט זיך.

— די וועלט געהט דאך אונטער...

די מאנספארשוינען שווייגען.

לייבל דער לאנד־שדכן, וואס קאן זיך נישט אויפזעצען, זוכט מיט א פארציטערטער האנט שוועבעלעך, דאס ליכט, וואס שטעהט ביי זיין בעט, אנצוצינדען, און געפינט נישט.

נישטערט ער און ווארפט נאך אראפ דאס ליכט מיט'ן מע־שענעם לייכטער פון טישעל.

גיט א קלונג, גיבען זקנים וזקנות א ציטער, כאפט זיך אויף די לעצטע — די בלינד־טויבע גרינע דוואשע, און הויבט פלוצלונג אן זאגען: „גאט אברהם“; דאס איינציגע, וואס זי געדענקט.

שלעפט זי מיט זיך די ווייבער מיט; זאגען אלע מיט א וויי־קול, מיט שרעק און הארציגע געוויין: „גאט אברהם“.

ניסען זיך שטילע טרערען אפילו פון די מענער־אויגען.
און אין גאַס האַקט מען לאַמטערען מיט געזאַנג...
דערהערט זיך פּלוצלונג פון גאַס א טראַמפּייט — —
די לאַמטערען־האַקער צושפּרייטען, צולויפען זיך. די טראָמ־פּייט קומט נעהנטער און נעהנטער. שווערע, שווערע טריט הערען זיך שוין פון גאַס... מען געהט און מען טרעט.
— סאָלדאַטען! — רופט זיך אָן ליבל שדכן, כמעט דער־פרעהט... זקנים און זקנות ווערען עטוואַס רוהיגער.
קאַמאַנדירט מען אין גאַס:
— נאַ — פּלע — טשאַ!
ווערט א געקלאַנג פון איבערגעלעגטע געוועהר, און די טריט דערווייטערען און דערווייטערען זיך, און פאַרהילכען ערגעץ, אין דער צווייטער, אין דער דריטער גאַס...
ווערט אין מושב זקנים שטיל און קאַלט...
ציהען די אַלטע לייט צוריק די פיס אין די בעטען אריין; ציהען זיי די קאָלדרעס זיך איבער די קעפּ און ציטערען שטילער...
ציטערען זיי אין דער פינסטער, און טראַכטען.
— וואָס קאַן עס זיין! וואָס איז געווען? וואָס וועט זיין?
און שלאָפען איינציגווייז איין אהן א תשובה...
ערשט אין דערפריה האָבען זיי די תשובה באַקומען.
אויפגעוועקט האָט זיי א ווייטער שאָס; און באַלד איז דער משרת מיט'ן אָנבייסען אריינגעקומען, און געזאָגט:
— רעוואָלוציע!

2.

אויפ'ן הויף, רעוואָלוציע מיט א גענזען־פּיפּיקעל.

איז א שעהנער, וואַרעמער טאָג, זיצט מען אויפ'ן הויף. העלפט דער משרת אַרויסטראָגען דעם לאַנד־שדכן מיט'ן געלעגער, ועצט מען זיך אַרום געלעגער.
ליבל, דער געוועזענער חברת־נושאים־שמש, א שטיקעל מיוחס אויף דער קוליע, זעצט זיך פון די עם־הארצים אביסעל אָפּ־

גערוקט, אָבער אַלע זיצען. אויסער, אַז עמיץ קאַלערט זיך אין גאַס אריין, א האנט אויסצושטעלען. הייסט נישט: א סכנה.

דער משרת האָט פאַר'ן אוועקגעהן געזאָגט:

— געוועלבער וועלען זיין פארמאכט. די טראַמווייס וועלען נישט געהן. דראָזשקעס — נישט פאָהרען... עס וועלען זיין דע־מאָנסטראַציעס מיט רויטע פאָהנען. און פּאַטרולען וועלען אַרום־געהן מיט אַנגעלאָדענע ביקסען און שיסען...

ווערט א זקנה בלאָס:

— פאַרוואָס?

פאַרוואָס קומט צו שיסען?

פאַרבייסט דער לאַנד־שדכן די ווייסע דינגע ליפּען:

— עס קומט!

— און מענשען — זאָגט משה חיט שטאָלץ — שטעלען זיך איין דאָס לעבען!

משה חיט איז דער איינגסטער און דער געזינטסטער. איהם איז נאָר א טאָכטער אַנטלאָפען, דאָס ווייב — געשטאָרבען, און די רעכטע האנט טריקענט איהם; ער קאָן מיט דער נאָדעל נישט פיהרען. אָבער אַזוי — נאָך א גאַנצער מענש.

— און וואָס ווילען זיי, די מענשען דיינע? — פרעגט דער לאַנד־שדכן פאַרביסען.

— איך ווייס, וואָס זיי ווילען! — ענטפערט משה־חיט, און פינטעלט אַרום מיט רויטליכע אויגעלעך און שמייכעלט זיך אין ציגען־בערדעל אַריין.

זאָגען וועט ער נישט. מישטיינס געזאָגט: פּגרים־מתים...

מאַכט אָבער דער לאַנד־שדכן:

— או — הום...

דאָס הייסט: ער איז מסופק, צי י ע נ ע ווייסען, ומכל שכן, צי משה־חיט ווייסט...

„וואָלט ער אַזוי געלינקט געווען, ווי ער ווייסט" — זאָגט משה־חיט...

„אויף די בעלי־בתים געהט עס!"

און ער קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטען:

— די רוצחים, דעם גאַנצען עולם־הזה פאַרכאַפּט!

— אַזוי? — מאַכט דער לאַנד־שדכן.

— עולם־הזה פעהלט איהם, דעם חיט! — קרימט זיך א זקנה..

— פארוואס נישט? — שפרינגט אויף משה־חיט — מיין נשמה איז א לעמעשקע? כ'קאן נישט פארדייען?

וואלט ער אזוי געלינקסט געוועז!

און זעצט זיך צוריק, ווייטער ווארטשענדיג:

— אלץ האבען זיי צוגענומען, די מערדער! מיט פיש־יויך שפייזען זיי אונז... זיי קומט אלץ! — די הייזער, דאס געלט, די צירונג, די מלבושים...

ווער בויט הייזער? דער מולאר! ווער מאכט צירונג? דער גאלדשמיד! און מלבושים ווער מאכט?

— איך!

גיט ער א קלאפ אין דארען הארץ אריין, אז עס קלינגט אפ.

און דער לאנד־שדכן פרעגט:

— און געלט ווער מאכט?

משה־חיט ווערט ווי פארבליפט; לייבל דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש שטאמעלט:

— די מ... מ... ממשלה.

שפרינגט אויף משה־חיט:

— אט דאס טויג טאקע נישט! — ווערט א צושראקען גע־מורמעל.

— צורודערט זיך...

— ס'מויל זאל איהם הינטען שטעהן.

— לאז שוין זיין געגוג!

דער לאנד־שדכן האט קיין חשק נישט:

— און די ממשלה, — זאגט ער, — שיסט!

זאגט דאס חיט'על בייזלעך:

— כל־זמן דער זעלנער פאלגט!

— דאס מוז ער! — רייסט זיך מיט אמאל פון אלע מיילער ארויס. — אויף דעם איז ער דאך סאלדאט!

גיט זיך דאס חיט'על נישט אונטער:

— וואס מיינט איהר, שוטים, בעלי־בתים דינען?

— זיי קויפען זיך אויס, די אכרווישים!—און גיט זיך ווייטער א קלאפ אין הארץ אריין: — מיר דינען! מען וועט שוין זעהן!

און די אויגען ווערען איהם נאך אנגעצונדענער, דאס ציגען־בערדעל ציטערט.

— דעם גאנצען עולם־הזה וועט מען זיי צונעמען...

און דער גיפטיגער לאנד־שדכן פרעגט:

— דו אויך? און וואס פאר אן עולם־הזה פעהלט דיר, טרוקענע האנט!

פארטראכט זיך משה־חיט אויף א ווײלע און צולאכט זיך:

— זינד?

— עס צופט — זאגט ער — ביים הארץ! און קלערט ווײטער און רופט אויס, וואס ער וואלט זינד געוואלט:

— א גענזען פיפיקעל!

— שכל האט ער! — מאכט דער לאנד־שדכן.

— קומט אלע מיט אמאל וואסער אין מויל אריין... — חזר'ען זיי איבער יעדער פאר זיך אין דער שטיל:

„א גענזען פיפיקעל — —"

די טויבע אפילו האט אויך דערהערט און מאכט מיט פייכטע ליפען:

— גענזען־פיפיקעל...

און לייבל, דער געוועזענער חברה־נושאים־שמש, זאגט אויך נאך:

— א גענזען־פיפיקעל...

ווערט אויפ'ם ניי א געמורמעל:

— עס צופט טאקע אין די געדערים...

— זאלען זיי אזוי לעבען, די בעלי־בתים, צי מען קאן אויסקומען א זומער־טאג מיט'ן ביסעל פיש־יויך און די פיצלעך ברויט...

— און האלב גנב'עט אוועק דער משרת...

— לא'מען זיך טאקע דאס לעבען דערהאלטען!

— מיט'ן ריח אליין — וואלט איך מיר די נשמה דערכאפט...

און אויפ'ן ראנד פון קבר, א י ן פאדערהויז פון עולם־אמת, האט זיך פלוצלונג אריינגעכאפט דער יצר־הרע. עס האט זיך צופלאקערט די תאוה צו עפעס גוטס... די ווייסליכע אויגען הויבען אן צו גלאנצען; די אראפגעלאזטע אונטערשטע ליפען — ציטערען, און די גענעצטע מײלער שרייען זיך הייזעריגליך איבער:

— א פּיפּיקעל... א פּיפּיקעל... אוי, א גענזען־פּיפּיקעל, אוי, א פעט גענזען־פּיפּיקעל... א שמעקענדיגס...

און די הענט ציהען דרייערס און צווייערס, און גרעשלעך פון קעשענעס און בוזעמס ארויס.

אבער — ווער וועט געהן? ווער וועט געהן?

— איך נישט! — זיפצט אפּ דער לאנד־שרכן.

שרייט גרינע: איך!

וויל מען נישט:

— חס־ושלום! ז'וועט נישט דערגעהן, וועט נישט דעררע־דען... און ז'וועט אינמיטען פארגעסען — אהן זכרון, א בהמה..

וויל משה־חיט געהן, וויל מען אויך נישט:

— מיט איין האנט — מיט א לינקער? ער וועט פארלירען! מען וועט איהם ארויסשטויסען...

רופט זיך ענדליך אן לייבל שמש:

— איכע...

אזוי רעדט ער.

ער איז דער עלטסטער, דער שוואכסטער, געהט אויף קוליעס... און עס ווערט א גערופעריי:

— יא, יא! ער איז א מבין!

— דער גארקיכער קען איהם און וועט א י ה ם נישט נארען.

— אבער כמעט בלינד... — וויל עמיץ איינוועגדען.

— קען די שטאדט אויסענווענינ...

— געהט דאך אויף א קוליע...

— זאל זיין א קוליע, אבי א מבין...

העלפט מען איהם, זיך אויפהויבען. דערלאנגט מען איהם די קוליע אין דער האנט אריין, און ער געהט; דעם קאפּ, ווי ווייט מעגליך איז, אויפגעהויבען. מיט דער קוליע, נישט אהן גאוה, קלאפּ־פענדיג, און דער עולם רופט נאך:

— זעהט, זעהט! ער געהט!

— נאר קלייב אויס, לייבל!

— בעט איהם — א רעכט פּיפּיקעל.

— און איינפּאקען זאל ער; אין א פּאפּיר —

— אין אסך פּאפּירען!

— און צובינדען מיט א שטריקעל —
— למען השם !...
— און פארליר נישט...

3.

קאַסטראָמער גבורים און לייבל שמש.

דארף א קאַמפּאַניע קאַסטראָמער, הויכע, ברייט־פּלייצי־גע סאָלדאַטען געהען איבערפיהרען ארעסטאַנטען פון צירקעל־אַרעסט אין טורמע אריין.

שטעהען זיי, אויסגעשטעלט מיט שארף־אנגעלאָדענע ביקסען פּאַר א יונגען אָפיציר מיט שפּיציגע וואָנסעלעך און אויגעלעך, וואָס זאָגט זיי אָן, ווי אזוי זיי זאָלען זיך באַגעהן אויפ'ן וועג מיט'ן „ווגוטרענני ווראַג!“

דער „ווגוטרענני ווראַג“ — דער שונא פון אינעווענינ איז דער פּאָלאַק און דער איד...

דער איד איז נאָך געפעהרליכער!

באַווייזט זיך א קוים־קוים־שמייכעלע אונטער די וואָנסען פון די קאַסטראָמער ריזען: „אידעלעך“ און „געפעהרליך“... עד־מא! פליגעלעך אזוינע...

זאָגט אבער דער אָפיציער, אז „שדים שטעקען אין זיי!“...

קינדער פון וויגען געהען ארוים אויף דעמאָנסטראַציעס. אל־טע געהען; פון די בעטען, פון די שפּיטעלער ארוים!

אזא איינגעווארצעלטע שנאה ברענט אין זיי צו דער רוסישער מלוכה; אזא פארקרעקטער האס — צו דער הייליגער צערקווע...

פליגען — און, אז מען דארף, ווערט פון זיי לייבען, טיגערען... זיי מאַכען זיך נאָר שוואַך, ווי ביים „פּריזיוו“, פארשטעלען זיך אזוי, א כיטרע פאָלק די אנטי־קריסטען!

און — מיט באָמבעס געהען זיי!

ווערען שוין די פּנים'ער פון די ריזען פינסטער. הילען זיי זיך אין שטרענגע שאַטען איין. אין די קינדערישע אויגען צינדען זיך שלעכטע פייערלעך אָן; דריקען די לאַפּעס די ביקסען פעסטער.

און קאמאנדירט מען:
— מארש!
נעהען זיי מיט פעסטע טריט און נאך א פעסטערען וויסען, וואס צו טון...
נעמען זיי אפ ארעסטאנטען פון צירקעל: אלט און יונג, פרויען און קינדער — און פיהרען זיי, ערנסט און שטיל־שווייגענדיג, און נישט אינגאנצען אהן שרעק, איבער דער גאס צו דער תפיסה—
קומט אקעגען א איד, גלאצט מען די אויגען אויס:
„ווי שטיל ער געהט... ער טאפט מיט די פיס, ווי מיט הענט, ער שלייכט זיך.. ער האלט עפעס אין ביידע הענט; און אזוי זאכט... און אזוי ווייט פון זיך"!
גיט מען איהם א רינגעל־ארום מיט אמאל — —
זאגט דער פיהרער:
— גיב אהער!
לייבל פאלגט נישט.
וויל מען נעמען, ער לאזט נישט! רייסט מען, לייבל שמש ראנגעלט זיך:
— מאיע, מאיע, שרייט ער — ראזבאיניקי!...
קוים די בלינדע אויגען האבען דערזעהן, אז עס זענען סאלדאטען. וויל ער שוין אוועקווארפען דאס פעקעל, דערהערט ער ערשט א אננסט־געשריי:
— ניע בראסיי!
גיט ער א צאפעל און קריגט מיט א שטיק אין דער נאז...
פיהרט מען איהם, מיט די ארעסטאנטען צוזאמען, מיט'ן אראפגעהאנגענעם נאז־פליגעל, צוריק אין צירקעל אריין...
לעגט מען דאס פעקעל אויף א גרינעם טיש און מען שיקט נאך סאפיארען...
קומען זיי, טרעטען אלע אפ. בינדען די סאפיארען זאכט דאס שטריקעל אפ, עפענען דאס פעקעל מיט פארציטערטע הענט און געפינען, איהר ווייסט שוין וואס...

4.

נישט פאר'משפט.

מאכט מען א פראטאקאל:

— נישט געפאלגט דעם פאטרול... געווערט זיך... באליידיגט דעם פאטרול: „ראזבאיניקי" געזאגט.

פון פיפיקעל קיין ווארט נישט דערמאנט; איינגעשלונגען, נישט געווארען!

און מען האט געשריבען, גע'חתמ'עט. אוועקגעשיקט, וואו מען דארף... לייבלען, וואס א דאקטאר האט פארנעהט דעם נאז־פליגעל, האט מען אויך אפגעשיקט וואו מען דארף.

נאך עטליכע חדשים, קומט זיך דאס אלץ צוזאמען אין „סוד"...

לייבל, די קאסטראמער: צוויי פון זיי אלס היטער, די רעשט אלס עדות און — דער פראטאקאל...

אלץ—אויסער דעם פיפיקעל.—

זיצען ביים רויטען טיש די אדונים שטרענג.

פרעגט דער פרעדסיעדאטעל:

— ביסט מודה?

שווייגט לייבל... ער הויבט נישט אן צו פארשטעהן.

ברומט א סודיא:

— ער וועט נישט ענטפערען!

דער קטיגור:

— פארקרעקט!...

הערט מען אוים די עדות...

זאגען זיי: טאק טאטשנא!

„עפעס א פעקעל געטראגען... נישט געפאלגט... געהאמפערט זיך... געזאגט: „ראזבאיניקי"...

פרעגט דער סניגור, דער אדוואקאט הייסט עס:

— וואס פאר א פעקעל?

זאגט איין עדות:

— כ'וויים נישט... אפגעגעבען אין צירקעל.

— וואו איז עס אהינגעקומען?

ברומט א סודיא:

— אידעלעך — ארויסגע׳גנב׳עט...

און דער פּראָקוראָר:

— דערויף זענען זיי שוין בריה׳ס!

ווייל דער אדוואָקאט ווייטער פּרעגען, ווינקט זיך דער פּרעדסיעדאטעל איבער מיט די חברים, און זאָגט שטרענג:

— דאָס געהערט נישט צו דער זאך!...

— נישט דאָס צירקעל ווערט גע׳משפּט! — זאָגט ער.

לאָזט דער אדוואָקאט דעם קאָפּ אראָפּ און הויבט אָן צו בעטען רחמים:

— רבותי, איהר זעהט דאָך: אַן אלטער...

ברומט מען:

או—הו! די שנאה וואקסט מיט די יאָהרען!

און מען צוואווערטעלט זיך: דער מליץ יושר מיט׳ן פּראָקוראָר:

— אויף א קוליע... — זאָגט דער אדוואָקאט.

— אזוי קומען זיי צום פּריזיוו אויך! — לאַכט דער פּראָקוראָר.

— און מויב איז ער, און בלינד —

— געמאכט... גאַנץ אידישליך...

— א האלב טויטער!...

לאַכען שוין אלע...

ווערט שוין דער אדוואָקאט בייז. ער איז דאָך עפּעס אויך א מענש מיט א דעה, — גיט ער א געשריי צו לייבלען אויף רוסיש:

— ע, זשיד, פּאַדנימי סוואָיו פּאלקו...

פאַרשטעהט דאָך לייבעל נישט א וואָרט, רופט מען צו א מבין אויף אידיש-לשון, זעצט ער איהם איבער:

— מען הייסט, לייבל, דו זאָלסט אויפהויבען די קוליע דיינע. מוז ער.

האָט ער דאָך אבער קיין כח נישט, ציטערען איהם דאָך די הענט, און די קוליע איז א שווערע... שלעפּט ער, אז מען הייסט!

שלעפּט ער און הויבט, און הויבט און ניט מיט אמאָל אַ פּאָל אַנידער...

— — — — — — — — — — — — — — — —

קורץ און בקיצור:
מען האָט'ם נ י ש ט פאַר'משפּט!

דער שבת־גוי.

קאפיטעל 1.

עולם־הזה פון קארענעם שקעטאלע.
צלערליי ציין. א שווענקעכץ.

דער בעלעמער רב — אן אפגעריבען ספאדיקעל, אפגעריסען לאסטיגען קאפאטקעלע; א קליין אידעלע מיט אן אפענעם גרגרת'ל און לאכענדיגע גרויע אויגעלעך אין איינגעשרומפענעם פנים'ל — דאס גרייז־גרויע פרעהליכע רב'ל הויבט זיך אויף, צווישען אייז סוגיא און דער צווייטער, פארדעקט די אפענע גמרא מיט די שפא־קולען פון דער נאז אראפ, וליתר תוקף ועוז, — מיט דער פאטשיילע פון בוזעם ארויס, — און נעמט זיך, לשם תענוג — צו זיין ביסעל עולם הזה — צום קארענעם טאביק־שקעטעלע.

א שמח בחלקו און א מענש אהן א גאל, שמייכעלט ער צום שקעטעלע, און קלאפט אן מיט די קליינע פינגערלעך אן רעקעלע, פויקענדיג און פרעגענדיג:

— פאראן אביסעלע?

און אז דאס שקעטעלע ענטפערט דעמפיגליך:

— פאראן אביסעלע, פאראן!

עפענט ער עס מיט הרחבה אויף, נעמט מיט די קליינע פינגער־קישעלעך אביסעלע פונ'ם ביסעלע און טראגט צום נעזעל צו, און גיט א קליין שטאפעלע רעכטס, א קליין שטאפעלע לינקס, און נאך אמאל אזוי, ווערט איהם ליכטיג אין די אויגעלעך, זאפט זיך מיט נחת אן דאס הערצעלע, לאזט ער זיך איבער דער בית־דין שטוב, ממש טאנצענדיג, גיט ער אפ א שבח דעם בורא עולם, ממש זינ־גענדיג:

— אי־אי־אי, גאַטעניו. א גוט וועלטעלע דו האָסט עס באַשאַפען!

און ווארפענדיג פון פענסטערל א בליק אין מארק אריין, ווערען איהם די אויגעלעך פייכט.

— וואס פאר א פיינע בריאה׳לעך עס דרעהען זיך אויף דיין וועלטעלע ארום! אידעלעך און, להבדיל, אַ נ ד ע ר ע... אי־אי־אי! מענשען גאלדענע, סאַמעטענע, זיידענע...

פאלט עמיץ פּלוצלונג אריין:

— רבי, געוואלד!

דערשרעקט ער זיך:

— וואס איז דיר געשעהען אזוינס, יענקעלע?!... יענקעלע?

ער קען איהם! גאנץ כעלם קען דער רב, כמעט ביי אלע סנדק געווען... און אז ער דערזעהט א צובלוטיגט מויל ביי יענקעלען:

— אוי, אוי, יענקעלע, ווער האָט דיר שלעכטס געטאָן, יענקעלע?!

זיצט שוין יענקעלע אויף דער באנק פון פאר׳ן בית־דין־צדק־טיש, מיט די הענט די פארבלוטיגטע באקען צוהאלטענדיג, און וויגט זיך, ווי אן אומרוה רעכטס און לינקס אין דער ברייט, זאָגענדיג:

— אוי, דער שבת־גוי, רבי! דער שבת־גוי!

גאַפט ער דער כעלעמער רב:

— ווי קומסט דו אין דער וואַכען צום שבת־גוי, יענקעלע?!

— א באַשערטע זאַך, רבי־לעב... כ׳געה, איבער׳ן מארק געה איך מיר... ווי מיינט איהר, רבי־לעב? ליגט מיר אין זין דער שבת־גוי? טראַכט איך פון א שבת־גוי? וועגען פרנסה טראַכט א איד: מיט לעדיגע הענט וועל איך קומען אהיים! וואס וועט די פלונית׳־טע, טראכט איך, זאָגען... די ארורה מיינע... איהר קענט דאך זי, רבי־לעב! קומט ער אקעגען, דער שבת־גוי. דערזעה איך איהם, שכור־ניסלעך קנאַקט ער זיך... און עפּעס קונציג אזוי — א וואַרף מיט דער האַנט דורכ׳ן אויר, פונקט אין מויל אריין, א קנאַק, און וואַרפט שוין מיט די ליפּען רעכטס און לינקס די שאלעכצער. האָב איך מיך אפּגעשטעלט, קוק איך אויף זיין בריה׳שאַפט.

גלייכט ער זיך אויס מיט מיר, זאָגט ער:

— יענקעלע, עפען ס׳מויל, יענקעלע!...

מילא, בעט א גוי, עפעז איך... און געמיינט האָב איך, רבי'ניו, ער וויל מיר שכור־ניסלעך ווארפען אין מויל אריין. — עפען איך — נעמט ער, רבי, די פויסט און גיט מיר א זעץ אין די ציין אריין!

צוואוויינט ער זיך נאָך מעהר, יענקעלע!

— אוי, דער רוצח, דער רוצח...

איז עס אבער דעם בעלעמער רב נישט ניחא.

געהט ער נעהנטער צו און מוסר'ט איהם:

— דאָס האָב איך נישט ליעב, יענקעלע! ווי זאָגט מען עס, גלאט אזוי, אויף גאָטס א באשעפעניש — רוצח?!...

— ער האָט מיר דריי ציין אויסגעהאקט! — צוכליפּעט זיך יענקעלע, ווייזענדיג די ציין.

קוקט דער רב און שאָקעלט מיט'ן קעפּעלע און זאָגט, נישט גלויבענדיג:

— זאָגט דעם אמת, יענעקעל, ס'איז ד י י נ ע ציין?

— ווּעמעס דען, רבי? נאָט, רבי, זעהט!

און ער עפענט דאָס מויל און ווייזט איהם די לעכער...

קוקט דער רבי און גאַפט:

— הפלא ופלא, — זאָגט ער נאָך א ווײַלע, — א איד זאָל האָבען אזוינע ציין...

— א וואָסערע דען ציין האָט א איד? — פרעגט יענקעלע אביסעל שוין דערשראָקען.

— נאָ, זעה! — ענטפערט דער רב און ווייזט איהם זיין אלט מעבעל אין אלטען מויל — אנדערע האָבען לחלוטין נישט קיין ציין, סיי־ווי־סיי, נישט אזוינע ציין! כ'בין דאָך נישט קיין היינטיגער, נישט געזעהן אזוינע ציין ביי א איד אין מויל!

און קלערען זעצט ער זיך דער רב; צוויי שאלות מיט אמאָל:

— ווי קומען אזוינע גרויסע געזונטע ציינער צו א איד?

— און — דער שבת־גוי, וואָס האָקט ער עס אין פרעמדע ציין אריין?

קלערט ער און קלערט, ביז ער שפּרינגט אויף:

— אהאָ!

דאָס הייסט — דערגאַנגען:

— האָ בהאָ תליא, יענקעלע! איינס אָן צווייטען ווענדט זיך

עס... דו זאָגסט גלאַט אין דער וועלט אריין „רוצח!" אויף גאַטס באשעפעניש — „רוצח"! נישטאָ קיין רוצחים. עס זאָלען זיין רוצחים אויף דער וועלט, וואָלט די וועלט, חס־ושלום, קיין קיום נישט געהאט! אלא מאי? א מעשה שהיה פארצעהלסט דו דאָך, און איך גלויב דיר, און איך זעה דאָך די אויסגעהאקטע ציין, איז די מעשה, פארשטעהסט דו מיך, אזוי —

און ער כאַפּט אביסעל אָטעם און פּארטייטשט:

— שולדיג, יענקעלע, זענען טאקע דיינע ציין!

שפּרינגט יענקעלע אין דער הויך:

— היתכן, רבי, מיינע ציין? און דער ערל?

— גאַר אינגאַנצען פּטור איז ער נישט, דאָס, יענקעלע, זאָג איך נישט! דער עיקר חיב אָבער זענען דיינע ציין, דאָס הייסט: נישט דיינע ציין...

— וואָס טייטש?

— לעג צו קאָפּ, יענקעל! דער ערל איז בטבע א מזג־טוב... שכור־ניסלעך געהאַט, דיך דערזעהן, האָט ער דיך באמת געוואָלט מהנה זיין, מכבד זיין... „עפען ס'מויל!", זאָגט ער... אריינוואַרפען וויל ער: זיי האָבען דאָך ליעב וואוילטאָג און קינצעלעך! אבער אז דו, יענקעל, האָסט געפאָלגט, און ער האָט דערזעהן גאַנצע ציין. ז י י נ ע ציין, הייסט עס, אין ד י י ן מויל... פאַרשטעהסט דו דאָך: אז „אינו ישראל", אין דיין מויל זיינע ציין, ווערט ער אונטערגעצונדען, וואָס זאָל ער טון? זעצט ער מיט דער פויסט!

— פאָלג מיך, יענקעלע, — ענדיגט דער רבי, — מאַך קיין עסק נישט דערפון... געה אהיים צו דיין פלונית'טע, זאָג איהר, איך האָב געהייסען, בפירוש געהייסען, זי זאָל דיר מאַכען א שוועני־קעכץ פון פייגען...

פאָלגט יענקעלע, געהט אוועק, און דער רב רופט איהם נאָך:

— און דאָס אנדערע מאָל, אז אן ערל הייסט דיר עפענען דאָס מויל, עפען אביסעלע... נישט מעהר ווי אביסעלע, א שפּאַ־רעלע! ער דאַרף גאַרנישט זעהן, אז א איד האָט ציין...

קאפיטעל 2.

נאָך אמאָל קלעפּ. דער רב וויל מתפלל זיין אויף א האלב ברויט. אן עצה טובה.

געהט דער בעלעמער רב צו זיינע סוגיות צוריק, לערענט גע־שמאק און שעפּט נחת פון דער הייליגער תורה. און כאפּט פון צייט צו צייט אביסעלע פונ'ם ביסעלע עולם־הזה אינ'ם קארענעם שקע־טעלע... און דאָס הארץ פון תענוג וואקסט!

— אוי, א וועלטעלע, א וועלטעלע...

און ווארפט ווייטער א בליק, דורכ'ן פארגרינטען אלטען שויי־בעלע, פון פענסטערל אין בית־דין־שטוב, צום מארק ארויס...

— און מענשעלעך, גאַטעניו, סאמעטענע, זיידענע...

ענדיגט ער די שבחים נישט. ווייטער אריינגעפאלען יענקעלע. נאָך קיין חודש נישט אריבער.

נאפט ער, דער רב:

— וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט די נאכט, יענע נאכט.

— וואָס איז ווייטער, יענקעלע?

— דער שבת־גוי! רבי, אלץ דער שבת־גוי! — שרייט יענ־קעלע, — און פאלט אויף דער באַנק אנידער.

מוסר'ט איהם דער רב מיט לייטזעליגקייט:

— א פגע־רע דו ביסט, יענקעלע! וואָס קריכסט דו אלץ צום שבת־גוי? קיין רוצח, חלילה, איז ער נישט, אבער גלאַט אזוי — נאָך וואָס טויג עס דיר?

— פון הינטען איז ער מיר אַנגעקומען, רבי'ניו... — פארענט־פערט זיך יענקעלע — פון הינטען, רבי־לעב! איך געה מיר דורכ'ן געסעל, רבי'ניו, אהיים... א ברויט האָב איך פאר מיין הויזגעזינט געטראָגען, פאר ווייב און קינדערלעך א ברויט געקויפט, זיין ליע־בער נאָמען האָט א ברויט באשערט! אונטער'ן אָרעם טראָג איך עס... קריג איך פּלוצלונג הינטען־ארום א זעץ אין קאָפּ אריין, בין איך אומגעפאלען, חלש איך, האָב איך מיך קוים אויפגעכאפּט, — זעה איך, געהט דער שבת־גוי אוועק מיט'ן פולען מויל און קייט,

און דאָס ברויט ליגט מיר פאַר די פּיס אָפּגעביסען — גאָט, זעהט, רבי'ניו — אוי, דער קאָפּ, דער קאָפּ! —

און ער ווייזט דאָס ברויט דעם רב און כאַפּט זיך אַן כיים קאָפּ.

באַטראַכט דער רב דאָס ברויט און זאָגט:

— דער קאָפּ איז אַ קלייניגקייט, פון אַ זעץ, חלילה, שטאַרבט מען נישט! אבער זעה, יענקעלע, ווער האָט רעכט געהאַט?

— אָט זעה — ציין! אַן ערל, זעה, האָט ציין! זעהסט? אַ ביס, און מיט אַמאָל אַ העלפט פון ברויט! איך וואָלט עס נישט גע־קאָנט!...

— יאָ, רבי! — איז מודה יענקעלע, — אבער מיט'ן רוצח וואָס וועט זיין? ! בעלעם איז אין סכנה!

בלאָזט דער רב פאַר זיך:

— אַי—י—י!

— און מיין נישט, יענקעלע, — ווענדט ער זיך צו איהם — אַז איך האָב קיין צער נישט דערפון... איך ווייס, וואָס אַ האַלב ברויט, ביי אַזאַ איד ווי דו, מיט אַזוי פיעל מיילעכלעך אין שטוב, באַטייט... עס וועט דיר טאַקע, נעבעך, פעהלען... עס זאָל זיך ווענ־דען אַן מיר, זאָג איך דיר בהן צדקי, איך וואָלט בפירוש געהיי־סען, קהל זאָל דיר אָפּקויפען אַ האַלב ברויט... פאַרוואָס נישט?... טאַקע אָרעם קהל, אבער — אַ איד האָט היזק געהאַט און פון אלע־מענס שבת־גוי! און אַ האַלב ברויט איז גלאָט קיין סכנה נישט... קהל ווערט נישט בדלות... ווייסט דו דאָך, איך האָב קיין דעה נישט...

צושרייט זיך יענקעלע:

— אַזוי?... הייסט עס, לית דין ולית דין... דער רוצח וועט ארומגעהן פראַנק און פריי!

— רוצח, — ענטפערט דער רב געלאַסען, — איז פאַרט לאו דוקא... כ'האָב דאָך דיר איינמאָל שוין געזאָגט: די וועלט וואָלט, חס ושלום, קיין קיום נישט געהאַט! נישטאָ קיין רוצחים... אלא מאי? פרעגסט דו? שולדיג, זאָג איך דיר, יענקעלע, איז דאָס ב ר ו י ט! „על פּת לחם — שטעהט אין די ספרים, — יפשע גבר.“ קענסט דאָך די קליינע אותיות — אַ מענש זינדיגט איבער אַ ביסען ברויט!... און אלע: אַ איד איז עובר אויף „לא תחמוד“...

אמאָל אפילו אויף „לא תגנוב“... א גוי, להבדיל, אויף „לא תגזול“... אמאָל טאַקע אויף „לא תרצח“ אויך, אָבער נישט פון דער טבע... אלץ דאָס ברויט! דו ווייסט גאָרנישט, יענקעל, א יצר־הרע עס שטעקט אין ברויט. הגע בעצמך, זאָג אליין, יענקעלע, ווען נישט דאָס ברויט, וואָס וואָלט געאַרט א שבת־גוי, אז יענקעלע דרעהט זיך אַרום אויף דער גאַס, שפּייזט זיינע עופ'לעך און לויבט גאָט? הא? אבער, אז מען דערזעהט ברויט... אז יענקעלע טראָגט א ברויט! יא, יענקעלע — פארשטעהסט! צוקיי עס גוט!...

און דער רב געהט צו, לעגט יענקעלען די הענט אויף די אקסעל און זאָגט מיט גרויס רחמים:

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע? דו ווייסט דאך, איך בין אז עניו, בטבע אז עניו... און האָב נישט ליעב יענע זאכען... פונדעסטוועגען, דיר וועל איך עס טון, דיר צוליעב! און, ווייסט דו וואָס? איך וועל מתפלל זיין אויף א האלב ברויט פון דיינעטוועגען!

— א דאנק, רבי'ניו! — שפּרינגט יענקעלע אויף דערפרעהט, און וויל אַרויס פון שטוב.

— נאָר הער, יענקעלע, — שטעלט איהם נאך אָפּ דער רב.

— מעהר זאָלסט דו קיין ברויט, וואָס זיין ליעבער נאָמען וועט דיר באשערען, אָפּען און בפרהסיא נישט טראָגען; מען דאַרף נישט אויפרייצען דעם יצר־הרע.. האָסט א פאָלע — פאַרדעק!

קאַפּיטעל 3.

א־ווייב מיט א קאָטשובע.
א מעשה פון הינטער'ן באָד.

געהט יענקעל באַרוהיגט אוועק פון רב, און קומט נאך א קורצער צייט צוריק מיט געוואלד צום דריטען מאָל, און ווייטער דער שבת־גוי.

— דאָס איז שוין — זאָגט דער רב — למעלה מן השכל. א איד זאָל זיך במשך פון איין זמן טרעפען דריי מאָל מיט א שבת־גוי — און דערביי דריי מאָל געשלאָגען ווערען! עס לעגט זיך גאָרנישט אויפ'ן מח!

— עס שטעקט עפּעס דערינען! — זאָגט ער — און ער קנייטשט איין דעם שטערן און הויבט אָן חוקר ודורש צו זיין:

— האָסט איהם געוויזען ציין?

— חס ושלום, רבי! אז איהר האָט נישט געהייסען?!

— געהאַלטען ברויט בפּהרסיא?

— ווער ברויט, ווען ברויט, רבי?

וואָלט ער געהאַט ברויט, וואָלט ער גאָר צו דעם אַלעם נישט געקומען... ער איז אהיים געגאַנגען אַ ה ן ברויט... האָט איהם די פּלונית'טע באַגעגענט מיט דער קאָטשיובע... איז ער אַנטלאָפען, איז זי איהם נאָכגעלאָפען... איז ער פון דער שטאָדט ארויס, צום באָד געלאָפען... אַ אידענע, פון שטאָדט ארויס לויפט זי נישט... קומט ער בשלום הינטער באָד ארונטער, ליגט דער שבת־גוי אין גראָז; שפּרינגט ער אויף, דער'הרג'ענען וויל ער איהם. אויפ'ן סאמעראָדנע טויט, זאָגט ער! און שלאָגט, — קוים זיך אויסגעריסען...

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע, — מאַכט שטיל דער רב, נאָך אַ פאַרקלערטער ווייַלע, — וועסט מיר מוחל זיין, איך גלויב נישט!

כאַפּט יענקעלע פון זיך אראָפּ די קאַפּאָטע:

— רבי, אזוי גרוים גאָלד, ווי גרויסע צייכען בלויע...

און וויל זיך אויסטון אינגאַנצען; לאָזט נישט דער רב:

— שוטה'לע, נישט דאָס מיין איך, — מאַכט דער רב, — דאַרפסט דיך גאָרנישט אויסטון... לשיטתי געה איך נאָר. איך קאָן גאָרנישט גלויבען, דער שבת־גוי, — גאָטס אַ באַשעפעניש, זאָל גלאָט זיין אַ רוצח! אַ רוצח דאַרף גאָרנישט זיין במציאות... און זאָג אַליין, יענקעלע, היכא דמי, — רוצח? דו וואָלסט געקאָנט זיין אַ רוצח?

יענקעל זאָגט: ניין!

— איך אויך נישט! — זאָגט דער רב.

און פאַרטראַכט זיך, און כאַפּט זיך נאָך אַ ווייַלע אויף:

— אהא.

„דערגאַנגען!" הייסט עס, און ער צושמייכעלט זיך און זאָגט:

— ווייסט דו וואָס, יענקעלע?! הער, וואָס איך וועל דיר זאָגען!

און ער שטעלט זיך אויף, און זייערט מלה במלה:

„הינטער׳ן באָד, זאָג איך דיר, יענקעלע, מוז זיין דער אָרט, וואו קין, ווי אין דער תורה הקדושה שטעהט, האָט געטויט זיין ברודער הבל. —

און דער אָרט, האָבען מיר א קיימא־לן, איז מסוגל לרציחה, בפרט. איז עס א סכנה פאר א בן־נח, וואָס קאָן זיך בטבע נישט איינהאלטען״ —

עפענט יענקעל מויל און אויערען:

— א!

— וואָס? — שמייכעלט דער רב — עס לעגט זיך אויפ׳ן שכל? מן הסתם, אז איך זאָג, זאָג איך! א מכה־שולדיג איז דער גוי! פאָלג־זשע מיך, יענקעלע, מאך דיר נישט דערפון. ווילסט דו, רוף א פעלדשער, אניט לעג אליין צו קאלט וואסער. און שבת, איך מיש מיך אפילו נישט אין קהל־זאכען, אבער בשעת סכנה — שבת, אם ירצה השם, לאָז איך אויסרופען אין שול אין בית־המדרש, דער עולם זאָל ווייכען דעם הינטערן־באָד! און אפשר וועלען די בעל־בתים איבערטראָגען דעם גאנצען מרחץ... אין שטאָדט אריין, אין מארק אריין... נישט גלייכער, וואָס? איז עס אבער שוין נישט מיין זאך! א גוטען טאָג, יענקעלע...

קאפיטעל 4.

די אסיפה. יענקעל מוז אוועק.
דעם שבת־גוי — הוספה.

איז אבער נישט אוועק קיין גאנצער חודש און יענקעל איז געקומען נאך אמאָל...

די ציין נ י ש ט געוויזען, קיין ברויט נ י ש ט געטראָגען, הינטער׳ן באד נ י ש ט געווען, און צובראכענע ביינער האָט ער. —

הינטער דער שול האָט ער איהם דערטאפט, דער שבת־גוי...

מוז שוין דער רב מודה זיין:

— אוי, א גזלן! טאקע ממש א גזלן!

און „א סכנה פאר גאנץ כ ע ל ע ם...״

— פאר מיר, למשל, נישט. איך קום גיט ארוים מפתח ביתי... נאך וואס? אבער — גאנץ קהל!

— ווארים — זאגט ער — וואס ביסטו עס מע.ור פון אן אנדער בעלעמער איך? דו הייסט יענקעל, אן אנדערער הייסט גרונם; אין נאמען ווענדט זיך עס נישט. און איך ווייס גארנישט, צי דער שבת־גוי ווייסט, ווי עמיץ הייסט? ווי עס רופט זיך דער, ביי וועמען ער נעמט די לייכטער אראפ...

— מוז מען שוין — זיפצט ער אפ — אן אסיפה מאכען... יא...

— און ווייסט, דער עיקר, פארוואס איך האב מורא, יענ־קעלע?

— פארוואס, רבי?

— פאר'ן יום־כפור'דיגען פאר־נעילה!

אז ערל קומט אין שול אריין, אנצינדען די נעולה־ליכט, קאן ער חרוב־מאכען בעלעם. אומברענגען, חס־ושלום, די גאנצע קהלה מיט אמאל!

און ליעב האט ער, — דער רב, „אומר ועושה"!

שבת הענגען שוין אין מקום קדוש קוויטלער גרויסע, מיט אותיות שרייענדיגע:

אן אסיפה וועט זיין! א סכנה פאר דער שטאדט!

א סכנה — קומען זיך צונויף די קארפען־קעפ, איילען זיך די מיזליקעס, זיצט מען קאפ אויף קאפ — —

— זאגט־זשע, וואס, רבי־לעב...

— זאל יענקעלע, — זאגט ער — דערצעהלען.

זאגט יענקעל זיין עדות. דערצעהלט דער רב, ווי עס איז איהם אפגעפאלען א סברא נאך סברא... און אז נערעכט איז געבליבען יענקעלע — —

— א רוצח, — שרייט יענקעלע, — א רוצח!

ציטערט „א פיש אין וואסער"...

— וואס־זשע טוט מען, רבי'ניו?

נישט לאנג ווארטען לאזט דער רב, און זאגט אזוי:

— איך זאל — זאגט ער — האבען א דעה ביי קהל... מען זאל מיך באמת פרעגען, וואלט איך אזוי געזאגט:

יענקעל זאל קודם כל, און מאקע באלד מארגען, אם ירצה

חשם, און נאָר באַגינען טאַקע ערגעץ אוועק... וואָרים אויף איהם האָט ער שוין אַ חזקה, דער שבת־גוי... מעהר ווי אַ חזקה, אַ כיון־דרש...

ולהשים אפו, כדי מציל צו זיין קהל פון סכנה, זאָל מען דעם שבת־גוי געבען הוספה:

אַ גרעסער שטיק קויליטש, צוויי טרינק בראַנפען, איך וויים? אולי ירחם!...

— — — — — — — — — — — — — — — —

איהר לאַכט?

און דאָך שטעקט אין יעדען פון אונז אַ שטיק כעלעמער רב!

די אכטע אָפּטיילונג אין גיהנום.

מיד, פארמאטערט ליג איך אויף מיין געלעגער און וויל זיך דערמאָנען, ווי אזוי דאָס האָט פּאסירט:

אויף א פארזאמלונג בין איך געווען, א רעדע געהאלטען.

פלאם־פייער האָב איך געשיט! מיט פיילען געשאָסען... ווי מיט א בלויזען, שארפען שווערד האָב איך דעם עולם געפּאַכט!

און איך רעד, און איך הער מיך צו צו מיינע רייד; און האָב נחת פון זיי! איך בין דער העלד, האלט מלחמה פאר אלץ, וואָס איז שעהן און גוט. איך בין דער קעמפער פאר פרייהייט און פאר אלע גוטע, זיסע און שעהנע זאכען, וואָס ערווארטען אונז אין דער ווייטער צוקונפט, וואָס קומט דאך אלץ נעהנטער און נעהנטער צו אונז!

און איך רייס ארונטער די מאסקע פונ׳ם שקר און שטעל איהם צום שאנד־זייל; איך רייס פון איהם אראָפּ די קליידער פון לייב, און שטעל איהם בלויז — פול קרעץ און וואונדען...

מיט אמאָל דאך בין איך פארשוויגען געוואָרען!

די קראפט איז אָפּגעשוואכט, דאָס פייער אויסגעלאָשען, און די צונג אין מויל איז א שטיק בליי געוואָרען.

וואָס איז מיר אזוינס געשעהען?

רעדענדיג, האָב איך, נישט ווילענדיג, די אויגען אויפגעהויבען, און אנטקעגען מיר איז א שפּיגעל געהאנגען. און איך האָב מיך דערזעהן, מיינע אויגען דערזעהן: א שלעכטער גלאנץ ברענט אין זיי, א מאָרנע פייערל. גאָרנישט מיינע אויגען! און דאך באַקאנט זענען זיי מיר. אמאָל האָב איך אזעלכע אויגען געזעהן.

ערשט איצט דערמאָן איך זיך, ווען.

אין א קאזארמע האט מען א זעלנער געשמיסען. זיינע ברידער, די סאלדאטען, וואס האבען די שמיץ געגעבען, האבען אזעלכע אויגען געהאט, און די אויגען האבען געזאגט: היינט שמייסען מיר דיך, מארגען וועסט דו אונז שמייסען — און מיר שמייסען שוין פאר מארגען אויך!

אין שפיגעל האב איך מיך דערזעהן! נישט ווי א צוקונפטס־העלד האב איך אויסגעזעהן, נאר ווי א געשמיסענער, וואס שמייסט!

פארשווינגען בין איך געווארען... און די צוהערער? זיי האבען פריי אויפגעאטעמט; זיי איז אראפ א שטיין פון הארץ!

אזוי ווי די בהמות אין פעלד נאך א שרעקליכען האגעל האבען זיי זיך געפיהלט! ווי קינדער, וואס זיצען אין דער פינסטער, אז מען ברענגט זיי פלוצלונג א ליכט אריין! ווי הינקעדיגע, וואס שטעהען אומבאהאלפענע אנגעשפארט אן וואנט, אז מען דערלאנגט זיי די קוליעס, וואס זיי האבען אראפגעלאזט און קאנען זיך פריי באוועגען.

און א יונגערמאן כאפט אן זיין פריילין ביי דער האנט און פרעגט: „ערלויבט יעצט? ערלויבט?“ און זי שאקעלט מיט איהר שעהנעם קאפ און ענטפערט מיט א זיסען שמייכעל: „ערלויבט! ערלויבט!“

און איך בין פון דער אסיפה אנטלאפען.

מיד און צובראכען ליג איך אויף מיין געלעגער. די לבנה שווימט און קוקט צו מיר אין פענסטער אריין.

דער שיין פון דער לבנה, זאגט מען, איז מסוגל צו חשבון הנפש, צום אריינקוקען אין זיך אליין.. איך שפיי דערויף! קאן איך נישט אויף דער לבנה, שפיי איך צו דער סטעליע...

אבער וואס איז דאס?

צוויי אויגען שווימען ארום פון דער וואנט און קוקען.

א כשוף־מאכערין די לבנה! איינס פון איהרע קונצען...

אבער וועמעס אויגען זענען דאס?

זענען דאס די אויגען פון די זעלנער, וואס שמייסען זייער ברודער, אדער די אויגען פון די, וואס פלעגען מיך אפהאלטען

אויפ'ן וועג פון איין מיראוש צום צווייטען און פרעגען: ווילסט נישט א גלאז וואסער?

און די אויגען קוקען אויף מיר נישט מיט כעס און נישט מיט קיין באזונדערען חן. ארום זיי באוועגט זיך א וויים, בלייך פנים. אט שווימען נאך ארויס א בארד און פאות ווי שניי, א ספאדיקעל... ענדליך א גאנצער קאפ...

— ווער זייט איהר, רב איד?

הערט ער נישט.

— ווער זייט איהר, אלטער?

באוועגט זיך דער שאטען און ענטפערט:

— איך? איך בין דער „שבט מוסר“!

געפעלט מיר דער וויץ. געה איך איין אויף דעם לבנה־שפאס און זאג:

— שלום עליכם איך, „שבט מוסר“!

ענטפערט ער מיר: „עליכם שלום“, ווי דער שמיינער איז. און ריהרט זיך און נעהט נעהנטער צו צו מיר — —

א קליינינקער איז ער, דער „שבט מוסר“, אבער א גלייכער. איינפאכע מאנירען, אין די אויגען תמימות... נאר קוקען קוקען זיי גלייך און זיכער, גלייך עס וואלטען אויף דער וועלט קיין ספקות נישט געווען; גלייך אלץ, וואס מען זעהט, איז אזוי איינפאך און זיכער... און זיין קול איז איינפאך קלאר, אהן א פארב, אהן א ציטער. ווארט פאר ווארט שיט זיך איהם פון מויל, ווי זאמד, יעדעס ווארט האט זיין ממשות...

— דאס האט איהר דאך דעם גיהנום באשריבען?

— איך!

— און איהר האט'ם ריכטיג באשריבען? — נישט צוגעלעגט נישט אראפגענומען? איהר מוזט דאך איצט וויסען, מיט איינענע אויגען געזעהן!

ער באליידיגט זיך נישט, און ענטפערט אויסמיידענדיג:

— איך האב איהם אויך ביים לעבען געזעהן.

— ביים לעבען?

— געוויס... אין חלום...

— און ער איז ווירקליך אזוי, ווי איהר האט איהם אויסגעמאלט, ווי איהר האט איהם אין חלום געזעהן?

— ער איז גרעסער געוואָרען... מען האָט צוגעגעבען אן אכטע אפטיילונג...

— נאָך וואָס? פאַר וועמען?

— ווילסט וויסען?

— די אכטע אפטיילונג, — דערצעהלט דער „שבט מוסר“ — איז פאַר דיר און פאַר דיין גלייכען צוגעקומען; פאַר אלע נ י י ע זינדיגע, פאַר די „מאָדערנע“, ווי איהר רופט אייך...

— וואָס איז דער אונטערשיד?

— הער: אמאָל איז צווישען גוף און דער נשמה א שטענדיגע מלחמה געווען. די נשמה, א טייל פון זיין ליעבען נאָמען, האָט זיך אלץ צום הימעל געריסען, ארויף, ארויף צו דער הויך, האָט זי אלץ געוואָלט; און דער גוף, דער שמוציגער גוף, די „טפה סרוחה“, האָט אלץ געצויגען אראָפּ, אראָפּ, זינקען האָט זיך איהם געוואָלט. זינקען אין שמוץ און אין מיאוס'קייט... האָט מנצח געווען די נשמה מה טוב! האָט אבער גובר געווען דער גוף? נו, האָט דער גוף זיין פּסק נעקריגען. ע ר האָט דאָך געזינדיגט!

מיט וואָס קאָן מען שטראָפען א גוף? מיט הייסע ברענענדיגע סמאָלע, מיט פייער, מיט וואסער, מיט שלאַנגען, מיט עגדישען און מיט אלערליי קאַטאָרזשנע ארבייט אין מדבר, אין וואלד, אין חורבות פון הייזער, וכדומה.

דערצו האָט מען די אלטע „שבעה מדורי גיהנום“ באשאפען, זיבען אפּטיילונגען, און יעדער פלעגט אין זיין אפּטיילונג איבער־קומען זיין פּסק און זיין צייט.

היינט אבער זענען אנדערע צייטען געוואָרען — אנדערע זינד...

די נשמות מאכען א בונט... די נשמות רעוואָלטירען! די נשמות האלטען מלחמה מיט אלע זיבען הימלען, מיט גאָט און זיין נאַטור... אלץ דאַרף בעסער זיין, אלץ ווילען זיי איבערמאכען און מיט'ן קאָפּ אראָפּ איבערקערען!

נישט קערפּער זינדיגען איצט, נאָר די נשמות! אומגעדול־דיג, שטויסט איהם צום קץ, פאַר דער צייט אראָפּברענגען משיח'ן.

די אויגען קריכען אייך ארויס! און איהר ווירטשאפט, גלייך עס וואלט אייער וועלט געווען, און איהר קאמאנדראוועט, גלייך די מענשהייט וואלט אייער פארקויפט מיליטער געווען... פאר אייך איז אין די שבעה מדורי גיהנום קיין פלאץ נ י ש ט געווען.

— און אין דער אכטער אפטיילונג איז קיין ברענענדע סמאלע נישטא?

— ניין.

— און קיין פייער און קיין וואסער?

— נישט...

— און שמייסען שמייסט מען אויך נישט?

— קיין זכר פון ריטער!

— און עסען און טרינקען און שלאפען קאן מען דארט?

— אפילו לעזען און שרייבען און ארויסגעבען...

— מיט וואס דען שטראפט מען?

— זעה, פון מערב־זייט ציהט זיך א שווערער וואלקען, צו דער לבנה שווימט ער, דעקט ער זי צו, פארשווינד איך; נאר אין איהר ליכט קאנסט דו מיך זעהן... פויל רוקט זיך דאך דער וואל־קען, וואס איך וועל קאנען, וועל איך דיר איבערגעבען, איילען דאך מוז איך מיך... הער!...

מען נעמט, צ. ב. ש., א מענש, וואס האט, ווי דו, קיין צייט נישט געהאט, און מען שטעלט איהם א נאקעטען פאר א בארג מיט שניי. שטעהט ער, ער שטעהט און באלד פאלט איהם איין, מען דארף דעם שניי צולאזען און דערפון וואסער מאכען, ווערט דערפון א שטימונג, אזוי רופט איהר דאך עס? און פון דער שטי־מונג א פארלאנגען, פון פארלאנגען א ליידענשאפט: ער מ ו ז! און ער לויפט צו צום שניי בארג, און ווארעמט איהם מיט'ן לייב, ער נעמט איהם ארום, באהעפט זיך אין איהם, אטעמט אריין מיט היץ, שפארט זיך אין איהם אריין מיט לייב און לעבען.

— דער שניי מוז צוגעהן... וואסער מוז זיין, וואסער פליסט, וואסער איז באוועגונג, וואסער איז גליק.

— און שדים טרייבען אונטער?

— נאך וואס? די תאוה טרייבט בעסער! און ער שניידט זיך אריין אינ'ם שניי אלץ טיפער און טיפער, און פון וואנען ער רוקט זיך אפּ, ווערט צוריק געפרוירען און ער ארבייט ארומגערינגעלט מיט שניי און שניי־בארג אין דער פינסטער, וואס צופלאסען ווערט געפרוירען...

— און?

— און ער מאכט פון שניי — אייז!

— שרעקליך!

און איין אנדערען נעמט מען און מען שטעלט איינעם אליין אין א פעלד, אויף א הארט ליימיג פעלד.

איבער'ן קאפּ — א וואונדערבאר שעהנער הימעל, אהן א לייכט וואלקענדעל, ריין, אבער פאר דאס, אויך ריין פון זון, לבנה און שטערען... ווארים — איז דען א הימעל פאראן? עפּעס א בלוי ליילעך, א פרוכת... וואס נישט? טראמפּעלט ער ארום אין ליים, איינער אליין, ווי אין א מדבר... ער איז דאך דער איינציגער, וואס לעבט, פּיהלט, טראכט און דענקט!

פאלט אבער אויף איהם אן אומעט, ער וויל לעבען ארום זיך... געפינט ער עס נישט, וועט ער עס מאכען! ביים לעבען, האט ער פאר טויזענטער געליטען, פאר צעהנדליגע טויזענטער געווירקט, פאר צעהנער טויזענטער גערענקט! זיין נשמה איז דאך די נשמה פון מיליאנען געוועזן! איז ער קיין באשעפער נישט? קאן ער נישט דאס זעלבע, וואס גאט? און שטויב נעמט ער פון דער ערד און ליים, און בלאָטע, און קנעט, און מאכט — נאר וואס וויל ער דאס מאכען? פייגעלעך מאכט ער, פייגעלעך מיט פלי־געל! דער מענש, וואס האט קיין פליגעל נישט, איז גארנישט... דערנאך וועט ער אדלער מאכען, דערווייל פייגעל!

קנעט ער פייגלעך, צוערשט קליינע — אבער מיט פלינלען מאכט ער זיי, קנעט אויס און בלאזט אריין זיין איינענע נשמה;

ווערען זיי לעבעדיג, די פייגעלעך, און ער פרעהט זיך, און טאנצט אונטער, און רופט צו זיי: „פליהט, פליהט, פייגעלעך מייגע, ארויף אין די הויך!“

נאר די פייגעלעך פליהען נישט. אויף דער ערד היפּען זיי ארום אין ליים, און זוכען א ווערימעל די הערצלעך אונטערצושפּארען... אבער קיין ווערים זענען נישטא, צאפּלען זיי און געהען אויס פאר הונגער...

און טרעפט, אז צוויי פּאר פליגלען הויבען זיך און פליהען, איז עס אז „ער“ און א „זי“ און זיי שפּילען זיך...

ער שרייט: „צום הימעל! צום הימעל!“

און זיי שפּילען...

כאפּט ער שטיקער ליים און ווארפט אויף זיי און טויט זיי, און קנעט און מאכט אנדערע פייגעל...

און דאס פעלד ווערט פול מיט פגרים, מיט טויטע פייגלען... ארום און ארום איהם פגרים, נאר פגרים — —

— אומגליקליכער!

מען נעמט אויך א זינדיגען מענשען און מען ווארפט איהם אריין אין א גרוב פון הינט.

— פרעסען זיי איהם אויף לעבעדיגערהייט?

— חס־ושלום! הונגעריג זענען זיי, די כלבים, נאר איהם עסען זיי נישט — ער איז דאך זייער פריינד, ער רעדט דאך צו זיי, צו די הונגעריגע הינט! א פּראפעט פאר הינט איז ער!

צווערשט רעדט ער צו זיי הינטיש אויף זייער שפּראך, און אז זיי הויבען אן איהם צו פארשטעהן — ווארפט ער אריין עטליכע מענשליכע ווערטער! וואס אמאל מעהר, וואס אמאל מעהר...

און אזוי שטעהט ער און רעדט, און נעמט פון זיי קיין אויג נישט אראפּ, און מיט אויגען צויבערט ער זיי, האלט די הינטישע נשמות איין!

אלץ איז אנטוויקלונג! די סארטען פארענדערען זיך — פון הינט ווערען מענשען זיין!

און אט שטעלט זיך שוין א כלב אויף צוויי פיס, און מיט די

אנדרע צוויי פים טאפט ער ארום זיך. א צווייטער בילט נאָר, אבער אינ'ם הינטישען בילען הערען זיך שוין גאַנצע טענער, הע־כערע, מענשליכע...

און ע ר רעדט אלץ; און מיט זיינע רייד און מיט זיינע אויגען גיסט ער אויס א וואונדערבארען צויבער אויף די כלבים. אט שטעהען זיי שוין אלע גלייך ווי מענשען... אט הויבט שוין איינער פון זיי אויף א פוס, ווי א האנט, און ווייזט צום הימעל!

און אין די אויגען פון יענעם הונט האָט עפּעס א בלישטש געטאָן, — א שאָטען פון ו ו י ל ע ן, פון זעלבסטבאוואוסטזיין האָט זיך אין זיי באוויזען!

נאָך א ווײלע און די אויגען פון אלע הינט װעלען אויפשטיי־גען, אויפפלאמען וועט אין זיי דער ו ו י ל ע ן, אין דעם הונגער זייערען האָבען זיי דאָך פארגעסען; זיי האָבען דאָך פארגעסען. אז זיי זענען הונגעריגע הינט; נאָך א ווײלע און עס וועט זיך אין זיי דערוועקען דער גרויסער, דער וואונדערבארער געדאנק —

— און דאָן?

— עס וועט נישט געשעהען! א מלאך חבלה ווארפט פלוצלונג א ביין אין גרוב, די הונגעריגע הינט לאָזען זיך אראָפּ אויף אלע פיער, בילען, רייסען זיך איבער'ן ביין... און ערשט, אז דער ביין פארשווינדט, הויבט אן דער נביא אויס'ם ניי... און אזוי שטענ־דיג...

— גרויזאם!

— גרויזאם!

און איינעם האָב איך לעבען א הויכען בארג געזעהן. אויפ'ן שפּיץ בארג שיינט א וואונדערבאר ליכט, ער שטעהט אונטען פאר־בענקט, עס ציהט איהם ארויף, ארויף צום ליכט, צום צויבער־שיין, דאָרט אין זיין גליק... דאָרט אין דער הויך, וואו די לופט איז ריין, וואו דאָס שטראַלט און עדעל־ווייס בליהט...

— שטייגט ער?

— זי לאָזט נישט... מאכט ער א שריט צום שטייגען, עפענט זי איהרע אויגען אויף און קוקט אויף איהם. אויך אין איהרע אוי־

נען איז א צויבער־שיין דא. אויך אין איהרע אוינען איז א הימעל רא. און זונען און שטערען און אלערליי זיסע שטראלען — —

— געהט ער צוריק!

— און דאן פארמאכט ער די אויגען... און אויף און אפ געהט ער, צווישען ליכט און ליכט, שטראל און שטראל...

— פארוואס נעמט ער זי נישט מיט?

— זי איז נישט זי...

— דער וואלקען איז נאהנט, נאך פון אדלער און שוויינגען־פעט וועל איך דיר דערצעהלען...

— און דאס וואס איז?

— א קלייניגקייט! מאנכע פון אייערע נביאים, אייערע פראַ־פעטען ווערען אין אדלער מגולגל, אין גרויסע אדלער מיט ברייטע פליגלען, נאר אין שוויינגען־הויט געקליידט...

און די נביאים אייערע הויבען זיך אין די לופטען; הויך, גאנץ הויך פליהען זיי, דעם הימעל ווילען זיי איינגעמען, דעם כסא הכבוד פארנעמען! אין דער הויך אבער, אין דער טריקעניש שפאלט זיך די שוויינגען־הויט. און אז עס מאכען זיך זיי וואונדען און ס׳הויבט אן שטארק וועה צו טון, פאלען די אדלער אראפ אין נאסע זומפען אריין, וואו זיי ווייקען די הויט זייערע, וואו זיי היילען די שוויי־נען־הויט פון וואונדען...

און אזוי געהט עס ארויף און אראפ, ארויף און אראפ —

נאר מיט אמאל איז די לבנה פארשוואונדען און דער „שבת מוסר" מיט איהר.

אז איך בין אויפגעשטאנען און א ליכט אנגעצונדען, האב איך אויפ׳ן טיש א פאסט־קארטעל געפונען:

— איהר זייט געבעטען צו קומען מארגען אויף א פארזאמ־לונג — —

איך האב עס פארברענט.

די פאַרשטויסענע.

אַ גאַנצען מאַי — רעגען און קעלט.

עס האָט זיך געדאַכט, עס וועט שוין קיין רעכטער זומער נישט זיין. עס וועט שוין אַזוי פרירען און נעצען אַ גאַנצע צייט.

פּלוצלונג, ערב שבועות באַווייזט זיך די זון.

— תורה איז ליכט: — האָט דער טאַטע מיט אַ שטאַלצען נחת געזאָגט, און גענומען זיך אויסזוכען דעם תיקון שבועות אויף ביינאַכט.

— לכבוד דעם הייליגען יום־טוב. — פאַרטייטשט די מאַמע מיט פרייד און נעמט זיך צום פּוטער־געבעקס.

— געלע חלה וועל איך אייך באַקען! — האָט זי אונז צוגע־וואָרפען אַ בשורה.

און באַלד האָט דער אויסגעמישטער געשמאַק פון פריש טייג, זאַפּערען, צימרינג און נענעלעך, פון פאַרצוקערט־זויערליכען קעז און צולאָזטער פּוטער פאַרפולט די שטוב.

מיין יונגערע שוועסטער חנה האָט געשוויגען. זי זיצט זיך ביים פענסטער איבער אַ ראָמאַן, זי לעזט אַבער נישט און קוקט עפּעס אומרוהיג אין גאַס אריין. אַזוי איז זי שוין.

די מאַמע רופט זי עטליכע מאָל צו הילף, זי ענטפערט נישט. אַרום די ליפּעלעך שפּילט אַן איראָנישער שמייכעל. זי שווייגט.

— פוילע זאַך! — ברומט די מאַמע, — ביכער־שמיכער... וואָס ווייס זי פון אַ יום־טוב!

דער טאַטע מישט זיך נישט... אין שטוב־זאַכען מישט ער זיך קיינמאָל נישט אריין... ער האָט דערווייל געפונען און אָפּגעשטויבט דעם תקון שבועות און האָט זיך פאַר׳ן באַד צוגעלעגט שלאָפען, מען וועט דאַך אויף־זיין ביינאַכט. און די מאַמע הערט דעריבער אויף צו ברומען; זי וויל דעם טאַטען נישט וועקען.

זי האָט מיך מיט א וואִינק צוגערופען, דערלאַנגט א פּאָר גראָ־שען, און געהייסען ארויסגעהן קויפען שאַווער (גרינס) אויף דער פּאַדלאָגע, און קאַלירט פּאַפּיר, אויסצושניידען רייזעלעך צו די פענסטער...

איין גאָט ווייסט: עס איז מיר א שאָד געווען איבערצולאָזען די שטוב מיט דער שיסעל סמעטענע, דעם פארצוקערטען קעז און די שקארמיצלעך מיט ראָזשינקעס, אבער אליין קויפען, אליין אויסדינגען און באצאָהלען פאר גרינס און פּאַפּיר, איז מ ע ה ר יצר־הרע, — און איך בין ארויסגעלאָפען פון שטוב.

און נאָך דער פרייד — א שרעקליכע שבועות־נאַכט...

חנה, מיין שוועסטער, איז אוועק...

מיר, איך מיט׳ן טאַטען, זענען מיר געגאַנגען דאַווענען, די מאַמע האָט זיך פאר ליכט־בענשען צוגעלעגט... איינגעדרימעלט.

אין דרימעל האָט זי עפּעס א פּייף געהערט, נישט געמאַכט זיך דערפון — און דאָס איז פאר דער שוועסטער חנה א צייכען געווען — זי איז אוועק! צו אונזערע פיינט אוועק...

און אויסגעקליבען האָט זי שבועות, זמן מתן תורתנו...

אַלץ געהט פארביי...

אויפ׳ן אָרט בלייבט גליק און אומגליק, דאָס גוטע און דאָס שלעכטע... מיר אָבער געהען ווייטער און ווייטער צום אָרט, וואו א ל ץ ווערט פארגעסען, און פּיליכט אויפ׳ם ניי דערמאַנט...

אַלץ, וואָס מיר האָבען דורכגעלעבט, בלייבט ליגען הינטער אונז ווי שטיינער אויפ׳ן איבערגעגאַנגענעם וועג... ווי מצבות, אונטער וועלכע מיר האָבען אינ׳ם גאַנג אונזערע גוטע און שלעכטע פריינד באַגראָבען...

אָבער חנה׳ן קאָן איך נישט פארגעסען...

דאָס לעבען, צו וועלכען זי איז געלאָפען, האָט זי צוריק גע־שמויסען. פון זיך ארויסגעוואָרפען. געשווינד האָט איהר דאָס גע־

האפטע גליק פארבליהט און פארוועלקט. פון די אויסגע׳חלום׳טע בלומען זענען ברענענדיגע דערנער געווארען.

צוריק קומען האט זי נישט געקאנט...

אויפ׳ן וועג איז געשטאנען דאס געזעץ, ווי אויך — צוויי קברים... דעם טאטענס און דער מאמעס קבר...

וואו איז זי?

יעדען שבועות־אוונט באווייזט זי זיך מיר...

זי באווייזט זיך פון גאס, שטעלט זיךביים פענסטער... זי האט מורא, אדער זי האט קיין שליטה נישט אין א אידישער שטוב אריינצוקומען.

מיט ווייט אויפגעריסענע אויגען קוקט זי דורכ׳ן פענסטער אין שטוב אריין און זעהט מיך איינעם אליין..

דערזעהט מיך און קוקט אויף מיר מיט שרעק, געבעט, און צארן...

איך פארשטעה זי:

— וואו זענען זיי? — פרעגט זי מיט שרעק.

— פארצייט! — איז איהר געבעט.

— און שולדיג — זאגט זי צארניג — זייט א י ה ר!

וואס האב איך געוואוסט פון אייער בלוטיגען קאמף מיט יענע?

דו האסט עס געוואוסט; אין חדר געלערערענט. מ י ר ־ ג ע ב י כ ע ר האבען מיר דערפון קיין ווארט נישט געזאגט...

ביי אייך אין שטוב האב איך א פרעמד לעבען געלעבט; א פרעמד, שעהן־אויסגעטרוימט לעבען, א לעבען פון ביכער ארוים...

האב איך עפעס פאררעטען, אן עפעס געפעלשט?

איך האב נאר געלעזן חלה מיט זאפערען אויף אנדער זיס־געבעקס פארביטען... מעשה׳לעך פון „צאינה וראינה" — אויף ביכער... תחנות — אויף ראמאנען!

אביסעל גרינס אויף א פארלאגע — אויף פריי, פריש גרינעם וואלד און פעלד!...

דאס ענגע, דושנע, פארהאכערטע לעבען — אויף זון און בלו־

מען, אויף פרייד און ליעבע... און איז עס נאר א חלום געווען, האב א י ך געליטען!

אבער א י י ך האב איך נישט פארראטען; איך האב אייך נישט ג ע ק ע נ ט; פון אייערע שמערצען נישט געוואוסט, איהר האט מיר פון זיך קיין ווארט נישט פארצעהלט... צו אייערע סודות נישט צוגעלאזט...

פארוואס האט איהר מיר פון א י י ע ר ליעבע נישט דערצעהלט, — פון אייער ליעבע, וואס געהערט זיך פון אייער בלוט? פארוואס האט איהר מיט מיר פון א י י ע ר שעהנהייט, פון אייער אייביגער ב ל ו ט י ג ע ר שעהנהייט נישט גערעדט?

דאס שעהנע, דאס ליעבע, דאס הויכע, דאס שרעקליך הויכע האט איהר אין זיך פארשלאסען, פאר אייך מענער באהאלטען...

פון מיר, פון אונז, וואס האבען זיך מיט'ן גאנצען פלייש און בלוט, מיט דער גאנצער יוגענד־קראפט צום לעבען געריסען, פון אונז האט איהר פארלאנגט — פוטער־געבעקס, געלע חלה מיט זאפרען!

א ו נ ז האט א י ה ר פארשטויסען!
אזוי בייזערט זי זיך.

ז א ל ז י מ ש פ ט ' ן ד ע ר, ו ו א ס א י ז א ־ ב ע ר ד י פ ע ל ק ע ר א ו ן ז י י ע ר ע פ א ר ו ו ־ ק ע ל ט ע, ב ל ו ט י ג ע ש ט ר י י ט ע ן.

ר׳ יוחנן גבאי.

מיד, אנגעהארעוועט פון קהל׳שער ארבייט, איז ר׳ יוחנן גבאי נעקומען אהיים. אין דער קיך איז איהם שוין אקעגען־געקומען דער ריח פונ׳ם עסען, פונ׳ם פלייש און די געקאכטע עפעל. און ער איז שנעל נעגאנגען ווייטער אין דעם צווייטען צימער אריין, דארט האט איהם אבער דאס ווייב זיינס, סאשע, נישט פריינדליך אויפגע־נומען.

— בטלן! — האט זי געשריען מיט געבייזער, ווי דער גבאי האט זיך נאר געוויזען אויף דער שוועל.

— וואס בייזערסט דו דיך אזוי? — האט זי דער גבאי גע־פרעגט, ווערענד ער האט זיך אנידערגעזעצט אויף א בענקעל אפ־רוהען.

— ער פרעגט נאך, וואס איך בייזער מיך! תמיד ביסט דו פארנומען מיט קהל־זאכען און ווען וועסט דו, בטלן, עפעס טון פאר דיר?

— פאר מיר? — האט זיך דער גבאי געוואונדערט — וואס האב איך דען פאר מיר צו טון? אונזערע קינדער זענען שוין, ברוך השם, זעלבסטשטענדיגע מענשען און אונז אליין, דאכט זיך, פעהלט אויך גארנישט... און וואס האב איך צו טון? — ארומקוקענדיג זיך אין שטוב, גיט ער נאך צו: דאס בעט זעה איך איז צוגעבעט אהן מיר, די כלים זענען אויפגעפוצט אהן מיין הילף; די ווענט האב איך אפילו נישט אנגעריהרט, און איך זעה דאך נישט אויף זיי קיין פיצעל שפין־וועבס. דער טיש איז אויך שוין צוגעגרייט. דאס טישטוך איז ווייס ווי שניי, די גאפעל־מעסער און די לעפעל בלישטשען ווי גאלד. איך זעה אויך א געמאכטען רעטעך, אביסעל געריבענעם כריין, א פלעשעל בראנפען...

— הער שוין אויף מיט דיינע גריימען און געה דיך בעסער וואשען!

— ניין, סאשע, איך וועל מיך נישט פריהער געהן וואשען, ביז דו וועסט נישט אליין מודה זיין, אז איך בין גערעכט. דא אין דערהיים האב איך גארנישט וואס צו טון, אבער דארט אין דעם בית־המדרש האב איך אסך צו טון, ווייל ווער וועט זיך דערמיט אפגעבען, אז נישט איך? אפשר יאשקע קרעמער, וואס האט נישט קיינמאל קיין צייט, אפילו צו עסען? צי אפשר יחיאל דער דארף־געהער, וואס געהט אוועק פון דערהיים שבת־צו־נאכטס, תיכף נאך הבדלה, און קומט אהיים ערשט פרייטאג אין דער שפעט? צי אפשר ראובן פראצענטניק, וואס לויפט זיך אן א גאנצען טאג צווישען די ארעמע לייט, צוזאמען צונעמען די עטליכע זעקסער־לעך פראצענט? אדער אפשר איינער פון די ארעמע בעלי־מלאכות, וואס מוזען געבען שווער און ביטער ארבייטען אויף פרנסה?

— לאמיך שוין געמאך! איך בין שוין נישט בייז...

— שארט נישט. איך ווייס, אז דו ביסט שוין נישט בייז. איך וויל דיר אבער נאך באווייזען, אז איך טו פאר מיינעטוועגען אויך. אט קוק, סאשע, קוק אן מיין ווייסע בארד־און־פאות! מיין נישט, אז איך בין נאך א יונגער מענש. מען מוז זיך שוין מאכע אנגרייטען אין וועג אריין...

— אין וועג אריין? וואס פאר א וועג? — פרעגט סאשע פאר־וואונדערט. זי האט אבער באלד געכאפט, וואס ער מיינט און האט אויסגערופען מיט שרעק: חס־ושלום, חס־ושלום! רעד נישט, רעד נישט! אל תפתח פה לשטן!

— האב נישט קיין מורא, סאשע. דו ביסט שוין אויך עלטער פון צוואנציג יאהר... און וואס וועלען מיר טון, אז מען וועט אונז דארט פרעגען, וואס מיר האבען אזוינס געטאן אויף ד ע ר וועלט? וואס וועלען מיר אויף דעם ענטפערען? אפשר וועלען מיר זאגען, אז מיר האבען דא געגעסען און געטרונקען? און וואס וועט דער אויבערשטער זאגען? דו למשל, וועסט דיך נאך קאנען ריהמען, אז דו האסט עוסק געווען מיט הכנסת כלה...

— זיי שטיל! — בעט זיך סאשע. זי האט מורא, עס וועט איהר שאטען צום שכר אויף יענער וועלט.

— איבער דעם וויל איך אויך טון עפעס גוטס...

— זעהר גוט, זעהר גוט. טו ווי דו ווילסט. געה זיך נאר וואשען...

— נאך עפעס — זאגט דער גבאי ווייטער — געדענקסט נאך, סאשע, דאס זיידענע חופּה־קלייד דיינס מיט די זילבערנע פּאסען?

— צי איך געדענק!

— אפשר וואלסט דו עס געגעבען אויף א פּרוכת?

— זעהר גוט. איך געה שוין...

— ווארט, סאשע לעבען, איך האב עס שוין אליין גענומען. עס הענגט שוין אויפ'ן ארון־קודש.

— גנב! — שמייכעלט סאשע.

צינד ערשט געהט זיך ר' יוחנן וואשען און עסט מיט אפּעטיט. בענשט און געהט שלאפען.

ר' יוחנן גבאי איז אנטשלאפען געווארען, און זיין נשמה איז געפלויגען אין הימעל אריין, און האט דארט איינגעשריבען אינ'ם בוך צווישען די מצות:

„איך, יוחנן בן שרה, האב געארבייט א גאנצען טאג א הייליגע ארבייט, איך האב מיר אין זין געהאט: איך און מיין ווייב סאשע זיצען אין א שעהן הויז, בשעת, גאטס הויז, דאס הייליגע בית־המדרש, איז בויפעליג און באדארף א רעפּאראציע. איך האב איבער דעם געדונגען בעלי־מלאכות, דאס הויז צו רעפּערירען. היינט האט מען אויך געבראכט צוויי נייע בענק און א נייעם טיש. איך האב אויך געהייסען רייניגען די פּאדלאגע, די ווענט און אלע כלי־קודש. איך האב אויך אנידערגעשטעלט א נייעם לייכטער פאר'ן עמוד ביי דער מזרח־וואנט. אויף דעם איז געוועזען אין דער קאסע בסך־הכל דריי הונדערט גולדען, דאס איבעריגע האב איך געמוזט דערלעגען פון מיין קעשענע — פינף און פיערציג מיט אכטצעהן גראשען. אויפ'ן חשבון פון מיין ווייב סאשע האב איך געלאזט מאכען דאס זיידענע פּרוכת, חוץ הכנסת־כלה, וואס זי באשעפטיגט זיך דערמיט. גאט זאל עס איהר געדענקען צום גוטען! אין בית־המדרש איז אלצדינג גענענדיגט געווארען גאנץ גוט. און איך האב אנגעזאגט דעם שמש, ער זאל, חלילה וחלילה, נישט מעהר אריינלאזען קיינעם נעכטיגען אין בית־המדרש, גאטס הויז זאל נישט מעהר זיין קיין שלאף־שטוב פאר „ארחי־פרחי“. ער זאל בעדענקען צו פארשליסען ביינאכט דאס בית־המדרש“...

ר׳ יוחנן גבאי׳ס נשמה האָט נאָך אַלץ געשריבען, איז געקו־מען צופליהען אַן אַנדער נשמה און האָט איינגעשריבען אין איהר בוך די דאָזיגע ווערטער:

„איך, בערעל בן יהודית, בין שוין אַ זיבעציגער. אַזוי לאַנג, ווי איך האָב נאָך געהאַט כח, האָב איך געאַרבייט אויף פּרנסה. ווי איך בין אָבער אַלט געוואָרען און האָב פאַרלוירען דעם כח, האָב איך שוין נישט מעהר געקאָנט פאַרדינען, און האָב געמוזט אָנ־הויבען געהן אין די הייזער. תחלת איז מיר אפילו נישט שלעכט געוועזן. איך האָב שטענדיג געהאַט צו עסען. די בעלי־בתים האָ־בען מיך גוט געקענט און האָבען מיך געשעטיצט. לאַנגזאַם בין איך זיי אָבער נמאס געוואָרען, און מען האָט מיר שוין זעלטענער דער־לאַנגט אַ שטיקעל ברויט! מאַנכעס מאָל — אַ טרוקענס, וואָס איך האָב עס אפילו נישט געקאָנט צוקייען, ווייל איך האָב נישט מעהר קיין ציין... איך האָב איינגעזעהן, אַז איך וועל מוזען אין מיין שטאָדט שטאַרבען פאַר הונגער. האָב איך מיך אַוועקגעלאָזט פון מיין שטאָדט און בין דאָ אהערגעקומען. די קעלט איז געווען זעהר גרויס, און איך האָב געוואָלט געהן אין בית־המדרש אריין נעכטי־גען, אַזוי ווי מען איז זיך געוועהנליך נוהג ביי אידען. דער שמש האָט אָבער פאַרשלאָסען די טיר, און האָט מיך נישט אריינגעלאָזט. דער גבאי האָט איהם אָנגעזאָגט, ער זאָל נישט לאָזען קיינעם נעכ־טיגען אין בית־המדרש, גאָטס הויז זאָל נישט ווערען קיין אכסניא... אַצינד שלאָף איך אויף דער גאַס און די קעלט פרעסט מיר אַרוים דעם מאַרך פון די אַלטע פאַרדאַרטע ביינער מיינע. איך בין הונ־געריג און עס איז מיר שרעקליך קאַלט... פרעג איך דיך, רבונו של עולם, ווער באַדאַרף ניכער האָבען דאָס בית־המדרש, ד ו אָדער א י ך?“

און עס איז אַרוים אַ בת־קול פון הימעל: „רופט ביידע צום בית־דין של מעלה!“

און צו־מאָרגענס אין דערפריה האָט מען געפונען טויט: דעם גבאי ר׳ יוחנן ביי זיך אין דערהיים אויפ׳ן בעט; און אַן אַלטען אָרעמאַן — געפרוירען, אויף דער גאַס, לעבען דעם בית־המדרש...

מאַטעל פּרינץ.

געווען אַ איד מיט'ן נאָמען מאָטעל; גערופען האָט מען איהם מאָטעל פּרינץ.

אַ וואַלד־ און תבואה־סוחר, אַ יוצא ונכנס ביי פּריצים, פיהרט ער זיך אַביסעל מעשה פּריץ. טראָגט ער זיידענע זאָקען, פאַרבט ער זיך אָפּ די בענקלעך אין שטוב אויף רויט — קיין אַנ־דער פאַרב אין שטעדטעל נישט באַקומען — פון קעשענע שטאַרצט איהם אַרויס אַ רויט פּולאַרען טיכעל. און אפילו מעשה הצדקה איז אויך ביי איהם מעשה שררה.

אַ איד, למשל, ווייסט מען, האָט ליעב גענזענס. ערשטענס, טאַקע אַ מאכל, צווייטענס — בעלי־הבית'יש: אי פלייש, אי שמאַלץ אויף פּסח, אי גריוועז צו אַ ציבעלע, און אַביסעל פעדערען צו אַ קישען קומט אויך צוניץ. אפילו היינט, אַ איד קומט אין רעס־טאָראַציע אַריין, הייסט זיך אויסרעכענען אַלע מאכלים און סוף־כל־סוף הייסט ער זיך געבען אַ שטיקעל גענזענס...

האָט פּונקט דער רב אין שטעדטעל ליעב געהאַט ענטע־פלייש. אַ גרויס פּויליש שטעדטעל געווען, און אין גרויס פּוילען הייסט קאַטשקע — ענטע. אַ איד, אַ למדן, אַ ירא שמים און האָט אַ שוואַכקייט צו ענטע־פלייש. רעדט מען דערפון, קומט עס צו מאָ־טעל פּרינץ אין הויז אַריין.

פאַר פּורים איז עס געווען. הייסט מאָטעל פּרינץ קויפען און אנפּאַשען אַן „ענטע" פון רב'ס וועגען אויף שלח־מנות, און זאָגט אָן, אַז נאָכ'ן כשר־מאַכען, אַז עס וועט קומען צום פּילען, זאָל מען איהם מודיע זיין.

ערב פּורים געהט מען אין שטוב אַריין אַנזאָגען: עס איז אָנגעקומען די צייט אַנצופּילען די ענטע.

נעמט מאָטעל פּרינץ פון שראַנק אַרויס ח"י זהובים פּוילישע

און הייסט זיי אָפּ'כשר'ן, שווענקען זיי אין זיבען וואסערען, און אנפּילען דערמיט די ענטע!

וואס איז?

מאַטעל פּרינץ וויל וויסען, וואס דער רב האָט ליעבער: ענטע־פלייש צי פּוילישע זהובים...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ערב שבת געהט אמאָל מאַטעל שפּאַצירען איבער דעם שול־געסעל, א זומער־טאָג, נעמט וואס אמאָל ארויס דאָס רויטע פאַר־לאָרענע טיכעל און ווישט זיך, כלומר'שט, דעם שוויים פון דעם שטערן, און יעדעס מאָל ביים ארויסנעמען דאָס טיכעל, פאַרלירט ער א רולאָן פון קעשענע.

וואס א רולאָן איז?

אין יענע יאהרען זענען קיין פּאַפּירען־געלט, קיין באַנק־צעטעל נישט געווען, עובר לסוחר פלעגען זיין — אדומים — גאָלדענע רענדלעך; פלעגען זיי די סוחרים פּאַקען אין פּאַפּירענע טיטען, פאַר'חתמ'ענען מיט זייער חותם און אויפשרייבען די סומע. אזוי פלעגען די טיטען — רולאָנען האָט מען זיי גערופען — געהן פון האנט צו האנט אומגעצעהלט. אביסעל מעהר אמונה און מעהר בטחון געווען.

געהט ער און פאַרלירט רולאָנען!

וואס איז?

ער האָט גענומען אלטע פּוילישע גראָשען און געפּאַקט ווי רענדלעך.

אָרעמע לייט געהען אין גאַס און געפינען. איז ער אַן עהרלי־כער מאַן, לויפט נאָך און גיט אָפּ, קריגט ער פון מאַטעל פּרינץ א שעהנעם דאַנק און א רענדעל פאַר השבת אבדה. איז אָבער ווער נישט קיין עהרליכער מאַן, פאַלט אויף דער מציאה, באַהאַלט און לויפט אהיים מיט א שמחה — האָט ער געכאַפּט עטליכע גראָשען.

פאַר פּסח מאַכט ער אמאָל אזא קונץ:

פּרנס איז ער; זיצט ער אין קהל־שטוב און טיילט מעות־חטין. קומען אידען — אָפּגעריסען, אָפּגעשליסען מאַכט ער צו איינעם און צום אַנדערען: — קמצן, ווערסט דיר כאָטש פאַרגינען צו מאַכען א מלבוש אויף יום־טוב?

לאכען די אָרעמע לייט.

ערב שבת הגדול, אָרעמע לייט געהען שפּעט אַרויס פון מרחץ — נעמוזט אָפּוואַרטען די בעלי־בתים — זיי קומען אין קיהל־שטי־בעל אַריין צום אָרט, וואו זיי האָבען געלעגט די מלבושים, אויס־געטריקענט!... אַ געשריי, אַ ליאַרם, ווער האָט גע'גנב'עט? ווי אַזוי געהט מען אהיים? מען באַפאַלט דעם בעדער! מאָטעל פרינץ האָט זיך מכלומר'שט פאַרשפּעטיגט, זאָגט ער, די אָרעמע לייט זע־נען געדעכט, דער בעדער איז אַ שומר שכר און מוז באַצאָהלען.

מילא, אַז מאָטעל פרינץ פּסק'עט, געהט דער בעדער אין דער צווייטער שטוב אַריין, און קומט צוריק מיט אַ פּאַק מלבושים, נייע פון דער נאָדעל, פון ספּאַדיקעל ביז שיך און זאָקען, קיין ארבע כנפות נישט פאַרגעסען און איז מלביש ומנעיל די נאַקעטע!

אינמיטען ווינטער, נאָך אַן אַנגעפאַלענעם שניי, מאַכט ער אַזאַ קונץ.

אויף דעם זעלבען שול־געסעל, אָרעמע לייט אין די קליינע הייזלעך כאַפּען זיך אויף אין דערפריה, גראַבלען זיך קוים אַרויס פון די שמאַטעס, אין וועלכע זיי האָבען זיך איינגעוויקעלט, גיסען אָפּ נעגעל וואַסער, טוען זיך אָן, ווילען געהן צו ותיקין און דער־נאָך — אין מאַרק אַריין פאַרדינען, וואָס דער ליעבער נאָמען וועט באַשערען, — די טיר עפענט זיך נישט. מוז זיין פון דרויסען פאַר־שפּאַרט, פאַרשמידט, אַ פראָסט אַ שאַרפער, מען פּרואווט נאָך אַמאָל דיר טיר, זי לאָזט נישט נאָך, באַפאַלט אַן אימה. שרייט מען, שרייען די מענער, שרייען די ווייבער, קינדער מאַכען אַ יללה. דאָס גאַנצע שול־געסעל שרייט, דערהערט מען אין אַלע געסלעך, שפּרינגט מען פון די בעטען אַרויס, לויפט מען פון די שטיבער, קומט מען אין שול־געסעל אַריין. —

ביי יעדער טיר שטעהט אַ קלאָפּטער האָלץ!

דאָס האָט מאָטעל פרינץ געהייסען אָנפיהרען פון וואַלד אי־בער נאַכט, אַ שניי איז אַנגעפאַלען אַ גרויסער, האָט קיין בן־אדם נישט געהערט...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל, מאָטעל פרינץ קומט מיד פון וואַלד, לעגט זיך מאַר'ן עסען אָפּרוהען, און שלאָפט איין מיט'ן קלער וואָס פאַר אַ

ניי צדקה־שפיצעל ער זאל אפּטון — עפענט זיך די טיר, קומען אריין צוויי שמשים פון חברה־קדישא און חברה־נושאים און זאַ־גען:

— זיי וויסען, מאַטעל פּרינץ, אז דו ביסט נפטר געוואָרען.

ענטפערט ער געלאַסען:

— ברוך דיין אמת!

זאל מען פרעגען: ווער איז מוכן ומזומן לחיי עולם הבא? וועט קינד און קייט ענטפערען:

— מאַטעל פּרינץ!

וואס האַט אזא איד מורא צו האָבען?

נעהען זיי נעהנטער צו, שיטען אויס אביסעל שטרוי פון די קעשענעס, הויבען איהם אַפּ, צינדען ליכט צוקאָפּענס און געהען ארויס.

איינער זאגט: ער געהט קויפען תכריכים.

דער צווייטער: ער געהט שוין באַשטעלען א מצבה.

אויפשרייבען וועט מען, נישט מעהר, ווי „מאַטעל פּרינץ".

טראַכט ער ביי זיך: גענוג!

ער וויל א קלער טון, פארוואס ער זעהט נישט קיינעם פון די בני־בית...

וויל זיך דערמאַנען, צי האַט ער זיך מיט זיי געזעגענט, גע־זאָגט צי נישט געזאָגט ודוי, — קומען אריין צוויי משונה'נע גע־שטאַלטען, נישט קיין מלאכים, נישט קיין מענשען, נישט קיין חיות, און מיט פליגעלעך דינע, ווי ביי פלעדער־מייז, פרעגען זיי איהם:

צי ער וויל שוין אין גן־עדן אריין?

פארגעסט ער אַז אלעם און שמייכעלט:

— מהיכא תיתי...

הויבען זיי איהם אויף און ציהען איהם דורך דורכ'ן קוימען אויפ'ן דאך ארויף.

ווייסט ער, אז דער קוימען איז שוין לאנג נישט גערייניגט, קומט ער ארויס — א שווארצער.

— פרעגט ער:

— פארוואס קומט דאס מיר?

זאגען זיי:

— מען קומט נישט אין גן־עדן אריין, ביז מען ווערט נישט פארשווארצט!...

מילא, אז אזא דין!

— צינד, זאגען זיי, ווע̇לען מיר פליהען — ארויף, מיר — אויף די פליגעל און דו — אויף וואס?

פליהט צו איהם אויפ'ן דאך ארויף דער בעזעם, וואס שטעהט ביי איהם אין פאדער־הויז, ארעמע לייט, וואס קומען, זאלען זיך אפווישען די שטיוועל, און זיי זאגען:

— זעץ דיך רייטענדיג!

דער בעזעם איז נישט קיין ריינער, מילא, מען מוז איבער־קומען.

אזוי איז דער מנהג, זאגען זיי, — כל־זמן די נשמה האט נים איהרע אייגענע פליגעל, רייט זי ארויף אויף א בעזעם.

און זיי נעמען איהם אין דערמיט אריין, און מען פליהט...

— מען וועט נאך אזוי לאנג פליהען?

זאגען זיי:

— צום הימעל איז נאך ווייט!

דאס ווייסט ער, עס מוז געדויערען, פליהט מען ווייטער.

פרעגט ער:

— וואו האלטען מיר אין לוח?

זאגען זיי:

— ערב סכות!

און פרעגען: צי ער וויל זיצען אין סוכה.

א מת איז אפילו פטור מן המצוות, אבער פארוואס נישט?

— מהיכא תיתי! — זאגט ער.

און ווי ער זאגט עס, שווימט זיי אנטקעגען א סוכה מיט ווענט, מיט סכך.

— דוד המלך'ס סוכה! — זאגען זיי.

נעהט ער אריין מיט פרייד און זעצט זיך.

— וועלען קומען — פרעגט ער — אושפיזין?

און איידער מען ענטפערט איהם, פאלט אויף איהם איין די סוכה, די ווענט מיט'ן סכך און מען שלעפט איהם קוים ארויס א צושלאגענעם, א צוקיילטען און א פארשיטען מיט ווייסען שטויב אויפ'ן שווארצען רום פונ'ם קוימען.

פרעגט ער: פאַרוואָס קומט עס מיר?

ענטפערט מען איהם:

— מען קאָן אנדערש נישט קומען אין גן־עדן אריין, ביז מען ווערט נישט צוקיילט און צובײלט.

גיט ער זיך אונטער מיט הכנעה, פליהט מען ווייטער.

שטעלען זיי זיך אָפּ.

— שוין?

זעהט ער גאָרנישט.

זאָגען זיי, אז כאָטש ער זעהט גאָרנישט, איז דאָך שוין נישט ווייט פון גן־עדן, און דעריבער מוזען זיי איהם צובינדען די אויגען.

— נאָך וואָס?

יעדער צדיק, גיבען זיי איהם צו פאַרשטעהן, האָט פּראַוו צו זעהן נאָר זיין חדר, ערשט שפּעטער, אז צדיקים קומען צו גאַסט און פאַרבעטען צו זיך, קאָן מען זעהן דעם גאַנצען גן־עדן, און אזוי, ווי זיי וועלען מוזען אדורך דורך חדרים פון אנדערע צדיקים, מוז מען איהם די אויגען פאַרשטעלען.

לאָזט ער זיך. נעמען זיי איהם ארויס דאָס רויטע פולאַר־ענע טיכעל, בינדען איהם די אויגען צו, און מען פליהט ווייטער. און מען שטעלט זיך ווידער אָפּ.

— ביסט שוין אין דיין חדר.

— בינדט מיר — בעט ער זיך — די אויגען אויף!

זאָגען זיי:

— באַלד!

פריהער מוז מען אלץ מכין זיין.

קודם איבערטון.

רייסט מען איהם פון לייב אראָפּ די אלטע מלבושים און מען טוט איהם אָן אנדערע, זאָגענדיג:

— דאָס זענען דיינע בגדי מלכות.

זיי רייסען אפילו, די בגדי מלכות... מן־הסתם דאַרף אזוי זיין!

זעצט מען איהם און מען זאָגט:

— דאָס איז דיין גאָלדענער שטול!

מען רוקט איהם עפּעס ארונטער אונטער די פיס.

— דאָס איז דיין פוס־בענקעלע.

מען טוט איהם עפּעס אָן אויפ׳ן קאָפּ.

— דאָס איז דיין גאָלדענע קרוין!

מען רוקט עפּעס פאַר איהם צו.

— דאָס איז דיין טיש מיט לויתן און יין המשומר!

און פּלוצים דערהערט זיך פון אַלע זייטען א געלעכטער, אבער א געלעכטער, מען האַלט זיך אַרום, זעהט אויס, פאַר די זייטען. מען פּלאַצט פאַר געלעכטער.

ניט ער א ריס אָפּ דאָס טוך פון די אויגען: שטעהט פאַר איהם א הילצערנער קיך־טיש, און אויף צינערנע הקדש־טעלער ליגען אין א סמאָלע שוואַרצע שקצים ורמשים...

אויפ׳ן לייב האָט ער מלבושים פון חזיר־האָר, דאָס בייסט; אויפ׳ן קאָפּ — אן אַלטע שלאָף־מיץ, אונטער די פּיס — אן אויסגע־לאָשענעם פייער־טאָפּ, און זיצען זיצט ער אויף א שטול מיט — א לאָך אין דער מיט...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

כאַפּט ער זיך אויף פון חלום, זיצט איהם צוקאָפּענס דער מרא דאתרא, נאָך א נדבה געקומען און דאָ געוואַרט, ער זאָל זיך אויפכאַפּען.

דערצעהלט ער איהם כהויה, וואָס עס האָט זיך איהם גע־חלומ׳ט: — רבי, — קרעכצט ער, — פאַרוואָס?

לאָזט דער רב אַראָפּ די לאַנגע ברעמען, קלערט א ווײלע און ענטפערט מיט א שמייכעל:

— וואָס דען מיינסטו, מאָטעל? אז מען גיט צדקה מיט א גע־לעכטערל, איז דער גן־עדן — חוזק!

פון דאַמאָלט אָן האָט מאָטעל געגעבען נאָר מתן בסתר.

מיט דער צייט האָט מען איהם גערופען ניִשט מעהר ווי מאָטעל.

דער נאָמען „פּרינץ“ איז פאַרגעסען געוואָרען.

דער שפּילער.

(אַ פּורים׳דיגע מעשה, נאָכדערצעהלט אייזיק מאיר דיק).

אמאָל זענען די דורות נישט אזוי אָפּגעריסען, נישט אזוי פאַר־יתומ׳ט געווען. א דור איז געווען א רינגעלע אין דער קייט, וואָס הויבט זיך אָן מיט אדם וחוה און וועט זיך ענדיגען אין אלף הששי... און האָט, ווען עס איז, איבער וואָס עס איז, א רינגעלע א צאַפּעל געטאָן, האָט אנגעהויבען ציטערען די גאנצע קייט, האָבען זיך אלע רינגען געוועקט: די אבות, די מאמע רחל און אנדערע...

אויסער דעם שטענדיג אָפֿענעם הימעל, וואָס מען האָט, אויב מען האָט איהם נאָר מיט א קופּערנעם דרייער נישט פארשטעלט, מיט׳ן בלויזען אויג געזעהן, — אויסער אליהו הנביא, וואָס פלעגט זיין א היימישער מענש, א בן־בית ביי א איד: צווישען די אוש־פּיזין אין סוכה, צו „שפוך חמתך“ביים סדר, אויף דער פּאַטער־שטול צו „וכרות“. און אויף אלע ירידים, און יעדעס מאָל, ווען דער חלף האָט זיך געלעגט אויפ׳ן האלז... און אויסער גוטע מלאכים,— האָט מען אייביג טאַטע־מאַמע געהאָט. לעבען זיי — ווער שמועסט פון א כבוד, און, חס ושלום, נישט — האָט מען א מצבה, אנצו־שפּאַרען און אָפּצוקיהלען א ברענענדיגען קאָפּ, א קבר — צום אויס־וויינען דאָס פארביטערטע האַרץ, און א שוכן־עפר, וואָס הערט, וואָס זעהט און שווייגט נישט, נאָר מיהט זיך פאר אייך...

און נישט שטענדיג דאַרף מען זיי בעטען: נאָכט אויף נאָכט קומען די טויטע אין דער לעבעדיגער שטאָדט אריין. אין שול אריין געהען זיי, דאַווענען, לייענען, אָפּרעכטען חצות... געהט א בר־מנן א היימישען לאָדען פארביי, הערט ער א קרעכץ פון א שווער האַרץ ארויס, א זיפץ פון א צובראָכען געמיט, פארשטעהט ער איהם: לעבעדיגע און טויטע רעדען איין שפּראַך, דאַווענען פון דעם זעלבען סידור ארויס... מאַכט זיך דער בר־מנן א קניפּעל אין די תכריכים.

און, אז ער קומט צוריק אין זיין רוה אריין, דערמאנט ער זיך, און מיהט זיך, און טוט וואס ער קאן, וואס מעגליך איז. און וואס איז אין יענע געבענשטע צייטען נישט מעגליך געוועז... גארנישט, אפילו זיך אויסלערנען א פרעהליכען „שושנת־יעקב" — ביי א בר־מנן!

איך וויל אבער נישט כאפען די פיש פאר דער נעץ. דאס געהער שוין צו דער זאך — צו דער מעשה פון רב אברהם'ל שפילער. א מליץ יושר זאל ער זיין פאר מיר און פאר אלע, וואס דערצעהלען פורים'דיגע מעשה'לעך, אויב נאר נישט אויסגעטראכטע...

און געוועזען איז רב אברהם'ל א שפילער, נישט קיין קלעזמער. ער איז געקומען צו דער מדרגה, צו וועלכער, אלע, פיליכט, בענקען, אבער זעלטען, ווער עס זאל דערגרייכען: ער האט פון פידעלע קיין פרנסה נישט געצויגען, דערפון נישט געלעבט...

אז מען האט נישט קיין גרויסע אויגען, קיין בייזען האלז און קיין אויפגעריסען מויל, — אז „אבי־וואס" איז א מאכל, קאלט וואסער — א משקה, שינעט און קיטיי — א מלבוש, — האט א ביילע־באשע א קלייטעל, איז מען יוצא פאר עולם־הזה, שפילט מען לשם מצוה, לשם שמים; איז מען א שפילער פאר זיין ליעבען נאמען — פאר גאט, און אזוינער איז רב אברהם'ל געוועזן...

מוצאי־שבת שפילט זיך רב אברהם'ל זיינע זמירות... זיצט ביילע־באשע, זיין שפייזערין, און שעפט זיך אן מיט נחת, מיט חיות אויף א גאנצע וואך... שטעהט אן עולם אין גאס און הערט אונטער, און די נשמות זאפען זיך מיט זמירות אן. אפטמאל ווערט דער נגון אונטערנעכאפט: א גאס איז פלוצלונג געהויבען געווארען, א שטעדטעל זינגט א זמר...

און א גאנצע וואך — ביילע באשע זיצט אין קלייט, דאס שטעדטעל איז פאריאגט, — און אין שטיבעל פון ד' על ד', ביי א קליין טישעל, פאר'ן קליינעם פענסטערל, זיצט זיך איינער אליין רב אברהם'ל; מיט'ן הארץ צום הימעל, מיט'ן אויג צו דוד המלך'ס תהלים'ל: שירות ותשבחות זינגען די לעפצען און ציטערען פאר תענוג, און די אויסגעשטרעקטע האנט קלייבט איבער די סטרונעס פון פידעלע, וואס ליגט פאר איהם אויפ'ן טיש... קלינגען די סטרונעס פאר די ווערטער קליינע, ווייסע פליגעלעך אויס; פליהען זיי הויך, הויך. און רב אברהם'ל גלעט זיך מיט דער האנט די שניי־ווייסע בארד; זיין איינציגער תענוג...

עפענט זיך נישט דרייסט דאָס קליינע טירעל, בויגען חתן־כלה איין די קעפּ, זיי זאָלען זיך נישט אָנשלאָגען, און קומען אַריין, און שטעלען זיך אָפּ פאַר רב אברהם׳לען גערויטעלט און פאַרשעמט.
און רב אברהם׳ל שמייכעלט, ער ווייסט שוין, וואָס מען מיינט: שוין יאָהרען פאַר׳קנס׳ט, אַנגעזאַמעלט קוים אויף אַ טלית, די חופה איז גרייט, נאָר אויף קלעזמער האָט פאַרפעהלט... שפּילט שוין רב אברהם׳ל אויף אַן אָרעמער חתונה; האָט ער, נאָך איידער ער קויפט אַ נייעם לוח, — אַ סנדקאות, צו דער צייט — אַ פּדיון הבן, ער איז אַ כהן אויך — איין מצוה לויפט נאָך דער צווייטער.
נישט אין דעם אָבער געהט עס.
דער עיקר איז ביי רב אברהם׳לען פּורים...
אַ פּורים־שפּילער איז ער — פאַר אָרעמע לייט...
פאַראַן הייזער, וואו די שעהנע אידען מיט די רויטע פּאַטשיר־לעס שמעקען נישט אַריין, וואו עס באַווייזט זיך קיין קלעזמער, און קיין פּורים־שפּילער טרעט נישט איבער דער שוועל... וואו די חלה איז אָהן זאַפּערען, די סעודה אָהן פרייד, און אָפטמאָל אָהן חלה...
עפענט זיך די טיר, קומען אַריין רחמנות׳דיגע מענשען „תומכי עניים“, ברענגען זיי צו עסען און צו טרינקען, בענשען די אָרעמע לייט די ליעבע מענשען פאַר די צדקה, און אויך אַלע ליעבע געסט פון פּורים־באָל, וואָס גיבען די מעגליכקייט, צו טון די צדקה, און לויבען זיין ליעבען נאָמען, וואָס האָט גוטע מענשען באַשאַפען, און זעצען זיך עסען און טרינקען... און דאָך — איבער די אָרעמע איינ־געפאַלענע באַקען רינען פּליסען טרערען, געזאַלצענע, ביטערע... נישט זיס איז קצבה־ברויט, נישט געשמאַק איהר געטראַנק... און ווי לאַנג איז, אַז זיי זענען די געבער און אַנדערע די נעמער געוועזן?
און עס הויבט אָן די טרער צו שטעכען אין אויג, די ביטערקייט — זיך צו זאַמלען אין האַרץ, און אַ אידענע פאַרשטעלט זיך דאָס פּנים מיט׳ן פאַרטוך; אַ איד וואַרפט דורכ׳ן פענסטער צום הימעל אַרויף אַ טענה... און ווער יונגער איז, כאַפּט און ציהט צוזאַמען די האַנט אויף אַ פויסט. קומט אָבער אַריין ר׳ אברהם׳ל מיט׳ן פידעלע. די ליכטלעך ווערען מיט אַמאָל ליכטיגער, אויגען לייכטערען זיך, אויף די פּנים׳ער באַווייזט זיך אַ שמייכעלע, פאַרשעמט, פאַר׳יתום׳ט, נאָר פאַרטרעט, רב אברהם׳ל אָבער שפּילט שוין „שושנת יעקב“

— גיסט זיך קלינגענדיגער בוימאויל אין הארץ אריין — אָרעמקייט איז קיין שאנד, איין ברודער ביים צווייטען נעמט, דרעהען דרעהט זיך דאָס רעדעל... און ארויס געהט אברהם'ל מיט פינקעלדיגע אויגען באגלייט, און קינדערלעך, מיט קרומע פיסעלעך, ווי די רעגענבויגען, און צאפּעלדיג־פלאַמענדיגע אויגעלעך, ווי פלעמלעך כשר'ע, לויפען איהם איבער די גאסען נאָך, פון טיר צו טיר, פון שטוב צו שטוב... און ערשט שפּעט, גאָר שפּעט — אָרעמע לייט, קיין עין־הרע, מעהרען זיך, — אנגעלאָדען מיט ברכות, מיט א הארץ איבערגעפילט מיט גוטער, שטילער פרייד פון געטוענע מצוות — טרעט נאָך רב אברהם'ל אַפּ ביים רב מיט דער רבי'צין, אהן וועלכע א מעשה איז גאָר קיין רעכטע מעשה נישט...

און איבער דער צייט זיצטביילע־באַשע געדולדיג און וואַרט. דאָס הארץ זאָגט איהר, און אברהם'ל לייקענט נישט, אז זי האָט א חלק, א גרויסען חלק אין דער מצוה; אבער א קליין ביסעלע בענקען איז קיין עולה נישט...

און ביים קליינעם טישעלע, פאַר'ן קליינעם פענסטערל, זיצט די פארבענקטע אלטיטשקע און שמייכעלט... קוקט מיט די אלטע, מאַדנע לאַכענדיג־וויינענדיגע אויגעלעך אין דער טונקעלער גאַס אריין, און פון אונטער'ן שטערנטיכעל קריכען די אויערלעך ארויס און הערען זיך איין... צי איז עס נישט ער דאָרט מיט'ן פידעלע? נישט פון זיין שושנת יעקב דער צוגעשוואוּמענער קלאַנג?... און די ליפּעלעך ריהרען זיך קוים־קוים אין שטילען געבעט: זאָל ער זוכה זיין מיט'ן פידעלע אקעגען צו געהן משיח'ן, שפּילען איהם א מאַרש...

דאמאָלט האָט מען אין משיח'ן געגלויבט, אויף משיח'ן, כאָטש ער זוימט זיך, יעדען טאָג געוואַרט.

— אבער פאַרוואָס זוימט ער זיך אזוי לאַנג? — פרעגען די אלטע ליפּען; דאָס מאָל — נישט אויף משיח'ן: די האַלאַבצעס זענען קאַלט, די ליכטלעך — רויכערען זיך, צאַנקען, געהען אוים און אברהם'ל איז נישטאָ.

ביילע־באַשע לויפט אין מאַרק אריין. א שווייגענדיגע נאַכט. דורך די פאַרהאַמערטע לאָדען רייסט זיך נישט ארויס קיין קלאַנג, קיין שטראַל. דאָס שטעדטעל שלאָפט.

דער הימעל איבער איהם וואַכט, מיט טויזענטער, טויזענטער אויגען, אזוינע ריינע, אזוי קלאָרע, — אבער וואו איז אברהם'ל?

— פארוואס פארשפעטיגען זיך די טריט פון אברהם׳לען?

אזוי פרעגט אויך דער אלטער רב, מיט׳ן צושראקענעם ציגענ־בערדעל, און זיין שרעקיגער קול וועקט די רבי׳צין פון דרימעל און דאס קליינע קעפעל, וואס האט זיך אין דער לופט, ווי אן אומרוה געוויגט, שטעלט זיך אפ. וואו קאן ער זיין? דער דנא פון פלעשעל משקה איז ארויסגעשוואומען, האלבע נאכט קלינגט דער הייזע־ריגער אלטער זייגער אוים און אברהם׳לען זעהט מען נישט... כאפט אויף זיך די קוטשמע דער רב, די רבי׳צין — די טערקישע שאל. לאמטערען גרויסע — די קוים ערוועקטע שמשים, לויפט מען אין גאס אריין, טרעפט מען ביילע באשע׳ן, רעדט מען נישט א ווארט און מען לויפט ווייטער, אין פענסטער און טירען קלאפט מען. נישטא ביי אייך ר׳ אברהם׳ל? קומען קינד און קייט פון די שטי־בער ארוים און מען זוכט אברהם׳לען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און אברהם׳לען האט, ווירקליך, א סבה געטראפען. ווען נישט „שליחי מצוה..." גאט ווייסט, צי איך וואלט אייך היינט די מעשה דערצעהלט; עס וואלט א צו טרויעריגע געשיכטע געוועזען, און טרויעריג זאכען האט איהר נישט ליעב...

אהיים, צו זיין ביילע־באשע׳ן, געהט רב אברהם׳ל. אביסעל טאנצען די פיסלעך אונטער, דאס אלטע, גרויע קעפעל וויגט זיך: פורים, און ער וועט נישט אפזאגען קיין ארעמאן, וואס הויבט אויף צו איהם דעם כוס... ער האט זיך שוין צו ביילע־באשע׳ן פאר־בענקט, עס פארדריסט איהם, וואס ער קאן נישט משנה מנהג זיין און מוז, פארבייגעהענדיג, אויף א ווייל̈ע אפטרעטען ביים רב. וויל ער זיך פארקירצען דעם וועג, געהט ער דעם פאליש, פאר דער שול, אדורך, ווי געזאגט, — שליחי מצוה. קומט ער אין פאליש אריין דערהערט ער קולות פון שול: געלעכטער, געזאנג, א שארען מיט טאנצענדיגע פיס. נבהל ווערט ער ונשתומם. נישט אנדערש, טראכט ער, נייערט וואוילע יונגעז האבען זיך אין שול אריין פאר־כאפט, כאפט איהם אן דער חלול הקודש ביים הארץ, צינדט זיך אן אין איהם דער צארן. און א כהן איז ער, אברהם׳ל, גיט ער זיך א שפאר אריין אין טיר, דער אלטער שלאס גיט אביסעל נאך. אברהם׳ל שפארט זיך מיט אלע קרעפטען אין שפארע אריין און בלייבט — פארשטארט פאר שרעק: מתים זענען עס געוועזן!

און א געמורמעל ווערט אין שול: רב אברהם'ל, רב אברהם'ל!
און אלע אויגען ווענדען זיך, טייל — צו אברהם'לען, אנדערע —
צו א הויכען, הויכען איד, מיט א גרויער, שניי־ווייסער באָרד.
און די אויגען, אויף אברהם'לען פאַרקוקט, קוקען לייטזעליג און
ליעב, און די אנדערע, צום הויכען, הויכען איד געווענדט, וואַרטען
אָפּ זיין וואָרט, הענגענדיג אויף זיינע בלויע ליפּען... נישט לאַנג
האָבען זיי געוואַרט. מיט שטילע טריט לאָזט ער זיך צו אברהם'לען
צו, און שטיל ווערט אין שול, אז מען הערט, ווי די מצה־שמורה
ציטערט, פון א ווינטעל, דורך אן אויסגעשלאָגענע שויב געוויגט...
און אין דער שטילקייט דערהערט זיך דעם הויכען־הויכען אידם
קול, ווי ער צושפּרייט מיט דער לאַנגער רעכטער האַנט די שניי־
ווייסע באָרד, און זאָגט צו איהם: פאַרכט דיך נישט, אברהם'ל!
מיר וועלען דיר קיין בייז נישט טון; מיר האָבען זיך דאָ, ווי אלע
יאָהר, געפּרעהט, א זמר געזונגען, א טענצעל געכאַפּט; עס איז
דאָך פּורים — א יום־טוב, וואָס וועט נישט בטל ווערען!

שטעהט אברהם'ל אין שפּאַרע אריינגעדריקט, און קוקט מיט
גרויסע אויגען און טראַכט: מאָרגען וועט מיר קיינער נישט גלוי־
בען, אז איך בין דאָ געוועזען, דאָס געהערט און דאָס געזעהן. ציּ־
טערען די ליפּען און גיבען קיין קול נישט ארויס. לעזט איהם דער
הויכער־הויכער בר־מנן זיין מיין פון פּנים אראָפּ, ווינקט ער צו א
מאַגערען, און דעריבער — נאָך העכערען איד, קומט ער, שטיל־
שווייגענדיג, צו.

— מיר וועלען דיר — זאָגט דער רב — פאַר די לעבעדיגע
א וואָרט־צייכען געבען, וועלען זיי דיר גלויבען. אָט דער איד איז
דער ערשטער קהל'שער חזן פון שטעדטעל; איך וועל איהם בע־
טען, וועט ער דיך א נייעם „שושנת יעקב“ לערנען.

דער מאַגער־הויכער שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף „יאָ“.

— נייערט, — גיט צו דער ערשטער רב פון שטעדטעל,—נישט
מיט'ן קול וועט ער דיך לערנען. ער האָט זיך, לא עליכם, ביים
לעצטען נעילה־קדיש פאַרקיהלט, און מיט א שטומען ודוי אוועק־
געגאַנגען פון דער וועלט. מיט'ן פינגער וועט ער דיך לערנען...

טוט דער ערשטער חזן דעם ווילען פון ערשטען רב, שוועבט
זיין פינגער אין אויר און שוועבט. דאָ טאַנצט ער מיט א ברען,
דאָ ווערט ער פאַרציטערט, און פאַר גרויס דבקות — ווי פאַר־

שטאַרט; דאַ רייסט ער זיך אין די עולמות העליונים אַריין, מיט טענות פון איוב, מיט צער און צאָרן, און אַט צאַפּעלט ער, וואָר־טענדיג אויף אַ תשובה פון דער הויך וועגען טויט און לעבען...

אַזוינס האָט נאָך רב אַברהם׳ל נישט געהערט. ציהט ער זיך מיט דער גאַנצער נשמה צום זינגענדיגען פינגער; זאַפּט ער מיט ביידע אויערען דעם נגון, וויל ער אויפ׳ן פידעלע פּראָבירען נאָכ־שפּילען, כאַטש אַ טאָן כאַפּען, קאָן ער נישט, אין שפּאַרע פּאַר־שפּאַרט, אויסשטרעקען די האַנט... און דעם חזנ׳ס פינגער שוועבט אַלץ און שוועבט, און נגינה גיסט זיך פון איהם און גיסט...

און אין דערפריה, אַז דער שמש איז געקומען עפענען די שול, און האָט איהם פון שפּאַרע באַפרייט, איז רב אַברהם׳ל אַפּגעשפּרונ־גען אין מיט פּאָליש אַריין, און, נישט ענטפערענדיג דעם צושראָקע־נעם שמש אַ וואָרט, — מיט פאַרציטערטע הענט צוגעדריקט דאָס פידעלע אין דער נאָך איבער נאַכט ווייסער געוואָרענער באָרד אַריין, און האָט אָנגעהויבען שפּילען! דערהערט ביילע־באַשע, דערהערען רב, רבי׳צין און די אַלע, וואָס האָבען איהם אין אַלע הייזער גע־זוכט, און לויפען זיך צוזאַמען; קומען ותיקין דאַווענען און שטע־לען זיך אָפּ. און רב אַברהם׳ל שפּילט אַלץ און שפּילט...

אַ קשיא אויף יענע לייט.

איהר האָט דען געקענט אַן אמת'ן קאַרגען, אַ קאַרגען ווי עס דאַרף צו זיין? ניין? ביי אונז איז אַזוינער געווען! געהייסען האָט ער: ר' תנחום.

אַ מענש האָט געהאַט אוצרות! עס האָט דען עמיצער גע־וואוסט, וויפיעל? עס האָט דען עמיצער געצעהלט? נאָר פולע סע־סער מיט רענדלעך אין קעלער!

און דער מענש האָט נישט געוואוסט פון קיין נדן פאַר אַ קינד, נישט געגעבען קיין חתונה־הוצאות, קיין שדכן אויף זיך נישט גע־נומען, אלץ — נאָכ'ן טויט! ביים לעבען קיינעם נישט אַ העלער! לייט האָבען זיך דאָך געלאַקאָמעט אויף דער ירושה און מען האָט זיך מיט איהם משדך געווען.

זיינע קינדער האָבען שוין אין פאַרשידענע קהלות געלעבט ווי־מענשען, באַזונדער; אַדער ביי שווער און שוויגער אויף קעסט. ער אַבער מיט'ן ווייב חיה־שרה — זיי זאָלען מיר עס דאַרט מוחל זיין! — האָבען געלעבט טאַקע, ווי די הינט!

וואָס זיי זענען עלטער, זענען זיי דאַרער, אויסגעטריקענטער און קאַרגער געוואָרען! פון קיין דינסט האַלטען, איז נישטאָ וואָס צו רעדען; פון קיין נדבה געבען — אודאי נישט... זעהט איהר, אַ זעלנער אויף שבת, אפילו צוויי! נאָר ווער האָט געוואָלט צו זיי געהן שטאַרבען שבת פאַר הונגער?

אלול־צייט, אַז מען האָט גענעבען דעם ערשטען בלאָז פון שופר, איז ר' תנחום קראַנק געוואָרען פון שרעק — ס'טייטש, די־סערה געהט! און האָט זיך קוים אויפגעהויבען צו „כל נדרי".

נעזאָגט האָט ער, אַז דאָס רעגענוועטער שאַדט איהם...

ווער האָט איהם געגלויבט!

עולה תורה איז ער געווען פון איין שמחת־תורה צום צווייטען! און מנדר געווען — „מתנה"!

מיינט נישט, ער האט זיין ווארט נישט געהאלטען? חס־ושלום! אפגעגעבען!

באר דער מתנה, האט דאס ווייב זיך ערגעץ געבארגט א נא־דעל־באדעם און פארלאטעט די בית־המדרש האנטיכער; פארצע־רעט אמאל, מיט אז אויסגעבעטעלטער זייד, אן אלט פרוכת!...

אויף הויז־האלטונג פלעגט ער איהר געבען צוועלף גראשען א טאג. פון דעם פלעגט נאך חיה־שרה אפשפארען וועלכען גילדען, וועקצובארגען די זיצערינס אויף וואכען־געלט!

אויב עס איז מעגליך, — איז זי קארגער געווען פאר איהם. ביי זיי איז שמחת־תורה ערגער געוועזען, ווי תשעה־באב ביים ערשטען שלעפער.

דערביי האבען זיי נאך שלעכט געלעבט, געשאלטען זיך מיט טויטע קללות!

זי האט געשריען, אז ער שטעלט זי מיט'ן טאביק־שמעקען בדיל־הדל, כאטש ער פלעגט קיין איך קיין שמעק־טאביק נישט גע־בען, כאטש ער אליין האט אויך פיער מאל געהאט א ישוב, איידער ער האט מחיה געווען די נאז.

ער ווייטער, פלעגט געוואלדעווען, אז זי איז אן אויסברענ־גערין!

א אידענע — פלעגט ער זאגען — וואס האט אויסגעגעבען אלע קינדער, דארף שוין נישט קיין ברוסט־טיכעל, מען מעג אויס־טעפען די זילבערנע פעדעם און פארקויפען.

ביי דער גאנצער קארגשאפט, האט ער זיך אבער נישט גע־קאנט אפזאגען נאך איננאנצען פון טאביק, אזוי ווי זי — פון ברוסט־טיכעל!

ער האט שוין אהן טאביק נישט געקאנט אפהוסטען, און זי טראגט שוין דאס ברוסט־טיכעל מכמה שנים, זייט זי האט חתונה געהאט! עס איז נאך געווען א ירושה פון דער עלטער־באבען!

און דעריבער האט מען זיך נעקרינט גאנצע טעג, געשאלטען זיך און ארומגעיאגט.

און געיאגט האט מען זיך פאמעלער, אויף די נענעל, מען זאל, חס־ושלום, נישט אפרייבען די פאדעשוועס.

און האט שוין איינס דאס צווייטע דעריאגט, האט מען ערשט

מורא אַנצוכאַפּען ביי אַ פּאַלע, מען זאָל זי נישט אַפּרייסען! מען זוכט אַנצוכאַפּען אַ נאָז, אַ פּנים!

ביינאַכט, האָט מען זיך געיאָגט באַרוועס און אין דער פינס־טער.

שבת — ביי די האַלב־גראַשעדיגע ליכטלעך, ביי וועלכע זי פלעגט בענשען.

פאַר דאָס האָט מען דעם האַלז נישט געקאַרגט, און געשאָלטען און געשריגען אויף וואָס די וועלט שטעהט.

דאָס גאַנצע שטעדטעל פלעגט באַלעגערען די פענסטער!

מען פלעגט זיך אַנדערצעהלען פון זיי מעשיות; ביי די זייַ־טען צו האַלטען, זייער קריגען זיך.

ער, למשל, יוויל זי איבערשרעקען. אַט, אַט, — זאָגט ער — רופט ער אריין אַן אַרעמאַן און גיט איהם אוועק אַ גאַנץ האַלב ברויט, וועט זי „פּלאַצען“. זי ווייטער פלעגט איהם סטראַשען דער־מיט, אז אַט, אַט, קויפט זי זיך פאַר אַ גאַנצען דרייער רעטשען־מעהל, מאַכט זיך אַ קולישע מיט פּוטער, און איהם וועט זי נישט געבען קיין לעק...

דאָס אַלץ איז אבער געוועזען פּוסטע רעד; עס האָט זיי ביידע דאָס הארץ נישט געלאָזט! און אפשר — זאָגט מען — וואָלטען זיי עס אמאָל געטאָן, ווען נישט די מורא, עס זאָל דערפון נישט ארויס קיין טויט מיט קבורה־געלט! זיי האָבען געוואוסט, אז חברה־קדישא, שאַרפט זיך שוין לאַנג די ציין אויף איינעם פון פאַר־פאָלק.

און, אויב איינס דאָס אַנדערע שילט אַ געוועהנליכע קללה: „באַגראָבען זאָל איך דיך!“ ווערט באַלד צוגעגעבען, „נאָר נישט דאָ, רבונו של עולם! עס זאָל זיך מאַכען אַ געלעגענהייט, איך זאָל דיך אַ גוסס אָוועקפיהרען“...

בשעת זיי האָבען נאָך די קינדער אין דערהיים געהאַט, איז אין שטוב נישט געוועזען מעהר, ווי איין שינעטען קאַפּאָטעל מיט איין פּאָר פּלודערען.

דער עלטערער פלעגט געהן אין חדר אריין און די אינגערע— אַפּליגען: זומער אויפ׳ן הויף, ווינטער אין בעט אין די העמדלעך, מיט קרייקעס ארומגעגאַרטעלט.

האָט מען דעם עלטערען פאַר׳קנס׳ט און פאַרזאָרגט, האָט ר׳

תנחום נישט געוואָלט געהן צו דער חופּה, ביז מען האָט איהם נישט צוריקגעגעבען דאָס קאַפּאָטעל מיט די פּלודערען פאַר׳ן איינגערען זוהנס וועגען.

קוים האָט מען דאָס גע׳פּועל׳ט, האָט זיך דאָס פאַר־פּאָלק גע־זעצט עסען און טרינקען, און שאַרען פון די טעלער, גלייך נישט זיי זענען די מחותנים! און געגעסען און געטרונקען, עס זאָל געגוג זיין טאַקע ביז אויף אַ נייע שמחה!

פאַר דאָס האָבען זיי אויפ׳ן מוזיקאַנטס שמחה זיך צואוויינט. גלייך עס וואָלט זיי דאָס גרעסטע אומגליק געטראָפען. זיי האָבען געוואוסט, אַז עס איז דאָס לעצטע מאָל!

דאָך פלעגען זיי נאָך עסען, כאָטש זעלטען, אויף פרעמדע שמחות!

מיינט נישט, חלילה, אַז זיי זענען געגאַנגען ערגעץ אויף אַ שמחה; זיי פלעגען אויף קיין שום שמחה נישט קומען, עס קאָסט דאָך געלט! נאָר ערשט דערנאָך, אַ פּאָר טעג שפּעטער, פלעגען זיי אריינפאַלען מיט אַ פּרעטענזיע צום בעל־שמחה, פאַרוואָס מען האָט זיי נישט געבעטען אויפ׳ן ברית צי אויף דער חתונה?

עס זענען טאַקע — זאָגען זיי — שלעכטע צייטען, מען לאָזט זיך נישט גערן קאָסטען, און בפרט — פאַר וועמענס וועגען? וואָס פאַר אַ מצוה האָט מען דערפון? די סאַרווערס זענען פראָסטע גנבים, טאַקע — די ווייסעל פון די אויגען. אויף דער אַלטער שרה׳ן רעדט מען שוין אַ יאָהר פיערציג... פונדעסטוועגען וואָלטען זיי אויף דעם נישט געקוקט... סטייטש! אַזאַ בעל־שמחה; אַזאַ טייערער בעל־שמחה! אַזאַ נאָהנטער קרוב...

און זיי זענען געוועזען שרעקליכע בקיאים אין יחוס פון דער גאַנצער שטאָדט און האָבען זיך זעהר לייכט אריינגעפּלאָנטען אין יעדער משפּחה. ווי זאָגט מען עפּעס: „קוה—פערד—בייטש־שטע־קעלע" — אַ קרבות איז אַרויס, מכבד זיין האָט מען געמוזט. און זיי האָבען אָפּגענומען זייערס.

פאַר דאָס, אמת וואויל־געהן, האָט מען זיך געלאָזט אויף אַ שבת׳דיגען ברית!

דאָ קאָסט שוין נישט אַ דרייער. אונזער פאַר־פּאָלק איז געקומען צום ערשטען און אוועקגעגאַנגען נאָך אַלע משועבדי קהלה!

און שעהן איז זיי געוועזען צו זעהן אויף אַ שמחה: זיי זענען

אנדערש געווארען, עפּעס ווי אויסגעוואקסען, אויפגעלעבט; די לופּ־פענדיגע אויגעלעך, אונטער די שיטערע גרויע ברעמען, האבען גע־פלאקערט און געטאנצט; טיילמאל זענען זיי פייכט און רחמנות־דיג געווארען.

נאכ'ן ערשטען טרונק בראנפען, איז אונזער ר' תנחום פאר־ביטען געווארען, פון קארגען ווערט א שרעקליכער נדיב!

ערשטענס, האט ער ארויסגעכאפּט דאס פּושקעלע און גע־ווארפען איגמיטען טיש אריין: כאפּט אידען, שמעקט! שמעקט אהן רחמנות! אוים קארג! אלע זאלען שמעקען.

ליידער איז שטענדיג דאס פּושקעלע געוועזען לעדיג; ווייל ארויסגעגאנגען פון דער היים איז ער ניכטערען, האט ער דעם טא־ביק באהאלטען... זיינס האט ער דאך געטאן; מפקיר געוועזען דאס פּושקעלע.

נאך א צווייטער כוס'ע, האט ער זיך שוין גענומען צו צדקות און מעשים טובים.

ער ווייסט גאנץ גוט, וואס קהל דארף:

דאס בית־עלמין האט נישט קיין צוים; אינגאצ'ס קוה דרעהט זיך ארום צווישען די הייליגע קברים.

די מקוה האט צובראכענע טרעפּ, און ברכה — די בלינדע מיקערין, ברעכט שיער נישט האלז און לייב!

א פּרוכת אין שול אריין וואלט אויך נישט געשאדט.

און אויסמאלען די שול מיט לייבען, בערען, נח'ס תיבה און צוועלף מזלות, וואלט אויך קיין עולה נישט געוועזען.

אין גרויסע שטעדט איז אזוי...

אויף דעם אלעם פאסט ער אפּ א געוויסע סומע, און קוים נעמט ער נאך א טרונק בראנפען, שווערט ער שוין דערויף מיט כל'ע שבועות...

נעגונג פארזיכטיג איז ער דאך און שווערט ביי איהר, זאל לעבען.

„מיינע זאל אזוי געזונט און שטארק זיין, ווי היינט, נאך מוצאי שבת־קודש, מאך איך א ווארט מיט א מוליער, סטייטש? שווייגען וועל איך? אזוי פיעל נחת זאל זי האבען פון אונזערע קינדער, וויפיעל רענדלעך עס וועט קאסטען דאס פּרוכת... דעם שופר של משיח זאל זי אזוי דערהערען, ווי שפּעטסטענס מארגען אין

דערפריה, וועט ער נעמען א מאס אויף טרעפ, און דוקא — דעמ־בינע, עס זאל זיין א בנין עדי עד, עס זאל קינדם קינדער איבער־לעבען!"

די תנחום׳עכע, זיצענדיג צווישען די ווייבער, האט אויך אן אנדער צורה באקומען!

זי האט אויך אביסעל געטרונקען — זיסע בראנפען; נאר פאר דאס, האט זי א מאסע לעקער אויסגעטונקט. א אידענע — זי זאל עס מיר מוחל זיין — האט זיך איהר באלד דאס הינערש־קעפעל פארדרעהט.

זי ווערט ווייך און וויינענדיג און באקלאגט איהרע יאהר און טעג. איהר טאטע־מאמע זאלען אויפשטעהן פון קבר און זעהן, אויף וואס פאר א שטייגער זי איז געקומען, אין וועמעס הענט מען האט זי איבערגעגעבען. וואלטען זיי זיך צוריק אריינגעלעגט איז קבר, און וואלטען זיך שוין געשעמט תחית המתים אויפצושטעהן.

וואס הייסט, זי וואלט נישט געקאנט פארדייען אלע טאג אבי־סעל זיסען בראנפען מיט לעקער? איהר הארץ כאפט זיך נישט אמאל אוועק? איהר נשמה איז א ראזשינקע? און א סאמעטענעם מאנטעל וואלט זי נישט געקאנט טראגען? עס וואלט איהר אפשר נישט געפאסט? זי איז נישט אזא בריה ווי אנדערע ווייבער? נישט אזא מיוחסת?

נאטירליך, שולדיג דערינען איז אלץ תנחום׳ל, אלץ דער רשע מרשע, וואס ציהט איהר ארוים די קליי פון די ביינער. פון איהר צד וואלט גאר קיין מניעה נישט געוועזען. זי וואלט אפילו אריינגע־ווארפען אין אלע צדקה־פושקעס, כאטש צעהן מאל אין טאג.

ווינטער, וואלט זי אפגעלעגט קארטאפעל פאר ארעמע לייט; פאר ארעמע ווייבער וואלט זי אויף איהר חשבון די מקוה געהייצט.

דער משונע׳נער פעסע, וואס לויפט ארום נאקעט און בלויז אין גאס, וואלט זי א בארכאנעם שפענצער געמאכט; וואלט זי איהם אפגעריסען, וואלט זי איהר א נייעם געמאכט!

זעלנער אויף שבת — וויפיעל עס וואלט אריין! עסען גע־נעבען: ציבעלעס מיט לעבערלעך, מיט אייער, מיט שמאלץ, רע־טער אויך און פיש, פלייש; א קוגעל וואלט זי געמאכט, וואלט די גאנצע שטאדט געלאפען אויף זיין וואונדער! דעם בעל־שמחה

און אפילו איהרע אצינדינע נאהנטע שכנות, וואלט זי שבת בשבת אהיים נעשיקט קיגעל! נאר וואס קומט ארוים, אז גאט, ברוך הוא, וויל נישט, זי זאל זיינע פטור ווערען! און ער האט א האנט, א האנט... אויף אלע שונאי ישראל געזאגט אזא האנט ווי ער האט!

דערביי האט זי געכאפט נאך א קאפ און אנגעהויבען אויפ׳ס־ניי צו כליפען:

תנחום פארגינט איהר אפילו נישט דאס ברוסט־טיכעל; פאר־קויפען וויל ער עס, דער רשע, דער כילי! איהם אויף להכעים, שענקט זי עס אוועק דער ערשטער־בעסטער, ארעמער כלה, אז עס זאל עס האבען!

און זי נעמט נאך א קאפ...

דאך די פארדרעהטע קעפ האבען זיי נישט געשטערט אהיים צו נעמען עטליכע שטיקלעך לעקעך, א פאר מאקאראנען, פון וועל־כע מען האט גענעסען א לאנגע צייט; איין שטיקעל לעקעך מיט א מאקאראנע, האט מען באהאלטען אויף פורים; שלח־מנות פאר׳ן רב.

וואס דער רב האט צוריקגעשיקט, האט מען געשיקט א בעל־הבית; און וואס מען האט פון דעם געבראכט, איז געגאנגען צו א צווייטען... ביז מען האט דורכגעשיקט דאס גאנצע שטעדטעל, אור־מער אלטע אלמנות, אדער אלטע לייט און עקרות, וואס מאכען קיין שמחות נישט און פארדינען נישט אויף שלח־מנות.

א באהעלפער צום שלח־מנות האבען זיי אויך נעהאט אן אומ־זיסטען: עס האט זיך זיי געטראפען א באהעלפער א יתום, וואס האט זיי באדינט, מיט דער האפנונג, אז זיי וועלען איהם נישט פארגעסען בשעת צואה.

פונדעסטוועגען האבען זיי דעם באהעלפער אינגאנצען נישט געטרויט. דעם גאנצען טאג פורים פלעגען זיי איהם נאכגעהן, הי־טען פון ווייטען, ער זאל נישט אראפכאפען פון א טעלערל. און, אז מען האט איהם ערגעץ אין א הויז לעננער פארהאלטען, האבען זיי געטופעט מיט די פיס פאר כעס און שרעק צוזאמען.

זעהט איהר, — דאס הייסט קארג: ממונים, אוצרות, און געלעבט — זיי זאלען עס מיר דארט מוחל זיין — ווי די כלבים!

און וואס מיינט איהר, עס איז ארויסגעקומען עפּעס גוטס פונ'ם געלט? אז אסור! אזוי ווי מען האט נישט געוואוסט, פון וואנען דאס עשירות האט זיך גענומען, און וויפיעל עס איז גע־ווען, אזוי האט מען נישט געוואוסט, וואו עס איז אהינגעקומען.

ר' תנחום'ס קינדער האבען קיין גראשען ירושה נישט באַ־קומען.

קיין דבר שבצדקה איז דערפון אודאי נישט געווארען:

די מקוה האט עד היום קיין טרעפּ.

פון פּרוכת פאלען שטיקער!

איגנאַץ פּאשעט שוין פיער קיה אויפ'ן בית־עולם און ווערט נתעשר דערפון.

גארנישט! עס איז צו נ י ש ט געווארען!

איינמאל האבען זיי זיך שבת אזוי איבערגעגעסען אויף א סעודת מצוה, אז עס האט זיי געשאדט. עס איז פריהער א לאנגע צייט קיין שמחות נישט געווען, און זיי האבען זיך צוגעכאפּט מיט אמאל צו קאלטע פיש און פעט פלייש נאך א האלב יאהר תעניתים...

ביינאכט האט יעקעל־יענטעס, דער שכן זייערער, דערהערט קרעכצען; אבער קרעכצען. אז גאט זאל שומר ומציל זיין!

ער איז אריין —

זיי וואלגערען זיך אויף דער ערד!

ער מאכט א געוואלד!

מען רופט א רופא, ער גיט אויף אפפיהרען...

איז זיי א שאד!... ווילען זיי באין אופן נישט איינגעמען; ערשט אפּגעגעסען!... און זיי זענען ביידע נפטר געווארען אין איין וואך...

באגראבען האט מען — ביידע אין פרעמדע תכריכים!

און אין קאכמען זענען געלעגען עטליכע אלטע העמדער, א פּאר אניצעס מיט א צוריסענעם טלית־קטן...

און אין קעלער איז פול געוועזען מיט שערבעלעך, צובראכענע פלעשער און קרעמענים...

פריהער האט מען אפילו געמיינט, אז יעקעל האט נעכאפּט און געמאכט א קראַץ; עס האט זיך אבער ארויסגעוויזען, אז ניין! ער

אין ערשט נישט לאנג נפטר געוואָרען א בעל־חוב איבער'ן קאָפּ...
נייערט — פּשוט: יענע לייט האָבען נעגעבען און יענע לייט האָבען צוגענומען!
שערבעלעך, קרעמענעס, צובראָכענע פלעשער דערפון געמאַכט!
וואָס זיי קאָנען, השם ישמרנו!

פיער דורות — פיער צוואות.

1.

אז ר׳ אליעזר־חייקעל׳ס איז נפטר געווארען, האט מען אונ־טער׳ן קישען געפונען אזא קוויטעל:

„מיין רצון איז, אז די קינדער זאלען בלייבען ביים וואלד בשותפות.“

„נאך מיין פטירה זאלען זיי לאזען מאכען א צוים צום בית־עלמין, און פארריכטען דעם דאך פון שול.“

„די ספרים זאל נעמען בני בנימין החתן שיחיה; די זיהן מיט די איידעמעס האבען געקריגען ספרים צו דער חתונה.“

„זוגתי תחיה, זאל בלייבען אין דער דירה באזונדער; זאל זי זיך צונעמען אן ארעמע יתומה — זי זאל נישט זיין אליין. זי זאל זיך אליין מאכען קדוש און הבדלה.“

„א חלק זאל זי האבען גלייך מיט אלע יורשים.“

„אחוץ דעם...“

מעהר האט מען נישט געקאנט לעזען; דאס קוויטעל איז אפנים פייכטערהייט געלעגט געווארען אונטער׳ן קישען, און די אותיות האבען זיך אפגעמעקט.

2.

ר׳ בנימין, ר׳ אליעזר־חייקעל׳ס זוהן, האט שוין מעהר גע־שריבען:

„היות, עס איז געקומען די צייט, און איך וועל בקרוב זוכה זיין אפצוגעבען דעם פקדון ד ע ם, וואס אלע פקדונות זשנען זיין.“

„און א מענש שרעקט זיך פאר זיין ליעבען נאמען און פאר זיין משפט, נאר געהן גנעה איך פון דער וועלט אהן אומעט, חלילה, נאר מיט גרויס בטחון אין אל רחום וחנון, אז ער וועט מיט מיר טון לפנים משורת הדין, און לויט זיין גרויס רחמנות."

„און איך ווייס, אז דאס פקדון איז איבער דער צייט ביי מיר פארפלעקט געווארען, קאליע געווארען..."

מיר היפערען־איבער דעם חשבון־הנפש און דעם מוסר פאר די קינדער, און לעזען ווייטער:

„און די פיס ווערען מיר אפגעקיהלט, און דער מוח ווערט, וואס אמאל מעהר, מבולבל, און נעכטען האט זיך מיר געטראפען א וואונדערליכע זאך, אז בשעת'ן לערנען בין איך איינגעדרימעלט געווארען, און עס האט זיך מיר עפעס גע'חלומ'ט, און דאס ספר איז מיר ארויסגעפאלען פון דער האנט, און איך האב מיך אויפגע־כאפט, און האב תיכף פארשטאנען, אז עס איז נישט פראסט, אז מען רופט..."

„און דאס, וואס איז באמת מ י י ן געוועזן אויף ד ע ר וועלט, דאס לאז איך נאר איבער אויף א צייט; דאס וועט מיר נאכקומען איבער הונדערט און צוואנציג יאהר; מיט דעם וועל איך זיך זוכה זיין צו זעהן בזיו השכינה הקדושה — אמן, כן יהי רצון!"

„און וואס עס וועט מיר נישט נאכקומען, דאס איז קיינמאל נישט מיין געוועזן, און א י י ן גאט ווייסט, אז איך לאז עס אי־בער אהן א שום עגמת־נפש."

„און אויף מיין עשירות, לאז איך קיין צואה נישט איבער; איך בין בטוח, אז בני ביתי שיחיו, אדער זיי וועלען זיך צוטיילען על פי דין ועל פי יושר, און איינער פאר'ן אנדערען וועט, חס־ושלום, נישט מעלים זיין.

„און איך פארלאנג, אז בני ביתי, היינו: אשתי תחי' ובני וחתני שיחיו, זאלען מפריש זיין צוויי מאל מעשר. היינו: תיכף נאך מיין פטירה זאלען זיי מאכען א חשבון צדק פון דער נחלה און מטלטלים וכלי בית, און אזוי כלים, און אלע שטרות, און חובות בעל פה וכו' און זאלען אראפגעבען מעשר ראשון על חשבוני לתקון נשמתי, און צוטיילען ארעמע לייט.

„דערנאך זאלען זיי פון דער רעשט, דאס הייסט — שוין פון

דער ירושה, געבען מעשר שני פאר זיך, אזוי ווי מיין מנהג איז געוועזן צו געבען מעשר פון ריוח, גם כן — פאר ארעמע לייט.

„און צו יעדען פוןביידע מעשרות זאלען זיי מוסיף זיין א שליש למאה; טאמער האבען זיי זיך טועה געוועזן אין חשבון.

„און די ביידע מעשרות זאלען זיי געבען צדקה פאר פ ר ע מ־ ד ע ארעמע לייט כנ"ל, און נישט פאר קרובים.

פאר ארעמע קרובים וועלען זיי אליין וויסען וויפיעל צו גע־ בען, אבער נישט פון דער צדקה, ווייל פון צדקה דארף מען נישט נהנה זיין, און אז מען גיט נאהנטע קרובים, איז גלייך, ווי מען וואלט געגעבען ז י ך.

„און אויף מיין מצבה זאל מען מעהר נישט אויסקריצען, נאר דעם נאמען ושם אבא ז"ל ויום הפטירה, און נישט מעהר.

„און איך בעט זעהר מיינע זיהן מיט די איידעמעס, זיי זאלען זיך נישט איינגאנצען אריינטון אינ'ם הבל, נישט וועלען זיין ד ו ק א גרויסע סוחרים, ווייל וואס גרעסער דער סוחר, איז קלע־ נער דער איד. און זיי זאלען זיך נישט זוכען קיין געשעפטען פון דער ווייט, און נישט פארשפרייטען דאס ביסעל געלט אויף ארבע רוחות העולם, ווייל וואו גאט וויל, דארט העלפט ער, און די ברכה קאן אריינקומען אין קליינע, ווי אין גרויסע מסחרים.

„דער עיקר, באשווער איך דעריבער בני יקירי מהור"ר יחיאל, ווייל איך האב געזעהן, אז ער האט גרויס תאוה צו גביר'ישקייט ור"ל.

„און איך בעט זעהר, אז מיינע קינדער זאלען האלטען דעם מנהג און אפטיילען יעדעס יאהר פאר ראש־השנה פונ'ם גאנצען ריוח מעשר פאר ארעמע לייט. און אז עס וועט אמאל, חס ושלום, קיין ריוח נישט זיין, און אז עס וועט אמאל זיין, חס ושלום, אפילו היזק, זאלען זיי אויך טיילען צדקה, ווייל עס וועט אודאי זיין א נסיון פון זיין ליעבען נאמען —

„דער עיקר, בעט איך זעהר, זיי זאלען לערנען טאג־ביי־טאג. לכל הפחות, א בלאט גמרא, און על כל פנים, אן עמוד ראשית־ חכמה.

„פאהרען זאלען זיי כאטש איינמאל אין יאהר.

„די נשים זאלען לייענען „קב־הישר" אויף עברי־טייטש, אחוץ „צאינה־וראינה" שבת און יום־טוב.

„און אינ'ם טאָג פון דער יאָהרצייט, זאָל מען עוסק זיין בתורה א גאַנצען טאָג, די נשים זאָלען געבען צדקה; דער עיקר — מתן בסתר.“

3.

אז מאריץ בענדעטזאָהן (בנימינ'ס א זוהן) איז געשטאָרבען, האָט מען געפונען א צעטעל אויף פויליש:

„מען זאָל שיקען א טעלעגראַמע קיין פּאַריז, און וואַרטען מיט דער קבורה, ביז דער זוהן וועט קומען.

„צעהן טויזענט גיב איך א קרן־קימת אין „דאָזאָר“ אריין; דאָס פּראָצענט זאָל מען צוטיילען יעדע יאָהרצייט אָרעמע לייט.

„צעהן טויזענט לאָז איך אויף א בעט אין נייעם שפּיטאָל, מיט דעם תנאי: דאָס בעט זאָל אָנגערופען ווערען אויף מיין נאָמען.

„בשעת לויה זאָל מען טיילען צדקה.

„מען זאָל שיקען נדבות אין אלע תלמוד־תורה'ס אריין; די מלמדים מיט די קינדער זאָלען געהן נאָך די לויה.

„מען זאָל דינגען א דין, אָדער אזוי א למדן, ער זאָל זאָגען נאָך מיר קדיש.

„די מצבה, לויט דעם מאָדעל, וואָס איך לאָז איבער, זאָל מען באַשטעלען אין אויסלאַנד.

„מען זאָל איבערלאָזען אין דאָזאָר־שטוב א געוויסע סומע געלט. דער דאָזאָר זאָל נעמען אויף זיך אויסצוהאַלטען דעם קבר מיט דער מצבה.

„דאָס געשעפט זאָל הייסען: „מאָריץ בענדעטזאָהן — זיין זוהן.

„און וואָס עס באַטרעפט...“

מיר לאָזען איבער די רשימה פון פאַרמעגען און דעם חשבון פון די חובות צום אָפּנעמען, ווי אויך די עצות טובות, ווי אזוי דאָס געשעפט ווייטער צו פיהרען.

4

„איך „מאריץ בענדרעטזאהן—זוהן", נעה אוועק פון דער וועלט נישט פאר נחת, נישט פון עגמת נפש, נאר פון לערקייט.

„א גרויסער חכם איז געווען אריסטאטעל; די נאטור האט פיינט לערקייט.

„א שרעקליכע מאשין איז די וועלט. יעדעס רעדעל האט זיין באזונדער ארבייט, זיין באזונדערען צוועק. ווערט א רעדעל פאר־דארבען, אדער עס האט אפגעארבייט זיינס פאר דער צייט, נעהט עס אליין ארויס פון דער מאשין, געהט עס אריבער פון גאר אין גארנישט...

„איך קאן לענגער נישט לעבען, ווייל איך האב דא נישט וואס צו טון, אין טויג צו גארנישט, ווייל איך האב מיינס אפגעלעבט. איך האב אויסגעטרונקען דעם גאנצען נחת, וואס מיר איז באשערט געווען, אויפגעגעסען און אויסגעקושט אלץ, וואס איך האב גע־דארפט.

„מען האט מיך אסך געלערענט, נאר לעבען און נישט איינ־שלינגען דאס לעבען האט מען מיך נישט געלערענט.

„איך האב קיין זאך נישט אויף דער וועלט, וואס זאל מיך איינהאלטען, צובינדען צו איהר... עס האט מיר קיין זאך נישט נעפעהלט, עס זאל האבען ביי מיר א ווערט. איך האב אלץ גענו־מען אהן זארג, אהן עגמת־נפש, אהן ארבייט, — ווי פון א הפקר גענומען...

„אזוי זאכען, אזוי מענשען; אזוי מענער, אזוי פרויען...

„אלע האבען מיר צוגעשמייכעלט, און איך האב קיין איינצי־גען פריינד נישט געהאט; אלע האבען מיך גערן געקושט, און איך האב קיין איינציגע נישט גענדארפט...

„א פארמעגען האב איך גע'ירש'נט, און עס האט געוואקסען און געמעהרט זיך אהן מיר, אהן מיין ווילען.

„עס האט געוואקסען, ביז עס האט מיך איבערגעוואקסען.

„אפט האט געוויינט אין מיר דאס הארץ: זאל מיר עפעס פעהלען, זאל איך עפעס מ ו ז ע ן טון; און די דאקטוירים הא־בען מיר פארגעשריבען: שפאצירען, שפילערייען, ספארט... נישט

קיין לעבען, נאר א סוראגאט פון לעבען, א געפעלשט לעבען, גע־
פעלשטע ארביים...

„און לענדער אסך האב איך געזעהן, און קיין איינציג איז
נישט מ י י ן נעווען; אסך ערטער האב איך באוואונדערט, און
האב קיין איינציג ארט נישט געליעבט...

„און אסך שפראכען האב איך געלויפיג גערעדט, נאר איך
האב קיין איינציגע נישט געפיהלט — איך האב מיט די ווערטער,
ווי מיט באלען, געשפילט.

„פעלקער און שפראכען האב איך ווי האנטשוה געטוישט...

„די גאנצע וועלט איז געווען מיין, נאר איך בין צו קליין גע־
ווען, איך זאל זי צוהאלטען; צו קורצע הענט געהאט, איך זאל זי
ארומנעמען; קיין וועלט באהערשען האב איך נישט געקאנט...

„און וואס איך וואלט געקאנט באהערשען, דאס האב איך שוין
גרייט געפונען, דאס האט מען מיר שוין איבערגעלאזט...

„אלץ איז פאר מיינעטוועגען געטאן געווארען, אלץ האט מען
מיר אפגעקויפט; אויב עס איז נאך עפעס געבליבען, האט עס דאס
פארמעגען געמאכט.

„אלץ — דער שמייכעל אויפ'ן פריינדס פנים, דער קוש פון
רויטע ליפען... דער קדיש נאכ'ן טאטען... העכסטענס האב איך נאך
עפעס אויסגעצאהלט; נאר געבען, שענקען, דאס האט מען מיך
נישט געלערענט...

„און דאס קליינע איז מיר געווארען צו קליין, און דאס גרוי־
סע — צו גרוים, — און נאך וואס צו לעבען איז נישט געווען...

„איך שטארב, ווייל איך בין אן עקר, אזוי מיט'ן גוף, אזוי
מיט דער נשמה; איך האב אין מיר גארנישט, וואס זאל לעבען און
לעבעדיג מאכען... איך לעב שוין לאנג נישט; איך האב שוין לאנג
קיין הנאה נישט פון לעבען; אצינד איז עס מיר נאך נמאס גע־
ווארען.

„מען האט זיך מיט מיר אויפגעפיהרט, ווי א פויער — מיט
א חזיר; מען האט מיך נעשטאפט... נאר דער פויער, אז דער חזיר
ווערט נענוג פעט, קוילעט ער איהם; מיר הייסט מען, איך זאל מיך
אליין קוילען; און איך האב די העזה נישט, נישט צו פאלגען...

„דער ארשעניק שטעהט אויפ'ן טיש; דער לעצטער געטראנק,

וואס וועט מיך אנ'שכור'ען, און איך וועל מיך שוין נישט אוים־ניכטערען...

„זאל איך עפעס אנזאגען וועגען מיין פארמעגען? נאך וואס? דאס איז מיין אומגליק געוועזן...

„האב איך נישט עמיצען צו דאנקען?

„ניין, — איך האב פאר אלעס באצאהלט...

„פאר'ן לעצטען געטראנק אויך.“

דער פרוש מיט'ן בער.

אמאל איז געווען א איד, וואס האט נישט געקאנט פארטראגען קיין עולות. איז ער געגאנגען און האט איבערגעגעבען דעם ווייב דאס קלייטעל, וואס ער האט געהאט, און איז געווארען א היים־זיצער, און איז געזעסען פארמאכט אין שטוב על התורה ועל העבודה, הן אין נגלה, הן אין נסתר...

האט ער אפנים אין דערהיים, צווישען אייגענעם הויז־געזינט, אויך עולות געזעהן, האט ער זיך מישב געווען און איז געווארען א פרוש — פארלאזט די היים און געזעצט זיך לערנען אין קלויז. זיצט ער אין קלויז.

יאגען איהם אבער די עולות נאך און קומען צו איהם אין קלויז אריין. אפילו ביינאכט, קומט אריין זיך אנווארעמען א נאכט־ווערכטער, אן אורח קומט שלאפען, צי אזוי — א איד קאן נישט שלאפען און פארבלאנדזשעט אין קלויז אריין, זעצט מען זיך ביים אויוון און מען רעדט... און פון וואס מען זאל נישט רעדען, הערט אלץ דער פרוש עולות און עולות.

איז ער זיך ווייטער מישב און פארלאזט די שטאדט און לאזט זיך אין דער וועלט אריין, אויסזוכען א שטאדט אהן עולות; געפינט ער נישט: איין וועלט אומעטום.

פארלאזט ער דעם גאנצען ישוב. געהט ער וואלד אויס, וואלד איין, איבער בערגער און טאלען, ביז ער קומט צו צו א וואסער. ווי דער טייך הייסט, האט ער אפילו נישט געוואוסט, נאר ביים טייך איז געשטאנען א חורבה פון אן אלטען פאלאץ, ווייט פון שטעדט און דערפער, האט ער זיך דארטען באזעצט און אנגעהויבען עוסק צו זיין אין קבלה.

פון עולות קאן מען אבער נישט אנטלויפען... פון ציים צו ציים צולאזט זיך דער טייך, קערט איבער שיפלעך, רייסט אפ פון

דער יבשה שטיקער לאנקעס מיט גראז, שטיקער פארזייהטע פעל־דער... און צווישען די פיש אן אייביג געשלאגעריי ! לאזט עס איהם נ׳שט רוהען, נישט שלאפען און אנטלויפען האט ער שוין נישט וואוהין...

ליגט ער אזוי און טראכט, און טראכט : ער וויל דערגעהן, פון וואנען עס נעמען זיך גאר איינגאנצען די עולות ?

פאלט איהם איין, אז די עולות קומען דערפון, וואס די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאפען... און עס איז נישט אזוי ווילד, ווי עס דאכט זיך.

למשל : דער עולם קטן — א מענש. כל־זמן די נשמה איז וואך, טוט ער, וואס עס טויג איהם, פלאנמעסיג, על פי שכל, אלע אברים פאלגען די נשמה. שלאפט אבער א מענש איין, די נשמה— דער מושל איבער׳ן גוף, דרימעלט איין, הויבט־אן דער גוף צו וואר־פען זיך אהן סדר, אהן א ציל און יעדער אבר פאר זיך, איין האנט אהין, די אנדערע אהער, דער קאפ באזונדער, דער לייב באזונדער— אהן שכל... און מען קאן געשעדיגט ווערען...

עולות זענען אהן שכל... די וועלטווארפט זיך, צאפעלט אהן א סדר ; און די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאפען, און יע־דעס שטיק וועלט טוט זיך זיינס, נישט לטובת הכלל...

איהר פארשטעהט ? יא צי ניין, אזא געדאנק האט ער גע־האט.

קומט ער צו דער דעה, אז איין פלאן איז פאראן : די נשמה פון דער וועלט צו וועקען. כאפט זי זיך אויף — וועט ווערען א סדר, וועט אויפהערען דאס צאפלען, דאס רייסען זיך, דאס שלאגען זיך צווישען די אברים פון דער וועלט...

ווי אזוי אבער וועקט מען די נשמה פון דער וועלט.

אויף דעם זענען פאראן עצות אין די הייליגע ספרים...

מען דארף טון, וואס מען דארף, זאגען, וואס מען דארף.

דערצו אבער דארף מען כונה, מען מוז זיך אפגעבען דערצו מיט׳ן גאנצען הארץ מיט מסירת נפש, אז נישט צופליהען זיך די ווערטער אין אויער און גארנישט...

עס מוז באשאפען ווערען א ז ו י נ ס, וואס האט פליגעל צו פליהען און — א נשמה, וואס ווייסט וואוהין צו פליהען און וואס דארט צו פארלאנגען, כידוע...

מילא, בייטאג איז נישט מעגליך. ער לאזט זיך טיף אריין אין דער מחשבה — גיט ערגעץ א קראַה א געשריי, א פויגעל — א זינג, ערגעץ פון ווייט הערט זיך א קללה פון א פויער ביים אקער אויף דער הארטער ערד, וואס איז איהם פוגם דאס אייזען — נאר ביינאכט, אמבעסטען צו חצות...

טוט ער אזוי...

און ער פיהלט, עס געהט! נאך א נאכט, נאך א נאכט...

ווערט אבער געוואר דערפון דער בייזער שר פון טייך, זאגט ער: לא! עס וועט נישט שטיל זיין! און קוים לאזט זיך דער פרוש טיפער אין די כונות אריין, גיט זיך דער שר פון טייך א ווארף, הויבט דער טייך אן צו זידען און צו רוישען און צו שלאגען פאַ־ליעס און צו רייסען די ברעגעס, עס ווערט א מהומה און דער פרוש פאלט ארויס פון דער מחשבה, ווי אונטען דער שיפער פון שיפעל...

זעהט דער פרוש, אז ער האט קיין אנדער עצה נישט, נאר אפצורוקען דעם טייך מיט'ן בייזען שר... דען אליין אוועקגעהן און זוכען א חורבה נישט ביי קיין וואסער, ווילט זיך איהם נישט, ווער ווייסט, ווי לאנג ער וועט זוכען, און צי ער וועט געפינען, און דערוויי? וואקסען די עולות און מאכען חרוב די וועלט...

מילא, אוועקצורוקען דעם טייך, איז ביי איהם א קלייניגקייט, ער האט א שם דערויף... האלט ער עקסטרא א תענית, און נאכ'ן תענית איז ער זיך פלוצלונג מתכוין צום שם און דער טייך רוקט זיך.

דער שר ווערט אש להבה — נאר פארפאלען, דער שם איז אפגעזאגט, גוקס זיין וויל ער זיך אבער, צורודערט ער שטארקער דעם טייך, עס ווערען גרויסע פאליעס, כאפט ער איין פאליע און ווארפט ארויס אויף דער יבשה, צו דער חורבה צו, ווערט אויף דער יבשה פון דער פאליע א בער, א שווארצער צויטיגער בער, לויפט ער מיט פייערדיגע אויגען ארום חורבה, און ווען דער פרוש וויל האבען כונה, הויבט ער אן ברומען און ברילען און ווארפען זיך, אז דער פרוש פאלט ווייטער ארויס פון דער מחשבה...

וואס בלייבט איהם, דעם פרוש, צו טון?

ער וועט דאך נישט הרג'נען דעם בער! אנהויבען מיט אן עולה? דען באמת, וואס איז דער בער שולדיג? ער לעבט, זאל ער לעבען!

פאַלט דעם פּרוש איין, דעם בער רוהיג צו מאַכען. מאַכען אַ לייט פון אַ בער! זאָל ער, כאָטש אַ בער, וויסען וועגען וואָס עס געהט. ער וועט הויבען דעם בער, מתקן זיין און הויכען זיין נשמה.

נעמט דער פּרוש און געהט איינמאָל אין דער פריה אַרויף אויף אַ שפּיץ־חורבה, שטעלט זיך און קוקט אַראָפּ אויפ׳ן בער.

דערזעהט׳ן דער בער פון אונטען, ווערט ער מלא חימה, הויבט ער אָן רייסען מיט די פעדערשטע פיס די ערד, און ברומען, און ברילען, און שפּרינגט אונטער מיט אַ שוימענדיגען מויל און בלוט־פלאַמענדיגע אויגען.

מיט גרים־צאָרן קוקט דער בער אַרויף צום פּרוש, מיט רחמנות אָבער און ליעבשאַפט קוקט דער פּרוש אַראָפּ צום בער און עס ווערט אַ מלחמה צווישעןביידע פּאָר אויגען, צווישען די אויגען מיט ליעבשאַפט און רחמנות און די אויגען מיט האַס און גרים־צאָרן.

זענען אָבער דעם פּרוש׳ס אויגען שטאַרקער און הויבען אָן נובר זיין די אויגען פון בער.

לאַנג, לאַנג האָט געדויערט די מלחמה צווישען צוויי פּאָר אויגען, צווישען צוויי הערצער און צוויי נשמות...

אָבער, אַז די זון האָט זיך געהויבט אין מזרח־זייט, איז שוין שטיל געוואָרען. דער בער — אַז די זון איז געקומען אין מיט הי־מעל אַריין, איז ער שוין פאַר דער חורבה אויף אַלע פיער געלע־גען, ווי איין אונטערטעניגער הונט. און אַז די זון איז אונטערגע־גאַנגען, האָט זיך דער בער שטיל אויפגעהויבען, אַרויפגעשיקט צום פּרוש אַ בליק מיט בקשה ותחנונים און איז צוגעגאַנגען צום טויער און האָט שטיל אָנגעקלאַפּט, און „געסקאַמליעט“, ווי אַ הונט, מען זאָל איהם עפענען...

דער פּרוש האָט נובר געווען, אונטערגעגעבען האָט זיך דער ווילדער צווייטיגער בער, זיין הינטיש „סקאַמלען“ באַטייט: לאָז מיך צו דיר, ווי אַ הונט וועל איך דיר דינען, צו דיינע פיס ליגען, דיינע הענט לעקען, דיר געטריי אין די אויגען קוקען און טרעפען דיין פאַרלאַנג, און אַז דו ווען דיך פאַרטראַכטען, וועל איך ליגען ציכ־טיג און שטיל, אפילו קיין פליג נישט כאַפּען —

און דער פּרוש האָט איהם געעפענט, און דער בער איז אַרויפגעגאַנגען צום פּרוש און האָט זיך געלעגט שטיל צו זיינע פיס, און זיינע אויגען האָבען געזאָגט:

— דו ביסט מיין גאט... איך האף צו דיר, און גלויב אן דיר... דיינע געדאנקען זענען הייליג, מיט דיינע כונות וועסט דו וועלטען איבערבויען...

און דער פרוש גלעט מיט ליעבשאפט דעם בער, זיין היימיש געמאכטען בער, דעם בער, וואס גלויבט אין איהם — און פאר־טראכט זיך, און וויל זיך ארייגלאזען אין זיינע מחשבות, זיך מתכוין זיין צו דעם, וואס מען דארף, אויפצואוועקען די נשמה פון דער וועלט...

ער האט אבער שוין נישט געהאט פון וואס צו טראכטען...

ער אליין האט שוין די גאנצע פריהערדינע נשמה נישט גע־האט...

מיט וויפיעל דער בער איז ארויף צו איהם, מיט אזויפיעל איז ער אראפ צום בער...

און ער דערפיהלט א מידינקייט אין אלע גלידער, די ברעמען פאלען איהם איבער די אויגען און ער הויבט זיך אויף און געהט וואקעלדיג צום געלעגער —

דער בער געהט איהם נאך, לעגט זיך נאהנט ביים געלעגער—

עס וועלען קיין עולות נישט אויפהערען. דער בער איז געווא־רען א שטיק מענש, און דער מענש א שטיקעל בער —

און דער פרוש, וואס שלאפט שוין צוזאמען מיט'ן בער, וועט די נשמה פון דער וועלט נישט וועקען. —

אינהאלט:

	זייט
באנמשע שוויינ	7
וועבער ליעבע	18
נעילה	43
דער נייער נגון	55
דער תענית	58
דאס ארעמע אינגעל	62
קליינע בילדער:	
1. וועלכע	75
2. פארליעץ	76
3. שוויין	77
4. עס איז דאך נישט קיין זאקען	78
פורים שפילער	80
אלטווארג	89
דער מלאך	107
מעשיות	111
דאס פראבלעם	128
א יונגען שרייבערס חנוכה	131
לכבוד חנוכה	144
נס חנוכה	151
„הנרות הללו"	159
א חנוכה לעמפעל	162
דער אלטער ר' שמעון	166
נישט פאר'משפט	171
דער שבת־גוי	184
די אכטע אפטיילונג אין גיהנום	195
די פארשוויסענע	204
ר' יוחנן גבאי	208
מאטעל פרינץ	212
דער שפילער	219
א קשיא אויף יענע לייט	226
פיער דורות — פיער צוואות	235
דער פרוש מיט'ן בער	242